

รายงานการวิจัยพื้นฐาน
การศึกษาสภาพเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม
ของชุมชน เพื่อใช้ในการวางแผน การนำกิจกรรม
ควบคุมโรคติดต่อและการรักษาพยาบาลพื้นฐาน
เข้ากับงานสาธารณสุขมูลฐานของชุมชน

อุไรวรรณ คณิงสุขเกษม
ชาย โปธิลิตา
อมรา สุนทรธาดา

โครงการวิจัยและพัฒนาเพื่อสนับสนุนการมีสุขภาพดีถ้วนหน้า จังหวัดนครสวรรค์
สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล

รายงานการวิจัยพื้นฐาน
การศึกษาสภาพเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ของชุมชน
เพื่อใช้ในการวางแผน การนำกิจกรรมควบคุมโรคติดต่อ
และการรักษาพยาบาลพื้นฐาน
เข้ากั้บงานสาธารณสุขมูลฐานของชุมชน

โครงการวิจัยและพัฒนาเพื่อสนับสนุนการมีสุขภาพดีถ้วนหน้า จังหวัดนครสวรรค์

อุไรวรรณ คณิงสุขเกษม

ชาย โพธิ์สิตา

อมรา สุนทรธาดา

สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล

พฤศจิกายน ๒๕๒๙

กิตติกรรมประกาศ

โครงการศึกษาวิจัยเพื่อหาข้อมูลพื้นฐานทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมนี้ สำเร็จลุล่วงลงได้ด้วยความร่วมมือและความช่วยเหลือจากหน่วยงานและบุคคลต่าง ๆ หลายฝ่ายด้วยกัน องค์การอนามัยโลก เป็นผู้ให้ทุนสนับสนุนการศึกษาครั้งนี้ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของ โครงการวิจัยและพัฒนาการสาธารณสุขมูลฐาน จังหวัดนครสวรรค์ จึงขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ ที่นี้

ขอกราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.บุญเลิศ เลี้ยวประไพ ที่กรุณาให้ความสนับสนุนและให้คำปรึกษาแนะนำอันเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง

ขอขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ทวีศักดิ์ เสวตเสรี ผู้จัดการโครงการ นครสวรรค์ที่ช่วยในการประสานงานกับฝ่ายต่าง ๆ

ขอขอบพระคุณประชาชนชาวนครสวรรค์ทั้ง 6 หมู่บ้านที่ทำการศึกษา สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนครสวรรค์ สาธารณสุขอำเภอหนองบัวและไพศาล เจ้าหน้าที่สถานีอนามัยตำบลใน เขตที่ศึกษา ตลอดจนเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานพัฒนาอื่น ๆ ที่ให้ความร่วมมืออย่างดียิ่งต่อการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม

ขอขอบพระคุณนักวิจัยของสถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล ได้แก่ คุณอรเพ็ญ บุรวิเศษ คุณภาณี วงษ์เอก และคุณศิรินันท์ สายประเสริฐ ที่ช่วยเหลือในการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามครั้งนี้เป็นอย่างดียิ่ง

และขอขอบพระคุณ อาจารย์อรพรรณ หันจางสิทธิ์ ที่สนับสนุนและช่วยผลักดันให้โครงการนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดี

คณะผู้ดำเนินการ

ผู้ดำเนินงานวิจัย

อ. ไรวรรณ คณิงสุขเกษม

อมรา สุนทรธาดา

ชาย โพธิ์สิตา

ผู้ปฏิบัติงานสนาม

อ. ไรวรรณ คณิงสุขเกษม

อมรา สุนทรธาดา

ชาย โพธิ์สิตา

อร เพ็ญ นุรวิเศษ

ภาณี วงษ์เอก

ศรินันท์ สายประเสริฐ

ผู้จัดเตรียมรายงาน

อ. ไรวรรณ คณิงสุขเกษม

สารบัญ

หน้า

กิตติกรรมประกาศ

คณะผู้ดำเนินงาน

บทที่ 1	บทนำ	อุไรวรรณ คณิงสุขเกษม	1
	1.1 ความนำ		1
	1.2 วัตถุประสงค์		2
บทที่ 2	ระเบียบวิธีวิจัย	อุไรวรรณ คณิงสุขเกษม	4
	พื้นที่ที่ทำการศึกษา		4
	วิธีการศึกษา		5
	เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา		7
บทที่ 3	บ้านวังข่อย	ชาย โพธิ์สิตา	9
	ลักษณะทั่วไปของชุมชน		9
	โครงสร้างทางเศรษฐกิจ		11
	โครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมของหมู่บ้าน		16
	สภาพทั่วไปด้านสาธารณสุขและสุขภาพอนามัย		19
	ปัญหาเฉพาะโรค : อุบัติเหตุ		23
	สรุป : แนวทางเพื่อดำเนินโครงการ		26

		หน้า
บทที่ 4	บ้านวังน้ำลัด อุไรวรรณ คณิงสุขเกษม	37
	ลักษณะทั่วไปของชุมชน	37
	โครงสร้างทางเศรษฐกิจของหมู่บ้าน	38
	โครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมของหมู่บ้าน	43
	เอกภาพของชุมชน	46
	การพัฒนาหมู่บ้าน	48
	สภาวะทั่วไปด้านสาธารณสุขและสุขภาพอนามัย	51
	ปัญหาเฉพาะโรค : โรคเรื้อน	54
	แนวทางสำหรับดำเนินโครงการ	57
	สรุปและข้อเสนอแนะ	60
บทที่ 5	บ้านนาขอม อุไรวรรณ คณิงสุขเกษม	69
	ลักษณะทั่วไปของชุมชน	69
	โครงสร้างทางเศรษฐกิจของหมู่บ้าน	71
	โครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมของหมู่บ้าน	76
	การพัฒนาหมู่บ้าน	80
	สภาพทั่วไปด้านสาธารณสุขและสุขภาพอนามัย	85
	ปัญหาเฉพาะโรค : โรคไข้เลือดออก	89
	ปัญหาเฉพาะโรค : โรคจิตประสาท	92
	แนวทางสำหรับดำเนินโครงการ	99
	สรุปและข้อเสนอแนะ	101

บทที่ 6	บ้านวังแรด	ชาย โพธิ์สีดา	107
	ลักษณะทั่วไปของชุมชน		107
	โครงสร้างทางเศรษฐกิจ		109
	โครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรม		115
	สภาพทั่วไปด้านสุขภาพอนามัยและสาธารณสุข		116
	ปัญหาเกี่ยวกับโรค		120
	สรุป : แนวทางสำหรับดำเนินโครงการ		121
บทที่ 7	บ้านโคกสะอาด	อมรา สุนทรธาดา	129
	ลักษณะโดยทั่วไปของหมู่บ้าน		129
	สถาบันทางสังคมของหมู่บ้าน		131
	ลักษณะทางเศรษฐกิจและอาชีพ		134
	ระดับการพัฒนาและโครงสร้างการพัฒนาหมู่บ้าน		140
	สภาพชุมชนด้านสุขภาพอนามัย		146
	ปัญหาเฉพาะโรค : หวัดใจ เบาหวาน ความดันโลหิตสูง		151
	ปัญหาเฉพาะโรค : ท้องร่วง		154
	สรุป : ศักยภาพหรือความพร้อมด้านบริการสุขภาพอนามัยของชุมชน		157
บทที่ 8	บ้านวังใหญ่	อมรา สุนทรธาดา	165
	ลักษณะโดยทั่วไป		165
	สถาบันทางสังคมของหมู่บ้าน		167
	ลักษณะทางเศรษฐกิจและการอาชีพ		173

	หน้า
ระดับการพัฒนาและโครงสร้างการพัฒนาในชุมชน	178
สภาพชุมชนด้านสุขภาพอนามัย	182
ปัญหาเฉพาะโรค : ไช้มาลาเรีย	186
ข้อเสนอแนะ	188
บทที่ 9	
สรุปและข้อเสนอแนะ	193
ผู้รวบรวม คณิงสุขเกษม	
สรุป	193
ข้อเสนอแนะ	196

บทที่ 1

บทนำ

ความนำ

ปัจจุบันงานสาธารณสุขมูลฐานได้แพร่หลายไปในชนบทของประเทศไทยอย่างรวดเร็ว งานสาธารณสุขมูลฐานประกอบด้วยองค์ประกอบ 8 อย่างด้วยกัน ได้แก่ การสุขาภิบาลและสิ่งแวดล้อม โภชนาการ สุขศึกษา การให้ภูมิคุ้มกันโรค การวางแผนครอบครัว การจัดหายาจำเป็นไว้ใช้ในชุมชน การควบคุมโรคติดต่อและการรักษาโรคที่เกิดขึ้นบ่อย ๆ ในชุมชน การจัดงานสาธารณสุขมูลฐานต้องอาศัยองค์การของชุมชนและการจัดการของชุมชนเองเป็นอย่างมาก ตลอดจนการประสานความร่วมมือกับภาคอื่น ๆ ด้วย หากพิจารณาแต่ในเชิงปริมาณแล้ว จะเห็นว่างานสาธารณสุขมูลฐานเจริญรุดหน้าไปอย่างรวดเร็วมาก อย่างไรก็ตามยังมีความจำเป็นที่จะต้องปรับปรุงคุณภาพขององค์ประกอบต่าง ๆ ให้ดีขึ้น และกระตุ้นให้บางองค์ประกอบมีการปฏิบัติมากขึ้น เพื่อให้การปรับปรุงดังกล่าวสัมฤทธิ์ผล จำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนทั้งจากภาคสาธารณสุขและภาคอื่น ๆ เพิ่มมากขึ้น ในขณะเดียวกันก็ต้องหลีกเลี่ยงไม่ให้บริการทางสุขภาพและเทคโนโลยีถูกกำหนดมาจากเบื้องบน ซึ่งจะไปทำลายความคิดริเริ่มและการจัดการของชุมชน ทางองค์การอนามัยโลกตระหนักในความสำคัญของการพัฒนางานสาธารณสุขมูลฐานดังกล่าว จึงได้สนับสนุนกระทรวงสาธารณสุขและมหาวิทยาลัยมหิดลให้ทำการวิจัยและพัฒนาการงานสาธารณสุขมูลฐาน โครงการจังหวัดนครสวรรค์ เป็นงานวิจัยเชิงปฏิบัติการพัฒนาและแก้ไขปัญหา เพื่อกำหนดรูปแบบของกิจกรรมในการ

เพิ่มพูนความรู้ และเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและการจัดการของชุมชน เพื่อสนับสนุนงานสาธารณสุขมูลฐานในด้านการควบคุม ป้องกัน และรักษาโรคติดต่อและโรคที่เกิดขึ้นบ่อยในชุมชน* แล้วนำไปทดลองปฏิบัติกับชุมชน เพื่อศึกษาว่ากิจกรรมและเทคโนโลยีใดที่ใช้ปฏิบัติได้จริง โดยมีการปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสมกับสภาพของแต่ละชุมชนด้วย

สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล เป็นหน่วยงานหนึ่งที่ได้รับมอบหมายให้ดำเนินโครงการวิจัยและพัฒนาการสาธารณสุขมูลฐานนี้ ร่วมกับหน่วยงานอื่น ๆ อีก 4 หน่วยงาน ของกระทรวงสาธารณสุขและมหาวิทยาลัยมหิดล ได้แก่ กรมการแพทย์ กรมควบคุมโรคติดต่อ กองสถิติสาธารณสุข และคณะสาธารณสุขศาสตร์ ทั้งนี้โดยสถาบันฯ ทำหน้าที่ศึกษาสภาวะทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของชุมชน เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพิจารณากิจกรรมและเทคโนโลยีต่าง ๆ ที่จะนำเข้าไปยังชุมชน ให้สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของหมู่บ้าน โดยไม่กระทบกระเทือนต่อวิถีการดำเนินชีวิตและการครองชีพในเชิง เศรษฐกิจของประชาชน

วัตถุประสงค์

วัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัยเพื่อหาข้อมูลขั้นพื้นฐานสำหรับการพัฒนางานสาธารณสุขมูลฐานในครั้งนี้ พอสรุปเป็นข้อ ๆ ได้ดังนี้

* โรคติดต่อที่ศึกษามี 4 โรค ได้แก่ โรคเรื้อน มาเลเรีย ไข้เลือดออก วัณโรค โรคที่เกิดขึ้นบ่อยในชุมชนศึกษา 4 โรค ได้แก่ โรคจิตประสาท เบาหวาน ความดันโลหิตสูง และโรคหัวใจ อุบัติเหตุ ท้องร่วง

1. ศึกษาสภาพโดยทั่วไปของชุมชนทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม
การจัดการ รวมทั้งการจัดองค์กรต่าง ๆ ของหมู่บ้าน และการพัฒนาหมู่บ้าน
2. ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จและความล้มเหลวของกิจกรรมหรือโครงการ
การเพื่อสาธารณประโยชน์ต่าง ๆ ในชุมชน
3. ศึกษาสถานการณ์สาธารณสุขมูลฐานของชุมชน โดยเน้นในด้านความรู้
ความเข้าใจ และการมีส่วนร่วมของประชาชนในงานสาธารณสุขมูลฐาน
4. ศึกษาพฤติกรรมต่าง ๆ ของประชาชนในด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับสุขภาพ
อนามัย ได้แก่
 - 4.1 พฤติกรรมสุขภาพอนามัย
 - 4.2 พฤติกรรมการเจ็บป่วยโดยทั่วไป
 - 4.3 พฤติกรรมการเจ็บป่วยด้วยโรคเฉพาะที่ต้องการศึกษา
 - 4.4 พฤติกรรมการรับบริการสุขภาพอนามัย
5. ตรวจสอบความเป็นไปได้ของการนำกิจกรรมควบคุมโรคติดต่อและการ
ป้องกันโรคที่เกิดบ่อยเข้ากับการงานสาธารณสุขมูลฐานของชุมชน

บทที่ 2

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาสภาวะเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของชุมชนเพื่อการพัฒนา
สาธารณสุขมูลฐานนี้ เป็นการศึกษาเพื่อหาข้อมูลขั้นพื้นฐานก่อนที่โครงการวิจัยและพัฒนาการ
สาธารณสุขมูลฐานจังหวัดนครสวรรค์จะได้ดำเนินการนำกิจกรรมและเทคโนโลยีต่าง ๆ ที่ใช้
ในการควบคุม ป้องกัน และรักษาโรคติดต่อกับโรคที่เกิดขึ้นบ่อยในชุมชนเข้าไปทดลองกับชุมชน
เพื่อหารูปแบบที่เหมาะสม การเก็บข้อมูลได้ดำเนินการในระหว่างช่วงเดือนกันยายน -
ตุลาคม 2528 ที่จังหวัดนครสวรรค์

พื้นที่ที่ทำการศึกษา

การเก็บข้อมูลพื้นฐานของการศึกษานี้ ทำที่ 2 อำเภอของจังหวัดนครสวรรค์
คืออำเภอหนองบัว และอำเภอไพศาลี ครอบคลุมพื้นที่ทั้งหมด 6 หมู่บ้าน (อำเภอละ 3
หมู่บ้าน) เพื่อทำการศึกษาโรคต่าง ๆ ที่กำหนดทั้งหมด 8 โรค เป็นโรคติดต่อ 4 โรค
และโรคไม่ติดต่อที่เกิดขึ้นบ่อยในหมู่บ้านอีก 4 โรค

วิธีการเลือกหมู่บ้านสำหรับศึกษาครั้งนี้ เลือกจากหมู่บ้านที่มีอัตราการเกิดโรค
ที่ต้องการศึกษาสูง หมู่บ้านใดมีอัตราการเกิดโรคใดสูง ก็กำหนดให้หมู่บ้านนั้นเป็นสถานที่
ศึกษาสำหรับโรคนั้น

รายชื่อของหมู่บ้านที่ศึกษามีดังนี้

<u>อำเภอไพศาลี</u>	หมู่ 1	บ้านวังข่อย	ตำบลวังข่อย
		ศึกษาโรคอุบัติเหตุ	
	หมู่ 1	บ้านวังน้ำลัด	ตำบลวังน้ำลัด
		ศึกษาโรคเรื้อน	
	หมู่ 5	บ้านนาขอม	ตำบลวังน้ำลัด
		ศึกษาโรคไข้เลือดออกและจิตประสาท	
<u>อำเภอหนองบัว</u>	หมู่ 7	บ้านวังแรด	ตำบลหนองกลับ
		ศึกษาโรคผิวหนัง	
	หมู่ 11	บ้านโคกสะอาด	ตำบลธารพาร
		ศึกษาโรคเบาหวาน	ความดันโลหิตสูงหัวใจและท้องร่วง
	หมู่ 12	บ้านวังใหญ่	ตำบลธารพาร
		ศึกษาโรคมาเลเรีย	

วิธีการศึกษา

การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการเก็บข้อมูลหลายแบบด้วยกัน เพื่อให้ได้ข้อมูลในรายละเอียดที่ถูกต้องและครบถ้วนมากที่สุดเท่าที่จะสามารถทำได้ในช่วงเวลา การศึกษาอันจำกัด

วิธีการเก็บข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ประกอบด้วย

1. การสัมภาษณ์กลุ่ม (Group Interview) สัมภาษณ์กลุ่มผู้นำชุมชน เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน กรรมการหมู่บ้าน หัวหน้าคุ้ม ประธานกลุ่มแม่บ้าน และ/หรือชาวบ้านที่รู้ข้อมูลของหมู่บ้านดี เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นภาพรวมของชุมชน (Village Profile)
2. การจัดกลุ่มสนทนา (Focus Group) กลุ่มละประมาณ 7-9 คน คัดเลือกผู้ร่วมสนทนาจากผู้ไม่เป็นโรคเฉพาะที่ต้องการศึกษาสำหรับชุมชนนั้น 1 กลุ่ม และจากผู้เป็นโรคที่ต้องการศึกษาสำหรับชุมชนนั้นอีก 1 กลุ่ม ตามแนวทางการคัดเลือกที่คณะวิจัยได้กำหนดไว้ การสนทนาดำเนินหาแนวคำถามที่สร้างขึ้น เพื่อให้ได้ข้อมูลในรายละเอียดต่าง ๆ ตามที่สนใจศึกษา
 - 2.1 แนวทางการคัดเลือกผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มผู้ไม่เป็นโรค คัดเลือกจากผู้ที่ไม่ได้กำลังเป็นโรคเฉพาะที่ศึกษา เป็นหัวหน้าครัวเรือนชาย แต่อาจมีผู้หญิงรวมบ้างก็ได้ ถ้าเป็นผู้หญิงที่ทำงานสาธารณะค่อนข้างมาก อายุอยู่ในช่วง 35-50 ปี มีฐานะปานกลาง และต้องไม่ได้เป็นผู้สื่อข่าวสาธารณสุขหรืออาสาสมัครหมู่บ้านแต่อย่างใด
 - 2.2 แนวทางการคัดเลือกผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มผู้เป็นโรค คัดเลือกจากผู้ที่กำลังเป็นโรคหรือเคยเป็นโรคที่สนใจศึกษาสำหรับหมู่บ้านนั้นโดยอิงจากรายงานของสถานีอนามัยหรือคำบอกเล่าของชาวบ้าน ไม่จำกัดเพศของผู้ร่วมกลุ่มว่าต้องเป็นชายหรือหญิง แต่ต้องเป็นผู้ใหญ่ อาจเป็นผู้ใหญ่ที่เป็นโรคเอง หรือพ่อแม่ของเด็กที่เป็นโรคก็ได้ในกรณีที่เด็กยังอายุน้อยมาก ๆ จนไม่สามารถให้สัมภาษณ์รายละเอียดเองได้
3. การสัมภาษณ์ระดับลึก (In-depth Interview) สัมภาษณ์บุคคลต่าง ๆ ได้แก่ พระ ครูใหญ่ และ/หรือ ครูที่มีบทบาทในการพัฒนาหมู่บ้านมาก ผู้สื่อข่าวสาธารณสุข

อาสาสมัครสาธารณสุขหมู่บ้าน หมอชาวบ้าน ชาวบ้านทั้งที่มีบทบาทในการทำงานเพื่อหมู่บ้าน และชาวบ้านทั่ว ๆ ไป เจ้าหน้าที่ของรัฐและเอกชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาสาธารณสุข และการพัฒนาอื่น ๆ ของหมู่บ้าน

4. การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) สังเกตและเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของหมู่บ้านที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาค้นคว้า เช่น การประชุมกลุ่ม ธ.ก.ส. (ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์) การตรวจรักษาคณไช้ที่สถานอนามัยที่บ้านหมอชาวบ้าน การไปรับบริการที่กองทุนยา และการรวมกลุ่มต่าง ๆ ของชาวบ้าน เป็นต้น

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

1. แบบสอบถาม ใช้ในการสัมภาษณ์กลุ่มผู้นำชุมชน เพื่อหาข้อมูลทั่วไประดับหมู่บ้าน แบ่งออกเป็นหมวดใหญ่ ๆ 11 หมวดด้วยกัน ได้แก่ หมวดประชากร การคมนาคม การศึกษา แหล่งน้ำ การประกอบอาชีพ การใช้เทคโนโลยีต่าง ๆ ตลาดการเกษตร แหล่งทุน เพื่อกิจกรรมเกษตร สถาบันทางสังคม สุขภาพอนามัยและการบริการสาธารณสุข และการพัฒนาชุมชน

2. แนวคำถามสำหรับการสนทนากลุ่ม

2.1 แนวคำถามสำหรับการสนทนากลุ่มผู้ไม่เป็นโรคเฉพาะที่ต้องการศึกษาสำหรับชุมชนนั้น มีประเด็นหลัก ๆ หลายประเด็น ได้แก่ โครงสร้างและระดับทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน บทบาทและหน้าที่ของผู้นำชุมชน (ทั้งที่เป็นทางการและไม่ใช่ว่าทางการ) ความรู้ ทักษะ และ การปฏิบัติในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพอนามัย การป้องกันโรค

และการรักษาโรค ทั้งโรคทั่ว ๆ ไป และโรคเฉพาะที่ต้องการศึกษา ความพร้อมและความเต็มใจในการใช้จ่ายเงินเพื่อรักษาความเจ็บป่วย ศักยภาพของการจัดการด้วยตนเองและการพึ่งตนเอง และปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จและความล้มเหลวของกิจกรรมที่ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของประชาชน

2.2 แนวคำถามสำหรับการสนทนากลุ่มผู้เป็นโรคเฉพาะที่ต้องการศึกษาของหมู่บ้าน เน้นเฉพาะเรื่องโรคที่สนใจศึกษา ทั้งในด้านความรู้ ทักษะ และ การปฏิบัติ ในด้านการป้องกันและการรักษาโรคของผู้ป่วย ครอบครัว และชุมชน

3. แนวคำถามสำหรับการสัมภาษณ์ระดับลึก

3.1 แนวคำถามที่สัมภาษณ์ พระ ครู และประชาชนในหมู่บ้าน อิงแนวคำถามสำหรับการสนทนากลุ่มผู้ไม่เป็นโรคเฉพาะที่ศึกษา (ในข้อ 2.1)

3.2 แนวคำถามที่สัมภาษณ์เจ้าหน้าที่พัฒนาของรัฐและเอกชนถามเรื่องหน้าที่และความรับผิดชอบ ปัญหาและอุปสรรคของการทำงาน ปริมาณงานที่ต้องทำ ทักษะที่ต้องหมู่บ้าน ระดับการพัฒนาและระดับสุขภาพอนามัยของชุมชน รวมถึงการใช้บริการสาธารณสุขของชาวบ้านเมื่อเจ็บไข้ได้ป่วย

บทที่ 3

บ้านวังข่อย หมู่ที่ 1

ด. วังข่อย อ. ไผ่สาลี จ. นครสวรรค์

ลักษณะทั่วไปของชุมชน

บ้านวังข่อย หมู่ที่ 1 ตั้งอยู่ริมถนนลาดยางสายไพศาล-วังพิรุณ ในทาง
ปกครองขึ้นอยู่กับตำบลวังข่อย อำเภอไพศาล จังหวัดนครสวรรค์ ห่างจากตัวอำเภอ 17 กม.
และห่างจากตัวจังหวัดประมาณ 80 กม.

ที่ตั้ง : ลักษณะที่ตั้งของบ้านวังข่อยเป็นที่ราบเล็ก ๆ ระหว่างภูเขาทางด้าน
ตะวันตกของเทือกเขาเพชรบูรณ์ตอนล่าง มีภูเขาและเนินเขาล้อมรอบทุกด้าน ไม่มีแม่น้ำ
ไหลผ่าน แต่มีลำห้วยซึ่งมีน้ำขังเฉพาะในฤดูฝน ส่วนฤดูแล้งมีน้ำขังเฉพาะบางตอนเท่านั้น
ไม่พอที่จะใช้เพื่อการเพาะปลูกหรือการประมง บ้านวังข่อยและชุมชนอื่น ๆ ในละแวกเดียว
กันนี้เป็นชุมชนเกิดใหม่ ประชาชนเริ่มอพยพจากท้องถิ่นอื่นเข้ามาหักร้างถางพงเพื่อทำกินใน
บริเวณนี้เมื่อประมาณ 20 ปีที่แล้ว สมัยนั้นพื้นที่ทั้งหมดยังปกคลุมด้วยป่ารก แต่ในปัจจุบัน
ป่าไม้ตามเนินเขาและที่ราบเกือบทั้งหมดถูกถางจนโล่ง เหลือแต่ต้นไม้เล็ก ๆ และพงหญ้า
ซึ่งยังพอคลุมดินอยู่ได้ในฤดูฝน สัตว์ป่าและของป่าที่เคยมีอย่างอุดมสมบูรณ์ในอดีตก็หมดไปแล้ว
เช่นเดียวกับ ทรัพยากรสำคัญที่อยู่ในปัจจุบันจึงเหลือเพียงที่ดิน ซึ่งยังมีคุณภาพที่ดีพอสมควร
ที่ดินเหล่านี้ใช้เพื่อการเพาะปลูกพืชต่าง ๆ คือ ที่สูง เช่น บริเวณเนินเขา ปลูกพืชไร่

ส่วนที่ต่ำลงมาใกล้ลำห้วยและร่องน้ำไหลใช้เป็นนาข้าว มีที่ว่างแคบ ๆ สลับอยู่ตามไร่นาและริมทางพอใช้เป็นที่พักสัตว์ได้บ้าง

ชุมชนวังข่อยมีลักษณะเป็นชุมชนกระจาย ประชาชนตั้งบ้านเรือนอยู่เป็นกลุ่ม ๆ เล็กบ้าง ใหญ่บ้าง กระจายเป็นบริเวณกว้างหลายกลุ่ม ระยะทางจากกลุ่มที่อยู่ห่างกันมากที่สุดประมาณ 4-5 กม. ลักษณะการตั้งชุมชนเช่นนี้ รวมกับการที่มีประชากร 2 กลุ่มในหมู่บ้าน คือ ไทยภาคกลาง และไทยอีสาน ทำให้การสื่อสารและการร่วมมือกันในกิจกรรมสาธารณะต่าง ๆ ค่อนข้างจะมีปัญหา (ดู "โครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรม" ในตอนถัดไป)

ประชากร : บ้านวังข่อยมี 360 ครัวเรือน ครัวเรือนเหล่านี้เป็นครัวเรือนที่จดทะเบียนแล้ว (คือ มีเลขบ้าน และมีทะเบียนราษฎร์) แต่ถ้านับรวมครัวเรือนที่ยังไม่จดทะเบียนบ้าน (เช่น ครัวเรือนเกิดใหม่) และครัวเรือนของคนจากถิ่นอื่นซึ่งเข้ามาอยู่อาศัยทำการเกษตรในบริเวณบ้านนี้ด้วยแล้ว จะมีจำนวนทั้งหมดเกือบ 400 ครัวเรือน มีประชากรทั้งสิ้นกว่า 1,500 คน

กำเนิดและความเติบโต : ตามคำบอกเล่าของชาวบ้านที่รู้ประวัติของหมู่บ้าน เริ่มมีคนอพยพเข้ามาจับจองที่ทำกินในบริเวณอันเป็นบ้านวังข่อยในปัจจุบัน ตั้งแต่ประมาณ พ.ศ. 2506 หรือก่อนหน้านั้นเล็กน้อย ครอบครัวที่เข้ามาหักร้างถางพงทำกินในตอนแรก ๆ มีจำนวนน้อยและอยู่ไม่ถาวร เพราะยังกันดารอยู่มาก ไข่ม่า (มาลาเรีย) ชุมมาก ประมาณ พ.ศ. 2510 และหลังจากนั้น มีครอบครัวอพยพเข้ามาจับจองหรือซื้อที่ดินในบริเวณนี้มากขึ้น ชุมชนจึงเริ่มจะหนาแน่น แต่ก็ยังไม่ได้เป็นหมู่บ้านที่ปกครองตนเองอย่างเอกเทศ ชุมชนนี้มีฐานะเป็นหมู่บ้านที่สมบูรณ์ (คือ มีผู้ใหญ่บ้าน) เมื่อ พ.ศ. 2516 โรงเรียนและวัดก็เกิดขึ้นในช่วงเวลาเดียวกันนี้ (ดูรายละเอียดในตอนต่อจากนี้ไป)

เปรียบเทียบกับชุมชนในท้องที่อื่น ๆ ที่ก่อตั้งมานานกว่า บ้านวังข่อยเติบโตและพัฒนามาก่อนข้างรวดเร็ว มีถนนสภาพดี (ลาดยางเมื่อ 5-6 ปีที่แล้ว) มีรถโดยสาร

ประจำทางผ่านทุกครึ่งชั่วโมง มีสถานีอนามัย (ตั้งเมื่อ 2-3 ปีที่แล้ว) แต่ยังมีไฟฟ้าใช้ (โครงการนำไฟฟ้าเข้าสู่หมู่บ้านจะเริ่ม พ.ศ. 2529) นอกจากนี้ประชาชนในหมู่บ้านยังมีเครื่องมือเครื่องใช้สมัยใหม่มากพอสมควร)

โครงสร้างทางเศรษฐกิจ

ระดับเศรษฐกิจ : เปรียบเทียบกับชุมชนอื่น ๆ ในละแวกเดียวกัน เศรษฐกิจของวังข่อยอยู่ในระดับปานกลาง คราวเรือนเกือบทั้งหมดประกอบอาชีพทางเกษตรกรรม คือทำนา ทำไร่ ที่ทำการค้าขายเป็นอาชีพหลักมีน้อย (ไม่เกิน 1%) นอกจากนี้ชาวบ้านทั่วไปทำงานรับจ้าง (เกี่ยวกับการเกษตร) เป็นอาชีพรอง เพื่อหารายได้พิเศษ ส่วนงานฝีมือ เช่น การทอผ้า ทอเสื่อ มีน้อย ส่วนมากเป็นครอบครัวไทยอีสาน และโดยปกติเป็นการทำเพื่อใช้สอยในบ้านมากกว่าเพื่อขาย

ที่ทำกิน : ชาวบ้านส่วนใหญ่ปลูกข้าวเจ้า พืชไร่ที่สำคัญ คือข้าวโพด ถั่วเขียว ข้าวฟ่าง และฝ้าย ประมาณ 90% ของครัวเรือนในหมู่บ้านมีที่ดินเป็นของตนเอง หรือ อย่างน้อยก็มีสิทธิทำกินในที่ดินขนาดพอเลี้ยงครอบครัวได้ โดยมากครัวเรือนหนึ่ง ๆ มีทั้งที่ไร่และที่นา จึงสามารถปลูกได้ทั้งพืชไร่เพื่อขาย และข้าวเพื่อกินและขายด้วย

เมื่อ 3-4 ปีที่แล้ว สำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อการเกษตร (สปก.) ได้เริ่มโครงการปฏิรูปที่ดินที่วังข่อย และบางชุมชนในละแวกเดียวกัน ก่อนหน้านั้นที่ดินทั้งหมดที่ชาวบ้านใช้ทำกินอยู่เป็นที่ยึดของสงวนตามกฎหมาย หลังจากเริ่มโครงการปฏิรูปที่ดินแล้ว ได้มีการจัดสรรที่ดินทำกินใหม่ โดยกำหนดให้ครอบครัวที่มีลูกต่ำกว่า 4 คน ได้รับที่ดินทำกิน 25 ไร่ และครอบครัวที่มีลูกตั้งแต่ 4 คนขึ้นไปได้รับ 50 ไร่ อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติ

โครงการปฏิรูปที่ดินสามารถช่วยกระจายที่ดินทำกินได้ในขอบเขตจำกัด เพราะพอเริ่มโครงการชาวบ้านที่ครอบครองที่ดินมากกว่าที่กำหนดมักรีบกระจายที่ดินของคนออกไปให้ญาติพี่น้องหรือคนในวงศ์ตระกูลเดียวกันในกรณีที่ดินเหล่านี้อยู่อาศัยในครัวเรือนเดียวกันอยู่แล้ว การทำเช่นนั้นทำให้หลักการกระจายที่ดินทำกินของโครงการฯ ไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร ดังนั้น แม้ว่าโดยเฉลี่ยเกษตรกรรายย่อยจะมีที่ดินทำกินครอบครัวละประมาณ 25 ไร่ แต่ก็ยังมีบางรายที่ครอบครองที่ดินประมาณ 100 ไร่ ขณะที่บางครัวเรือนไม่มีที่ดินทำกินเลย เพราะที่ดินไม่พอและโครงการฯ ขยายเข้าไปยังไม่ทั่วถึง

ครัวเรือนเกษตรกรไร่นาทำกินมีประมาณ 10% ครอบครัพลำนี้โดยมากเช่าที่ดินของคนอื่นทำ ในกรณีที่เช่าต้องเสียค่าเช่าเป็นเงินไร่ละ 200 บาท เว้นแต่ในกรณีที่พืชผลเสียหาย ค่าเช่าอาจลดลงบ้าง หรือถ้าเสียหายทั้งหมดก็อาจไม่ต้องเสียค่าเช่าเลย

เกษตรกรรม : โดยปกติชาววังข่อยที่ทำทั้งนาและไร่จะมีงานทำเกือบตลอดมียกเว้น 2-3 เดือนในฤดูแล้ง ชาวบ้านจะเริ่มไถไร่และหยอดเมล็ดข้าวโพดประมาณเดือนพฤษภาคม ถ้าฝนมาเร็วอาจเริ่มปลูกข้าวโพดได้เร็วขึ้น เมื่อเสร็จการหยอดเมล็ดข้าวโพดแล้ว ก็จะเริ่มปลูกข้าวในนา (ไถ ตกกล้า และดำ) ในระหว่างนี้จะต้องทำการกำจัดวัชพืชในไร่ข้าวโพดด้วยอย่างน้อย 1 ครั้ง ถ้าฝนตกต้องตามฤดูกาล การทำนาจะเสร็จประมาณเดือนสิงหาคม พอถึงเดือนกันยายนซึ่งฝนกำลังตกชุกก็จะเป็นเวลาเก็บเกี่ยวข้าวโพด เสร็จจากนั้นก็เริ่มไถไร่อีกครั้งเพื่อปลูกถั่วเขียว ข้าวฟ่าง หรือฝ้าย ขึ้นอยู่กับความต้องการของเกษตรกร พอเสร็จการปลูกพืชไร่ครั้งที่สองไม่นาน ข้าวในนาก็จะเริ่มสุกพอที่จะเก็บเกี่ยวได้ (โดยเฉพาะข้าวเบา) หลังจากเก็บเกี่ยวข้าวแล้วก็เป็นเวลาพอดีที่จะเก็บเกี่ยวพืชไร่ครั้งที่ 2 กิจกรรมการเกษตรในรอบปีจะสิ้นสุดประมาณเดือนกุมภาพันธ์ ช่วงเวลาหลังจากนั้นไปจนถึงเดือนพฤษภาคม เกษตรกรส่วนใหญ่ว่างงาน

ถ้าพิจารณาตาม "ปฏิทินเกษตรกรรม" ข้างต้น อาจเห็นว่าชาวนาวังข่อยมีเวลาว่างน้อย แต่เนื่องจากในปัจจุบันนี้ชาวบ้านหันมาใช้เครื่องทุ่นแรงในการทำงานมากขึ้น เช่น ใช้รถไถทำไร่และนา ใช้เครื่องคายหญ้ากำจัดวัชพืชในไร่ข้าวโพด และใช้เครื่องนวดข้าว เป็นต้น เวลาที่จะว่างจากงานในไร่นาจริง ๆ จึงมีมาก นับเป็นการว่างงานแฝงในฤดูกาลเพาะปลูกและเก็บเกี่ยว

เช่นเดียวกับชาวชนบทในจังหวัดนครสวรรค์ทั่วไป ชาวนาวังข่อยส่วนมากเลี้ยงวัวไว้ใช้งาน (ที่เลี้ยงควายมีน้อย) ที่นิยมคือ วัวลูกผสมระหว่างพันธุ์พื้นบ้านกับวัวพันธุ์ราห์มัน (วัวงานที่เป็นพันธุ์พื้นบ้านจริง ๆ ไม่เป็นที่นิยม) นอกจากนี้ยังมีครวเรือนจำนวนหนึ่ง (6 ราย) เลี้ยงวัวจำนวนมาก (วัวฝูง) หนึ่งในจำนวนนี้มีวัวฝูงใหญ่ ประมาณ 500 ตัว ถ้ารวมจำนวนวัวทั้งหมดจากทุกฝูงมีจำนวนประมาณ 1,000 ตัว การเลี้ยงวัวนับเป็นส่วนหนึ่งของอาชีพเกษตรกรรมที่ทำรายได้ให้แก่ครวเรือนพอสมควร แต่มีปัญหาที่ชาวบ้านกำลังประสบอยู่ทุกวันนี้คือการขาดแคลนทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์ ประกอบกับการเลี้ยงยังไม่ถูกต้องตามหลักวิชา ทำให้วัวที่เลี้ยงเกิดโรคบ่อย ๆ และมีคุณภาพต่ำ ขายได้ราคาน้อย

สัตว์เลี้ยงอย่างอื่น เช่น สุกร และไก่ มีน้อยและไม่มีการเลี้ยงอย่างเป็นล่ำเป็นสัน เท่าที่สังเกตส่วนมากเลี้ยงไว้เพื่อกินเศษอาหาร (ดีกว่าทิ้งเปล่า ๆ) และเป็นอาหารในครวเรือนยามที่ต้องการ

เทคโนโลยี : ถ้าการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น เครื่องจักร และการปลูกพืชเพื่อขายตามความต้องการของตลาด เป็นดัชนีแสดงถึงความก้าวหน้าของเกษตรกร ชาวนาวังข่อยก็จัดได้ว่าเป็นเกษตรกรที่ก้าวหน้าพอสมควร แม้ผลผลิตของพืชสำคัญ ๆ เช่น ข้าวโพด ข้าว และถั่ว จะยังไม่สูงเท่าที่ควร แต่ก็อยู่ในเกณฑ์พอใจ ในหมู่บ้านมีโรงสีทั้งขนาดใหญ่และขนาดเล็กประมาณ 10% ของครวเรือนที่ทำการเกษตร มีโรงสี (ขนาดเล็ก) 2 โรง ผลิตข้าวประมาณ 50 ถัง/ไร่ ข้าวโพด 25 ถัง/ไร่ ถั่วเขียว 4 ถัง/ไร่ โดยทั่วไปดิน

ยังมีความอุดมสมบูรณ์อยู่พอสมควร เกษตรกรจึงยังไม่นิยมใช้ปุ๋ยมากนัก แต่ก็มีความเห็นว่าในอนาคตปุ๋ยจะมีบทบาทสำคัญในการทำเกษตรกรรมในบริเวณนี้ กล่าวโดยสรุป การผลิตทางเกษตรกรรมของชาววังน้อย เป็นแบบผสมระหว่างการผลิตเพื่อยังชีพ (Subsistent farming) กับการผลิตเพื่อตลาด (Commercial farming)

ปัญหา : เท่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนี้ ที่ดินทำกิน (ทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพ) ยังไม่ได้เป็นปัญหาสำหรับบ้านวังน้อยมากนัก เนื่องจากเกษตรกร เกือบทุกครัวเรือนมีที่ดินทำกินของตัวเอง และคุณภาพที่ดินก็ยังอยู่ในระดับพอใช้ได้ดังกล่าวแล้วข้างต้น ถ้าโครงการปฏิรูปที่ดินเพื่อการเกษตรซึ่งกำลังดำเนิน ไปอยู่ในปัจจุบันสามารถบรรลุผลตามเป้าหมาย ปัญหาเรื่องที่ดินทำกินในบ้านวังน้อยคงจะยังไม่ เป็นปัญหาสำคัญเหมือน เช่นในบางท้องที่

ในด้านแรงงานเพื่อการเกษตร โดยทั่วไปก็ไม่มีปัญหา ครัวเรือนส่วนมากมีแรงงานพอที่จะทำงานในไร่นา เรื่องแรงงานมีข้อน่าสังเกตว่า ปัจจุบันมีการใช้แรงงานจ้างมาก แรงงานหาหรือวานตามประเพณีมีน้อยลง จนแทบกล่าวได้ว่าไม่มีความสำคัญต่อการผลิตเท่าใดนัก การที่เกษตรกรใช้แรงงานจ้าง (ทั้ง เครื่องจักรและแรงงานคน) มากขึ้น อาจเนื่องมาจากลักษณะการผลิตที่เปลี่ยนไป และลักษณะเฉพาะของพืชที่ปลูก รวมถึงฤดูกาลด้วย เป็นปัจจัยสำคัญ กล่าวคือ เมื่อมีการปลูกพืชเพื่อขายมากขึ้น เกษตรกรต้องเร่ง (แข่งขัน) เพื่อให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงราคาในตลาด การปลูก การเก็บเกี่ยวจะต้องทำให้เสร็จเร็ว มิฉะนั้นอาจไม่ทันราคาที่ต้องการ การเก็บเกี่ยวพืชบางชนิด เช่น ข้าวโพด จำเป็นต้องเร่งให้เสร็จเร็ว เพราะถ้าช้าผลผลิตอาจได้รับความเสียหายจากฝน (ซึ่งชุกมากในช่วงเวลาที่เก็บเกี่ยว)

ปัญหาเศรษฐกิจที่จัดว่าสำคัญอย่างยิ่งสำหรับเกษตรกรวังน้อย คือ เรื่องทุนและราคาขาย (ตลาด) ต้นทุนการผลิตสำหรับพืชทุกชนิดสูง นับแต่ค่าเมล็ดพันธุ์ ค่าจ้างไถ ย่ำฆ่าแมลง จ้างเก็บเกี่ยว ฯลฯ ทุกอย่างแพงมาก ขณะที่ราคาขายผลผลิตต่ำกว่าที่ควร ผู้รู้

ชาววังข้อยืนยันเป็นเสียงเดียวกันว่า คราวเรือนเกือบทั้งหมดในหมู่บ้านต้องกู้เงินจากนายทุน หรือจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธกส.) มาลงทุนทำการเกษตร โดยเฉพาะในการปลูกพืชไร่ การกู้เงินนายทุน (ส่วนใหญ่อยู่ในตลาดวังพิบูล ซึ่งอยู่ห่างออกไป 7 กม.) นอกจากจะเสียดอกเบี้ยในอัตราที่แพงมาก (40-50%) แล้วยังก่อให้เกิดข้อผูกมัดในการขายผลผลิตด้วย กล่าวคือลูกหนี้จะต้องขายผลผลิตให้แก่นายทุนเงินกู้ของตนเท่านั้น ทำให้นายทุนเป็นฝ่ายได้เปรียบมาก เช่น สามารถถ่วงราคาได้ นายทุนมักจะออกมารับซื้อผลผลิตในหมู่บ้าน โดยจะตวงเอาผลผลิตมีมูลค่าเท่ากับเงินที่ลูกหนี้กู้ไปบวกกับดอกเบี้ย ที่เหลือจึงให้เป็นเงินสดแก่ลูกหนี้ ส่วนที่เหลือเป็นรายได้ของลูกหนี้จริง ๆ จึงมีน้อย ถ้าเคราะห์ร้ายสภาพดินฟ้าอากาศไม่อำนวย หรือพืชผลถูกศัตรูพืชทำลาย เกษตรกรวังข้อยจะลำบากมาก หนี้สินจะพอกพูน ต้องทำงานหลายปีกว่าจะใช้หนี้หมด ชาวบ้านบอกว่า "ถ้าแล้ง 1 ปี ก็ต้องทำ 2-3 ปี กว่าจะปลดหนี้ 깨끗"

การกู้เงินจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ อาจจะดีกว่าในแง่ที่ดอกเบี้ยถูกกว่า (14%) แต่ก็มิใช่ว่าปลอดพ้นจากภาระหนี้สิน และบางครั้งลูกหนี้ยังถูกบังคับให้ซื้อปุ๋ยหรือยาฆ่าแมลงจากธนาคาร แม้ว่าเกษตรกรบางรายไม่จำเป็นต้องใช้ของนั้นเลยก็ตาม (ไม่ซื้อก็ไม่ให้กู้ ตามคำบอกเล่าของเกษตรกร ซึ่งตรงกับข้อมูลที่ได้จากการสังเกตการณ์การประชุมลูกค้ายของ ธกส. ในหมู่บ้านแห่งหนึ่งใกล้กับวังข้อย) ภาระหนี้ต่าง ๆ เช่น การจัดตั้งกลุ่มเพื่อค้าประกันกันเองในหมู่บ้าน (ถ้าไม่เป็นสมาชิกของกลุ่มก็ไม่มีสิทธิ์กู้เงิน) และการยื่นหลักทรัพย์เพื่อประกันการกู้ เป็นต้น ชาววังข้อยพร้อมที่จะปฏิบัติแต่การที่มีระเบียบ (เฉพาะที่?) บังคับให้ลูกหนี้ต้องเสียเงินซื้อสิ่งที่ไม่จำเป็นต้องใช้ เป็นเรื่องที่ชาวบ้านเห็นว่าเป็นการเอาเปรียบเกินไป

ราคาผลผลิตก็เป็นปัญหาสำคัญอย่างยิ่งสำหรับชาววังข้อย (และเกษตรกรในละแวกนั้น) โดยปกติราคาซื้อขายได้ก็ต่ำอยู่แล้ว แต่ถึงอย่างนั้นในปีก่อน ๆ เกษตรกรยังพอ

ได้ทุนคืน หรือเกินทุนบ้างเล็กน้อยเท่านั้น แต่ในปี 2528 นี้ ราคาข้าวโพดตกต่ำมากคือ เพียง 18-20 บาท/ถัง (เทียบกับ 28-32 บาท/ถัง ในปีที่ผ่านมา) ชาวบ้านรายงานว่า ค่ากว่าต้นทุน (ซึ่งประมาณ 24 บาท/ถัง) ถ้าราคายืนอยู่ในระดับนี้ การทำไร่ข้าวโพดคงจะประสบวิกฤตการณ์รุนแรงยิ่งขึ้น ส่วนข้าวก็ราคาตกต่ำ ที่ชาวบ้านขายได้จริง ๆ ก็ยังต่ำกว่าราคาประกัน (ซึ่งก็ต่ำอยู่แล้ว)

จากการศึกษาไม่พบว่า ชาวบ้านมีการรวมกลุ่มในลักษณะใด ๆ ที่จะทำให้อำนาจต่อรองเกี่ยวกับราคาขายพืชผล ที่ปรากฏมีเพียงการเคลื่อนไหวเพื่อก่อตั้งกลุ่มออมทรัพย์ในหมู่บ้าน ได้เคยมีกลุ่มเช่นนั้นมาแล้วครั้งหนึ่ง (ตามคำแนะนำของพัฒนากร) แต่การดำเนินงานไม่ประสบความสำเร็จ ต้องสลายกลุ่ม ขณะนี้มีการเคลื่อนไหวจะเริ่มต้นใหม่อีก ชาววังข่อยหลายรายเป็นสมาชิกกลุ่มฌาปนกิจ โดยเฉพาะรายที่เป็นลูกหนี้ของ ธกส. ต้องเป็นสมาชิกของกลุ่มฌาปนกิจด้วย กลุ่มเพื่อจุดมุ่งหมายทางเศรษฐกิจอื่น ๆ นอกจากที่กล่าวนี้ยังไม่มีในหมู่บ้าน

โครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมของหมู่บ้าน

กลุ่มชนชาติ : บ้านวังข่อย ประกอบด้วยประชากร 2 กลุ่มชนชาติ คือ กลุ่มไทย-ลาว ซึ่งอพยพมาจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และกลุ่มไทยจากจังหวัดนครสวรรค์ และจังหวัดใกล้เคียง กลุ่มที่อพยพมาจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ส่วนใหญ่มาจากจังหวัดกาฬสินธุ์ และร้อยเอ็ด พวกนี้ส่วนมากตั้งบ้านเรือนอยู่เป็นกลุ่มต่างหาก สังเกตเห็นได้ชัดในทำนองเดียวกัน กลุ่มที่อพยพมาจากจังหวัดลพบุรี และจากท้องที่อื่นของจังหวัดนครสวรรค์ก็นิยมตั้งบ้านเรือนอยู่เป็นกลุ่มของตนโดยเฉพาะ ดังนั้นภาพคร่าว ๆ ของหมู่บ้านจึงประกอบด้วยกลุ่มเล็ก ๆ ที่มีความแตกต่างกันบางประการในด้านวิถีการดำรงชีวิต และวัฒนธรรม

ความแตกต่างกันที่เห็นได้ชัดก็คือ กลุ่มไทย-ลาว ซึ่งอพยพมาจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ส่วนมากยังคงรักษานิสสัยในการกิน และภาษาพูดของตนไว้ พวกนี้ส่วนมากยังคงกินข้าวเหนียว และชอบอาหารประเภท ลาบ ก้อย (ทั้งคินและสุก) และยังพูดภาษาถิ่นของตนเมื่ออยู่ในครอบครัว เมื่อติดต่อกับคนภายนอกจึงใช้ภาษาไทยกลาง อีกข้อหนึ่งซึ่งชาวไทย-ลาว ที่วังข่อยกล่าวถึงก็คือ ในสายตาของพวกไทยท้องถิ่น พวกที่อพยพมาจากอีสานเป็นคนขี้บิ่น ขยันทำมาหากิน มักตั้งตัวได้เร็ว และมีการรวมกลุ่มกันค่อนข้างแข็งแกร่งดี อย่างไรก็ตามเท่าที่สังเกต พวกที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีและมีตำแหน่งทางการปกครองสำคัญในหมู่บ้านมักได้แก่พวกไทยท้องถิ่น

ศาสนา : ชาววังข่อยนับถือศาสนาพุทธ ปัจจุบันมีวัด 2 วัด คือวัดเดิม (ที่กลุ่มวังข่อย) และวัดดั่งใหม่ (ที่กลุ่มพุลั้ง) ชาวบ้านส่วนใหญ่สะดวกที่จะไปวัดไหนก็ไปวัดนั้น พระที่จำพรรษาในวัดส่วนมากเป็นพระบวชในระยะสั้น ๆ ยกเว้นเจ้าอาวาส แต่ในทั้งสองวัด พระไม่มีบทบาทในการนำชุมชนด้านพัฒนา ทำหน้าที่ด้านพิธีกรรมตามประเพณีอย่างเดียว วัดทั้งสองของวังข่อยมีสถานภาพทางกฎหมายเป็นเพียงสำนักสงฆ์ (ยังไม่ได้จดทะเบียนเป็นวัด) ที่ดินซึ่งเป็นที่ดินของวัดก็ยังมีสภาพเป็นป่าสงวนตามกฎหมาย คณะกรรมการหมู่บ้านกำลังวางแผนจะจดทะเบียนสำนักสงฆ์ให้เป็นวัดโดยสมบูรณ์ แต่งานก็ยังล่าช้าอยู่

การศึกษา : ปัจจุบันบ้านวังข่อยมี 2 โรงเรียน คือ โรงเรียนวังข่อย (ตั้งอยู่ริมถนนลาดยาง) และโรงเรียนสาขา (ตั้งอยู่ที่กลุ่มพุลั้งห่างจากถนนลาดยางประมาณ 3 กม.) โรงเรียนวังข่อยตั้งเมื่อ พ.ศ. 2514 ก่อนหน้าที่จะมีโรงเรียน เด็ก ๆ ชาวบ้านวังข่อยได้เรียนหนังสือกับ "ครูรับจ้าง" คือ ชาวบ้านช่วยกันออกค่าจ้าง (เป็นข้าว) ตอบแทนให้แก่ครูที่มาสอนลูก ๆ ของเขาเพื่อให้อ่านออกเขียนได้ เมื่อแรกเปิดเป็นโรงเรียน (2514) มีครูเพียงคนเดียว (คือ คนที่เป็นครูใหญ่ในปัจจุบันนี้) มีนักเรียน 80 คน ในปี 2528 มีนักเรียนทั้งหมด 280 คน และมีครู 13 คน เปิดสอนระดับประถมศึกษา ป.1 - ป.6 และในปีนี้ได้เริ่มเปิดชั้นเรียนสำหรับเด็กก่อนวัยเรียนด้วย 1 ห้อง

ในช่วงเวลา 3-4 ปีที่แล้ว เริ่มมีนักเรียนที่จบจากโรงเรียนวังข่อยแล้วไปเรียนต่อมากขึ้น แต่การส่งบุตรหลานไปเรียนต่อในชั้นสูง ๆ ก็ยังไม่แพร่หลาย นอกจากในบางกลุ่มเท่านั้น มีปัญหาสำคัญอยู่ที่เศรษฐกิจของพ่อแม่ และอีกอย่างหนึ่ง โรงเรียนมัธยมก็อยู่ไกลจากหมู่บ้าน ไป-มาไม่สะดวก

การปกครอง : บ้านวังข่อย หมู่ที่ 1 เป็นที่ทำการของกำนัน ค. วังข่อย (ชื่อ นายบุญมี สุ่มหลุ่ม) บ้านนี้จึงมีเฉพาะกำนัน ไม่มีผู้ใหญ่บ้าน (กำนันทำหน้าที่ผู้ใหญ่บ้านด้วย) งานเกี่ยวกับการปกครองและบริหารหมู่บ้านเป็นหน้าที่ของกำนัน ซึ่งมีสารวัตรกำนันเป็นผู้ช่วยงาน กำนันและสารวัตรกำนันปฏิบัติงานร่วมมือกับคณะกรรมการหมู่บ้าน หัวหน้าคุ้ม และคณะกรรมการเฉพาะกิจต่าง ๆ ตามที่สมควร

หน่วยจัดตั้ง : การที่บ้านวังข่อยมีประชากรที่ต่างธรรมเนียมประเพณี และประกอบด้วยกลุ่มย่อยหลายกลุ่มกระจายกันเป็นบริเวณกว้าง ทำให้เกิดปัญหาในการบริหาร การปกครองอยู่บ้าง โดยเฉพาะในด้านความร่วมมือของชาวบ้าน และการส่งข่าวสารต่าง ๆ จากฝ่ายปกครองไปยังชาวบ้าน ฝ่ายปกครองได้พยายามจะแก้ปัญหาเมื่อ 3 ปีที่แล้ว มีการส่งคนในหมู่บ้าน 10 คนไปอบรมผู้นำพัฒนาซึ่งจัดโดยกองทัพบกภาคที่ 3 เมื่อกลับมาแล้ว ผู้นำทั้ง 10 ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้นำคุ้ม (คือ กลุ่มครัวเรือนที่ตั้งอยู่ใกล้กัน) รับผิดชอบ ครัวเรือนทั้งหมดในคุ้มของตน โดยเฉพาะในด้านการแจ้งข่าวสารทางราชการหรือข่าวของหมู่บ้านให้ทราบ และขอความร่วมมือ (เช่น ขอแรง ขอเรี่ยไร เพื่อสาธารณประโยชน์ในหมู่บ้าน เป็นต้น) ในกรณีที่เป็น

ต่อมาเมื่อต้นปี 2528 โครงการแผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง ได้เข้ามาจัดการอบรมในบ้านวังข่อย ทำให้ชาวบ้านตื่นตัวกันพอสมควร หลังจากการอบรมครั้งนี้ได้มีการจัดตั้งคุ้ม และหัวหน้าคุ้มใหม่ โดยแบ่งหมู่บ้านทั้งหมดออกเป็น 22 คุ้ม แต่ละคุ้มมีจำนวน ครัวเรือนมากบ้าง น้อยบ้าง ขึ้นอยู่กับลักษณะที่ตั้ง โดยทั่วไปก็มีประมาณ 10 ครัวเรือน

หรือกว่านั้นเล็กน้อย ชาวบ้านในแต่ละคุ้มเลือกหัวหน้าคุ้มเป็นตัวแทนของตน โดยพิจารณาคุณสมบัติต่าง ๆ เช่น เป็นคนเสียสละ เต็มใจรับใช้เพื่อนบ้าน และแข่งขันในงานส่วนรวม ชาวบ้านบอกว่า นับแต่มีหัวหน้าคุ้มใหม่นี้การร่วมมือกันและการส่งผ่านข่าวสารภายในหมู่บ้านดีขึ้น

มีข้อสังเกตบางประการเกี่ยวกับหัวหน้าคุ้ม ประการแรกหัวหน้าคุ้มเกือบทั้งหมดเป็นคนอยู่ในวัยหนุ่ม ส่วนใหญ่อายุระหว่าง 30-40 กว่า ข้อนี้ชวนให้สันนิษฐานว่า ความมีอายุใส และวัยวุฒิ ซึ่งเป็นคุณสมบัติที่เคยถือว่าสำคัญในการเป็นผู้นำชุมชนตามจารีตประเพณีมาแต่เดิมนั้น อาจไม่ใช่สิ่งสำคัญในปัจจุบันเท่าใดนัก หรือมีฉะนั้นก็อาจสันนิษฐานได้ว่า ในเรื่องการเสียสละเพื่องานของชุมชนแล้วชาวบ้านส่วนมากเห็นความสำคัญของหัวหน้าครอบครัวหนุ่มมากกว่ารุ่นแก่ ประการที่สอง เท่าที่ได้ซักถามจากชาวบ้าน และสังเกตในเวลาอันจำกัดระหว่างที่ทำการศึกษามุ่บ้านนี้ เห็นว่า การมีคุ้มและหัวหน้าคุ้ม เป็นสิ่งที่ดี เพราะนอกจากจะช่วยให้เกิดความร่วมมือ และการส่งผ่านข่าวสารในหมู่บ้านดีขึ้นแล้ว ยังทำให้เกิดการแข่งขันในทางสร้างสรรค์ในหมู่บ้านด้วย หัวหน้าคุ้มจึงน่าจะเป็นบุคลากรที่น่าเข้าหาเพื่อประโยชน์ในการแนะนำหรือดำเนินโครงการใหม่ ๆ ในหมู่บ้าน

สภาพทั่วไปด้านสาธารณสุขและสุขภาพอนามัย

เมื่อตอนอพยพเข้ามาทำกินในท้องที่บ้านวังข่อยใหม่ ๆ ประมาณ 20 ปีที่แล้ว สภาพแวดล้อมของที่นี่ยังปกคลุมไปด้วยป่ารก ความเจ็บไข้ที่คนกลัวกันมากมีอย่างเดียว คือ มาลาเรีย (ไข้ป่า) อย่างไรก็ตามการสัมภาษณ์ชาวบ้านจำนวนมากไม่ปรากฏว่ามีการปฏิบัติที่บ่งว่าชาววังข่อยสมัยนั้นเชื่อว่า มาลาเรียเกิดจากสาเหตุลึกลับเหนือธรรมชาติใด ๆ ผู้บุกเบิกรุ่นแรก ๆ เหล่านั้นเข้าใจดีพอสมควรถึงสาเหตุและการเยียวยารักษาไข้มาลาเรีย

เช่น เมื่อเจ็บไข้นั้นมากก็มักไปหาหมอสมัยใหม่ และเมื่อหมอฉีดยาให้ก็ถามชื่อยาและวิธีใช้ เมื่อเจ็บไข้อย่างเดิมอีกก็ไปซื้อยานั้นมาฉีดกันเอง (มีชาวบ้านบางคนรู้วิธีฉีดยา) การรักษาและช่วยเหลือกันเกี่ยวกับไข้มาลาเรียในสมัยนั้นเป็นแบบช่วยตัวเอง

ปัจจุบันนี้มาลาเรียไม่ใช่ความเจ็บไข้ที่ชาวบ้านกลัวอีกต่อไปแล้ว เมื่อป่าถูกถางจนโล่ง และเมื่อโครงการควบคุมมาลาเรียได้ผลมากขึ้น ชาวบ้านทุกวันนี้แทบไม่เป็นไข้มาลาเรียกันอีกต่อไป (มีรายหนึ่งเป็นไข้ป่าเมื่อ 1-2 ปีมานี้ แต่คนไข้รายนี้ไปคิดเชื้อมาจากจังหวัดในภาคตะวันออก)

ระดับการพัฒนา : สภาพทั่วไปเกี่ยวกับสุขภาพอนามัยและการสุขาภิบาลในชนบททั่วไป อาจพิจารณาได้จากน้ำดื่ม น้ำใช้ และการมีส่วนร่วมที่ถูกต้องของอนามัยใช้ นอกจากนี้แหล่งบริการทางสุขภาพอนามัยในหมู่บ้าน ทั้งแผนใหม่และแผนโบราณก็เป็นดัชนีอย่างหนึ่งที่บ่งบอกระดับสาธารณสุขในหมู่บ้านได้ ในบรรดาสิ่งต่าง ๆ ที่กล่าวนี้ บ้านวังข่อยค่อนข้างจะ "ทันสมัย" ในบางอย่าง และล้าหลังในบางอย่าง แต่ถ้าจะกล่าวอย่างกว้าง ๆ บ้านวังข่อยคงจะอยู่ในระดับปานกลางในแง่การสาธารณสุข และสุขภาพอนามัย

ในหมู่บ้านมีสถานอนามัย ซึ่งเป็นสถานที่ให้บริการแก่ผู้ป่วยที่มีอาการไม่รุนแรงหรือความเจ็บป่วยที่ไม่สลับซับซ้อน นอกจากนี้ในหมู่บ้านยังมีร้านขายยา 1 ร้าน และร้านขายของชำที่จำหน่ายยาเล็ก ๆ น้อย ๆ อีก 8 ร้าน มีแพทย์ประจำตำบล 1 คน หมอฉีดยา 1 คน (ชื่อหมอสุข เคยได้รับการอบรมที่จัดโดยทางราชการหลายครั้ง) และมีหมอกกลางบ้าน (แผนโบราณ) อีกอย่างน้อย 3 คน นอกจากนี้ยังมีกลุ่มที่จัดตั้งขึ้นเพื่อทำกิจกรรมเกี่ยวกับสุขภาพอนามัยอีกหลายกลุ่ม เช่น กองทุนพัฒนาสาธารณสุข กองทุนโภชนาการ กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มอาหารเสริม และกองทุนยา ทั้งนี้ไม่รวมนอสม. (2 คน) พสส. (12 คน) และช่างสุขภัณฑ์ประจำหมู่บ้าน (2 คน)

พิจารณาด้านอื่น ๆ "ความทันสมัย" ของวังข่อยมีค่อนข้างน้อย น้ำสะอาดสำหรับดื่มและใช้ยังคงจะต้องพัฒนาอีกมาก ชาวบ้านจำนวนน้อยเท่านั้นที่มีภาชนะเก็บน้ำฝนไว้ดื่มตลอดปีได้ (ประมาณ 10%) ส่วนมากไม่พอ ต้องดื่มและใช้น้ำจากสระซึ่งขุดในบริเวณหมู่บ้าน (มี 3 สระ) ถ้าน้ำในสระไม่พอก็คือน้ำบ่อซึม (บ่อขุดดิน ๆ ตามริมห้วย) บ่อบาดาล ดิ่ดสูบมือโยกมี 1 บ่อ แต่ร่น้ำไม่ถูกปากชาวบ้าน จึงไม่ใช้ดื่ม บ่อขุดมาตรฐานไม่มี ชาวบ้านบอกว่าขุดแล้วน้ำไม่ออก ชาวบ้านประมาณ 10% มีส้วมใช้ในบริเวณบ้าน เพื่อแก้ปัญหาเรื่องน้ำดื่ม และส้วม ได้มีการจัดตั้งกองทุนสุขภาพเพื่อพัฒนาสาธารณสุขขึ้นในหมู่บ้าน กองทุนนี้ได้จัดสรรทุนหมุนเวียนให้สมาชิกของกลุ่มไปสร้างตุ่มน้ำดื่มและส้วม แต่จำนวนสมาชิกมีน้อย (ไม่ถึง 40 ครอบครัว)

ความเชื่อและการปฏิบัติเกี่ยวกับความเจ็บไข้ : แม้ว่าชาววังข่อยโดยทั่ว ๆ ไปจะมีความเชื่อที่ถูกต้องในสาเหตุของความเจ็บไข้ แต่ความเชื่อที่ว่าความเจ็บป่วยบางอย่างเกิดเพราะอำนาจเหนือธรรมชาติก็ยังมีอยู่ สำหรับความเจ็บไข้ที่เชื่อว่าเกิดเพราะอำนาจเหนือธรรมชาติเช่นนั้น การรักษามักใช้วิธีทางไสยศาสตร์ หมอที่ทำการรักษาทางไสยศาสตร์ในหมู่บ้านก็ยังมีอยู่ (อย่างน้อย 1 คน)

สำหรับชาวบ้านวังข่อยทั่วไป เมื่อเกิดความเจ็บป่วยไม่ว่าจะเป็นความเจ็บป่วยจากอุบัติเหตุหรือสาเหตุอื่นใดก็ตาม สิ่งแรกที่มีจะทำคือการพยายามรักษาตัวเอง ด้วยการซื้อยาจากร้านขายยา เว้นแต่อาการเจ็บป่วยจะเฉียบพลันรุนแรง หรือเป็นการเจ็บป่วยของเด็ก ซึ่งมักจะไปรับการรักษาที่อนามัย ต่อจากนั้นหากอาการรุนแรงถึงขั้นจะต้องไปโรงพยาบาล ก็จะไปโรงพยาบาล อ. ไพศาล หรือโรงพยาบาลที่ อ.ท่าตะโก จ.นครสวรรค์ ถ้าการรักษาตามวิธีการสมัยใหม่ไม่ได้ผล ชาวบ้านมักจะหันไปหาวิธีการแบบโบราณ เช่น วิธีทางไสยศาสตร์ หรือยาสมุนไพร จากการสนทนากับชาวบ้าน ทำให้เข้าใจว่า เมื่อเกิดเจ็บไข้ขึ้นมา ชาวบ้านมักคิดถึงหมอ และยาสมัยใหม่ก่อน (เว้นแต่กรณีที่เขาเห็นว่ารักษา

ด้วยตัวเองได้ หรือปล่อยไว้เฉย ๆ ให้หายเองได้) ต่อเมื่อการรักษาตามแบบสมัยใหม่ ไม่ได้ผล จึงจะนึกถึงวิธีการแบบโบราณ ที่กล่าวนี้ยกเว้นความเจ็บป่วยที่ชาวบ้านเห็นตัวอย่างมากกว่า หมอโบราณรักษาได้คืออยู่แล้ว เช่น ไข้ทับระดู สุนัขบ้ากัด กระดูกแตก กระดูกหัก เป็นต้น ในกรณีหลังนี้ชาวบ้านมักจะใช้บริการของหมอมกลางบ้าน

ความต้องการ : ชาววังข่อยทั่ว ๆ ไป เมื่อถูกถามว่ามีโรคภัยไข้เจ็บอะไร ที่จัดว่าเป็นปัญหาสำคัญในหมู่บ้านของเขา (สำคัญ = คนเป็นกันมาก, คนกลัวกันมาก) มักจะนึกคิดหรือมองหน้ากันอยู่สักครู่ก่อนตอบ แสดงว่าไม่เป็นการง่ายเท่าใดนักที่จะบอกว่าโรคอะไร เป็นปัญหาสำคัญเร่งด่วนในหมู่บ้าน (ข้อนี้ ผู้ดำเนินการโครงการพัฒนาควรถือว่าเป็นประเด็นสำคัญมาก นอกจากเป็นการยากที่จะบอกว่าโรคอะไรสำคัญเร่งด่วนกว่าในชุมชนนั้น ๆ แล้ว ยังต้องคำนึงว่าสิ่งที่เราคิดว่าสำคัญนั้นตรงกับสิ่งที่เขาคิดว่าสำคัญจริง ๆ หรือไม่) อย่างไรก็ตาม เมื่อคิดหรือหนึ่งไปสักครู่ชาวบ้านส่วนมากมักจะเอ่ยชื่อความเจ็บป่วยต่อไปนี้ (ไม่ได้เรียงลำดับความสำคัญ) : เป็นไข้ ปวดหัว ตัวร้อน ไข้หวัด ท้องร่วง ปวดท้อง วัณโรค โดยเฉพาะวัณโรคนี้ชาวบ้านบางคนสามารถบอกได้ว่าใครบ้างที่เป็นโรคนี้ (เท่าที่ได้รับการบอกมีไม่น้อยกว่า 10 ราย แพทย์ประจำตำบลบอกว่ามีคนเป็นวัณโรคถึง 10% ของผู้ใหญ่ในหมู่บ้าน ตัวเลขนี้ดูออกจะสูงเกินไป แต่ก็พอถือเป็นเครื่องบ่งชี้ว่า มีคนเป็นมาก และชาวบ้านก็ "ตระหนัก" (aware) ในโรคนี้พอสมควร)

ข้อน่าสังเกตก็คือตลอดเวลาที่ศึกษาไม่ปรากฏว่าชาวบ้านเอ่ยถึงความเจ็บไข้อันเนื่องมาจากอุบัติเหตุว่าเป็นปัญหาสำคัญและเร่งด่วนของชุมชนวังข่อยเลย (อย่างน้อยก็ไม่มี การเอ่ยขึ้นมาเป็นครั้งแรกก่อนความเจ็บไข้ชนิดอื่น ๆ) ต่อเมื่อซัก หรือเมื่อเขารู้ตัวว่าผู้ศึกษาสนใจเรื่องโรคอะไรเป็นพิเศษจึงมีการเอ่ยถึงปัญหาจากอุบัติเหตุ

ปัญหาเฉพาะโรค : อุบัติเหตุ

พินิจข่าวแมลง : ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาชนให้สรุปว่า ในจิตใจของชาวบ้านนั้น ความเจ็บไข้เนื่องจากอุบัติเหตุ ไม่ใช่สิ่งที่เป็นภัยหวั่นวิตก คือเมื่อชก และอภิปรายกันในประเด็นอุบัติเหตุ ชาวบ้านจึงเริ่มมีความโน้มเอียงที่จะเห็นความสำคัญ กระนั้นก็ตามในบรรดาอุบัติเหตุจากสาเหตุต่าง ๆ นั้น มีอุบัติเหตุที่เกิดจากการใช้ยาฆ่าแมลงเท่านั้นที่ชาวบ้านเห็นว่าสำคัญ และกลัวกันจริง รองลงมาคืออุบัติเหตุจากรถหรือยานพาหนะ (ถ้าข้อมูลที่น่ามาสู่ข้อสรุปนี้ถูกต้อง แสดงว่าสถิติคนไปรับการรักษาความเจ็บไข้อันเนื่องมาจากอุบัติเหตุที่ค่อนข้างสูงสำหรับวังข่อย ยังไม่อาจใช้เป็นข้อสรุปที่ดีได้ว่า โรคนี้เป็นปัญหาสำคัญในสายตาของชาวบ้าน ทั้งนี้ต้องไม่ลืมว่าอุบัติเหตุที่มีความซับซ้อนตามสาเหตุที่แตกต่างกัน และตามความเจ็บป่วยรุนแรงด้วย)

เรื่องธรรมดา : แน่นอนที่สุด ในบ้านวังข่อยก็เหมือนกับในบ้านอื่น ๆ ที่ชาวบ้านต้องทำมาหากินในไร่นาตัวเป็นเกลียว ใช้เทคโนโลยีทั้งแบบใหม่และเก่าปนกันไป การได้รับบาดเจ็บจากของมีคมด้วยความพลั้งเผลอหรือด้วยเหตุสุดวิสัยมีอยู่เสมอ ชาวบ้านทั่ว ๆ ไปเห็นว่าอุบัติเหตุเช่นนั้นเป็นเรื่องธรรมดา แต่ส่วนมากที่สุดของบาดเจ็บที่เกิดขึ้นเป็นเรื่องเล็กน้อย ต้องการเพียงการปฐมพยาบาลขั้นต้น หรือพักผ่อนเพียงเล็กน้อยก็หายเป็นปกติในกรณีเช่นนั้น สถานีอนามัยในหมู่บ้านก็ช่วยได้อยู่แล้ว หากไม่ชาวบ้านก็พอรู้วิธีปฐมพยาบาลสามารถระงับปัญหาด้วยตัวเองได้ เช่นวิธีคัดเลือด หรือป้องกันไม่ให้แผลอักเสบตามกรรมวิธีแบบชาวบ้าน (ชาวบ้านบอกว่าถ้าใช้น้ำปลาร้าราดแผลสดจะป้องกันแผลอักเสบได้)

อุบัติเหตุจากไฟไหม้ น้ำร้อนลวก ตกจากที่สูงมีน้อย และมักเกิดขึ้นไม่บ่อย กรณีไฟไหม้ น้ำร้อนลวก ชาวบ้านรู้วิธีปฐมพยาบาลขั้นต้น ร้อยกลางบ้านที่จะ "ดับพิษร้อน ถอนพิษไฟ" (ยาและวิธีเหล่านั้นจะถูกต้องในทัศนะของแพทย์แผนใหม่หรือไม่เป็นอีกเรื่องหนึ่ง แต่อย่างน้อยชาวบ้านก็มีวิธีช่วยตัวเองก่อนถึงมือหมอ)

อุบัติเหตุจากรถ หรือยานพาหนะ ชาวบ้านทราบดีว่าเป็นสิ่งที่ป้องกันได้ แต่ก็ยากลำบาก ถ้าชาวบ้านเป็นเพียงผู้โดยสารรถเท่านั้นก็ช่วยอะไรไม่ได้ และเมื่ออุบัติเหตุเกิดขึ้นชาวบ้านก็ช่วยตัวเองได้ไม่มากนัก ทั้งในแง่การรักษาพยาบาล (เว้นแต่เจ็บเล็กน้อย) และในแง่การชดเชยค่าเสียหาย สถานื่อนามัย โรงพยาบาล และเจ้าหน้าที่ทางบ้านเมืองต้องยื่นมือเข้ามาช่วยเหลือตามสมควร

ข้อเท็จจริง : สิ่งที่ชาววังข่อยวิตกกังวลค่อนข้างมาก คืออุบัติเหตุอันเกิดจากการใช้ยาฆ่าแมลง ที่วิตกกังวลมากคงเป็นเพราะเหตุสำคัญ 2 ประการคือ 1) พิษจากยาร้ายแรง และมองไม่เห็นว่ามันเข้าไปอยู่ส่วนไหนของร่างกายซึ่งยากแก่การเยียวยารักษา และ 2) ชาวบ้านต้องใช้ยาฆ่าแมลงบ่อย ๆ ถ้าไม่ใช้ก็หมายถึงความล้มเหลวของพืชไร่ (อย่างน้อยที่สุดก็ได้ผลผลิตต่ำ) นั่นหมายถึงการขาดทุน ซึ่งเป็นสิ่งที่ชาวบ้านกลัวมากกว่าความเจ็บไข้เล็กน้อย เสียอีก ยิ่งถ้าเพื่อนบ้านที่มีนา-ไร่อยู่ติดต่อกันใช้ ก็ยิ่งจำเป็นต้องใช้ตามกันไป หากไม่ แมลงและโรคพืชทั้งหลายก็จะมารวมอยู่ที่ไร่ซึ่งไม่ใช่ พืชที่ต้องฉีดยาฆ่าแมลงมากคือ ผัก และถั่วเขียว (ถั่วเขียวพืชมัน) ส่วนข้าวโพด ข้าว และพืชอื่น ๆ ต้องการน้อย

เป็นการยากที่จะประมาณว่า มีอุบัติเหตุเกิดจากยาฆ่าแมลงมากเท่าไรในหนึ่ง ๆ เว้นแต่กรณีรุนแรง ซึ่งก็มีน้อย บิลละ 2-3 ราย ส่วนมากเป็นการแพ้ยาที่ไม่รุนแรงนัก เช่น มีอาการเวียนศีรษะ ตาพร่า เหนื่อยมาก น้ำลายแห้ง ที่แพ้มาก ๆ ก็ถึงกับเป็นลมหมดแรง หรือรายที่ถูกยามาก ๆ ก็อาจถึงมีอาการป่วยเรื้อรังต้องไปหาหมอ หรือรักษาเป็นเวลานาน แต่ที่เสียชีวิตเพราะยาฆ่าแมลงยังไม่ปรากฏในวังข่อย

ความรู้ : อุบัติเหตุจากยาฆ่าแมลงที่เกิดขึ้นกับชาววังข่อย ส่วนใหญ่ไม่ได้เกิด เพราะชาวบ้านไม่รู้ถึงอันตรายของยาและวิธีใช้ยา ความจริงชาวบ้านมีความรู้ในเรื่องเหล่านี้ดีพอที่จะป้องกันอุบัติเหตุได้ เช่น รู้ว่ายาเหล่านั้นแรงมาก หากร่างกายได้รับเข้าไปจะเป็นอันตราย เวลาใช้ก็อ่านสลากยา รู้ส่วนผสม รู้ว่าควรสวมเสื้อผ้าปกปิดร่างกายมิดชิด เวลาใช้ยารู้ว่าควรปิดจมูกเวลาฉีดยาในไร่นา และรู้ด้วยว่าควรฉีดยาในเวลาเช้า ๆ เมื่อแสงแดดยังไม่แรงจัด นอกจากนี้ความรู้ที่ชาวบ้านส่วนมากมีรวมไปถึง เรื่องการปฐมพยาบาลเวลาแพ้ยาก็ด้วย เช่น รู้ว่าถ้าเกิดอ่อนเพลีย น้ำลายแห้งหรือเวียนในขณะฉีดยาก็ควรรีบหยุดออกไปพักผ่อน ถ้ามีอาการจะหมดแรงให้กินกล้วยหรือขนมหวาน หรือไข่ดิบ ๆ (เพื่อให้สดชื่นมีแรง) ถ้าน้ำยาฆ่าแมลงถูกตัว หรือเสื้อผ้า ให้รีบล้างฟอกสบู่หลาย ๆ ครั้ง และเมื่อเสร็จจากการฉีดยาก็ต้องอาบน้ำชำระร่างกายให้สะอาด เป็นต้น จะเห็นได้ว่าชาวบ้านมีความรู้ในเรื่องยาฆ่าแมลงดีพอสมควร

การปฏิบัติ : แต่ความรู้ และการปฏิบัติ มักอยู่กันคนละระดับ ทั้ง ๆ ที่มีความรู้ดีพอสมควร ชาวบ้านยังไม่ค่อยนิยมใช้เครื่องปิดจมูก (บางทีก็ใช้ผ้าขาวม้าพันปากและจมูก ปิดเฉพาะตา แต่พอทนอีกอัดไม่ได้ก็ถอดออก) บางรายเวลาอากาศร้อน ๆ ก็ไม่สวมเสื้อเวลาฉีดยา การผสมยา "ให้แรงเข้าไว้" (เกินกว่าที่กำหนดในสลาก) มักมีอยู่เสมอ นัยว่าเพื่อให้ได้ผลเต็มที่ นอกจากนี้ความจำเป็นในด้านแรงงานและเศรษฐกิจของครอบครัว ทำให้บางคนต้องทนฉีดยาฆ่าแมลงต่อไป ทั้ง ๆ ที่ทนต่อฤทธิ์ยาได้น้อย (ต้องใช้วิธี "พักไปทำไป" เพราะถ้าไม่ทำก็ไม่มีใครทำให้ จะจ้างคนฉีดก็ไม่มีเงิน ฯลฯ) ผู้ที่ทำหน้าที่ฉีดยาฆ่าแมลงส่วนมากเป็นชาย หญิงมักช่วยในการตักน้ำ ผสมยา (ถ้าไม่จำเป็นเด็ก ๆ จะไม่ถูกใช้ให้ทำหน้าที่นี้ ข้อนี้อาจนับว่าเป็นการปฏิบัติที่ดีอยู่บ้าง)

การปฏิบัติอีกอย่างหนึ่งที่ชาววังข่อยใช้ เพื่อ "ป้องกันแพ้ยา" คือการกินยาแก้แพ้ก่อนลงมือฉีดยาฆ่าแมลงในไร่วิธีนี้แม้จะได้ผลสำหรับชาวบ้านบางคน (คือไม่มีอาการ

แพ้หรือแพ้เล็กน้อย) แต่ก็เป็นการ "บังคับ" โดยตรงให้ร่างกายทนรับเอาสารเคมีจากยาได้มาก ๆ แม้จะไม่มีผลทางลบเกิดขึ้นเฉพาะหน้า แต่ในระยะยาววิธีเช่นนี้จะเป็นอันตรายต่อสุขภาพอย่างยิ่ง

อุบัติเหตุจากยาฆ่าแมลงที่เกิดเพราะความไม่รู้ หรือรู้เท่าไม่ถึงการณ์ หรือเพราะเงินเลอ ก็น่าจะมีอยู่ในชุมชนนี้เหมือนกัน อย่างน้อยการศึกษาในหมู่บ้านชั่วเวลาอันสั้น ก็ได้พบข้อมูลที่พอสรุปได้ว่าอุบัติเหตุในลักษณะเช่นนี้มีอยู่แน่ เช่น การเอายาโฟลิดอนผสมน้ำฉีดฆ่าเรือดในบ้าน (เรือดตายจริง แต่คนที่นอนในบ้านก็ป่วยเรื้อรังด้วยเหมือนกัน ผู้เคราะห์ร้ายรายหนึ่งคือชายชราวัย 80 กว่า) หรือการเล่นสนุกกันขณะทำงานจนเป็นเหตุให้น้ำยากระฉอกรดตัวคนฉีดยา (ผู้เคราะห์ร้ายเป็นหญิงสาวคนหนึ่ง)

ที่กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่า อุบัติเหตุจากยาฆ่าแมลงนั้นมีความซับซ้อน ความรู้หรือความไม่รู้อย่างเดียว ไม่เพียงพอที่จะอธิบายว่าทำไมชาวบ้านจึงปฏิบัติ (หรือไม่ปฏิบัติ) ดังที่เป็นอยู่ ในทำนองเดียวกัน การที่จะดำเนินโครงการป้องกันอุบัติเหตุในชุมชนให้ได้ผล ก็จำต้องคำนึงถึงปัจจัยอื่น ๆ ที่อยู่นอกเหนือเรื่องของการให้ความรู้แก่ชาวบ้านอย่างเดียว

สรุป : แนวทางเพื่อดำเนินโครงการ

ความต้องการและความตื่นตัว : การศึกษาเชิงคุณภาพที่บ้านวังข่อยมิได้พบข้อมูลที่จะทำให้เข้าใจว่าความเจ็บไข้จากอุบัติเหตุต่าง ๆ เป็นสิ่งที่ชาวบ้านถือเป็นปัญหาสำคัญที่ต้องวิตกกังวลมากนัก ตรงกันข้ามความเจ็บป่วยเล็ก ๆ น้อย ๆ เช่น ปวดหัวตัวร้อน และเจ็บป่วยเรื้อรังเช่นวัณโรค ดูเหมือนจะเป็นสิ่งที่ชาววังข่อยมองเห็นและตระหนักได้ชัดกว่า ถึงกระนั้นก็ตามโอกาสที่ชาววังข่อยจะเกิดความตื่นตัวในอันตรายจากอุบัติเหตุบางอย่างยังมีอยู่ ที่เป็น

ไปได้อย่างมาก คือ อุบัติเหตุจากการใช้ยาฆ่าแมลง เพราะยาฆ่าแมลงเป็นสิ่งที่ชาวบ้านส่วนมากจำเป็นต้องใช้อยู่ไม่มากนักน้อย เนื่องจากเป็นส่วนหนึ่งของการประกอบอาชีพของเขา ความจริงชาววังข่อยทั่ว ๆ ไปก็ตระหนักถึงปัญหาเกี่ยวกับยาฆ่าแมลงอยู่บ้างแล้ว

ถ้าความต้องการและความตื่นตัวของชาวบ้านเป็นปัจจัยสำคัญที่จะนำไปสู่ความสำเร็จของโครงการฯ สิ่งที่จะต้องทำในเบื้องต้น คือการพยายามทำให้ชาวบ้านเห็นประจักษ์ด้วยอย่างจริงจังว่าความเจ็บไข้จากอุบัติเหตุเป็นปัญหาสำคัญของเขา เช่นเดียวกับความเจ็บป่วยอื่น ๆ ความพยายามเพื่อบรรลุจุดมุ่งหมายเช่นนั้นอาจจะเริ่มต้นที่เรื่องของอุบัติเหตุจากยาฆ่าแมลง นั่นคือเริ่มที่สิ่งซึ่งชาวบ้านพอจะเห็นปัญหาอยู่บ้างแล้ว อุบัติเหตุจากสาเหตุอื่น ๆ อาจตามมาได้ในภายหลัง ทางเลือกอีกข้อหนึ่งก็คือโครงการฯ อาจเน้นอุบัติเหตุประเภทใดประเภทหนึ่งโดยเฉพาะ อุบัติเหตุอื่น ๆ ควรให้เป็นเพียงเป้าหมายรอง

ความพร้อมและศักยภาพ : สำหรับโครงการพัฒนาใด ๆ ก็ตามซึ่งออกแบบเพื่อประโยชน์แก่ชุมชนชนบท ความพร้อมที่จะรับโครงการที่จะนำเข้าไปให้และความสามารถที่ชุมชนจะดำเนินการต่อไปได้เองภายหลังจากผู้ดำเนินโครงการได้ถอนตัวออกมาแล้วเป็นสิ่งสำคัญมาก เราอาจพิจารณาความพร้อมและศักยภาพใน 2 เรื่องใหญ่ ๆ คือ ด้านเศรษฐกิจและด้านบุคลากร ตลอดจนองค์กรต่าง ๆ ที่มีอยู่แล้วในชุมชน

สำหรับชุมชนวังข่อย ความพร้อมด้านเศรษฐกิจไม่น่าจะมีปัญหา ทั้งนี้เว้นเสียแต่ว่าโครงการที่จะนำเสนอเข้าไปจะต้องการการมีส่วนร่วมด้านเศรษฐกิจจากชาวบ้านอย่างมาก ได้บรรยายในคอนค้นแล้วว่าชุมชนวังข่อยมีสถานภาพทางเศรษฐกิจระดับปานกลางเมื่อเทียบกับชุมชนอื่นในละแวกเดียวกัน แม้หมู่บ้านจะเป็นพื้นที่ "ยากจน" (อย่างเป็นทางการ) แต่ระดับการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมที่แท้จริงของชุมชนนี้ น่าจะไม่ใช่เช่นนั้น

ในด้านองค์กรต่าง ๆ นั้น ถ้าจะมองดูเฉพาะที่มีการจัดตั้งอยู่แล้วในหมู่บ้าน เช่น คณะกรรมการต่าง ๆ (ในด้านการปกครอง สาธารณสุข และกิจกรรมเฉพาะคราวอื่น ๆ) ก็อาจทำให้เห็นได้ว่าเพียงพอที่จะรองรับและดำเนินกิจกรรมใหม่ ๆ ได้ แต่โดยที่ยังไม่สามารถยืนยันได้ว่าคณะกรรมการต่าง ๆ เหล่านั้น ชุดไหนแข็งขัน และประสบความสำเร็จมากน้อย เพียงใด โครงการฯ ที่จะนำเข้าไปใหม่ควรจะได้พิจารณาอย่างรอบคอบว่าจะใช้ "โครงสร้างพื้นฐาน" ที่มีอยู่แล้วเหล่านั้นได้ในขอบเขตใดบ้าง

ทรัพยากรบุคคลที่มีอยู่ในชุมชน เป็นเรื่องที่ทำให้ข้อเสนอแนะที่แน่นอนไม่ได้ เนื่องจากเวลาทำการศึกษาสั้นมาก และความซับซ้อนของบุคลากรเองด้วย เมื่อสนทนากับชาวบ้าน และถามถึงคนที่แข็งขันและช่วยเหลือเพื่อนบ้านดี ชาวบ้านส่วนมากไม่สามารถตอบคำถามได้ในฉับพลันทันที และเมื่อตอบโดยมากก็ชี้ไปที่คนซึ่งมีหน้าที่รับใช้ชุมชนอย่างเป็นทางการอยู่แล้ว เช่น เป็นกรรมการหมู่บ้าน กรรมการด้านสาธารณสุข หรือหัวหน้าคุ้มบางคน ข้อนี้อาจพิจารณาได้เป็น 2 ประเด็น คืออาจเป็นไปได้ว่า ถ้าเป็นเรื่องเกี่ยวกับชุมชนแล้ว ชาวบ้านทั่วไป มักจะคิดถึงคนที่มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตำแหน่งอยู่แล้ว ไม่ว่าเขาเหล่านั้นจะ "ดีจริง" หรือไม่ก็ตาม ประการที่ 2 อาจเป็นไปได้ว่า เพราะคนที่แข็งขันและ "มีฝีมือ" อยู่แล้วมักไม่ค่อยได้อยู่ว่าง ๆ คือมักจะถูกเพื่อนบ้านเลือกให้ทำกิจกรรมหรือเป็นตัวแทนของเขาไม่ว่าอย่างใดก็อย่างหนึ่ง ดังจะเห็นได้ เช่น มีชาววังข่อยหลายคนถูกแต่งตั้งหรือเลือกตั้งให้เป็นกรรมการต่าง ๆ หลายตำแหน่ง บางคนเป็นถึง 4 ตำแหน่งก็มี ดังนั้น การที่โครงการจะใช้หรือไม่ใช้บุคคลที่มีตำแหน่งหน้าที่ในหมู่บ้านอยู่แล้ว เป็นเรื่องที่ต้องพิจารณาให้รอบคอบเป็นพิเศษแน่นอนที่สุด บุคคลเหล่านี้น่าจะมีทั้งที่ "ดีจริง" และ "ไม่ดี" ในสายตาของชาวบ้าน

ถ้าถามชาวบ้านวังข่อยว่าปัญหาที่เกี่ยวกับบุคคลนั้นอะไรสำคัญที่สุด ชาวบ้านมักตอบคล้าย ๆ กันว่า เรื่องของความร่วมมือและการเสียสละเพื่อส่วนรวมสำคัญ ถ้านี่คือปัญหาที่มีอยู่แล้ว โครงการใหม่ที่จะเข้าไปในหมู่บ้านจะต้องหาทางที่ดีกว่า เพื่อให้เกิดความร่วมมือและความเสียสละในชุมชนมากขึ้น

ข้อสังเกต : ปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคมที่กล่าวแล้วข้างต้น ล้วนแต่มีความสำคัญและเป็นตัวชี้บ่งได้ว่าโครงการจะประสบความสำเร็จหรือล้มเหลว ในที่นี้สมควรตั้งข้อสังเกตไว้ 2 ประการที่อาจเป็นประโยชน์ในการดำเนินโครงการ

ประการแรก มีความเห็นที่ชาวบ้านบางคนแสดงออกมาว่า ถ้าจะเอาโครงการอะไรเข้าไปในหมู่บ้านของเขาก็ขอให้ เป็นสิ่งที่เขากำลังต้องการ ชาวบ้านจึงจะสนใจ และกระตือรือร้น บางรายยังแสดงความเห็นด้วยว่าโครงการที่แล้ว ๆ มาในหมู่บ้านวังข่อย (ทางด้านเกษตร สาธารณสุข ฯลฯ) ถ้าเจ้าหน้าที่ผู้ดำเนินโครงการติดตามงานให้ตลอดก็มักจะประสบความสำเร็จ ที่ปล่อยมือไปเลยมักไปไม่ได้ตลอด

ประการที่สอง ถ้าโครงการที่ดำริจะทำนี้เป็นเพียงกิจกรรมการอบรมชาวบ้าน เพื่อให้รู้สิ่งที่จำเป็น โดยหวังว่าเขาจะไปช่วยแนะนำเผยแพร่ความรู้นั้นต่อ หรือจะเข้าไปรับใช้ชุมชนดังที่เขาได้ถูกบอกให้ทำระหว่างรับการอบรม ก็มีทางเป็นไปได้ว่าโครงการใหม่จะตกร่อง (pitfall) เดียวกับโครงการ อสม. และ ผสส. ซึ่งประสบความสำเร็จน้อยในหมู่บ้านทั่ว ๆ ไป

ภาคผนวก

คณะกรรมการหมู่บ้านวังข่อย

1.	นายบุญมี	สุม่หลิม	ประธาน
2.	นายทั้ง	เนตรทอง	รองประธาน
3.	นายหยิบ	ชูพันธุ์	กรรมการฝ่ายเยาวชน
4.	นายหยี	เทียนนาวา	กรรมการฝ่ายสาธารณสุข
5.	นายประนอม	อำทอง	กรรมการฝ่ายศึกษา
6.	นายคำพา	อ่อนน้อม	กรรมการฝ่ายรักษาความสงบ
7.	นายสมฤทธิ์	อัฐนาค	กรรมการฝ่ายปกครอง
8.	นายทองศรี	แสนศิริ	กรรมการฝ่ายเกษตร
9.	นายเสวย	โพธิพันธุ์	กรรมการฝ่ายพัฒนา

คณะกรรมการกองทุนยา

1.	นายชวน	แสงแพงดี	ประธาน
2.	นายเชิด	โพธิ์อ่อน	รองประธาน
3.	นายบุญธรรม	พักเงิน	กรรมการ
4.	นายเข้า	จันทองคำ	กรรมการ
5.	นายสม	ระโยงคำ	กรรมการ
6.	นายสำลี	โพธิ์อ่อน	กรรมการ
7.	นายไธ	จันทองคำ	เลขานุการ

คณะกรรมการกองทุนพัฒนาสาธารณสุข

คณะกรรมการดำเนินงาน

1.	กำนันบุญมี	สุ่มหลิม	ประธาน
2.	นายทองสุข	ชินเทศ	กรรมการ
3.	นายสอน	ลาเมือง	กรรมการ
4.	นายเชย	แสนศิริ	กรรมการ
5.	นายเสนาะ	ชัยวัฒน์	กรรมการ

คณะกรรมการพิจารณาเงินกู้

1.	นายหิบบ	ชูพันธุ์	ประธาน
2.	นายพา	อ่อนน้อม	กรรมการ
3.	นายสัมฤทธิ์	อรรณาค	กรรมการ
4.	นายบุญ	นวมทอง	กรรมการ
5.	นายยวน	แสนแพงดี	กรรมการ

คณะกรรมการตรวจบัญชี

1.	นายทั้ง	เนตรทอง	ประธาน
2.	นายพิ	เทียนนาวา	กรรมการ
3.	นายเสวย	โพธิ์พันธุ์	กรรมการ

คณะกรรมการกองทุนพัฒนาสาธารณสุข (ต่อ)

คณะกรรมการติดตามผลประชาสัมพันธ์

1.	นายจง	กลิ่นภักดี	ประธาน
2.	นายบุญ	ม่วงมา	กรรมการ
3.	นายล้วน		กรรมการ
4.	นายจำลอง	ม่วงไม้	กรรมการ
5.	นายก่อง	โคตรแสงสี	กรรมการ
6.	นายจำเนียร	ระจับไพร	กรรมการ
7.	นายสม	อุทรักษ์	กรรมการ

คณะกรรมการฝาก-ถอนเงิน

1.	นายส้งัด	ศิริมงคล	ประธาน
2.	นายประนอม	อำทอง	กรรมการ
3.	นายกว้าง	อุทรักษ์	กรรมการ

คณะกรรมการกลุ่มกองทุนโภชนาการ

1. นายทั้ง	เนตรทอง	ประธาน
2. นายจำลอง	ประจันต์	รองประธาน
3. นายสัมฤทธิ์	อรรณาค	เลขานุการ
4. นายหิบบ	ชูพันธุ์	เหรัญญิก
5. นายประนอม	อำทอง	กรรมการ
6. นายทองศรี	แสนศิริ	กรรมการ
7. นายทองสุข	ชินเทศ	กรรมการ

คณะกรรมการกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร (กลุ่มอาหารเสริม)

1. นายจันทร์	ศรีกำพล	ประธาน
2. นางสาวกาญ	เล็งเอี่ยม	รองประธาน
3. นางสมจิตร	แสงชมพู	เลขานุการ
4. นางสมใจ	ฤทธิ์เต็ม	ปฏิบัติ

คณะกรรมการกลุ่มแม่บ้าน

1.	นางจันทิ	ศรีคำพล	ประธาน
2.	นางสำราญ	เล็ง เอี่ยม	รองประธาน
3.	นางสมจิตร	แสงชมพู	เลขานุการ
4.	นางฮวน	แสงศิริ	เหรัญญิก
5.	นางสมใจ	ฤทธิ์ เต็ม	ปฏิบัติ
6.	นางคำพล	ปักไคหัง	กรรมการ
7.	นางสมดี	เหล่านุดบอด	กรรมการ
8.	นางวาดี	อุทรัก	กรรมการ
9.	นางสีไพล	อรรณาค	กรรมการ
10.	นางนวลจันทร์	บัคลา	กรรมการ
11.	นางหมุน	วิจิตรขจี	กรรมการ
12.	นางน้อย	โคตนารา	กรรมการ
13.	นางคุณ	โคตนารา	กรรมการ
14.	นางสีลา	อรรณาค	กรรมการ
15.	นางสาวแดงอ่อน	อุทรัก	กรรมการ
16.	นางแม่ง	โคตแสงศรี	กรรมการ
17.	นางม่วย	แสนศิริ	กรรมการ
18.	นาง เกย	ข่อยแก้ว	กรรมการ
19.	นางทองแหวน	สุวรรณไตร	กรรมการ
20.	นางพร	ศิริวัฒน์	กรรมการ
21.	นางเต็ม	ศิริจันทร์	กรรมการ

คณะกรรมการโรงเรียนชุมชนบ้านวังข่อย

1.	นายทองสุข	ชินเทศ	ประธาน
2.	นายสมฤทธิ์	อัฐนาค	รองประธาน
3.	นายประเทือง	อ่อนขำ	กรรมการ
4.	นายจำลอง	ม่วงไม้	กรรมการ
5.	นายคล้าย	เนตรทอง	กรรมการ
6.	นายจำลอง	ประจันทร	กรรมการ
7.	นายสี	พวงทอง	กรรมการ
8.	นายสัจด์	ศิริมงคล	กรรมการ
9.	นายละมูล	เมืองเงิน	เลขานุการ

รายชื่อ ผสส. และ อสม.

อสม.

1. นายเข้า	จันทองคำ
2. นายมัน	ทัน เจริญ

ผสส.

1. นายสำลี	โพธิ์อ่อง
2. นายแอ๊ด	เจนชัย
3. นายจำลอง	ประจันทร
4. นายสมาน	อ่อนน่วม
5. นายวิเชียร	ทัน เจริญ
6. นายวิก	ไพบิน
7. นายประยูร	ฤทธิ์ เต็ม
8. นางสาวทองเมือง	เอี่ยมผ่อง
9. นายทองใบ	นนท์จิ๋ว
10. นางสาวคิม	จันทร์ เนสรณ์
11. นางลำดวน	มลทิพย์ เกสร
12. นายไสว	อ่อนขำ

บทที่ 4

บ้านวังน้ำลัด หมู่ที่ 1

ต.วังน้ำลัด อ.ไพศาลี จ.นครสวรรค์

ลักษณะทั่วไปของชุมชน

บ้านวังน้ำลัด อยู่ในอำเภอไพศาลี ห่างจากตัวอำเภอประมาณ 10 กม.

ลักษณะที่ตั้งของบ้านวังน้ำลัดเป็นที่ราบ มีลำห้วยวังน้ำลัดผ่ากลาง โดยลำห้วยแยกออกเป็นสายเล็ก ๆ คดเคี้ยวไปตามหมู่บ้าน น้ำในลำห้วยใช้ประโยชน์เพื่อการเพาะปลูกได้มาก ในฤดูฝน ส่วนในฤดูแล้ง น้ำในลำห้วยแห้ง ไม่มีน้ำเพียงพอที่จะใช้เพื่อการเกษตรแต่อย่างใด นอกจากนี้ใช้ปลูกพืชผักสวนครัวได้บ้างเล็กน้อย

ลักษณะการตั้งบ้านเรือนของบ้านวังน้ำลัด อยู่เป็นกระจุก ๆ ใกล้เคียงกันหมด ไม่มีปัญหาเรื่องการเดินทางไปมาหาสู่กันภายในหมู่บ้านแต่อย่างใด และการคมนาคมติดต่อกับโลกภายนอกก็ไม่ลำบากเช่นกัน มีทางเข้าออกหมู่บ้านได้ 2 ทาง ทางหนึ่งเป็นทางลูกรังตลอดแต่มีสะพานปูน ชื่อถนนไพศาลี-วังน้ำลัด-ตะกรุดภิบาล สร้างโดย กสช. เมื่อ พ.ศ. 2526 อีกทางหนึ่งเป็นทางลูกรังออกจากหมู่บ้านประมาณ 2 กม. ก็จะไปเชื่อมต่อกับถนนทางหลวงสายเอเชียซึ่งไปกรุงเทพฯ หรือโคราชหรือพิษณุโลกได้ หมู่บ้านนี้ไม่มีรถโดยสารวิ่งเข้าออก การเดินทางไปตัวอำเภอทำได้โดยอาศัยรถอีแต่น ซึ่งมีวิ่งประมาณวันละ 2-3 เที่ยว เสียค่าโดยสารเที่ยวละ 5 บาท ใช้เวลาประมาณ 25 นาที แต่ในบางปีการเดินทาง

ก็ลำบากเนื่องจากถนนขาดในระหว่างช่วงเดือนสิงหาคม - ตุลาคม นอกจากนั้นแล้วชาวบ้านยังนิยมไปหาซื้อข้าวของ เช่น กับข้าวและผักสดที่อำเภอนองบัว และอำเภอนาคูอีกด้วย ส่วนการไปหาหมอเดิมก็นิยมไปอำเภอนองบัวและนาคูด้วย แต่ปัจจุบันถ้าไปไพศาลีแล้วยังไม่หายก็มักไปนครสวรรค์เลยทีเดียว

ปัจจุบันบ้านวังน้ำลัด มีจำนวนครัวเรือนประมาณ 170 ครัวเรือน (สำรวจ พ.ศ. 2528) และจำนวนประชากรราว 900 คน (สำรวจ พ.ศ. 2525) แต่ตัวเลขนี้อาจคลาดเคลื่อนจากความเป็นจริงได้ เนื่องจากเป็นตัวเลขที่ได้จากการสำรวจของคณะกรรมการหมู่บ้านในต่างปีกัน และเนื่องจากหมู่บ้านนี้มีการย้ายออกมากในช่วงหลัง ๆ ด้วย ทำให้จำนวนที่สำรวจได้คงไม่ตรงความจริงเท่าใดนัก คนส่วนใหญ่มีพื้นเพเดิมมาจากจังหวัดนครราชสีมาและชัยภูมิ นอกนั้นก็มาจากจังหวัดอื่น ๆ ในภาคอีสาน เช่น ขอนแก่น อุตรดิตถ์หนองคาย ร้อยเอ็ด และมีมาจากจังหวัดภาคกลางบ้าง เช่น นครสวรรค์ และอุทัยธานี เป็นต้น

หมู่บ้านนี้ตั้งมาได้ 50 กว่าปีแล้ว แต่เดิมเป็นป่า ผู้มาบุกเบิกอยู่ใหม่ต้องมาหักร้างถางพงเพื่อทำนาทำไร่กัน เมื่อเริ่มตั้งหมู่บ้านใหม่ ๆ หมู่บ้านนี้ขึ้นกับ อ. ท่าตะโก เป็นบ้านหมู่ 4 ต. โคกเคี้ยว อ. ท่าตะโก มาเปลี่ยนเป็นหมู่ 1 ต. วังน้ำลัด อ. ไพศาลี เมื่อ พ.ศ. 2508 นี้เอง เนื่องจากมีการแยกไพศาลีออกจาก อ. ท่าตะโก

โครงสร้างทางเศรษฐกิจของหมู่บ้าน

บ้านวังน้ำลัดเป็นหมู่บ้านในเขตพื้นที่ยากจนอย่างเป็นทางการ และชาวบ้านเองก็กล่าวว่าฐานะทางเศรษฐกิจของบ้านวังน้ำลัดก็จัดว่ายากจนจริง ๆ ถ้าเทียบกับหมู่บ้านอื่น ๆ ใน ต. วังน้ำลัดด้วยกันแล้ว ชาววังน้ำลัดจัดลำดับหมู่บ้านของตนว่ายากจนมากเป็นอันดับ 2

หรือ 3 ของตำบลวังน้ำลัดเลยทีเดียว เดิมหมู่บ้านนี้มีถึง 300 ครัวเรือน ชาวบ้านกล่าวว่า ถ้าไม่ยากจนจริง คงไม่อพยพโยกย้ายไปอยู่ที่อื่นจนปัจจุบันเหลือเพียงประมาณ 170 ครัวเรือน เท่านั้น และใน 170 ครัวเรือนนี้มีคนยากจนมาก ๆ ชนิดหาเข้ากินคำ ชักหน้าไม่ถึงหลัง มาก ๆ ถึงประมาณร้อยละ 25 คนเหล่านี้ไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง ไม่ได้ทำนา มักประกอบ อาชีพรับจ้างทั้งในและนอกหมู่บ้านไปจนถึงกรุงเทพฯ ก็มี ไม่ค่อยมีเวลาได้อยู่ในหมู่บ้านเท่าใดนัก ต้องดิ้นรนทุกวิถีทางเพื่อหาเลี้ยงปากท้องของตนและครอบครัว ความความเห็นของชาวบ้าน กล่าวได้ว่าหมู่บ้านนี้ยากจนกันแทบทั้งหมู่บ้านเลยทีเดียว

ชาวบ้านวังน้ำลัดทำนาเป็นอาชีพหลัก มีเพียงไม่กี่ครอบครัวที่ทำไร่ด้วย อาชีพ เลี้ยงสัตว์ เช่น หมู เป็ด ไก่ มีเลี้ยงกันเพียงครอบครัวละไม่กี่ตัว (ที่เลี้ยงหมูไว้ขายหลาย ๆ ตัวมีอยู่เพียงรายเดียว) อาชีพประกอบอุตสาหกรรมในครัวเรือนไม่มี ร้านค้ามีอยู่ 6-7 ร้าน แต่ก็มักทำนาด้วย อาชีพรองที่สำคัญของหมู่บ้านนี้เห็นจะได้แก่ อาชีพรับจ้าง ทั้งรับจ้างเกี่ยว ข้าว คำนาน หักข้าวโพด เก็บถั่ว ไปจนถึงรับจ้างก่อสร้างในกรุงเทพฯ ผู้ชายมักทำงานเป็น ช่างไม้หรือช่างปูน ซึ่งได้ค่าแรงดี ตกวันละ 100 กว่าถึง 200 บาท แต่ถ้าไม่มีฝีมือเลย ก็ต้องเป็นกรรมกรธรรมดา ได้ค่าแรงวันละ 50-60 บาท ส่วนผู้หญิงและเด็กก็เข้าไปรับจ้าง เป็นกรรมกรธรรมดา ได้ค่าแรงวันละ 50-60 บาท ส่วนผู้หญิงและเด็กก็เข้าไปรับจ้างเป็น กรรมกรก่อสร้างด้วยเช่นกัน เรียกว่าไปหมดทั้งครอบครัวเลยทีเดียว ต่างจากสมัยก่อนที่คน ที่ไปรับจ้างนอกบ้านไกล ๆ มักมีแต่ผู้หญิงกับเด็ก ส่วนผู้ชายมักอยู่เฝ้าบ้าน เนื่องจากสมัย ก่อนบ้านเมืองยังไม่เจริญ มีขโมยชุกชุมจึงจำเป็นที่ผู้ชายต้องอยู่บ้านเพื่อปกครองทรัพย์สินของ ตนไว้

ปัญหาในการประกอบอาชีพ ปัญหาในการประกอบอาชีพการทำนาของชาววังน้ำลัด มีมากมายหลายประการ ตั้งแต่ปัญหาการขาดแคลนที่ดินทำกิน ที่ดินไม่มีคุณภาพ การจ้างแรงงาน การมีศัตรูพืชรบกวน การขาดแคลนน้ำเพื่อใช้ในการเพาะปลูก และยังประสบกับปัญหา

การถูกกดราคา ขายได้ไม่คุ้มทุนที่ลงไปอีก เป็นเหตุให้ต้อง เป็นหนี้เป็นสินสืบทอดไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุดอีกด้วย

หมู่บ้านวังน้ำลัดมีปัญหาการไม่มีที่ดินทำกินค่อนข้างมากทีเดียว กว่าร้อยละ 50 ของครัวเรือนทั้งหมดไม่มีที่ดินเป็นของตนเองเลย ครัวเรือนที่มีที่ดินของตนเองบ้างแต่ไม่พอทำกินต้องเช่าที่ดินอื่นเพิ่มเติมด้วยมีเพียงร้อยละ 5 ในขณะที่ครัวเรือนที่มีที่ดินของตนเองพอทำกินมีไม่ถึงครึ่งของครัวเรือนทั้งหมด ต้นทุนการทำนาของชาววังน้ำลัดจำนวนมาก จึงต้องบวกค่าเช่านา เพิ่มเป็นอีกส่วนหนึ่งของค่าใช้จ่ายการทำนาซึ่งมีรอบด้านอยู่แล้ว ค่าเช่าที่นาอาจจะเป็นข้าวก็ได้หรือเป็นเงินก็ได้ ถ้าจ่ายเป็นข้าว ผลผลิต 100 ถังจะถูกหักเป็นค่าเช่านา 25-30 ถัง ถ้าจ่ายเป็นเงิน ค่าเช่านาที่ได้ผลผลิตดี 30 ไร่ คิดเป็นเงินประมาณ 10,000 บาท แต่ถ้าผลผลิตไม่ดี ค่าเช่าก็ลดลงเหลือประมาณ 5000-6000 บาทต่อที่นา 30 ไร่

ปัจจุบันการทำนาของชาววังน้ำลัดอาศัยการจ้างแรงงานภายนอกครอบครัวในเกือบทุกขั้นตอน ตั้งแต่ การไถนา ซึ่งจ้างรถไถมาไถที่นาแทนควายซึ่งไม่ค่อยได้เลี้ยงกันอีกแล้ว การดำนาและการเกี่ยวข้าวก็อาศัยการจ้างคนอื่นมาช่วยทำเช่นกัน การดำนาใช้ประมาณ 2-3 คนต่อไร่ การเกี่ยวข้าวใช้ประมาณ 3-4 คนต่อไร่ โดยจ่ายค่าแรงวันละ 35-50 บาท ขึ้นอยู่กับว่าในช่วงนั้นมีคนรับจ้างมากหรือไม่ หรือมีนั้นได้ผลผลิตมากหรือไม่ ถ้าได้มากก็ต้องทุ่มเงินค่าจ้างมากขึ้น การจ้างงานในเกือบทุกขั้นตอนนี้เริ่มปฏิบัติกันมาก ๆ เมื่อประมาณ 7-8 ปีมานี้เอง ชาวนาบางคนให้ความเห็นเรื่องการจ้างแรงงานเพื่อช่วยทำนาว่า ความจริงถ้าจะทำเองก็ทำไหว แต่สมัยนี้เป็นสมัยใหม่ ถ้ามีว่แค่ทำเองอาจทำไม่ทันเขา เพราะคนที่มีทุนเขาจ้างแรงงานมาก คนที่ไม่มีก็ต้องทำตาม ไม่อย่างนั้นก็ทำไม่ได้เท่าเขา เพราะทำไม่ทัน การที่ไม่นิยมเอาแรงกันเหมือนแต่เดิม ก็เนื่องจากบางครั้งมีการเอาเปรียบกัน บางคนเวลาไปช่วยแรงเขา ก็เอาแรงผู้ใหญ่หรือคนที่มีแรงดี ๆ ไปช่วย แต่เวลาที่ได้รับ

คืนกลับกลายเป็นแรงเด็กหรือแรงที่ไม่ค่อยดีที่เอามาใช้คืน บางรายฉลาดยิ่งไปกว่านั้น ตัวเองแรงดีแต่กลับไปจ้างคนที่แรงไม่ดีเพื่อใช้คืนแทนแรงตนเอง การเอาแรงจึงเสื่อมความนิยมลง เปลี่ยนมาเป็นการจ้างแรงงานแทน ซึ่งชาวบ้านกล่าวว่าจ้างเอาดีกว่า ไม่มีปัญหาติ และ สามารถคิดคนได้ด้วย ถ้าคนไหนไม่ดีก็ไม่จ้าง และจะเอาเร็วเท่าไรก็ได้ด้วย แต่สิ่งหนึ่งที่ตามมาก็คือค่าใช้จ่ายที่เพิ่มขึ้น ซึ่งกลายเป็นส่วนหนึ่งของต้นทุนการผลิตซึ่งก็สูงอยู่แล้ว

นอกจากนั้นที่ดินของหมู่บ้านยังมีปัญหาในเรื่องดินจืด ทำให้ได้ผลผลิตต่อไร่ต่ำอีกด้วย เมื่อ 10 กว่าปีก่อนที่ผ่านมามีการทำนาได้ข้าวประมาณ 50-70 ถังต่อไร่ แต่ปัจจุบันเหลือเพียงประมาณ 25 ถังต่อไร่เท่านั้น ถ้าลงทุนมาก ๆ เช่น ใส่ปุ๋ยมาก ฉีดยามาก จึงจะได้ผลผลิตมากขึ้นเป็นประมาณ 30-50 ถัง และสำหรับที่นาที่อยู่บนที่ดอนและต้องพึ่งแต่น้ำฝนนั้นก็ยิ่งซ้ำร้าย หากปีใดฝนไม่ค่อยตกต้องตามฤดูกาล อาจได้ผลผลิตแค่เพียงไร่ละ 5 ถังเท่านั้น สาเหตุของการที่ผลผลิตลดต่ำลงกว่าเดิมมากในปัจจุบัน ชาวบ้านกล่าวว่า เป็นเพราะดินจืดลงแล้วและน้ำก็ไม่ค่อยดีด้วย ในฤดูทำนาที่เพิ่งผ่านไปก็ยิ่งแย่กว่าทุกปี เพราะฝนแล้งในช่วงต้นข้าวออกรวงและยังมีเพลี้ยลงอีกด้วย ผลผลิตจึงยิ่งต่ำลงกว่าเดิมมาก ๆ ในขณะที่ค่าใช้จ่ายก็สูงและยังต้องเสียเงินซื้อยาฆ่าเพลี้ยเพิ่มขึ้นอีกด้วย

จากที่กล่าวมาข้างต้น คงจะเห็นได้ว่าชาวนาวังน้ำลัดต้องประสบกับปัญหาดัง ๆ ในการประกอบอาชีพทำนารอบด้าน ในขณะที่ผลผลิตที่ได้ต่ำมาก ไม่คุ้มกับการลงทุนต่าง ๆ ที่ทุ่มเทไป มีหน้าซ้ำเมื่อได้ผลผลิตมาแล้ว กลับถูกกดราคา ขายได้ไม่เกินเกวียนละ 2700 ถึง 2800 บาทเท่านั้น และบางครั้งยังถูกโกงในการดวงผลผลิตอีกด้วย โดยใช้ถึงไม่มาตรฐานมาดวงเมื่อนำข้าวไปขายให้ ทำให้พ่อค้าได้ข้าวมากกว่าที่ตกลงกันไว้ แม้กระนั้น ชาวนาวังน้ำลัดก็ยังไม่ได้รวมกลุ่มกันขายผลผลิตเพื่อสร้างพลังต่อรองราคาสินค้าแต่อย่างใด ยังคงต่างคนต่างขายให้กับพ่อค้าที่มารับซื้อในหมู่บ้าน ถึงแม้ว่าทางธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธกส.) จะเคยมาแนะนำให้รวมกลุ่มกันขายก็ตาม ก็ยังไม่ได้ทำ เนื่องจากได้ข้าวไม่พร้อมกัน และการรวมกลุ่มกันก็ยังมีปัญหาดังหาแหล่งขาย ต้องจ้างรถ จ้างคนขนข้าว

ขึ้นรถ และจ้างคนเอาลงไปขายอีก จึงสะดวกผู้ต่างคนต่างขายเองไม่ได้ แม้ว่าจะต้องถูก
กวดราคาบ้างก็ตาม

และก็เป็นสิ่งที่แน่นอนว่าเมื่อต้องลงทุนสูง แต่ได้ผลผลิตน้อยและขายไม่ได้ราคา
ดี ชาววังน้ำลัดส่วนใหญ่ยอมหนีไม่พ้นการเป็นหนี้เป็นสินเป็นธรรมดาเช่นเดียวกับชาวนาไทย
ทั่วไปโดยส่วนใหญ่นั่นเอง เจ้าหนี้รายใหญ่ของชาววังน้ำลัดก็คือ ธกส. และสหกรณ์การเกษตร
ซึ่งมีข้อจำกัดว่าต้องเป็นการกู้เงินเพื่อใช้จ่ายในการเกษตรเท่านั้น เช่น ซื้อนา ซื้อรถไถ หรือ
ทำนาเป็นต้นโดยคิดดอกเบี้ยร้อยละ 14 บาทต่อปีเท่ากัน แต่มีข้อแตกต่างกันคือการกู้เงินจาก
ธกส. ต้องถูกบังคับให้ซื้อปุ๋ยอย่างต่ำรายละ 3 กระสอบ มิเช่นนั้นจะถูกกล่าวหาว่าไม่ได้เป็น
เกษตรกร ส่วนสหกรณ์การเกษตรไม่ได้บังคับลูกหนี้ให้ซื้อปุ๋ยด้วยแต่อย่างใด แต่ก็ขอร้องกัน
อย่างมากว่าถ้าต้องการปุ๋ย หรืออุปกรณ์การเกษตรใดก็ตาม ขอให้ช่วยซื้อจากสหกรณ์เพื่อ
เป็นการช่วยเหลือสหกรณ์ไปในตัว เจ้าหนี้รายสำคัญอีกรายหนึ่งก็คือนายทุนซึ่งอยู่ที่ไพศาลีบาง
ตะกรุดภิบาลบ้าง การกู้เงินนายทุนสะดวกสบายมาก ไม่จำกัดว่าจะเอาเงินที่กู้ไปใช้ทำอะไร
บ้าง ขั้นตอนการกู้ก็ไม่ยุ่งยาก นายทุนบางคนอาจต้องการที่นาเพื่อค้ำประกัน แต่บางคนก็
ไม่ต้องการ บางรายก็เพียงแค่ให้เซ็นชื่อ และบางรายยิ่งกว่านั้นอีก คือไม่ต้องเซ็นชื่อเลย
ก็ให้กู้ได้ ดังนั้นแม้ว่าดอกเบี้ยจะแพงมากแต่คนก็ยังนิยมกู้กัน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะความสะดวก
ไม่มีข้อแม้หรือขั้นตอนที่ยุ่งยาก หรืออาจเป็นเพราะความจำเป็นต้องใช้เงินทันที แม้ลูกหนี้
ธกส. หรือสหกรณ์บางคนก็ยังเป็นลูกหนี้นายทุนอีก เนื่องจากเงินที่กู้ได้ไม่เพียงพอและบางครั้ง
ก็จำเป็นต้องใช้เงินกระชั้นชิดเพื่อจ่ายเป็นค่าจ้างค่านาหรือเกี่ยวข้าวซึ่งต้องจ่ายทันที วิธีการ
จ่ายดอกเบี้ยอาจจ่ายเป็นเงินก็ได้หรือเป็นข้าวก็ได้ ถ้าเป็นเงินก็ประมาณร้อยละ 5-7 บาท
ต่อเดือน ถ้าเป็นข้าวก็ร้อยละ 2 ถึงค่อปี ส่วนมากนายทุนจะดูที่นาของคนที่ไม่ขอกู้ ถ้าทำนา
มากข้าวได้ผลดีก็มักขอเป็นข้าว ถ้าดูท่าทางว่าข้าวคงไม่ได้ผลดีก็ขอเป็นเงิน การกู้เงินนาย
ทุนไม่ถูกหักดอกเบี้ยล่วงหน้า เก็บเกี่ยวข้าวแล้วจึงค่อยใช้คืนได้ และบางปีถ้าใช้หนี้ไม่หมดก็

ค้ำชำระไว้ก่อนได้ และไปเอาเพิ่มใหม่ได้อีกบ้างด้วยในบางครั้ง ชาวบ้านกล่าวว่า "นายทุนก็กลัวจะสูญเหมือนกัน ก็ต้องอ้อยมาใหม่อีก ถ้าหากไม่มีจะกินจริง ๆ เขาก็เลี้ยง ๆ ไว้ก่อน ก็ไม่เลี้ยงคินกหฺรอก เลี้ยงอด ๆ หยาก ๆ พอไม่ตายก็ว่าได้" และยังมีชาววังน้ำลัดอีกจำนวนเล็กน้อย (ประมาณ 10-20 ครอบครัว) ที่กู้เงินจากธนาคารกรุงเทพฯ พาดิชยการ โดยเสียดอกเบี้ยร้อยละ 17 บาทต่อปี ต้องมีหลักทรัพย์เพื่อค้ำประกันการกู้ แต่จะกู้ไปทำอะไรก็ได้ไม่มีข้อจำกัดแต่อย่างใด

ไม่ว่าใครจะเป็นเจ้าหนี้ก็ตาม ชาววังน้ำลัดก็คงหนีไม่พ้นสภาพการเป็นลูกหนี้ต่อไปตามเดิม ครอบครัวยังประกอบอาชีพทำนาโดยอาศัยแต่เพียงน้ำฝนอย่างเดียวเช่นในปัจจุบัน ประจวบกับสภาวะการของราคาข้าวที่ตกต่ำมาตลอด ย่อมเป็นการยากมากที่ชาวนาจะหลุดพ้นจากภาวะหนี้สินไปได้

โครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมของหมู่บ้าน

ประชากรส่วนใหญ่ของบ้านวังน้ำลัดเป็นคนอีสานหรือมีพื้นเพมาจากภาคอีสาน มีเพียงส่วนน้อยที่มาจากภาคกลาง เท่าที่สังเกตและสอบถามดู ก็ดูเหมือนจะไม่มีการแข่งขันกันแต่อย่างใด เพียงแต่ว่าเมื่ออยู่ตามลำพังคนที่พื้นเพอีสานด้วยกัน ก็จะพูดภาษาไทย-ลาวกัน แม้แต่ในเรื่องขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ ก็ไม่มีการถือปฏิบัติอะไรที่แตกต่างจากกัน เพียงแต่มีหัวหน้าคุ้มคนหนึ่งให้ข้อคิดเห็นว่า "คนลาวสนิทสนมกัน รักกันดีกว่าคนไทย"

ศาสนา ชาววังน้ำลัดนับถือศาสนาพุทธ หมู่บ้านนี้มีวัด 1 แห่ง คือวัดวังน้ำลัดเดิมเป็นสำนักสงฆ์อยู่นาน มาจดทะเบียนเป็นวัดเมื่อ พ.ศ. 2500 ในเวลาพระบาทสมเด็จพระอยู่ประจักษ์ 5-6 รูป แต่เหลือราว 1-2 รูปเมื่อออกพรรษาแล้ว เจ้าอาวาสวัดนี้เป็นเจ้าคณะตำบลด้วย ชาวบ้านส่วนใหญ่เล่าให้ฟังว่ามีความขัดแย้งกันระหว่างเจ้าอาวาสกับผู้ใหญ่บ้านและ

คณะกรรมการหมู่บ้าน และกล่าวว่าเจ้าอาวาสไม่ได้ช่วยพัฒนาหมู่บ้านแต่อย่างใด และนอกจากวัดวังน้ำลัดแล้ว หมู่บ้านนี้ยังมีสำนักสงฆ์อีก 1 แห่ง ซึ่งมีพระอยู่ประจำเพียงรูปเดียว เป็นอดีตเจ้าอาวาสของวัดวังน้ำลัด เคยเป็นพระที่มีบทบาทในการนำชาวบ้านพัฒนา เช่น สร้างวัด ขุดบ่อน้ำ ชาวบ้านมีความเชื่อถือศรัทธามาก แต่ปัจจุบันพระรูปนี้มุ่งไปในทางปฏิบัติธรรมมากกว่าที่จะสนใจเรื่องของทางโลกอีกต่อไป

การศึกษา หมู่บ้านนี้มีโรงเรียนอยู่ 1 แห่ง ชื่อโรงเรียนวังน้ำลัดสหราษฎร์รังสฤษดิ์ สอนตั้งแต่ชั้นอนุบาลถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนนี้ตั้งมาได้ 18 ปีแล้ว ปัจจุบันมีนักเรียน 141 คนต่อครู 10 คน เด็กที่เรียนจบจากโรงเรียนนี้แล้วไปเรียนต่อชั้นมัธยมมีประมาณ 20 กว่าคน ส่วนใหญ่ไปเรียนต่อที่ไพศาลี มีเพียงเล็กน้อยที่ไปเรียนต่อที่ท่าตะโก และนครสวรรค์ และที่ไปเรียนการศึกษาคณะผู้ใหญ่ที่ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนก็มีเพียง 1 คน เท่านั้น

นอกจากกิจกรรมการเรียนการสอนตามปกติแล้ว ทางโรงเรียนวังน้ำลัดก็มีกิจกรรมเพื่อช่วยเหลือเด็กนักเรียนด้วย เช่น มีโครงการอาหารกลางวัน ซึ่งสำนักงานการประถมศึกษาแห่งชาติ (สปช.) ออกเงินให้ก่อน เพื่อจัดอาหารกลางวันราคาถูกจำหน่ายแก่เด็กนักเรียนทั้งโรงเรียน และมีโครงการปลูกพืชผักสวนครัวเพื่อใช้สำหรับทำอาหารกลางวันด้วย นอกจากนั้นโรงเรียนนี้ยังได้รับความช่วยเหลือจากองค์การเอกชนคือ Save the Children ช่วยสร้างสนามเด็กเล่นให้อีกด้วย

ครูของโรงเรียนนี้มีส่วนร่วมในการพัฒนาหมู่บ้าน โดยนำเด็กนักเรียนมาช่วยงานส่วนรวมต่าง ๆ ของหมู่บ้าน ครูกับชาวบ้านของหมู่บ้านนี้เข้ากันได้ดี ไม่มีปัญหาความขัดแย้งกันแต่อย่างใด

การปกครอง หมู่บ้านนี้ปกครองโดยผู้ใหญ่บ้าน และกรรมการหมู่บ้าน (ก.ม.) เหมือนเช่นหมู่บ้านอื่น ๆ ทั่วไป แต่สิ่งหนึ่งที่แตกต่างจากหมู่บ้านอื่น ๆ ที่ทำการศึกษาครั้งนี้ก็คือหมู่บ้านนี้มีผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านคนหนึ่งเป็นผู้หญิง อายุน้อย พูดจาคล่องแคล่ว และทำทางเอางานเอาการดีด้วย

นอกจากนั้น หมู่บ้านนี้ยังมีหัวหน้าคุ้มต่าง ๆ อีก 11 คน เป็นตัวแทนของประชากรในคุ้มต่าง ๆ 11 คุ้ม ซึ่งจัดตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2527 โดยมีพัฒนากรเป็นผู้ริเริ่มและประสานงาน แต่การแบ่งแยกคุ้มและการเลือกหัวหน้าคุ้มทำกันเอง โดยแบ่งคุ้มตามลักษณะการอยู่ใกล้ชิดกันและตามความพอใจด้วยว่าบ้านไหนต้องการอยู่ร่วมกับคุ้มใด จำนวนบ้านในแต่ละคุ้มไม่เท่ากัน บางคุ้มมีเพียง 7-8 บ้าน บางคุ้มมีถึง 15 บ้าน แล้วให้แต่ละคุ้มเลือกหัวหน้ากันเอง โดยเรียกลูกบ้านมาประชุมกันเพื่อดูว่าใครพอจะเป็นหัวหน้าได้ เสียเวลาให้ส่วนรวมได้ ให้ตกลงกันเองในกลุ่มว่าจะให้ใครเป็นหัวหน้า แล้วเสนอชื่อให้ ก.ม. ช่วยพิจารณาอีกทีหนึ่ง การเป็นหัวหน้าคุ้มไม่มีกำหนดระยะเวลาว่าครั้งหนึ่ง ๆ เป็นได้กี่ปี กิจกรรมของแต่ละคุ้มยังไม่มีอะไรที่เห็นได้เด่นชัด และการรวมกลุ่มกันเองภายในแต่ละคุ้มเพื่อพัฒนาคุ้มของตน เช่น รวมตัวกันทำหรือซ่อมแซมถนน ซอยต่าง ๆ ก็ยังไม่มีกิจกรรมของแต่ละคุ้มที่ทำไปมีเพียงการสร้างศาลาไว้ประจำคุ้มเท่านั้น ซึ่งดูเหมือนจะเป็นธรรมเนียมของการจัดตั้งคุ้มทุกแห่งไม่ว่าที่ใดก็ตามว่าแต่ละคุ้มควรมีศาลาประจำคุ้ม 1 หลัง ในการสร้างศาลาแต่ละแห่งคนที่อยู่ในคุ้มจะช่วยกัน บ้างก็ออกแรงและบ้างก็ออกเงิน แต่เมื่อสร้างศาลาเสร็จแล้ว พัฒนาก็หายไปไม่เคยมาติดตามผลอีก ชาวบ้านเล่าว่า ตั้งคุ้มขึ้นมาเฉย ๆ ไม่เคยประชุมกัน หรือทำกิจกรรมอะไรร่วมกันเลย บางคนกล่าวว่าไม่รู้ด้วยซ้ำว่าจุดประสงค์ของการตั้งคุ้ม คืออะไร แต่ก็มีบ้าง 2-3 คนที่กล่าวว่า หัวหน้าคุ้มก็ช่วยเหลือลูกคุ้มดี และถ้ามีข่าวอะไรหรือผู้ใหญ่บ้านใช้ให้มาแจ้งข่าว ก็จะมาบอกกล่าวแก่ลูกคุ้มเสมอ ซึ่งก็สอดคล้องกับที่หัวหน้าคุ้มหลายคนกล่าวว่า การจัดคุ้มทำให้การติดต่อกันสะดวกกว่าเดิม ถ้าจะมีกิจกรรมพัฒนาหรือกิจกรรมอะไรก็ตามในหมู่บ้าน ก็เพียงแค่ประชุมหัวหน้าคุ้ม แล้ว

หัวหน้าคุ้มก็ไปกระจายข่าวตัวเอง หรือถ้ามีกิจกรรมอะไรที่ต้องมีการเรียไรเงินกัน หัวหน้าคุ้มก็จะไปจัดการเอง และยังมีหัวหน้าคุ้มรายหนึ่งที่มีความคิดในเรื่องการพัฒนาอาชีพได้แล้วว่า คิดจะริเริ่มโครงการทอดผ้าด้วยก็กระตุกและการก่ออิฐบล็อกเพื่อเป็นอาชีพเสริมแก่คนในคุ้มเมื่อหมดหน้านาแล้ว โดยตั้งใจจะขอความช่วยเหลือจากองค์กรการ Save the Children ซึ่งเข้ามาช่วยงานพัฒนาในหมู่บ้านอยู่แล้ว

ดังนั้นถึงแม้ว่าหัวหน้าคุ้มต่าง ๆ จะยังไม่มีบทบาทในการพัฒนาหมู่บ้านหรือมีส่วนร่วมในการปกครองหมู่บ้านมากนัก แต่การติดต่อกับหัวหน้าคุ้มต่าง ๆ นอกเหนือจากการติดต่อกับผู้นำอย่างเป็นทางการของหมู่บ้านด้วย ก็น่าที่จะเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่จะนำโครงการพัฒนาใหม่ ๆ เข้ามายังหมู่บ้านมากกว่าที่จะก่อให้เกิดผลเสียแต่อย่างใด เนื่องจากถึงอย่างไรก็ตาม หัวหน้าคุ้มเหล่านี้ก็ได้รับการคัดเลือกจากคนอื่น ๆ ในคุ้มให้เป็นหัวหน้าหรือเป็นตัวแทนของคนในคุ้มอยู่แล้ว การทำให้หัวหน้าคุ้มเข้าใจในรายละเอียดต่าง ๆ ของกิจกรรมหรือโครงการพัฒนาใหม่ ๆ ที่จะนำเข้าไป น่าที่จะง่ายและสะดวกต่อการปฏิบัติมากกว่าการพยายามทำความเข้าใจกับคนทั้งหมดในหมู่บ้าน เมื่อหัวหน้าคุ้มเข้าใจหรือสนับสนุนโครงการแล้ว ก็คงเป็นสิ่งที่ง่ายมากที่หัวหน้าคุ้มจะไปบอกกล่าวหรือทำความเข้าใจหรือขอความร่วมมือจากลูกคุ้มของตนให้สนับสนุนโครงการ ก็คงจะเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้โครงการพัฒนาประสบความสำเร็จในการดำเนินโครงการได้สมความมุ่งหมายมากขึ้น

เอกภาพของชุมชน

ชาววังน้ำลัดยังมีวิถีการดำเนินชีวิตแบบชาวชนบทส่วนใหญ่ที่ยังมีความเอื้อเฟื้อและช่วยเหลือเกื้อกูลกันดีโดยทั่วไป มิใช่เฉพาะในหมู่ญาติเท่านั้น หากเป็นงานที่ต้องออกแรงช่วยกัน เช่น ทำบ้าน หรือทำงานอื่นที่ออกแรงช่วยเหลือกันได้ และถ้าเป็นคนที่อยู่ใกล้ชิดกัน

เช่น เพื่อนบ้านที่บ้านอยู่ใกล้ติดกัน หรือเป็นคนที่อยู่คู่เดียวกัน ถึงไม่บอกก็มักมาช่วยกันเสมอ และยังถ้าเป็นเรื่องเจ็บไข้ได้ป่วยด้วยแล้ว ก็ยังเห็นใจและช่วยเหลือกันดีมากจนสมัยก่อนที่ยังไม่มีถนนถึงกับช่วยกันหาไปหาหมอเลยทีเดียว ในปัจจุบันนี้ก็ยังช่วยเหลือกันมาก เช่น ช่วยแนะนำหมอ แนะนำยา หรือนั่งรถไปเป็นเพื่อนคนป่วยและญาติคนป่วยไปโรงพยาบาล แต่คนเจ็บหรือญาติจ่ายค่ารถกันเอง ชาวบ้านกล่าวว่า การช่วยเหลือกันในเรื่องเงินทองทำได้ยาก เนื่องจากคนส่วนใหญ่ยังยากจนกันอยู่

ในส่วนของการทำกิจกรรมร่วมกันเพื่อพัฒนาหมู่บ้าน ชาววังน้ำสัดยังไม่ค่อยได้รวมตัวกันทำกิจกรรมพัฒนาต่าง ๆ มากนัก เหตุผลประการหนึ่ง อาจเนื่องมาจากความยากจน ทำให้คนหมู่บ้านต้องออกไปรับจ้างตามที่ต่าง ๆ นอกหมู่บ้าน ไม่ค่อยมีเวลาอยู่ในหมู่บ้านมากนัก การรวมตัวกันทำกิจกรรมอะไรก็ตามจึงเป็นเรื่องที่ทำได้ค่อนข้างยาก เหตุผลอีกประการหนึ่งอาจสืบเนื่องจากความขัดแย้งระหว่างผู้นำหมู่บ้านกับชาวบ้าน ชาวบ้านหลายคนกล่าวว่า ผู้ใหญ่บ้านเป็นคนดี แต่ไม่ค่อยเอาเรื่องเอาราว ขาของอยู่แต่ที่ร้าน ไม่ค่อยสนใจทำอะไรให้แก่หมู่บ้านหรือนำชาวบ้านพัฒนาหมู่บ้านแต่อย่างใด บางคนก็มีความเห็นว่าไม่ค่อยได้ร่วมมือทำอะไรกัน ก็เพราะผู้นำ (ทั้งผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน และคณะกรรมการหมู่บ้าน) ไม่ดี แต่ความสามัคคีกัน ผู้นำไม่ประสานงานกับชาวบ้าน มักทำอะไรอยู่เฉพาะกลุ่มของตัวเอง จริง ๆ แล้วชาวบ้านเป็นคนซื่อตรง แต่ผู้นำทำอะไรไม่ค่อยปรึกษา บางครั้งชาวบ้านจึงไม่อยากร่วมมือด้วย อนึ่งอดีตผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านรายหนึ่งให้ทัศนะว่า เมื่อผู้ใหญ่บ้านซึ่งเป็นหัวหน้าใหญ่ไม่เอาเรื่องเอาราวแล้ว กรรมการหมู่บ้านก็รู้สึกเหนื่อยใจ ไม่มีกำลังใจทำงานเหมือนกัน นอกจากความรู้สึกขัดแย้งที่ชาวบ้านมีต่อผู้นำแล้ว ยังมีความขัดแย้งระหว่างผู้ใหญ่บ้านกับอดีตผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน และระหว่างผู้ใหญ่บ้านกับเจ้าอาวาสวัดอีกด้วย ทำให้การใช้สถานที่และอุปกรณ์ต่าง ๆ ของวัดมีปัญหา เจ้าหน้าที่อนามัยเล่าว่าปกติการประชุมชาวบ้านใช้สถานที่ที่วัด แต่ครั้งหลัง ๆ ต้องไปจัดประชุมที่โรงเรียน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความขัดแย้งอย่างรุนแรงที่เกิดขึ้น อันมีผลสืบเนื่องมาจากการพัฒนาหมู่บ้านด้วย

นอกจากนั้น การที่บ้านวังน้ำลัดมีผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้หญิง ซึ่งเพิ่งได้รับเลือกมาประมาณเดือนเศษ ก็มีผลต่อความรู้สึกของชาวบ้านเช่นกัน เมื่อถูกถามถึงผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านคนนี้ ชาวบ้านหลาย ๆ คนมักหัวเราะ และกล่าวถึงว่าเป็นคนพูดจาอ่อนหวาน แต่ว่าพูดมาก คุยมาก ไม่ค่อยมีคนเชื่อถือ มีคำกล่าวขวัญถึงว่า "พูดมาก ต่อยน้อย" บางคนก็กล่าวถึงว่าเป็นคนมีความตั้งใจในการทำงานและมีความสามารถดี แต่เห็นแก่เงินมากกว่าความถูกต้อง จึงคิดว่าในการทำงานของผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านคนนี้น่าจะมีอุปสรรคเกิดขึ้นภายหลัง มีอยู่คนสองคนที่กล่าวว่า การมีผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้หญิงก็ดีเหมือนกัน เพราะผู้นำผู้ชายมักชอบไปกินเหล้าเมายา ลืมภาระกิจต่าง ๆ ที่ต้องทำ มีผู้หญิงจะได้ช่วยเตือน ช่วยจำ และเจ้าหน้าที่อนามัยก็กล่าวถึงว่าเป็นคนที่มีชาวบ้านศรัทธาเหมือนกัน แต่คนที่เคยทำงานมาก่อนมักไม่ชอบ

อาจพอสรุปได้ว่า ในส่วนของชาวบ้านเอง ก็รักใคร่ช่วยเหลือเอื้อเฟื้อกันดี แต่ไม่ได้มีการร่วมแรงร่วมใจช่วยกันพัฒนาหมู่บ้านของตนมากนัก สาเหตุหนึ่งคือความยากจนทำให้ไม่มีเวลาทำงานเพื่อส่วนรวมมากนัก สาเหตุอีกประการหนึ่งก็อาจเกิดจากการมีผู้นำที่ไม่แข็งขัน ชาวบ้านไม่เลื่อมใสศรัทธา รวมทั้งความขัดแย้งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นก็อาจเป็นอีกสาเหตุหนึ่ง ที่ทำให้ชาวบ้านต่างคนต่างอยู่และไม่ได้รวมตัวกันทำกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อหมู่บ้านของตนมากเท่าที่ควร

การพัฒนาหมู่บ้าน

การพัฒนาใด ๆ ก็ตามย่อมต้องมีปัจจัยสนับสนุนหลายประการเพื่อช่วยให้การพัฒนาดำเนินไปได้อย่างราบรื่นและมีประสิทธิภาพ บ้านวังน้ำลัดมีปัญหาและอุปสรรคบางประการที่ทำให้การพัฒนาหมู่บ้านยังเป็นไปได้อย่างไม่เต็มที่มากนัก แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าชาววังน้ำลัดไม่ได้สนใจที่จะพัฒนาหมู่บ้านของตนเสียเลยทีเดียว กิจกรรมเพื่อการพัฒนาหมู่บ้านต่าง ๆ ก็มิได้อยู่ข้างเหมือนกัน แม้ว่าจะยังมีไม่มากนักก็ตาม

กลุ่มแม่บ้าน เริ่มจัดตั้งเมื่อปี 2526 มีสมาชิก 80 กว่าคน กิจกรรมพัฒนาหมู่บ้านที่ทำกันเป็นประจำในหน้าแล้งราวเดือนเมษายน ก็คือการเก็บกวาดหมู่บ้านให้สะอาด และการทำรั้วบ้าน นอกจากนั้นสมาชิกกลุ่มแม่บ้านยังมีหน้าที่ช่วยทำอาหารเลี้ยงหรือต้อนรับแขกที่มาเยี่ยมหมู่บ้านในโอกาสต่าง ๆ กัน รวมทั้งเมื่อมีงานบุญของหมู่บ้านด้วย

กลุ่มเยาวชน จัดตั้งเมื่อ พ.ศ. 2526 มีสมาชิกราว 90 คนเศษ สมาชิกกลุ่มเยาวชนทำงานต่าง ๆ ร่วมกับสมาชิกกลุ่มแม่บ้านเพื่อพัฒนาหมู่บ้าน เช่น ทำความสะอาดวัด โรงเรียน หรือ ถนนรอบหมู่บ้าน หรือ ช่วยจัดสถานที่เวลาจัดงานต่าง ๆ เป็นต้น

มีผู้ให้ความเห็นว่า การตั้งกลุ่มทั้งสอง ทำให้การเรียกรวมตัวกันเพื่อทำงานส่วนรวมสะดวกขึ้นกว่าเดิม

กองทุนยา ตั้งเมื่อ พ.ศ. 2527 เรียกหุ้น ๆ ละ 10 บาท มีทั้งหมด 200 กว่าหุ้น ขยายเฉพาะยาขององค์การเภสัชกรรม ชาวบ้านนิยมซื้อยาจากกองทุนยาเมื่อเจ็บป่วยเล็ก ๆ น้อย ๆ จนถึงกับมีบางคนกล่าวว่า ตั้งแต่ตั้งกองทุนยามา ทำให้ร้านขายของชำในหมู่บ้านขายยาได้น้อยลง เท่าที่ผ่านมาการดำเนินงานของกองทุนยามีกำไร มีรายได้ฝากธนาคารไว้กว่า 3000 บาทแล้ว แต่ยังไม่ได้มีการปันผลกำไรกัน ผสส. ผู้ขายกล่าวว่าชาวบ้านพอใจมากที่มีกองทุนยา และกล่าวว่าการขายยานี้ไม่เป็นภาระแก่คนแต่อย่างใด ถึงตนเองไม่อยู่ก็มีหลานช่วยขายได้ และชาวบ้านสามารถมาซื้อยาจากกองทุนได้ตลอด 24 ชั่วโมง

กองทุนโภชนาการ แต่ละคุ้มต้องทำอาหารเสริมทุกวันที่ 10 ของเดือน เพื่อขายให้แก่คนในหมู่บ้านในราคาถุงละ 1 บาท ทำมาได้ 2 เดือนแล้วและขายหมดทุกครั้ง

กองทุนสุขภาพ มีเงินทุนเวียนให้ชาวบ้านยืมเพื่อสร้างโอ่งน้ำ แท็งก์น้ำ และที่กรองน้ำฝน

หน่วยงานพัฒนาที่มีส่วนร่วมในการพัฒนาหมู่บ้าน มีทั้งหน่วยงานรัฐบาลและเอกชน

หน่วยงานรัฐบาล ถึงแม้ว่าหมู่บ้านวังน้ำลัดจะดูเหมือนว่ายังไม่มีการพัฒนาหมู่บ้านมากนัก แต่ก็มีเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐเข้ามาแนะนำการพัฒนาอยู่บ้างเหมือนกัน เช่น มีพัฒนาการมาแนะนำเรื่องการพัฒนาหมู่บ้าน การจัดตั้งคุ้ม มีเกษตรตำบลมาแนะนำเรื่องพันธุ์ข้าว เรื่องการปลูกผักสวนครัว ตลอดจนถึงการไถ่ไร่ และการไถ่ไร่ปราบศัตรูพืช มีพนักงานอนามัยมาแนะนำเรื่องสุขภาพอนามัย และมีเจ้าหน้าที่ปศุสัตว์มาแนะนำเรื่องการเลี้ยงสัตว์ แต่ชาวบ้านก็ยืนยันกันว่า เจ้าหน้าที่บางคนมาเริ่มกิจกรรมบางอย่างแล้วก็เจียบหายไป ไม่มาสานต่อหรือติดตามผลแต่อย่างใด ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดได้แก่เรื่องการจัดตั้งคุ้ม

หน่วยงานเอกชน นอกจากหน่วยงานของรัฐแล้ว หมู่บ้านวังน้ำลัดยังมีหน่วยงานเอกชนเข้ามาช่วยในการพัฒนาหมู่บ้านอีกด้วย ได้แก่องค์การ Save the Children ซึ่งเป็นหน่วยงานเพื่อช่วยในการพัฒนาชนบทของสหรัฐอเมริกาที่เซ็นสัญญาทำงานร่วมกับกรมพัฒนาชุมชน โครงการนี้เข้ามายังหมู่บ้านวังน้ำลัดตั้งแต่ พ.ศ. 2526 โดยเข้ามาถ่ายรูปเด็กนักเรียนแล้วเขียนจดหมายหาผู้อุปถัมภ์จากต่างประเทศ แต่เงินที่ได้มาไม่ได้ให้กับเด็กโดยตรง หากนำมาใช้ในการพัฒนาหมู่บ้านแทน โดยมีความเชื่อว่าเมื่อพัฒนาสิ่งแวดล้อมหรือครอบครัวให้ดีแล้ว เด็กย่อมจะได้รับผลดีตามไปด้วย เป็นการช่วยเด็กทางอ้อม สิ่งที่ทำไปแล้วที่หมู่บ้านนี้คือ สร้างสนามเด็กเล่นให้กับโรงเรียนวังน้ำลัด และยังมีโครงการสอนการปั้นโอ่งเพื่อช่วยให้ชาวบ้านมีน้ำสะอาดใช้มากขึ้น โดยให้ทุกคนในหมู่บ้านช่วยกันทำเอง ผู้ที่ยังไม่มีโอ่งน้ำใหญ่และต้องการโอ่งจะต้องจ่ายเงินบางส่วนตามแต่ที่ตนเองจ่ายได้ กม. ตกลงกันว่าให้จ่ายบ้านละ 100 บาท แต่ถ้าไม่มีจริง ๆ จ่าย 50 บาทหรือน้อยกว่านั้นก็ได้ ส่วนที่เหลือทางโครงการเป็นผู้ออกทุนสมทบให้ เจ้าหน้าที่ของโครงการไทรยละเอียดเพิ่มเติมว่า วัตถุประสงค์คือต้องการให้ชาวบ้านรู้จักวิธีการจัดการด้วยตนเอง เน้นที่การจัดการ ร่วมกันคิด ร่วมกันทำโดยผ่านองค์กรประชาชนอันได้แก่สภาตำบลและ กม. หมู่บ้านนี้ต้องการน้ำเพื่อการเกษตรมาก แต่เป็นเรื่องที่ทางองค์การช่วยไม่ได้ จึงเน้นที่ปัจจัย 4 ไม่ให้มีรายจ่าย

มากหรือพยายามลดรายจ่ายให้น้อยลง และก่อนที่จะนำโครงการเข้าไปยังหมู่บ้านใดก็ต้องมีการเข้าไปศึกษาหมู่บ้านเพื่อดูว่าหมู่บ้านนั้นมีปัญหาและมีความต้องการอะไรบ้าง และเพื่อเป็นการเตรียมชาวบ้านสำหรับการพัฒนาด้วย

นอกจากโครงการนั้นเื่องในมัจจุบันแล้ว ยังมีโครงการฝึกอาชีพที่จะทำต่อไปอีก หัวหน้าคุ้มรายหนึ่งกล่าวว่าเมื่อหมดฤดูทำนาแล้วจะขอให้ทาง Save the Children มาให้ความช่วยเหลือและอบรมชาวบ้าน เรื่องการทอดผ้าด้วยกี่กระตุกและการทำอิฐบล็อก และอาจมีการฝึกแกะเครื่องดนตรีเพื่อจะได้มีปัญหาในเรื่อง เครื่องดนตรีเสีย โดยเฉพาะรถอีแต๋นซึ่งเป็นอุปกรณ์การทำนาที่สำคัญอย่างหนึ่ง

เทคโนโลยีและการพัฒนาหมู่บ้าน การใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่อาจเป็นเครื่องชี้วัดระดับการพัฒนาหมู่บ้านได้อีกอย่างหนึ่ง นอกเหนือจากการมีโครงการพัฒนาหมู่บ้านต่าง ๆ หมู่บ้านวังน้ำลัดมีไฟฟ้าใช้ตั้งแต่ พ.ศ. 2526 ประมาณร้อยละ 70-80 ของครัวเรือนทั้งหมดมีไฟฟ้าใช้ หมู่บ้านนี้มีโรงสี 2 แห่ง มีรถบักอ๊พ 2 คัน รถบรรทุก 1 คัน รถไถใหญ่ 3 คัน รถไถเล็กกว่า 50 คัน เครื่องสูบน้ำ 10 เครื่อง ส่วนเครื่องอำนวยความสะดวกในบ้านก็มีตู้เย็น 4 เครื่อง โทรทัศน์ 25 เครื่อง และจักรยานยนต์อีก 5 คัน กล่าวได้ว่าหมู่บ้านนี้ก็มีเครื่องอำนวยความสะดวกใช้พอสมควรทีเดียวแม้ว่าจะไม่มากนักก็ตาม

สภาวะทั่วไปด้านสาธารณสุขและสุขภาพอนามัย

สภาวะอนามัยสิ่งแวดล้อม หมู่บ้านนี้มีปัญหาในเรื่องการขาดแคลนน้ำดื่ม น้ำใช้ และน้ำเพื่อการเกษตร การทำนาอาศัยน้ำฝนเป็นหลัก ถ้าปีใดฝนแล้งการทำนาก็ไม่ได้ผล ถึงแม้จะมีน้ำสระที่ขุดขึ้นมา 4 สระ ก็ใช้ประโยชน์ในหน้าแล้งได้เพียงพอปลูกผักสวนครัวบ้างเท่านั้น ส่วนน้ำดื่มเนื่องจากยังไม่มีเื่องน้ำเพียงพอในหน้าแล้งจึงต้องดื่ม น้ำสระ ซึ่งก็

มีปัญหากล่าวคือบางครั้งมีปลาตายในสระ ก็พยายามแก้ไขปัญหากันโดยใช้ปูนขาวใส่ลงไปในสระ ซึ่งได้มาด้วยการเรียไรจากชาวบ้านบ้าง ทางอำเภอให้บ้าง ส่วนน้ำใช้ก็ใช้น้ำสระอีกเช่นกัน ในระหว่างช่วง เดือน เมษายนถึงพฤษภาคมของทุกปีเป็นช่วงที่หมู่บ้านนี้ขาดแคลนน้ำมากที่สุด กม. กำลังเสนอโครงการ เพื่อให้มีน้ำใช้ตลอดปีโดยการขุดลอกคลองไว้กันสระ เพื่อเก็บกักน้ำไว้ใช้ นอกจากนั้นยังมีการสร้างที่กรองน้ำไว้ 1 บาน เพื่อเป็นตัวช่วยอย่างอีกด้วย

ปัจจุบันยังไม่ค่อยมีส้วมใช้กันมากนัก ครวเรือนที่มีส้วมใช้มีประมาณร้อยละ 30-40 ของครัวเรือนทั้งหมด บางคนกล่าวว่า เป็นเพราะความยากจนทำให้ไม่มีเงินสร้างส้วม มีข่าวมาว่าต่อไปอาจมีโครงการให้ซื้อหัวส้วมได้ในราคาถูก แต่ยัง เป็นเพียงข่าวเท่านั้น ยังไม่มีการปฏิบัติแต่อย่างใด

ในเรื่องการกำจัดขยะหรือสิ่งปฏิกูล เนื่องจากหมู่บ้านนี้ไม่มีที่ทิ้งขยะสาธารณะ แต่ละบ้านจึงกำจัดขยะด้วยวิธีต่าง ๆ กัน ตามแต่ละจะปฏิบัติ เช่น กองทิ้งไว้บ้าง เผาบ้าง เช่นเดียวกับการกำจัดทรากรสสัตว์เลี้ยง ถ้าตายด้วยโรคติดต่อก็จะนำมาฝังหรือเผา เช่นกัน ไม่เช่นนั้นก็อาจนำมา เป็นอาหารของครอบครัว

อาจกล่าวได้ว่า สภาวะอนามัยสิ่งแวดล้อมของบ้านวังน้ำสดยังอยู่ในระดับไม่ดีเท่าไรนัก ยังไม่ค่อยถูกหลักสุขาภิบาลเท่าใด

โรคภัยไข้เจ็บที่เป็นปัญหาสำคัญของหมู่บ้าน เมื่อถูกถามถึงโรคภัยไข้เจ็บที่เป็นกันมาก ๆ หรือเป็นปัญหาสำคัญของหมู่บ้าน คำตอบที่ได้มักจะเป็นโรคสามัญธรรมดาเสีย เป็นส่วนใหญ่ เช่น เป็นหวัด ไอ เจ็บคอ ปวดหัว ปวดท้อง โรคกระเพาะอาหาร เป็นต้น นอกนั้นก็ยังมีโรคไข้เลือดออกซึ่งระบาดมากเมื่อปีที่แล้ว จึงยังนึกถึงและจำกันได้อยู่ และเช่นเดียวกับหมู่บ้านอื่น ๆ การติดยารรเทาปวดต่าง ๆ ก็มีมากเช่นกัน แต่ก็ไม่มีใครคิดว่าเป็นปัญหาแต่อย่างใด ส่วนโรคเรื้อรังนั้นแม้จะทราบกันดีว่ามีคนเป็นกันหลายคน แต่ก็ไม่มีใครคิดว่าเป็นปัญหาสำหรับผู้อื่นแต่อย่างใด

ความเชื่อและการปฏิบัติเกี่ยวกับการเจ็บไข้ได้ป่วย ชาววังน้ำลัดส่วนใหญ่มี

พื้นเพเดิมมาจากอีสาน จึงสืบทอดความเชื่อบางอย่างมาด้วย เช่น เชื่อว่าการเจ็บไข้ได้ป่วยต่าง ๆ อาจเกิดจากการโดนผีเข้า ถูกกระทำ หรือถูกคุณ ถูกไสย เป็นต้น แต่ในปัจจุบันความเชื่อแบบนี้จางหายไปมากแล้ว ส่วนใหญ่ไม่คิดกันเช่นนั้นแล้ว เมื่อเจ็บป่วยก็มักหาซื้อยา (แผนใหม่) กินเองก่อน หากไม่หายจึงค่อยไปหาหมอแผนปัจจุบันต่อไป เช่น ไปสถานีนอนามัย โรงพยาบาลอำเภอหรือคลินิกที่ไพศาล แต่ถ้าเป็นมาก ๆ ส่วนใหญ่ก็จะไปโรงพยาบาลจังหวัดนครสวรรค์ หรือถ้าเป็นคนฐานะดีมาก ๆ ก็จะไปรักษาที่กรุงเทพฯ เลยทีเดียว โดยมีเหตุผลว่าหมอที่กรุงเทพฯ เก่งกว่า แต่ถ้าเจ็บไข้ได้ป่วยนาน ๆ ไปหาหมอแล้วก็ไม่หายขาดกลับมาบ้านก็เป็นอีก เวลาไปหาหมอก็หายอีก อยู่เช่นนี้ ก็เริ่มสงสัยแล้วว่าเป็นเพราะเหตุใดแน่ ก็จะไปหาหมอดูให้ทำนายว่าเป็นเพราะเหตุใดกันแน่ เกิดจากผีปู้ ผีย่า หรือผีนา ผีเรือนกันแน่ แล้วใช้วิธีการทางไสยศาสตร์เพื่อรักษากันต่อไป และในหมู่คนอายุมากก็ยังมีความเชื่อถือในวิธีการรักษาแบบแผนโบราณเช่นหาหมอพระหรือกินยาหม้อยาคัมคันอยู่มากเหมือนกัน

เมื่อเจ็บป่วยชาววังน้ำลัดอาจแนะนำกันเองบ้างจากประสบการณ์ของตนที่ผ่านมาว่าเจ็บไข้ได้ป่วยอย่างไร ควรไปรักษาที่ใดหรือหาหมอคนไหนดีกว่า แต่ไม่เคยไปปรึกษา ผสส. หรือ อสม. แต่อย่างใด และบุคลากรอาสาสมัครเหล่านั้นก็ไม่เคยมาแนะนำหรือช่วยเหลือเรื่องการเจ็บป่วยแต่อย่างใด บางคนกล่าวว่า ตั้งมาไว้เฉย ๆ ส่งไปอบรมแล้วก็เจียบไม่เห็นมีอะไร บางคนก็กล่าวว่า ไม่ใช่ว่ามองข้าม ผสส. อสม. แต่ในเรื่องของการเจ็บป่วยไม่สมควรที่จะนำชีวิตไปทดลอง วิธีไหนที่จะแก้ไขปัญหาได้ดีที่สุดก็ต้องใช้วิธีนั้น เพราะเป็นเรื่องของชีวิต แสดงว่าชาววังน้ำลัดยังไม่เห็นความสำคัญหรือความจำเป็นของการมีบุคลากรเหล่านี้แต่อย่างใด และผสส. อสม. ก็คงยังไม่ได้ทำตามบทบาทหน้าที่ของตนมากนัก ประชาชนจึงยังไม่เห็นประโยชน์ ซึ่งก็ไม่แตกต่างจากหมู่บ้านอื่น ๆ ส่วนใหญ่ที่ศึกษามาแต่อย่างใด

บริการทางการแพทย์และสาธารณสุข หมู่บ้านนี้ไม่มีสถานอนามัยอยู่ในตัวหมู่บ้านเอง แต่สถานอนามัยตำบลวังน้ำลัดซึ่งตั้งอยู่ที่หมู่ 7 บ้านตะกรุดภิบาลก็อยู่ใกล้หมู่บ้านมาก ห่างกันเพียง 1-2 กม. เท่านั้น นอกจากนั้นก็ยังมีย่านขายของชำซึ่งขายยาด้วย 7 ร้าน กองทุนยา 1 แห่ง หมอฉีดยา 2 คน พสส. 18 คน อสม. 2 คน อมม. (อาสาสมัคร มาลาเรีย) 1 คน และชม. (ช่างสุขภัณฑ์ประจำหมู่บ้าน) อีก 2 คน และเนื่องจากบ้านวังน้ำลัดอยู่ไม่ไกลจากอำเภอโศกมาก การเดินทางไปโรงพยาบาลอโศกหรือไปคลินิกต่าง ๆ ในตัวอำเภอก็ค่อนข้างสะดวกด้วย

นับได้ว่า บ้านวังน้ำลัดมีสถานบริการและบุคลากรสาธารณสุขที่เกี่ยวข้องอยู่ไม่น้อยเลยทีเดียว และเท่าที่ทราบก็มีการใช้บริการต่าง ๆ ที่มีอยู่อย่างแพร่หลาย ยกเว้นบุคลากรอาสาสมัครต่าง ๆ เท่านั้นที่ไม่ค่อยได้รับความนิยมหรือเป็นที่รู้จักมากนัก

ปัญหาเฉพาะโรค : โรคเรื้อน

แม้ว่าหมู่บ้านวังน้ำลัดจะมีคนเป็นโรคเรื้อนหลายคน แต่ชาววังน้ำลัดก็ไม่ได้คิดว่าโรคเรื้อนเป็นปัญหาร้ายแรงของหมู่บ้านแต่อย่างใด เมื่อสอบถามว่าโรคใดที่เกิดขึ้นบ่อย ๆ หรือเป็นปัญหาสำคัญของหมู่บ้าน ก็ไม่มีใครนึกถึงโรคเรื้อนเลย

สาเหตุ ชาวบ้านไม่ทราบแน่ชัดว่าโรคเรื้อนเกิดจากสาเหตุอะไร ส่วนใหญ่เชื่อว่าเกิดจากกรรมพันธุ์ ถ้าพ่อแม่หรือญาติพี่น้องเคยเป็น ก็มีโอกาที่จะเป็นได้มาก มีบางคนตอบว่าเกิดจากความหมักหมม เช่น ทำงานกลับมาเหนื่อย ๆ แล้วไม่อาบน้ำ บ้างก็ตอบว่าเกิดจากเลือดลมไม่ดี และบ้างก็กล่าวว่าเกิดจากความใกล้ชิดมาก คนที่มีภูมิคุ้มกันต่ำจะไม่เป็น และการเป็นโรคนี้ใช้เวลาานกว่าจะเป็น เมื่อยังหนุ่ม ๆ หรือยังไม่แต่งงานมักไม่มีอาการ

แสดง แต่เมื่อแต่งงานไปนาน ๆ แล้วจึงจะเป็น และเมื่อมีลูก ลูกก็จะเป็นด้วย แม้คนที่กำลังเป็นอยู่ก็ไม่ทราบว่าสาเหตุเกิดจากอะไร แต่คิดว่าถ้าเป็นสายเลือดเดียวกัน ก็อาจติดต่อกันได้

อาการ ชาวบ้านบางคนไม่ทราบว่าโรคเรื้อนมีอาการอย่างไร แต่หลายคนเล่าถึงอาการของคนที่เป็นโรคนี้ว่า เมื่อเริ่มเป็นจะขึ้นผื่นแดงเป็นวง ๆ มีอาการคัน และกดไม่เจ็บ ต่อไปจะมีผื่นแตก เท้าแตก ค่อย ๆ หายไปทีละน้อย กินไปเรื่อย ๆ เมื่อนานไปจะกินถึงเล็บและกระดูก ทำให้เนื้อและกระดูกหายไป และไม่มีแรงทำงานเหมือนเก่า ซึ่งก็เหมือนกับอาการที่สอบถามจากผู้ป่วยเอง ซึ่งเล่าให้ฟังว่าอาการเริ่มแรกจะเกิดผื่นสีแดงและรู้สึกชา ๆ แต่บางคนก็บอกว่าไม่ชา แต่คันตามหน้าบ้าง ตามแขนบ้าง ขาบ้าง ไม่เหมือนกัน บางคนก็ขึ้นกลางหลังก่อน แต่ก็จะเป็นเม็ดเล็ก ๆ แล้วเป็นดอกดวงขยายออกไปเรื่อย ๆ เหมือนกัน มีอยู่รายหนึ่งเล่าว่าก่อนเป็นโรคนี้ปวดท้องมากอยู่หลายวัน แล้วค่อย ๆ มีดอกดวงขึ้นมา คนที่เป็นมาก ๆ จะปวดมากจนทำอะไรไม่ไหว มีน้ำเหลืองเยิ้ม บางคนถึงกับนิ้วมือนิ้วเท้าตัวหมดก็มี แต่ก็กินเวลานานกว่าจะเป็นมาก ๆ เช่นนั้น และเคยมีคนที่เป็นมากมากจนถึงแก่ชีวิตด้วยโรคเรื้อนไปแล้วก็มี ซึ่งเขาจะฝังคนที่ตายด้วยโรคนี้ ไม่เผา โดยมีความเชื่อว่า ถ้าเผาแล้วจะติดต่อกันได้

ชาววังน้ำลัดมีความตื่นตัวกับอาการผิดปกติทางผิวหนังมาก หากมีความผิดปกติเกิดขึ้นมักคิดถึงโรคเรื้อนไว้ก่อน หมู่บ้านนี้มีคนเป็นเกื้อกันหลายคนและต่างก็พากันกลัวว่าจะเป็นอาการของโรคเรื้อนกันทั้งนั้น

การรักษา จากการสอบถามผู้ป่วยด้วยโรคเรื้อนได้คำตอบว่า มักรักษากันโดยใช้วิธีการรักษาแผนใหม่ ส่วนใหญ่จะเคยรักษากับหน่วยโรคเรื้อนของโรงพยาบาลมโนรมย์ที่เข้ามารักษาถึงในหมู่บ้านมีละหลาย ๆ ครั้ง มาทำการตรวจที่ศาลาวัด แล้วนัดไปรับยาที่สถานีอนามัย หากรู้ว่ามิใคร เป็นโรคนี้แต่ไม่ไปตรวจก็จะไปตามตัวถึงบ้านให้ไปตรวจและรับยา

แต่ในช่วงปีที่แล้วหน่วยเคลื่อนที่ที่เข้ามา เป็นของจังหวัดนครสวรรค์เอง สมัยก่อนหน้าที่จะมีหน่วยเคลื่อนที่เข้ามายังหมู่บ้าน บางคนก็ไปรับการรักษาที่หน่วยโรคเรื้อนจังหวัดนครสวรรค์ และมี 2-3 คนที่เคยไปรับการรักษาที่คลินิกที่จังหวัดเชียงใหม่ บางคนก็เคยรักษาที่หมอตามบ้าน ใช้ยารากไม้ต้มอาบบ้าง ทาบ้าง แต่กล่าวว่าก็ไม่ได้ผลอะไร ใช้แล้วอาการก็ทรง ๆ อยู่ ปัจจุบันการที่มีหน่วยเคลื่อนที่เข้ามาถึงในหมู่บ้านช่วยให้มีคนมารับการรักษามากขึ้น เนื่องจากการตามตัวผู้ป่วยให้มารับการตรวจรักษาถึงบ้านเลยทีเดียว คนไข้ส่วนใหญ่กินยาติดต่อกันตลอด แต่ก็ยังมีบางคนที่ยกยาไปโดยมีเหตุผลต่าง ๆ กัน เช่น รายหนึ่งหยุดเพราะเพิ่งไปผ่าตามาแล้วยังไม่ได้กินต่อ อีกรายหนึ่งหยุดเพราะบ้านอยู่ไกลต้องไปนอนที่นาทำให้มารับยาเป็นประจำลำบาก อนึ่ง คนที่เป็นมาก ๆ แล้วมักไม่อยากจะรักษาเพราะคิดว่ารักษาอย่างไรก็ไม่หาย อย่างไรก็ตาม การมีหน่วยเคลื่อนที่มาถึงหมู่บ้านก็ช่วยให้มีการตรวจรักษาผู้ป่วยโรคนี้มากขึ้นกว่าเดิม

การป้องกัน เนื่องจากส่วนใหญ่เชื่อว่าโรคนี้เกิดจากกรรมพันธุ์ จึงมักไม่ได้มีการป้องกันโรคนี้กันแต่อย่างใด บางคนก็ตอบว่าไม่ทราบจะป้องกันอย่างไร จึงมักไม่ได้มีการปฏิบัติตนเพื่อป้องกันตัวจากการเป็นโรคนี้ ยังคงปฏิบัติตนตามปกติ แม้ว่าจะเคยได้รับการแนะนำให้แยกกันกินกันอยู่ก็ตาม แต่ก็ยังคงกินอยู่ร่วมกันตามปกติเช่นเดิม

การปฏิบัติกับผู้ป่วยโรคเรื้อน มีเพียงน้อยคนที่กล่าวว่ารังเกียจคนที่เป็นโรคนี้ เพราะกลัวติดต่อ แต่ก็สงสารไม่อยากให้เสียใจ ส่วนใหญ่กล่าวว่าไม่นิกรังเกียจอะไรแม้แต่สงสารเห็นใจ ยังคงคบหาสมาคมกันตามปกติ มีการไปเยี่ยมเยียนและบางครั้งก็ร่วมรับประทานอาหารด้วยกัน มีอยู่บ้านหนึ่งมีคนเป็นโรคเรื้อน แต่ก็ยังเปิดร้านขายก๋วยเตี๋ยว ซึ่งก็ไม่มีใครรังเกียจ ยังคงไปอุดหนุนกันอยู่ถึงจะรู้ว่าเป็นโรคติดต่อแต่ก็ไม่รังเกียจอะไร รู้สึกเฉย ๆ ไม่ตื่นกลัวแต่อย่างใด ถ้าเป็นมาก ๆ จึงนิกรังเกียจไม่อยากเข้าใกล้ แต่ส่วนมากคนที่เป็นมาก ๆ ก็มักแยกตัวเองออกไปต่างหาก ไม่ยุ่งเกี่ยวกับคนอื่นอยู่แล้ว ผู้ป่วยด้วยโรค

นี้ยืนยันเช่นกันว่ายังคงกินอยู่ร่วมกับสมาชิกในครอบครัวตามปกติ ไม่ได้แยกอยู่กันแต่อย่างใด และญาติมิตรก็ยังคงคบหาสมาคมกันเช่นเดิม ไม่มีอะไรผิดไปจากเดิม เพียงแต่ทางหน่วยแพทย์เคลื่อนที่จะนัดให้สมาชิกครอบครัวไปตรวจร่างกายเป็นประจำปีละครั้ง เพื่อเป็นการป้องกันไว้ หากติดต่อกันก็จะได้รับการเสียแต่เนิ่น ๆ เท่านั้นเอง

สรุป ชาววังน้ำลัดส่วนใหญ่รู้จักอาการของโรคเรื้อนและรู้ว่าโรคเรื้อนเป็นโรคติดต่อ แม้จะไม่ทราบแน่ชัดว่าโรคนี้เกิดจากสาเหตุใดกันแน่ แต่ส่วนใหญ่ก็คิดว่าโรคนี้เกิดจากกรรมพันธุ์ จึงไม่วิตกกังวลว่าจะติดต่อมาถึงตนมากนัก ยังคงติดต่อคบหาสมาคมกับผู้ป่วยโรคเรื้อนตามปกติ ไม่ได้ระวังหรือปฏิบัติตนเป็นพิเศษให้ผิดแปลกไปจากเดิมแต่อย่างใด กลับจะยิ่งสงสารเห็นใจและพยายามไปเยี่ยมเยียนมากขึ้นกว่าเดิม บางครั้งก็รับประทานอาหารร่วมกันด้วย และในส่วนครอบครัวของผู้ป่วยเองก็ไม่ได้มีการป้องกันอะไร ยังคงกินอยู่ร่วมกันตามปกติ เว้นแต่ผู้ป่วยที่มีอาการมาก ๆ แล้วเท่านั้นที่คนจึงจะเฝ้าระวัง ภัยจึงไม่ยากคบหาหรือทำอะไรร่วมกัน แต่ผู้ป่วยที่เป็นมาก ๆ แล้วก็มักแยกตัวออกไปอยู่ต่างหากอยู่แล้ว ในส่วนของการรักษาพยาบาล ผู้ป่วยส่วนใหญ่ที่เป็นโรคนี้ได้รับการตรวจรักษาจากหน่วยแพทย์เคลื่อนที่ที่เข้ามาในหมู่บ้านเป็นประจำและทำงานอย่างแข็งขันมาก

แนวทางสำหรับดำเนินโครงการ

ความต้องการและความตื่นตัวของชาวบ้านเกี่ยวกับโรคเรื้อน ชาววังน้ำลัดแม้จะทราบว่าโรคเรื้อนเป็นโรคติดต่อก็ตาม แต่ก็ไม่เห็นว่าเป็นปัญหาร้ายแรงของหมู่บ้านตนอย่างไร ความเชื่อว่าโรคนี้ติดต่อทางกรรมพันธุ์ทำให้ผู้ที่ไม่มีญาติหรือสมาชิกครอบครัวเป็นโรคเรื้อนสบายใจและไม่คิดว่าตนจะมีโอกาสติดโรคนี้ได้ จึงไม่ระวังภัยและคบค้าสมาคมกับผู้เป็นโรคเรื้อนอย่างใกล้ชิด ในส่วนตัวผู้ป่วยเป็นโรคเองก็คิดว่าโรคนี้เกิดจาก

กรรมพันธุ์ เช่นกัน การติดต่อสัมพันธ์กับสมาชิกในครอบครัวหรือกับคนภายนอกจึงยัง เหมือนเดิม ยังคงทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกับสมาชิกครอบครัวตามปกติ มิได้มีการแบ่งแยกแต่อย่างใด เว้นแต่เมื่อป่วยหนักมีอาการผิดปกติทางร่างกายอย่างชัดเจนมากจึงจะแยกตัวไปอยู่ตามลำพัง และชาวบ้านทั่วไปก็จะนึกกลัวหรือรังเกียจ แต่ทั้งนี้ก็ไม่ใช่เพราะกลัวการติดโรคแต่อย่างใด หากเป็นเพราะรังเกียจความผิดปกติที่แสดงออกชัดเจนมากกว่า

จึงอาจกล่าวได้ว่า ชาววังน้ำลัดยังไม่ได้มีความตื่นตัวในเรื่องโรคเรื้อนนัก ความต้องการเกี่ยวกับโรคนี้ก็ยังไม่มี อย่างไรก็ตามการดำเนินโครงการนี้ก็ยังมีช่องทางอยู่มาก โดยเฉพาะในเรื่องการให้ความรู้เกี่ยวกับสาเหตุของโรคและการป้องกันโรค ซึ่งประชาชนส่วนมากยังไม่มีความรู้เหล่านี้เลย ทั้งนี้เพื่อที่จะได้รู้จักการป้องกันตนเองจากโรคนี้ รวมถึงการปฏิบัติตนต่อคนที่ เป็นโรคนี้อย่างเหมาะสมด้วย แต่ทั้งนี้ก็ควรมีการศึกษาและพิจารณาว่าควรนำโครงการเข้าไปในรูปแบบใดและอย่างไรจึงจะประสบผลสำเร็จ เป็นประโยชน์แก่ ชาววังน้ำลัดมากที่สุด

ศักยภาพของชุมชนที่จะรับและดำเนินโครงการ พิจารณาใน 2 ประเด็นดังนี้

ก. องค์กรและบุคลากรที่จะทำงานโครงการ ถึงแม้ว่าหมู่บ้านนี้จะมืองค์กร ที่จัดตั้งขึ้นหลายองค์กรพอสมควรก็ตาม และองค์กรส่วนใหญ่ก็ไม่มีบทบาทที่เด่นชัดมากนัก บางองค์กรก็ไม่แข็งขันมาก ซ้ำยังเกิดความขัดแย้งกัน เสียอีก แต่ก็คงไม่ถึงกับสิ้นหวังเสียทีเดียว บางองค์กรอย่างเช่นคณะกรรมการหมู่บ้านก็ยังทำงานชนชั้นแห่งพอสมควร แม้จะกล่าวว่าไม่มีกำลังใจทำงานมากนักก็ตาม

ส่วนบุคลากรที่เหมาะสมในการทำงานโครงการนั้น ผู้วิจัยคงไม่สามารถ เสนอแนะได้อย่างแน่นอนว่าใครคือบุคคลที่เหมาะสมที่สุดสำหรับงานนี้ ชาวบ้านส่วนใหญ่กล่าวว่าคงหาคนมาทำงานได้ยาก ต่างก็ยากจนและต้องทำมาหากินไม่ค่อยได้ยู่ว่าง บางครั้งก็

ต้องไปรับจ้างที่อื่นอีก อย่างไรก็ตาม หลายคนเสนอความเห็นว่าเป็น ผสส. ผู้หนึ่งซึ่งมีหน้าที่ขายยาของกองทุนอยู่แล้ว โดยให้เหตุผลว่า เป็นคนที่ทำหน้าที่เกี่ยวข้องอยู่แล้ว และเป็นคนที่นิสัยดี มีความสนใจและทำงานดี นอกนั้นก็ยังมีผู้เสนอชื่อของอดีตผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน 2 คน ด้วย โดยมีเหตุผลว่าเป็นคนที่ทำงานเพื่อส่วนรวมและมีคนเชื่อถือค่อนข้างมาก นอกจากนั้นการขอความร่วมมือจากบรรดาหัวหน้าคุ้มต่าง ๆ ก็น่าจะมีประโยชน์ แม้ว่าหัวหน้าคุ้มทั้งหลายจะยังไม่ได้ทำกิจกรรมอะไรเพื่อส่วนรวมนอกจากการเรียไรเงินก็ตาม แต่ก็เป็นผู้คนที่ได้รับการคัดเลือกจากลูกคุ้มให้เป็นผู้นำและ เป็นตัวแทนของกลุ่ม จึงเป็นช่องทางอีกทางหนึ่งที่ไม่มองข้ามไปเสีย อย่างน้อยก็เพื่อปรึกษาหารือหรือขอคำแนะนำ และเพื่อให้ช่วยเผยแพร่และทำความเข้าใจกับคนอื่น ๆ ในกลุ่มของตน ทั้งนี้เพื่อความสำเร็จของโครงการ อันจะเป็นประโยชน์กับชาววังน้ำลัดเองต่อไปในอนาคต

อนึ่งมีคำถามจากชาวบ้านบางคนที่ถามว่า ต้องการให้ร่วมโครงการด้วยอย่างไร ใช้เวลามากน้อยแค่ไหน และจะได้ประโยชน์คุ้มค่าเพียงไร หรือไม่ ซึ่งเป็นคำถามที่น่าคิดมาก ผู้นำโครงการเข้ามายังหมู่บ้านควรจะต้องคำนึงถึงคำถามเหล่านี้ และทำความเข้าใจกับผู้นำหมู่บ้านและชาวบ้านให้กระจ่างด้วย เพื่อที่จะได้รับความร่วมมือในการดำเนินโครงการมากขึ้น

ข. ความพร้อมทางด้านเศรษฐกิจ ชาวบ้านวังน้ำลัดส่วนใหญ่มีฐานะยากจน แต่ก็กล่าวว่าหากเป็นการเสียสละทรัพย์เพื่อประโยชน์ส่วนรวมแล้วก็ยินดีที่จะบริจาค ความลำบากอยู่ที่ผู้วิจัยเองก็ไม่ทราบชัดว่าจะต้องการให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมทางการเงินด้วยในเรื่องใด อย่างไร และเท่าใดกันแน่ จึงไม่อาจตั้งคำถามได้อย่างถูกต้องนัก อย่างไรก็ตามจากการยกตัวอย่างว่า ถ้าเป็นการขอเรียไรเงินเพื่อซื้อเครื่องมือเครื่องใช้บางอย่างเกี่ยวกับสุขภาพอนามัย เช่น ซื้อเครื่องวัดความดันโลหิตหรือเครื่องพ่นดีดที่กันยุงไว้ใช้ประจำหมู่บ้าน ก็ตอบว่าเต็มใจกันทั้งนั้น โดยมีข้อแม้ว่าถ้าไม่มากเกินไปและไม่เกินกำลังแล้วก็เต็มใจ และควรจะขอเรียไรตามกำลังศรัทธามากกว่าที่จะกำหนดว่าควรเป็นคนละ เท่านั้น เท่านั้น

ส่วนเหตุผลที่ตอบว่าเต็มใจกันก็เพราะคิดว่าเป็นการคุ้มค่า เสียเงินไปแล้วได้ของไว้ใช้ ประโยชน์ร่วมกันในหมู่บ้าน และกล่าวว่ามีเครื่องมือไว้ป้องกันการเจ็บป่วย ดีกว่าไม่ป้องกัน แล้วเจ็บป่วย เสียงาน เสียเวลา และเสียเงินด้วย ส่วนการเรียไรก็ได้ให้หัวหน้าคุ้มแต่ละคน เป็นผู้รับผิดชอบเก็บเงินจากคุ้มของตน ซึ่งทำได้สะดวกและรวดเร็ว ไม่มีปัญหาแต่อย่างใด ถ้าเป็นการเรียไรเพื่อทำประโยชน์ให้ส่วนรวมและไม่ขอบริจาคมากจนเกินไปนัก

ดังนั้น แม้คนส่วนใหญ่จะมีฐานะยากจน แต่การขอความร่วมมือให้ช่วยเสียสละ ทรัพย์สินบ้างสำหรับโครงการที่จะนำเข้ามาก็เป็นสิ่งที่สามารถทำได้ หากมีการอธิบายและทำความเข้าใจถึงความจำเป็นของการขอเรียไรให้ชาวบ้านเข้าใจและเห็นความจำเป็นแล้วก็คงไม่เป็นปัญหาอย่างใด

สรุปและข้อเสนอแนะ

บ้านวังน้ำลัดเป็นหมู่บ้านยากจนอย่างเป็นทางการและโดยความเป็นจริง มีความขัดแย้งกันค่อนข้างสูงทั้งในระหว่างผู้มีอำนาจด้วยกันเอง และกับประชาชนบ้าง การพัฒนาหมู่บ้านยังไม่มีกิจกรรมอะไรมากนัก และชาวบ้านออกไปทำมาหากินนอกหมู่บ้านกันค่อนข้างมาก จนดูเหมือนว่าสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้น่าจะเป็นอุปสรรคขัดขวางการพัฒนาหมู่บ้านไม่ให้เป็นไปได้โดยง่ายนัก

อย่างไรก็ตามการนำโครงการพัฒนาเข้ามาในหมู่บ้านให้ประสบความสำเร็จก็เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ หากเป็นโครงการที่มีประโยชน์ต่อหมู่บ้านและชาวบ้านเห็นประโยชน์ของโครงการนั้นด้วยแล้ว การที่จะให้ชาววังน้ำลัดร่วมแรงร่วมใจกันดำเนินงานเพื่อให้โครงการประสบความสำเร็จไม่น่ามีปัญหาแต่อย่างใด แม้แต่การขอบริจาคเงินบ้างก็เป็นสิ่งที่ทำได้

แต่ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับ การชี้แจงให้เข้าใจถึงความสำคัญและความจำเป็นของโครงการ และ ประโยชน์ที่แต่ละคนจะได้รับจากโครงการ รวมทั้งวิธีดำเนินการและการติดตามผลโครงการ อย่างต่อเนื่องด้วย และหากโครงการที่จะนำเข้ามานี้จะคำนึงถึงการพัฒนา เศรษฐกิจควบคู่ ไปกับการพัฒนาสาธารณสุขด้วยแล้ว ก็คงยังทำให้โครงการนี้มีความหมายเป็นประโยชน์และ ประสบความสำเร็จมากขึ้น ทั้งนี้เพื่อความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นทั้งในทาง เศรษฐกิจและทางสุขภาพ อนามัยของชาววังน้ำลัด

ภาคผนวก

คณะกรรมการหมู่บ้านวังน้ำลัด

1. นายหลุย	ฉวีวงศ์	ประธาน	ผู้ใหญ่บ้าน
2. นายชัยนะ	ชื่นสมาย	กรรมการ	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน
3. นางประสิทธิ์	พานิชย์วัฒนะ	กรรมการ	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน
4. นายพร	พุ่มไสกา	กรรมการ	
5. นายเพียง	พวงมาลัย	กรรมการ	
6. นายสุวรรณ	ฤทธิ์จัญญ	กรรมการ	
7. นายสุวรรณ	หงษ์ชัย	กรรมการ	
8. นายสง่า	ถาวรชาติ	กรรมการ	
9. นางสาว	แดงสูงเนิน	กรรมการ	

คณะกรรมการกองทุนยา

กรรมการดำเนินงาน

1. นายหลุย	ฉวีวงศ์
2. นายเพ็ญ	พวงมาลัย
3. นายชัยนะ	ชีนสบาย
4. นายเหรียญทอง	พลอยระย้า
5. นายสง่า	ถาวรชาติ

กรรมการควบคุมงานและกำกับงาน

1. นายแสวง	พักจิตรัส
2. นายหลง	เกตุพนทศ
3. นายสุวรรณ	ฤทธิ์จัญญ

กรรมการฝากและถอนเงิน

1. นายชัยนะ	ชีนสบาย
2. นายคำ	จำปาอ่อน
3. นายเหรียญทอง	พลอยระย้า

กรรมการผู้ขายยา

1. นายพร	พุ่มโสภา

คณะกรรมการกองทุนโภชนาการ

1. นางสาวรอง	ถาวรชาติ	ประธาน
2. นางทองเลี่ยม	พักจิตรัส	รองประธาน
3. นางสาวคร	แดงสูงเนิน	เจ้าหน้าที่การเงิน
4. นางผิน	พวงมาลัย	เจ้าหน้าที่การเงิน
5. นางประสิทธิ์	พานิชย์วัฒนะ	เจ้าหน้าที่การเงิน
6. นางสาวพาน	พุ่มโสภา	กรรมการ
7. นางสาวรวย	วันทนา	กรรมการ
8. นางละไม	หวมคมะหิงษ์	กรรมการ
9. นางสนธิ	ดิขุนทด	กรรมการ
10. นางพลอย	ถาวรชาติ	กรรมการ

อาสาสมัครโครงการโภชนาการ

1. นางสาวพาน	พุ่มโสภา
2. นางสนธิ	ดิขุนทด
3. นางเลี่ยม	พักจิตรัส
4. นางสาวรอง	ถาวรชาติ
5. นางประสิทธิ์	พานิชย์วัฒนะ
6. นางสาวอิน	อ่อนขำ
7. นางสาวพร	แดงสูงเนิน
8. นางพลอย	ถาวรชาติ
9. นางสาวรอง	พบไชติ
10. นางลัมัย	หวมคมะหิงษ์

คณะกรรมการกองทุนสุขภาพตำบล

คณะกรรมการดำเนินการ

1. นายทลuy	ฉวีวงศ์
2. นายเพื่อง	พวงมาลัย
3. นายจวน	ดิขุนทด
4. นางประสิทธิ์	พานิชย์วัฒนะ
5. นางสาวคร	แดงสูง เนิน

คณะกรรมการพิจารณาเงินกู้

1. นายทลuy	ฉวีวงศ์
2. นายสมพร	พุ่มไสภา
3. นายสุวรรณ	ฤทธิ์จำรูญ
4. นายแสวง	พักจิตรัส

คณะกรรมการตรวจบัญชี

1. นายสมพร	พุ่มไสภา
2. นายเพื่อง	พวงมาลัย
3. นายแสวง	พักจิตรัส

คณะกรรมการติดตามผลประชาสัมพันธ์

1. นายทลuy	ฉวีวงศ์
2. นายจวน	ดิขุนทด
3. นายสง่า	ถาวรชาติ
4. นายชัยนะ	ขึ้นสบาย
5. นายจิต	บุญสูง เนิน

คณะกรรมการฝาก-ถอนเงิน

1. นายเพื่อง	พวงมาลัย
2. นายจวน	ดิขุนทด
3. นายสง่า	ถาวรชาติ

รายชื่อ ผสส. และ อสม.

อสม.

1. นายสง่า	ถาวรชาติ
2. นายหลง	เกตุพนท

ผสส.

1. นายชัยนะ	ชี้นสบาย
2. นายเทรียญทอง	พลอยระย้า
3. นายสมพร	หุ่มโสภา
4. นายคำ	จำปาอ่อน
5. นายสุวรรณ	ฤทธิ์จำรูญ
6. นายหลง	ลาสูงเนิน
7. นายคิด	แสงแก้ว
8. นายรัก	แดงสูงเนิน
9. นางดา	ตัดอยู่
10. นายประเสริฐ	สระหงษ์ทอง
11. นายไพรวลัย	พื่อนบำเรอ
12. นางสาวยุพิน	แพงศรี
13. นายจรัส	ภาสูงเนิน
14. นางแต้ว	พงษ์สุภา
15. นายบรรจง	บุญขึ้น
16. นางสมนึก	มาสูงเนิน
17. นางสาวสมพร	แถวตะพ
18. นางลำภา	นิลสูงเนิน

คณะกรรมการกลุ่มสตรีแม่บ้าน

1. นางทองเลี่ยม	พักจตุรัส	ประธาน
2. นางสาวคร	แดงสูง เนิน	รองประธาน
3. นางผิน	พวงมาลัย	เหรัญญิก
4. นางสาวรอง	ถาวรชาติ	ปฏิคม
5. นางพลอย	ถาวรชาติ	เลขานุการ

คณะกรรมการกลุ่มเยาวชน

1. นายสมศักดิ์	มาสูง เนิน	ประธาน
2. นายเสน่ห์	บุญขึ้น	รองประธาน
3. นายสามิต	ยศสูง เนิน	เลขานุการ
4. นางสาวบุญช่วย	มั่งดี	เหรัญญิก
5. นางสาวหทัย	แสงอัคคี	ปฏิคม

คณะกรรมการที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน

(อยู่ที่วัดวังน้ำลาด)

1. พระครูนิวาตธรรมคุณ		ประธาน
2. นายหลุย	ศิรินทร์	กรรมการ
3. นายสอาด	บุรพา	กรรมการ
4. นายคำ	บุญขึ้น	กรรมการ
5. นายแสงเยี่ยม	ตันชัยยุวรา	กรรมการ
6. นายสง่า	ถาวรชาติ	กรรมการ
7. นายเสถียร	อินหนองฉาง	เลขานุการ

รายชื่อหัวหน้าคุ้มบ้านวังน้ำลัด

1. นายสง่า	ถาวรชาติ
2. นายพร	พุ่มไสภา
3. นายชัยนะ	ชื่นสบาย
4. นายอุดม	ถาวรชาติ
5. นายช้อน	หมวตมทิงษ์
6. นายธรรม	แสนงาน
7. นายคำ	จำปาอ่อน
8. นายเล็ก	แก้วม่วง
9. นายเพียง	พวงมาลัย
10. นางสาวคร	แดงสูงเนิน
11. นายรุณ	ค่านขุนทด

บทที่ 5

บ้านนาขอม หมู่ที่ 5

ต. วังน้ำลึก อ. ไผศาลี จ. นครสวรรค์

ลักษณะทั่วไปของชุมชน

บ้านนาขอมอยู่ห่างจากตัวอำเภอไผศาลีประมาณ 26 กม. และห่างจากจังหวัดนครสวรรค์ประมาณ 60 กม. เป็นหมู่บ้านชายแดนของจังหวัดนครสวรรค์ อยู่ห่างจาก ต. วังพิบูล อ. บึงสามพัน จ. เพชรบูรณ์ เพียงประมาณ 24 กม. เท่านั้น

หมู่บ้านนี้จัดว่าเป็นหมู่บ้านดั้งเดิม ประชาชนเพิ่งมาตั้งรกราก และถากถางป่าเพื่อใช้เป็นที่อยู่อาศัย และทำกินเมื่อประมาณ 20 ปีเศษมานี้เอง โดยมีชาวนครสวรรค์มาบุกเบิกก่อน ต่อมาชาวอีสานจึงเริ่มโยกย้ายมาบุกเบิกข้างเมื่อสัก 20 ปีที่แล้ว แต่ปีที่ชาวอีสานโยกย้ายกันมามาก ๆ คือ พ.ศ. 2506-2507 ซึ่งก็เป็นระยะไล่เลี่ยกับที่มีการตั้งหมู่บ้านอย่างเป็นทางการ โดยมีการแต่งตั้งผู้ใหญ่บ้านคนแรกขึ้นเป็นผู้ปกครองหมู่บ้านเมื่อ พ.ศ. 2506 เมื่อแรกมาบุกเบิกกันใหม่ ๆ นั้นที่บริเวณนี้ยังอุดมสมบูรณ์มาก เป็นป่าไม้ที่สมบูรณ์ และมีสัตว์ป่านานาชนิด แต่ปัจจุบันไม่มีป่าไม้แล้ว เหลือแต่เพียงที่ดินที่ใช้ปลูกพืชไร่และทำนา กับมีที่ว่างสำหรับเลี้ยงสัตว์บ้างเล็กน้อย

หมู่บ้านนาขอมประกอบด้วย 5 กลุ่มบ้าน ใหญ่บ้าง เล็กบ้าง เกือบทุกกลุ่มบ้าน อยู่ใกล้กัน กลุ่มบ้านแรกที่พบเมื่อเดินทางมาจากอำเภอฟากท่าได้แก่ กลุ่มบ้านหนองปรือ อยู่ติดริมถนนใหญ่สายฟากท่า-วังพิรุณ ลึกเข้าไปจนจรดเชิงเขา เลยจากทางแยกเข้ากลุ่มบ้านหนองปรือเล็กน้อยเป็นทางแยกเข้าบ้านนาขอม เข้าไปประมาณ 4 กม. จะถึงกลุ่มบ้านหนองม่วง ซึ่งส่วนใหญ่มีพื้นที่เดิมจากอำเภอด่านขุนทด จังหวัดนครราชสีมา ต่อไปก็เป็นกลุ่มบ้านหนองเค็ด นาขอม และหนองดกกล้าตามลำดับ ทั้ง 4 กลุ่มบ้านหลังนี้อยู่ใกล้กันมาก แต่ละกลุ่มห่างกันประมาณกิโลเมตรเศษเท่านั้น

จากการสำรวจเมื่อ พ.ศ. 2528 หมู่บ้านนี้มีครัวเรือนทั้งหมด 475 ครัวเรือน ซึ่งแม้จะมีการเคลื่อนย้ายเข้า ๆ ออก ๆ อยู่เสมอ แต่จำนวนครัวเรือนก็จะคงที่อยู่ในราวนี้ (จากคำบอกเล่าของคณะกรรมการหมู่บ้านนาขอม) ส่วนจำนวนประชากรก็อยู่ในราว 2,000 คนเศษ ประมาณร้อยละ 70 ของคนเหล่านี้เป็นชาวอีสาน จากจังหวัดร้อยเอ็ด นครราชสีมา สุรินทร์ อุบลราชธานี อุตรดิตถ์ และขอนแก่น ส่วนที่เหลืออีกร้อยละ 30 ส่วนใหญ่มาจากอำเภอด่านต่าง ๆ ของจังหวัดนครสวรรค์เอง รวมทั้งอำเภอฟากท่าด้วย มีเพียงเล็กน้อยที่ย้ายมาจากจังหวัดอื่น ๆ ในภาคกลาง เช่น เพชรบูรณ์ และพิจิตร แต่การที่ประชากรของบ้านนาขอมประกอบไปด้วยไทยภาคกลางและภาคอีสานอยู่ร่วมกันนั้น ก็ดูเหมือนจะไม่ได้ก่อให้เกิดปัญหาการอยู่ร่วมกันแต่อย่างใด

ในด้านการคมนาคม . เนื่องจากบ้านนาขอมอยู่ใกล้กับตำบลวังพิรุณมาก การเดินทางก็สะดวก มีถนนลูกรังเชื่อมต่อระหว่างหมู่บ้านกับถนนลาดยางสายฟากท่า-วังพิรุณ และมีรถอีแต๋นวิ่งระหว่างหมู่บ้านนาขอมกับตำบลวังพิรุณวันละหลายเที่ยว โดยคิดค่าโดยสารเพียง 5 บาท ชาวบ้านจึงนิยมไปซื้ออาหารและขายผลผลิตที่นั่นกันมาก การเดินทางไปยังอำเภอฟากท่าก็สะดวกแม้จะไกลกว่า มีถนนไปอำเภอฟากท่าได้ถึง 3 ทาง เส้นทางที่ใกล้ที่สุดเป็นทางลูกรังยาว 26 กม. เส้นทางที่สะดวกที่สุดเป็นทางลาดยางตลอด ได้แก่นถนน

สายวังพิกุล-ไพศาลี ยาวประมาณ 30 กม. การเดินทางไปอำเภอไพศาลี ต้องไปต่อรถโดยสารที่วังพิกุลเสียค่ารถอีก 8 บาท ปกติถ้าชาวบ้านจะไปคลินิกหรือไปโรงพยาบาล มักไปที่อำเภอไพศาลี แต่ถ้าต้องการซื้อของบางอย่างที่อำเภอไพศาลีไม่มี เช่น อะไหล่รถยนต์ หรือการขายผลผลิตทางเกษตร ก็มักไปที่ ต.ชัยสมรทอด อ.บึงสามพัน จ.เพชรบูรณ์ ซึ่งอยู่ห่างประมาณ 25 กม. โดยปกติแล้ว ชาวบ้านนาขอมไม่ค่อยได้ไปถึงจังหวัดนครสวรรค์ เว้นแต่มีธุระจำเป็นจริง ๆ เนื่องจากระยะทางที่ห่างไกลมาก

โครงสร้างทางเศรษฐกิจของหมู่บ้าน

บ้านนาขอมเป็นหมู่บ้านยากจนอย่าง เป็นทางการ แต่ถ้าเปรียบเทียบกับหมู่บ้านอื่น ๆ ในละแวกใกล้เคียง ก็จัดได้ว่ามีฐานะอยู่ในระดับปานกลาง และชาวบ้านนาขอมเองก็จัดระดับฐานะเศรษฐกิจของคนส่วนใหญ่ในหมู่บ้านของตนว่าพอมีพอกิน และที่น่าสนใจก็คือหมู่บ้านนี้มีการจัดลำดับฐานะทางเศรษฐกิจของทุกครอบครัวในทั้ง 5 กลุ่มบ้านไว้ด้วย โดยกลุ่มผู้นำหมู่บ้านพิจารณาถึงอาชีพ ขนาด และความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ทำกิน ปริมาณผลผลิต และฐานะความเป็นอยู่โดยทั่วไป แล้วนำมาพิจารณาว่าใครมีฐานะอย่างไร ทั้งนี้โดยมีวัตถุประสงค์ว่า เพื่อประโยชน์ของการขอเรียไ้เงินเพื่อสาธารณประโยชน์ของหมู่บ้านเอง ดังที่ได้เคยเรียไ้เงินไปแล้ว เพื่อขอไฟฟ้าเข้ามายังหมู่บ้าน ซึ่งขอเรียไ้เงินจากทุกบ้าน และมีการกำหนดว่าฐานะเช่นไร ควรบริจาคเท่าไร ซึ่งก็ประสบความสำเร็จมากได้เงินถึง 2 แสนบาทเศษ นอกเหนือจากนี้ ยังได้มีการจัดลำดับฐานะทางเศรษฐกิจของแต่ละกลุ่มบ้านไว้ด้วย ซึ่งสามารถเรียงลำดับจากกลุ่มบ้านที่มีฐานะดีที่สุดไปหากกลุ่มบ้านที่มีฐานะรองลงไปตามลำดับ ดังนี้ (1) กลุ่มหนองม่วง (2) กลุ่มหนองคกกล้า (3) กลุ่มหนองเค็ด (4) กลุ่มนาขอม และ (5) กลุ่มหนองปรือ

การประกอบอาชีพ ชาวนาขอส่วนใหญ่อุปโภคอาชีพการเกษตร โดยมักทำทั้งนาและไร่ ทำนาประมาณ 60% และทำไร่ราว 40% ข้าวที่ปลูกส่วนมากเป็นข้าวเจ้า และพืชไร่ส่วนใหญ่ที่ปลูกก็ได้แก่ข้าวโพด ข้าวฟ่าง ถั่วเขียว อาชีพรองก็ได้แก่อาชีพรับจ้าง เช่น รับจ้างหักข้าวโพด รับจ้างดำนา เกี่ยวข้าว อาชีพเลี้ยงวัวทั้งที่เป็นของตนเองและรับจ้างเลี้ยง ทั้งหมู่บ้านมีวัวประมาณ 1,200 กว่าตัว (เก็บตัวเลขเมื่อ พ.ศ. 2524) ฝูงใหญ่ที่สุดมีประมาณ 60 ตัว ส่วนการเลี้ยงหมูมีบ้างเล็กน้อย ไก่ก็มักเลี้ยงไว้ตามไถ่บ้านอุตสาหกรรมในครัวเรือนก็มีบ้าง เช่น เลี้ยงไหม ทอผ้า ทอเสื่อ ส่วนการค้าขายมีเพียง 2-3 บ้านที่ค้าขายอย่างเดียว นอกนั้นก็ทำนาด้วย และค้าขายด้วยเป็นอาชีพรอง

เกษตรกรชาวนาขอส่วนใหญ่มิที่ดินทำกินเป็นของตนเอง มีเพียงประมาณ 20-30 ครัวเรือนเท่านั้นที่ไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเองเลย แต่ที่มีที่ดินน้อยไม่พอทำกินจึงต้องเช่ามีประมาณร้อยละ 20 โดยเฉลี่ยแต่ละครอบครัวมีที่ดินทำกินประมาณ 28 ไร่ และครัวเรือนที่มีที่ดินทำกินแปลงใหญ่ที่สุดก็มีประมาณ 100 ไร่เศษ ประมาณร้อยละ 30 ของที่ดินทั้งหมดอยู่ในเขตโครงการปฏิรูปที่ดินเพื่อการเกษตร (สปก.) โดยเฉพาะที่ดินที่กลุ่มหนองปรือนั้นอยู่ในเขต สปก. ทั้งหมด ส่วนของกลุ่มอื่น ๆ มีอยู่ในเขต สปก. บ้างแต่ไม่ใช่ทั้งหมด อย่างไรก็ตามขนาดถือครองที่ดิน ไม่ได้เป็นตัวชี้ระดับฐานะทางเศรษฐกิจได้โดยตรง เนื่องจากความแตกต่างของคุณภาพของที่ดิน ที่ดินริมห้วยมีราคาแพง (ไร่ละราว 7,000 บาท) เนื่องจากเพาะปลูกได้ผลดี มีผลผลิตต่อไร่สูง และไม่ต้องไถบ่อย เนื่องจากดินมีความอุดมสมบูรณ์ดี ส่วนที่ดินที่ไม่ได้อยู่ริมห้วย ซึ่งเรียกว่านาท่อนสอง หรือนาทินแห่ มีดิน ทราย และกรวดปนกัน เพาะปลูกไม่ค่อยได้ผลดี ราคาก็ต่ำกว่ากันเป็นเท่าตัว (ไร่ละราว 3,000 บาท)

การทำนาในปัจจุบันมักต้องจ้างแรงงานมาช่วยกันมาก เริ่มแต่การจ้างรถไถไปจนถึงการเกี่ยวเกี่ยว ค่าจ้างแรงงานภายในหมู่บ้านวันละ 30 บาท แต่ถ้าเป็นหน้าเกี่ยวข้าวก็วันละ 35 บาทขึ้นไป การทำไร่ก็ต้องจ้างแรงงานด้วยเช่นกัน ค่าแรงในการหักข้าวโพด

คิดเป็นกระสอบ ๆ ละ 10 บาท แต่ถึงแม้ส่วนใหญ่จะใช้วิธีการจ้างแรงงานกันแล้ว การเอาแรงกันเพื่อช่วยทำนาเช่นในอดีตก็ยังคงมีอยู่บ้างเหมือนกัน สิ่งที่น่าสนใจในการเอาแรงก็คือ ความแตกต่างระหว่างวิธีเอาแรงของคนไทยภาคกลางและไทยภาคอีสาน สำหรับไทยภาคกลาง การเอาแรงเป็นระบบเอาวันคืนวัน หมายถึง ถ้ามีการไปช่วยบ้านใดที่แรง เมื่อถึงเวลาคืน จะต้องคืนให้ครบจำนวนแรงที่เคยให้ไป ถ้าไม่ครบ ต้องจ่ายคืนให้เป็นเงิน แต่ระบบนี้ไม่ต้องมีการหุงหาข้าวปลาอาหารเลี้ยงแต่อย่างใด ผู้มาช่วยงานต่างห่อข้าวมากินเอง ต่างจากของไทยอีสาน ซึ่งเมื่อเอาแรงจะต้องมีการหุงหาอาหารมาเลี้ยงผู้ช่วยงาน แต่ไม่จำเป็นต้องคืนแรงกลับให้เท่ากันเหมือนวิธีของไทยภาคกลางแต่อย่างใด

ปัญหาในการประกอบอาชีพ มีปัญหาต่าง ๆ ดังนี้

ก. การเลี้ยงสัตว์ แม้ว่าการเลี้ยงสัตว์จะไม่ใช่อาชีพที่สำคัญของชาวนาขอม แต่ก็มีการเลี้ยงสัตว์กันบ้าง เช่น วัว หมู และไก่ ปัญหาที่ประสบในการเลี้ยงสัตว์ มักจะเกิดขึ้นในฤดูฝนได้แก่ การไม่มีที่ให้สัตว์อยู่อาศัยในฤดูฝน และการที่สัตว์เป็นโรค เช่น วัวเป็นโรคไขก๊ليب และปากเปื่อยบ้าง แต่ก็ไม่มีปัญหารุนแรงอะไรมาก

ข. การเพาะปลูก ปัญหาที่ชาวไร่ชาวนาประสบกันมากในช่วง 2 ปีที่ผ่านมา ก็คือ ปัญหาฝนฟ้าไม่ตกต้องตามฤดูกาล ทำให้ไม่มีน้ำเพียงพอต่อการเพาะปลูก และปัญหาการมีศัตรูพืชมารบกวนบ้าง นอกจาก 2 ปัญหาดังกล่าวแล้ว ยังมีอีก 2 ปัญหาซึ่งเป็นปัญหาใหญ่และสำคัญมาก ดังนี้

1. ปัญหาเรื่องทุน ชาวนาที่นาขอมก็เช่นเดียวกับชาวนาที่อื่น มักประสบปัญหาการขาดทุนรอนในการประกอบอาชีพ ชาวนาส่วนใหญ่จึงมีหนี้สินกันแทบทั้งนั้น ประมาณร้อยละ 50 ของครัวเรือนเป็นลูกหนี้ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธ.ก.ส.) ซึ่งคิดดอกเบี้ยถูกร้อยละ 14 บาทต่อปี แต่มีขั้นตอนการขอกู้ที่ค่อนข้างยุ่งยากกว่าจะกู้ได้ กล่าวคือ

ต้องผ่านการตรวจสอบหลักฐานความเป็นอยู่ของผู้ต้องการกู้ก่อน และต้องมีการจัดตั้งกลุ่ม ธ.ก.ส. ในระหว่างลูกหนี้เพื่อค้ำประกันกันเองในกลุ่มด้วย ซึ่งหากเจ้าหน้าที่ตรวจสอบหลักฐานแล้วเห็นว่าไม่มีหลักฐานพอก็ไม่ให้กู้ นอกจากนั้น ลูกหนี้ ธ.ก.ส. แต่ละรายยังถูกบังคับให้ซื้อปุ๋ย 3 กระสอบ ๆ ละ 300 บาท ซึ่งแพงกว่าปกติ ทั้งที่ไม่ต้องการใช้ และถูกบังคับให้เป็นสมาชิกสหกรณ์อีกด้วย

แหล่งเงินกู้ที่สำคัญอีกแหล่งหนึ่งคือการกู้เงินจากพ่อค้า ทั้งภายในหมู่บ้านและที่วังพิบูล ดอกเบี้ยแพงมากถึงร้อยละ 4-6 บาทต่อเดือน หรือถ้าเป็นข้าวก็คก 25 ถึงต่อเงินต้น 1,000 บาท ในช่วงเวลา 1 ปี ซึ่งแพงกว่าดอกเบี้ยของ ธ.ก.ส. มาก และยังถูกบังคับให้ขายผลผลิตกับนายทุนด้วย มิเช่นนั้นต่อไปจะขอกู้ก็ไม่ได้ และระยะเวลาการคิดดอกเบี้ยหากไม่ถึงหนึ่งปีก็คิดเป็นทั้งปี แต่ชาวนาส่วนใหญ่ก็ยังเป็นหนี้พ่อค้า ทั้งนี้เพราะการกู้พ่อค้าไม่มีขั้นตอนที่ยุ่งยาก สามารถกู้ได้ทันที และเงินที่กู้อาจจะนำไปใช้ประกอบอาชีพหรือใช้ทำอะไรก็ได้ ไม่มีข้อจำกัดและไม่มีขั้นตอนที่ยุ่งยากเหมือนการกู้เงิน ธ.ก.ส. ซึ่งจำกัดวงเงินไว้ด้วยว่า กู้ได้ไม่เกิน 10,000 บาทเท่านั้น แม้ผู้ที่เป็นลูกหนี้ ธ.ก.ส. อยู่แล้วส่วนใหญ่ก็มักกู้เงินจากพ่อค้าอีกเพื่อนำมาใช้จ่ายในเรื่องต่าง ๆ หรือในเวลาที่ต้องการเงินอย่างกระชั้นชิด

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าชาวนาขอส่วนใหญ่มักจะเป็นหนี้กันแทบทั้งนั้น สถานการณ์ก็ยังนับว่าไม่เลวนัก เมื่อคำนึงถึงว่ามีชาวนาที่หลังจากใช้หนี้แล้วยังมีข้าวพอเหลือกินได้ตลอดปีอยู่ประมาณร้อยละ 50 แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นก็ขึ้นอยู่กับดินฟ้าอากาศด้วย ดังคำบอกเล่าว่า หากฝนดี ผลผลิตร้อยละ 70 เป็นของชาวนาน้ำ อีกร้อยละ 30 เป็นของนายทุน หากฝนแล้ง ผลผลิตเป็นของนายทุนร้อยละ 50 และของชาวนาน้ำร้อยละ 50 แต่หากฝนแล้งติดต่อกันเมื่อไร ผลผลิตจะเป็นของนายทุนทั้งสิ้น

2. ปัญหาเรื่องราคา นอกจากประสบปัญหาฝนแล้ง และมีศัตรูพืชมารบกวน ทำความเสียหายให้แก่พืชผลต่าง ๆ ที่เพาะปลูกแล้ว ทำให้ต้องลงทุนสูงมาก เมื่อผลิตมาได้ กลับประสบกับปัญหาราคาขายต่ำ ไม่คุ้มกับทุนที่ลงไปเสียอีก เช่น ข้าวโพด บินี่ขายได้เพียง ถึงละ 18-20 บาท ในขณะที่ราคาทุนไม่นับค่าแรงตกถึงละ 24 บาท ส่วนข้าวก็ขายได้ราคา ถึงละ 27-28 บาท ซึ่งต่ำกว่าราคาประกันที่กำหนดไว้

เมื่อชาวไร่ชาวนาต้องขายผลผลิตในราคาต่ำกว่าทุน ก็ต้องไปกู้หนี้ยืมสินมาเพื่อ ใช้จ่ายและลงทุนต่อไปอีก เป็นวัฏจักรต่อไปเรื่อย ๆ ไม่มีที่สิ้นสุด แต่ถึงแม้ว่าจะถูกกดราคา อย่างไรก็ตาม เกษตรกรก็ยังไม่รวมกลุ่มขายผลผลิตเพื่อสร้างพลังต่อรองราคากับพ่อค้าแต่ อย่างใด ทั้งที่ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนก็เคยมาอบรมว่าควรขายสินค้าพร้อมกัน เหตุผล ของการรวมกลุ่มกันไม่ได้ก็คือ เกษตรกรส่วนใหญ่ต้องกู้เงินพ่อค้ามาใช้จ่ายก่อนได้ผลผลิต โดยมีข้อผูกมัดว่าเมื่อผลิตได้ต้องขายให้แก่เจ้าหนี้เท่านั้น อนึ่ง การเก็บเกี่ยวพืชผลของแต่ละ คนก็ทำไม่พร้อมกัน ถ้ารอเข้าไปเพื่อขายพร้อมกัน ก็ยังต้องเสียดอกเบี้ยเงินกู้มากขึ้น และ ยังมีปัญหาเรื่องการหารถบรรทุกเพื่อขนส่งสินค้าไปขายพร้อม ๆ กันอีกด้วย ดังนั้น จึงจำเป็นต้องต่างคนต่างขายต่อไปเช่นเดิม

จะเห็นได้ว่า เกษตรกรชาวนาขอม ก็เช่นเดียวกับเกษตรกรส่วนใหญ่ของ ประเทศ ซึ่งต้องประสบกับปัญหาต่าง ๆ ที่บีบคั้นโดยรอบด้านในการประกอบอาชีพ ทั้งที่เป็น กระดูกสันหลังของชาติผู้ผลิตอาหารเลี้ยงประชากรทั้งประเทศ แต่ใครเล่าจะช่วยแก้ปัญหาของ เขาเหล่านั้นได้ ก็คงเป็นปัญหาที่ต้องพยายามหาทางแก้ไขกันต่อไป

โครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมของหมู่บ้าน

บ้านนาขอมประกอบด้วยประชาชน 2 ชนชาติ คือไทยจากนครสวรรค์และจังหวัดใกล้เคียง กับไทย-ลาวจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งส่วนใหญ่มาจากร้อยเอ็ด และอำเภอด่านขุนทด นครราชสีมา พวกที่มีเชื้อสายมาจากอำเภอด่านขุนทดอาศัยอยู่รวมกันที่กลุ่มบ้านหนองม่วง ส่วนพวกที่มาจากร้อยเอ็ด และจังหวัดอื่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนืออยู่รวมกันมากในกลุ่มบ้านนาขอม และหนองเคล็ด ในขณะที่ผู้อาศัยอยู่ในกลุ่มบ้านหนองคกกล้า และหนองปรือส่วนใหญ่เป็นไทยภาคกลาง กลุ่มไทย-ลาวนั้น เมื่ออยู่ในหมู่ของคนก็ยังคงพูดภาษาลาว และขนบธรรมเนียมประเพณีส่วนใหญ่ก็ยังยึดของเดิมกันอยู่มาก เช่น มีการทำนุญสารทลาว ทำนุญบั้งไฟ และทำนุญพระเวสเป็นต้น ซึ่งกลุ่มไทยภาคกลางก็ร่วมกิจกรรมเหล่านั้นด้วยเช่นกัน และในเรื่องอาหารการกิน กลุ่มไทย-ลาว ยังนิยมกินลาบ ก้อย คีบ ๆ สุก ๆ กันอยู่ แต่ก็หันมากินอาหารที่มีกะทิมากขึ้นด้วย ส่วนกลุ่มไทยภาคกลางนิยมกินอาหารที่ทำให้สุกแล้ว

เท่าที่สอบถามและสังเกตดู หมู่บ้านนี้ดูจะไม่มีปัญหาในการมี 2 ชนชาติมาอยู่ร่วมกันแต่อย่างใด การยึดถือขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ ของกลุ่มไทย-ลาว กลุ่มไทยก็ปฏิบัติตามด้วย และในกลุ่มผู้บริหารของหมู่บ้านก็มีทั้งไทยและไทย-ลาวปนกัน ผู้ปกครองหมู่บ้านนี้เป็นกำนัน (ชื่อนายล้วน พิมพ์นิษฐ์) เป็นไทย-ลาว ชาวร้อยเอ็ด แต่ในคณะกรรมการหมู่บ้าน ก็มีทั้งไทย และไทย-ลาวรวมกันอยู่ ดูไม่มีการแบ่งแยกกันแต่อย่างใด แม้แต่ในโรงเรียน เวลาเล่นกันไม่ว่าเด็กไทย หรือไทยลาวต่างก็พูดภาษาลาวด้วยกัน ทั้ง 2 ชนชาติที่มารวมกันเป็นชาวนาขอมมีความผสมกลมกลืนกันอยู่มาก ชนชาติที่แตกต่างกันจึงไม่น่าเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาหมู่บ้านนี้แต่อย่างใด

ศาสนา ชาวนาขอมนับถือศาสนาพุทธ หมู่บ้านนี้มีสำนักสงฆ์ถึง 3 แห่ง อยู่ที่กลุ่มบ้านนาขอม หนองม่วง และหนองปรือ สำนักสงฆ์นาขอมเริ่มมีพระสงฆ์มาอยู่ประจำตั้งแต่ พ.ศ. 2509 ขณะนี้กำลังดำเนินการเรื่องเพื่อขอจัดตั้งเป็นวัดที่ถูกต้องตามกฎหมาย สำนักสงฆ์หนองม่วงตั้งมาได้ 10 กว่าปีแล้ว ส่วนสำนักสงฆ์หนองปรือนั้นเพิ่งสร้างเมื่อ พ.ศ. 2527 นี้เอง กลุ่มบ้านใดที่มีสำนักสงฆ์ตั้งอยู่ ประชาชนก็นิยมไปทำบุญที่สำนักสงฆ์ในกลุ่มบ้านของตนเอง ส่วนกลุ่มหนองเคล็ด และหนองตกกกล้าซึ่งไม่มีสำนักสงฆ์ ก็ไปทำบุญรวมกันที่สำนักสงฆ์นาขอม เนื่องจากอยู่ใกล้กันมาก สำนักสงฆ์ทั้ง 3 แห่งมีพระสงฆ์จำพรรษาอยู่เพียงแห่งละไม่กี่รูป และเท่าที่ทราบ พระสงฆ์เหล่านั้นไม่ได้เข้ามามีบทบาทในการพัฒนาชุมชนแต่อย่างใด

การศึกษา หมู่บ้านนาขอมมีโรงเรียนอยู่ 1 แห่ง ชื่อโรงเรียนบ้านนาขอม สอนตั้งแต่ระดับอนุบาล ถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนนี้ตั้งเมื่อ พ.ศ. 2511 เมื่อเริ่มเปิดโรงเรียนครั้งแรกมีเด็กนักเรียน 70 คน ในปัจจุบันมี 298 คนต่อครู 15 คน นักเรียนของโรงเรียนนี้มาจากทุกกลุ่มบ้าน ยกเว้นกลุ่มหนองปรือซึ่งเด็ก ๆ ไปเรียนหนังสือกันที่โรงเรียนเขาใหญ่ หมู่ 11 เนื่องจากอยู่ใกล้กันมากกว่า (เพียงข้ามฟากถนนเท่านั้น)

เด็กที่เรียนจบชั้นประถมที่โรงเรียนบ้านนาขอมและไปเรียนต่อชั้นมัธยมมีประมาณ 20 กว่าคน เกือบทั้งหมดไปเรียนต่อที่โรงเรียนวังพิรุณเนื่องจากอยู่ใกล้ ถีบรถจักรยานไปก็ได้ ที่ไปเรียนต่อที่อำเภอไพศาลีมีบ้างเล็กน้อย เพียง 2-3 คนเท่านั้น

ชาวนาขอมเป็นผู้ใฝ่ใจและเห็นความสำคัญของการศึกษาหาความรู้กันมาก ก่อนมีการก่อตั้งโรงเรียนบ้านนาขอมประมาณ 5-6 ปี ชาวนาขอมจัดการให้บุตรหลานของตนได้รับการศึกษาโดยเมื่อเด็กคนใดมีอายุเข้าเกณฑ์ ก็เอาไปเข้าชื่อกับโรงเรียนใดโรงเรียนหนึ่งก่อนแล้วให้เรียนหนังสือกับครูรับจ้าง 3 คน ที่ศาลาวัดนาขอม ซึ่งชาวบ้านช่วยกันสร้างขึ้นเพื่อให้เด็กมีที่เรียน แล้วจึงไปสอบเทียบกับโรงเรียนที่เข้าชื่อไว้ ครูรับจ้างที่มาสอนเป็นคนมีความรู้ เช่นจบชั้นมัธยมปีที่ 6 ครูผู้สอนได้ค่าจ้างเป็นข้าวเปลือก 3 ถังต่อเดือน ต่อนักเรียน 1 คน

เรียนกันมาเช่นนั้นจนมีการตั้งโรงเรียนบ้านนาขอมขึ้น จึงได้เลิกเรื่องครูรับจ้างไป

นอกจากนั้น หมู่บ้านนี้ยังเคยมีโครงการครูเดินสอนจากศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน มาสอนหนังสือให้แก่ผู้ใหญ่ในหมู่บ้านที่ไม่รู้หนังสือในคอนเียนและคอนคำ ซึ่งชาวบ้านคิดว่าได้ประโยชน์มาก และอยากให้ทำโครงการนี้อีก และในปัจจุบันก็ยังมีผู้ใหญ่ที่เรียนทางไปรษณีย์กับศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนอยู่อีกประมาณ 4-5 คนอีกด้วย ส่วนโครงการฝึกอบรมวิชาชีพซึ่งใช้คนในหมู่บ้านไปรับการอบรมแล้วกลับมาเป็นครูสอนเสริมสวยและตัดผมก็ยังมียู่ (ต้องมีนักเรียนอย่างน้อย 5 คนจึงจะเปิดสอน โดยครูได้รับค่าตอบแทนจากทางจังหวัดชั่วโมงละ 30 บาท) แม้ว่าในปัจจุบันจะไม่ค่อยได้เปิดสอนแล้วก็ตาม

การปกครอง หมู่บ้านนาขอมปกครองโดยกำนัน (นายล้วน พิมพ์นิษฐ์) ซึ่งเป็นชาวยุ้ยเอ็ดที่อพยพเข้ามาบุกเบิกที่หมู่บ้านนี้ได้ประมาณ 20 ปีแล้ว และมีสารวัตรกำนันและคณะกรรมการหมู่บ้านช่วยเหลือในการปกครอง และบริหารงานในหมู่บ้าน โดยร่วมมือกับหัวหน้าชอยต่าง ๆ และคณะกรรมการโครงการเฉพาะกิจต่าง ๆ ที่จัดตั้งขึ้นในหมู่บ้าน

การมีหัวหน้าชอยต่าง ๆ เป็นความริเริ่มของชาวบ้านเอง โดยแบ่งกลุ่มนาขอมและหนองเค็ดออกเป็นชอย ๆ กลุ่มหนึ่งมีหลายชอย แต่ละชอยมีหัวหน้าชอย 1 คน แต่กลุ่มบ้านหนองคกกกล้า หนองปรือ และหนองม่วงมีหัวหน้าชอยเพียงกลุ่มละคนเดียว การเป็นหัวหน้าชอยมีกำหนดครั้งละ 4 ปี ชาวบ้านเลือกหัวหน้าชอยกันเองโดยมีเกณฑ์การคัดเลือกว่าควรเป็นผู้มีฐานะปานกลาง มีคนเชื่อถือและเสียสละเพื่อส่วนรวม บางคนเมื่อได้รับเลือกแล้วไม่ยอมเป็น แต่ก็มักขัดไม่ได้ ส่วนใหญ่หัวหน้าชอยที่เลือกมาเป็นคนดี ชาวบ้านส่วนใหญ่นับถือหัวหน้าชอยของตนมาก มีเพียง 2-3 คนที่เมื่อเลือกมาแล้ว ชาวบ้านเห็นว่าไม่ดีไม่เหมาะสม ก็ต้องลาออกไปแล้วคัดเลือกกันใหม่ขึ้นมา หัวหน้าชอยแต่ละคนมีครูเป็นที่ปรึกษาประจำชอยละ 1 คน แต่ไม่ค่อยได้ประโยชน์อะไรนัก เนื่องจากครูส่วนใหญ่เป็นคนต่างหมู่บ้าน เมื่อถึงวันเสาร์ อาทิตย์ ต่างก็กลับบ้านของตน มีครูที่พออาศัยได้บ้างเพียง 2-3 คน ไว้เป็นที่

ปรึกษาเรื่องเอกสารราชการและการติดต่อกับราชการ หัวหน้าซอยส่วนใหญ่เป็นคนหนุ่มที่กำลังอยู่ในวัยทำงาน อายุอยู่ในราว 30-40 ปี หัวหน้าซอยต่าง ๆ มีส่วนร่วมในการบริหารหมู่บ้านและการพัฒนาหมู่บ้านเป็นอย่างมาก ในการประชุมเพื่อริเริ่มกิจการพัฒนาต่าง ๆ ในหมู่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้านมักประชุมร่วมกับหัวหน้าซอยต่าง ๆ ก่อน ถ้าหัวหน้าซอยเห็นชอบด้วย ก็จะไปบอกกล่าวขอความร่วมมือหรือขอเรี่ยไรจากลูกซอย ซึ่งมักได้รับความร่วมมือด้วยดีเสมอ และนับแต่มีการตั้งหัวหน้าซอย การติดต่อสื่อสารต่าง ๆ ในหมู่บ้านง่ายขึ้นและสะดวกรวดเร็วขึ้นมาก นับว่าหัวหน้าซอยต่าง ๆ เป็นกลุ่มผู้นำของหมู่บ้านอีกกลุ่มหนึ่งนอกเหนือจากคณะกรรมการหมู่บ้าน ซึ่งน่าสนใจที่จะติดตามขอความร่วมมือหรือช่วยเหลือเมื่อต้องการนำโครงการพัฒนาใหม่ ๆ เข้ามาสู่หมู่บ้าน เพื่อให้โครงการเป็นที่ยอมรับและประสบความสำเร็จ

เอกภาพของชุมชน โดยส่วนรวมแล้ว ชุมชนนี้จัดว่ามีความร่วมมือร่วมใจกันทำกิจกรรมเพื่อส่วนรวมดีมาก แต่หากจะแยกกล่าวถึงแต่ละกลุ่มบ้านแล้ว กลุ่มหนองปรือแทบจะเรียกได้ว่าเป็นเอกเทศ ไม่ขึ้นอยู่กับการบ้านนาขอม ยกเว้นแต่ในเรื่องการปกครองเท่านั้น เนื่องจากอยู่ห่างไกลจากกลุ่มบ้านอื่น ๆ มาก ทั้งยังมีโครงการที่จะแยกตัวออกไปเป็นหมู่บ้านใหม่ในช่วงแผนพัฒนาฉบับที่ 6 อีกด้วย (หลัง พ.ศ. 2530) เด็กนักเรียนก็ไปเรียนที่โรงเรียนอื่นต่างจากเด็กอีก 4 กลุ่ม และปัจจุบันยังมีสำนักสงฆ์เป็นของตนเองอีกด้วย ส่วนกลุ่มบ้านหนองม่วงนั้น จากคำบอกเล่าของชาวบ้านทั่ว ๆ ไปกล่าวว่า ไม่ค่อยให้ความร่วมมือในการพัฒนาหมู่บ้านมากนัก อาจเป็นเพราะมีฐานะดีกว่ากลุ่มอื่น ๆ จึงมักหวงแต่เรื่องการทำมาหากินของตน และมักทำอะไรกันเองในกลุ่มของตนเนื่องจากมีวัดเองต่างหาก แต่ถ้าหากมีการเรี่ยไร หรือเรียกประชุม ก็มักจะมาร่วมด้วย ส่วนอีก 3 กลุ่มบ้านที่เหลือ คือ กลุ่มหนองเค็ด นาขอม และหนองดกกล้ามักจะร่วมมือกันเสมอในกิจกรรมการพัฒนาต่าง ๆ ของหมู่บ้าน มีการแบ่งเขตการซ่อมถนนกันว่า เขตไหนกลุ่มใดจะเป็นผู้รับผิดชอบ อย่างไรก็ตาม หากมีกิจกรรมเพื่อส่วนรวมที่ต้องมีการขอเรี่ยไรเงิน เช่น งานวัดต่าง ๆ ไม่ว่าวัดใดวัดหนึ่งในทั้ง 3 วัดมาขอเรี่ยไร ทุกกลุ่มบ้านก็จะช่วยบริจาคให้กันเสมอ

กาพัฒนาหมู่บ้าน

หมู่บ้านนาขอมเคยประกวดได้รับรางวัล เป็นหมู่บ้านพัฒนาอันดับที่ 2 ของจังหวัด นครสวรรค์ สิ่งนี้ น่าจะพอเป็นเครื่องชี้วัดได้อย่างหนึ่งว่า หมู่บ้านนี้คงเป็นหมู่บ้านที่มีความพร้อมและมีระดับการพัฒนาสูงมากหมู่บ้านหนึ่ง เมื่อเทียบกับหมู่บ้านอื่น ๆ ในจังหวัดเดียวกัน

การใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ของหมู่บ้าน อาจเป็นเครื่องชี้วัดระดับการพัฒนาอีกตัวหนึ่งได้ บ้านนาขอมใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ทั้งเพื่อการเกษตร และเพื่ออำนวยความสะดวกในครัวเรือนกันมากพอสมควรทีเดียว ประมาณ 2 ใน 3 ของครัวเรือนมีควายเหล็กไว้ใช้งาน และมีเครื่องสูบน้ำ ซึ่งใช้ร่วมกับควายเหล็ก มีรถไถใหญ่ 1 คัน เครื่องนวดข้าวขนาดใหญ่ 1 เครื่อง มีโรงสี 3 โรง และมีโรงสีข้าวโตนดแบบเคลื่อนที่ด้วย (แต่ส่วนใหญ่ชาวไร่ มักใช้วิธีให้พ่อค้าที่มารับซื้อสีให้มากกว่าสีเอง แล้วนำไปขายที่ตลาด เนื่องจากไม่ต้องเสียค่าจ้างสี และค่ารถเอง) นอกจากนั้นก็ยังมียังมีรถบี๊กอล์ฟ 7 คัน รถบรรทุก 6 ล้อ 1 คัน รถจักรยานยนต์ถึง 50 คัน และทั้งที่หมู่บ้านนี้ไม่มีไฟฟ้าใช้ แต่ประมาณเกือบครึ่งหนึ่งของหมู่บ้านก็มีโทรทัศน์ที่ใช้กับแบตเตอรี่ และยังมีเครื่องปั่นไฟฟ้าอีก 1 เครื่องด้วย และการที่ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนร่วมกับมูลนิธิบูรณะชนบทเคยเข้ามาช่วยเหลือหมู่บ้านนี้ในกิจกรรมการพัฒนาต่าง ๆ และได้กระตุ้นให้ชาวบ้านคิดโครงการพัฒนาต่าง ๆ ที่ต้องการจะทำและหัดเขียนโครงการกันเองเพื่อเสนอสภาตำบล ก็น่าจะเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ช่วยกระตุ้นชาวนาขอมให้คิดและใส่ใจทำการพัฒนาหมู่บ้านของตนอย่างขยันขันแข็งมากขึ้น หมู่บ้านนี้จึงมีโครงการพัฒนาต่าง ๆ มากมายหลายโครงการทั้งที่ทำไปแล้ว และที่กำลังทำต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

โครงการพัฒนาต่าง ๆ ที่เขียนโครงการกันเอง

1. โครงการให้การศึกษากับผู้ใหญ่ที่ไม่รู้หนังสือ ปัจจุบันไม่ได้ทำแล้ว
2. โครงการจัดตั้งที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน สร้างไว้ที่หน้าโรงเรียน
วัดนาขอม ปัจจุบันศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนให้หนังสือพิมพ์วันละ 3 ฉบับ
มีผู้มานิยมนอ่านหนังสือกันมาก
3. โครงการฝึกอบรมวิชาชีพให้แก่คนในหมู่บ้าน ปัจจุบันไม่ค่อยได้ทำแล้ว
4. โครงการฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรม และประเพณีต่าง ๆ เช่น จัดงานบุญบั้งไฟ
งานบุญพระเวส เป็นต้น
5. โครงการปฏิสังขรณ์วัด เช่น การเรียไรเงินสร้างศาลาวัดจนสำเร็จ
6. โครงการอบรมแม่บ้าน เกษตรอำเภอได้มาอบรมการปลูกพืชสวนครัวให้แก่
แม่บ้าน 2 ครั้งแล้ว
7. โครงการอบรมเกษตรกร เกษตรอำเภอมาจัดการอบรมเกษตรกร เรื่องการ
ไถนุ้ย และการไถยั่วแมลง
8. โครงการพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร ทำการขุดสระ ขุดคลองส่งน้ำ แต่ยังไม่
เสร็จเรียบร้อยดี ยังคิดจะทำต่อ และตอนนี้กำลังริเริ่มโครงการทำฝายที่ห้วย
อีกด้วย
9. โครงการสะสมทุนเพื่อพัฒนาอาชีพ มีสมาชิก 40 กว่าคน สมาชิกลงทุนเดือน
ละ 10 บาท มีทุนแล้ว 3 หมื่นกว่าบาทให้สมาชิกไปทำทุนประกอบอาชีพ คิด
ดอกเบี้ยร้อยละ 2 บาทต่อเดือน สมาชิกเป็นชาวไร่ชาวนา

10. โครงการส่งเสริมการเกษตรแผนใหม่ เกษตรอำเภอลำทะเมนชัยและเจ้าหน้าที่กรมวิชาการเกษตร จัดอบรมการใช้พืชพันธุ์ใหม่ ๆ วิธีเพาะปลูกแบบใหม่ อบรมเฉพาะผู้ที่สนใจปีละครั้ง ปี 2528 จัดอบรมไปแล้ว ก่อนเจ้าหน้าที่จะเข้ามาชาวบ้านจะต้องทำโครงการและแจ้งจำนวนผู้สนใจไปได้ แล้วเจ้าหน้าที่จึงจะออกมาทำการอบรมให้
11. โครงการสร้างสถานีอนามัย สร้างเสร็จเมื่อ พ.ศ. 2526 ตั้งอยู่ที่กลุ่มบ้านนาขอม
12. โครงการสร้างส้วม เริ่ม พ.ศ. 2526 ชาวบ้านมีส้วมใช้แล้วราวร้อยละ 40 โครงการนี้ยังคงดำเนินอยู่อย่างต่อเนื่อง
13. โครงการสาธารณสุขพื้นฐาน เจ้าหน้าที่อนามัยอบรมการใช้ยา และการรักษาสุขภาพอนามัยทั่ว ๆ ไป
14. โครงการสร้างถนนสายใหม่ ออกจากหมู่บ้านไปสู่ทางหลวง เนื่องจากทางเก่าผ่านห้วย ในหน้าน้ำจึงเดินทางไปมาลำบาก
15. โครงการปรับปรุงถนนและซอยในหมู่บ้าน เริ่ม พ.ศ. 2525 สร้างซอยเสร็จแล้ว แต่ต้องมีการปรับปรุงกันทุกปี ใครอยู่ซอยใดก็รับผิดชอบซอยนั้น
16. โครงการขุดลอกสระน้ำ เริ่ม พ.ศ. 2525 ขุดไปได้ 2 สระแล้ว
17. โครงการเจาะน้ำบาดาล เจาะแล้วใช้ได้ 1 บ่อ สำหรับเป็นน้ำใช้
18. โครงการที่เก็บน้ำฝนในโรงเรียน สร้างเสร็จ พ.ศ. 2527 มีถังขนาดใหญ่ 3 ถัง เก็บน้ำไว้ใช้ในโรงเรียนยังไม่พอดลอดทั้งปี ถ้าได้อีกสัก 3 ถังจึงจะพอดลอดทั้งปี โครงการนี้ได้ทุนจากสำนักงานการประถมศึกษาแห่งชาติ (สปช.)
19. โครงการจัดหาไฟฟ้าเข้าหมู่บ้าน เริ่ม พ.ศ. 2526 ตอนนี้ได้เสาไฟฟ้ามาแล้ว แต่หมู่บ้านยังไม่มีไฟฟ้าใช้ คาดว่าคงมีไฟฟ้าใช้เร็ว ๆ นี้

20. โครงการรักษาความปลอดภัยในหมู่บ้าน เริ่ม พ.ศ. 2525 จัดเวรยามในหน้าแล้งถ้าเกิดเหตุการณ์ไม่ค่อยดี เช่นเมื่อได้ยินข่าวว่าหมู่บ้านอื่นเกิดเหตุของหายบ่อย ๆ ก็จัดเวรยามเพื่อรักษาความปลอดภัยรอบหมู่บ้าน นอกนั้นก็ยังมีโครงการล้อมรั้วบ้านโดยแต่ละบ้านออกทุนเองแต่เอาแรงช่วยกันสร้างรั้ว

โครงการต่าง ๆ เหล่านี้บางโครงการก็สำเร็จได้ผลดี บางโครงการก็ไม่ค่อยได้ผล เช่น กลุ่มแม่บ้านเกษตร และกลุ่มเกษตรกร ซึ่งชาวบ้านมีความคิดเห็นว่าเป็นเพราะทางราชการไม่ค่อยมีการติดตามผลโครงการต่าง ๆ ที่นำมาลงไว้ ทำให้โครงการหยุดชะงักไป เนื่องจากชาวบ้านเองก็มึนงานประจำที่ต้องทำกันอยู่แล้ว และชาวบ้านยังมีความเห็นอีกด้วยว่า โครงการของรัฐเน้นเพียงบางหมู่บ้านเท่านั้น ในรอบปีที่ผ่านมาไม่มีหน่วยงานใดของรัฐเข้ามามาดูงานเลย แม้แต่พัฒนาการตำบล หรือเกษตรตำบลก็ไม่ค่อยได้เข้ามาที่หมู่บ้านมาดูงานแต่อย่างใด

โครงการอื่น ๆ

นอกจากโครงการต่าง ๆ ที่กล่าวไปข้างต้นแล้ว ยังมีโครงการอื่น ๆ อีก ทั้งที่ประสบความสำเร็จ ความล้มเหลว และที่กำลังจะเริ่มต้นอีก เช่น

โครงการขั้วนาข้าวฝน เริ่ม พ.ศ. 2526 โดยกรมส่งเสริมการเกษตรเป็นเจ้าของโครงการ ให้พันธุ์ข้าวมาสำรองแจกเพื่อให้ชาวบ้านกู้ยืมไปทำพันธุ์ และใช้คืนเมื่อเก็บผลผลิตแล้ว โดยมีหลักเกณฑ์การยืมว่า ยืม 7 ถึงคิคคอกเบี้ย 3 ถึง เพื่อนำมาเป็นทุนหมุนเวียนภายในหมู่บ้าน โดยทางกรมส่งเสริมการเกษตรนำข้าวมาเปลี่ยนพันธุ์ให้ปีละ 1 ครั้ง โครงการนี้ได้รับความนิยมมากจนพันธุ์ข้าวไม่ค่อยพอให้ยืม

โครงการธนาคารข้าว ล้มเลิกไปแล้ว อาจจะเริ่มใหม่อีก แล้วแต่ว่าท่าน
จะเริ่มใหม่อีกหรือไม่

โครงการกลุ่มอาชีพ ล้มเลิกไปแล้ว เพราะผู้ทำบัญชีย้ายไปอยู่ที่อื่น และ
เอาเงินพร้อมกับบัญชีรายชื่อสมาชิกไปด้วย

โครงการยุวกสิกร เลิกแล้ว เพราะยุวกสิกรเดิม บวชไปบ้าง แต่งงาน
บ้าง และไม่ได้มีการรับสมัครใหม่เพิ่มเติมแต่อย่างใด

โครงการแผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง มีกำหนดว่าจะเข้ามาที่บ้านนาขอมราวเดือน
มีนาคม 2529 ทางกลุ่มผู้นำหมู่บ้านตื่นตัวมาก และดำริกันว่าจะไปติดต่อวิทยากรพิเศษที่มี
ความรู้และพูดเก่ง นอกเหนือจากที่ทางการจัดให้ เพื่อมาจัดการอบรมให้ชาวบ้านนาขอม
เพื่อให้ได้ประโยชน์เต็มที่

โครงการ Save the Children คาดว่าจะเข้ามาที่หมู่บ้านนี้ต้นปี พ.ศ.
2529 ขณะนี้เริ่มเตรียมการ โดยมีการคัดเลือกผู้นำชุมชนไปรับการอบรมและทำความเข้าใจ
กับกิจกรรมของโครงการ

โครงการประกวดชอย ทุกปีมีการจัดประกวดชอย ดูว่าชอยใดบ้างที่มีลูก
ตลอด โดยขอรางวัลจากหน่วยงานต่าง ๆ จัดมาได้ 2 ปีแล้ว

ความร่วมมือของชาวบ้านในการพัฒนาหมู่บ้าน ชาวบ้านนาขอมร่วมแรงร่วมใจ
และร่วมเสียสละทุนทรัพย์เพื่อพัฒนาหมู่บ้านของตนกันเป็นอย่างดี ตัวอย่างเช่น

1. โครงการซ่อมถนน เชื่อมระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ภายในหมู่บ้าน เมื่อ
เกิดชำรุดก็ช่วยกันพัฒนาโดยช่วยกันทำเอง เนื่องจากมีบ่อลูกรังอยู่แล้ว ไม่ได้ใช้เงินงบประมาณ
แต่อย่างใด

2. การขอไฟฟ้าเข้าหมู่บ้าน ซึ่งคณะกรรมการหมู่บ้านร่วมกับหัวหน้า
ชอยคิดกันว่าอยากมีไฟฟ้าเข้าหมู่บ้าน ก็ประชุมลูกบ้านขอความเห็นชอบ แล้วเรียไรเงินจาก
ทุกบ้าน แบ่งกันออกตามฐานะ โดยกำหนดว่าบ้านใดมีฐานะอย่างไร ควรออกเงินเท่าไร
บ้าง เก็บเงินได้ถึง 2 แสนเศษ ขณะนี้ได้เสาไฟฟ้ามาแล้ว แต่ยังไม่มีการเดินสายไฟ เมื่อหมด
หน้าฝน จะมีการติดตามเรื่องนี้ต่อไป

3. การทำคลองส่งน้ำ เริ่มเมื่อ พ.ศ. 2520 ชาวบ้านคิดริเริ่มกัน
เองแล้วเสนอโครงการไป หลังจากที่มีพัฒนากรเข้ามาแนะนำให้ร่วมกันพัฒนาแหล่งน้ำใน
หมู่บ้าน ได้เรียไรเงินกันให้ชาวบ้านออกเป็นค่าน้ำมัน และค่าแรงคนงานเป็นเงินแสนเศษ
แต่ขุดได้ไม่ลึกพอ เงินทุนหมดเสียก่อน ปีต่อมาได้เงิน กสช. มาช่วย แต่ก็ยังไม่พอ ฝ่าย
ใช้ประโยชน์ไม่ได้ ใช้ได้แค่เป็นคลองขังน้ำฝน โครงการนี้ได้ผลราว 30% เคยขอความ
ช่วยเหลือจาก สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรให้หาเงินมาช่วย แต่ก็ยังไม่ได้ผล มีการแก้ไขเพื่อ
ทำให้สันฝายสูงขึ้น แต่ก็ยังไม่ได้ผล ชาวบ้านยังคิดจะทำการปรับปรุงแก้ไขต่อไปอีก

ดังนั้นในการนำโครงการพัฒนาเข้ามายังหมู่บ้านนาขอม หากเป็นโครงการที่
มีประโยชน์กับส่วนรวม และได้ชี้แจงทำความเข้าใจกับกลุ่มผู้นำ และประชาชนเป็นอย่างดี
แล้ว ก็คงไม่มีปัญหาในเรื่องการเสียสละแรงกาย เวลา และทุนทรัพย์ เพื่อประโยชน์แก่
ส่วนรวมแต่อย่างใด เนื่องจากเป็นหมู่บ้านที่มีความพร้อมในการพัฒนาสูงมากหมู่บ้านหนึ่ง

สภาพทั่วไปด้านสาธารณสุขและสุขภาพอนามัย

โรคภัยไข้เจ็บที่เป็นปัญหาสำคัญของหมู่บ้าน เมื่อสอบถามถึงโรคภัยไข้เจ็บที่เป็น
กันมาก ๆ ในหมู่บ้าน พอจะประมาณคำตอบได้ว่า ได้แก่โรคไข้เลือดออก ไข้หวัด ไข้
ไทฟอยด์ ท้องร่วง และโรคขาดอาหาร แต่ไม่มีใครกล่าวถึงโรคจิตโรคประสาทซึ่งเป็นโรค
หนึ่งที่ต้องการศึกษาสำหรับหมู่บ้านนี้ว่า เป็นปัญหาสำคัญของหมู่บ้านแต่อย่างใด

ความเชื่อและการปฏิบัติเกี่ยวกับการเจ็บไข้ได้ป่วย ชาวนาขอมโดยทั่วไปมี

ความเชื่อในเรื่องสาเหตุความเจ็บไข้ได้ป่วยว่าเกิดจากสาเหตุตามธรรมชาติ หลายคนตอบว่าไม่ทราบว่าจะเกิดจากอะไรแน่ แต่คิดว่าความยากจนก็มีส่วนทำให้ไม่คำนึงถึงสุขภาพ เช่น ต้องทำงานหนัก กินอาหารไม่มีประโยชน์ ไม่ค่อยได้พักผ่อน และนอนไม่กางมุ้ง แต่ก็มี ความเจ็บป่วยบางอย่างที่คิดว่าเกิดจากสาเหตุเหนือธรรมชาติ ซึ่งถ้าเป็นการเจ็บป่วยแบบนี้ก็จะรักษาโดยใช้วิธีการทางไสยศาสตร์

เมื่อเจ็บป่วย ชาวบ้านมักมาซื้อยากินเองก่อนจากร้านขายยาในหมู่บ้านบ้าง นอกหมู่บ้านบ้าง ถ้าไม่หายจึงจะไปอนามัยหรือไปหาแพทย์ประจำตำบล หรือไปคลินิกที่วังพิบูล ถ้าเป็นมาก มักไปโรงพยาบาลที่ไพศาลี หรือท่าตะโก หรือ จ. นครสวรรค์ แต่ถ้ารักษาแบบแผนปัจจุบันแล้วไม่หาย ก็จะหันไปหาการรักษาแบบโบราณ หรือแบบไสยศาสตร์ เช่น ไปหาหมอทรงให้ดูว่าเจ็บป่วยเพราะเหตุใด แล้วรักษาด้วยหมอมนต์ หรือกินยาหม้อ ยาต้ม เป็นความพยายามหลังจากรักษาแผนปัจจุบันไม่ได้ผลแล้ว และยังมีโรคบางอย่างที่เชื่อถือกันว่าไม่จำเป็นต้องรักษาแผนปัจจุบันก็ได้ ตัวอย่างโรคที่นิยมรักษาแบบแผนโบราณ ได้แก่ ไข้ทับระดู ริดสีดวง โรคเกี่ยวกับเลือดลม โรคกระดูก และโรคพิษสุนัขบ้า เป็นต้น กล่าวโดยสรุปได้ว่าโดยทั่วไปชาวบ้านนิยมการรักษาแบบแผนปัจจุบันมากกว่าการรักษาแบบแผนโบราณ ซึ่งยังคงมีอยู่บ้างแต่ไม่แพร่หลายมากเท่าแผนปัจจุบันอีกต่อไป

และสำหรับความช่วยเหลือกันเมื่อเจ็บไข้ได้ป่วย ชาวบ้านนาขอมไม่ไปปรึกษา ผสส., อสม. และ ผสส., อสม. ก็ไม่เคยมาให้คำแนะนำ แต่ชาวบ้านมักช่วยเหลือกันเอง โดยการแนะนำกันจากประสบการณ์ของคนที่ผ่านมามีว่าเจ็บป่วยอย่างใดควรไปรักษาที่ไหน บางครั้งก็ช่วยพาไปโรงพยาบาล หรือช่วยเรียกรถเงินให้กันบ้าง ถ้าเป็นญาติกันมักไม่เอาค่าน หากไม่เป็นญาติ ถึงไม่มีก็ไม่เอาค่านเช่นกัน นับว่าชาวนาขอมมีจิตใจเอื้อเฟื้อช่วยเหลือพวกพ้องโดยไม่ถือเอา ถือเราเป็นอย่างดี

ระดับการพัฒนาทางด้านสุขภาพอนามัยและสิ่งแวดล้อม อาจพิจารณาได้จาก น้ำดื่ม น้ำใช้ กิจกรรมเกี่ยวกับสุขภาพสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ และการมีสถานบริการสุขภาพอนามัยในหมู่บ้าน ตลอดจนการจัดตั้งกองทุนพัฒนาสาธารณสุขต่าง ๆ ในหมู่บ้านประกอบกัน เพื่อบอกถึงระดับการพัฒนาสาธารณสุขของหมู่บ้านนาขอม ซึ่งพอจะกล่าวรวม ๆ ได้ว่า น่าจะอยู่ในระดับปานกลาง

สภาวะอนามัยสิ่งแวดล้อม หมู่บ้านนี้ไม่ค่อยมีความขาดแคลนในเรื่องน้ำดื่มและน้ำใช้ ในฤดูฝนแทบทุกบ้านมีน้ำฝน บางบ้านที่มีคู่มใหญ่เก็บน้ำสะอาดเพียงพอ ก็ดื่มน้ำฝนได้ตลอดปี นอกนั้นในฤดูแล้งก็กินน้ำสระ ซึ่งทุกกลุ่มบ้านมีสระเป็นของตนเอง ถ้าปีไหนฝนแล้งมาก ก็กินน้ำห้วยโดยขุดบ่อซึมเล็ก ๆ ซึ่งลึกมาก สำหรับน้ำใช้ ก็ใช้น้ำสระกับน้ำบ่อทั้งน้ำกินและน้ำใช้ชาวบ้านกล่าวว่าไม่มีปัญหาในเรื่องคุณภาพของน้ำแต่อย่างใด หมู่บ้านนี้ไม่ค่อยมีปัญหาในเรื่องการขาดแคลนน้ำ ยกเว้นปีใดที่แล้งจัดมาก ๆ แต่หากมีฝนตกสัก 1 เดือนจะไม่มีปัญหาในเรื่องการขาดแคลนน้ำ นอกจากนั้นในปีต่อไปจะมีโครงการสร้างตุน้ำหรือถังน้ำฝน โดยได้ทุนจากองค์การอนามัยโลกมา 4,500 บาท เพื่อใช้เป็นทุนหมุนเวียนภายในหมู่บ้านต่อไปอีกด้วย

สำหรับการสร้างส้วม หมู่บ้านนี้ยังมีส้วมใช้ไม่มากนัก เพียงร้อยละ 40 ของครัวเรือนทั้งหมดเท่านั้นที่มีส้วมใช้ ทางโรงเรียนนาขอมพยายามช่วยเหลือในเรื่องนี้ โดยมีโครงการพิมพ์วงส้วมสำหรับทำหลุมส้วมไว้จำหน่ายในราคาถูกตั้งแต่ พ.ศ. 2527 เพื่อให้ชาวบ้านขอมมีส่วนร่วมที่ถูกสุขลักษณะใช้มากขึ้น

หมู่บ้านนี้เคยมีถังขยะสาธารณะแต่พังไปแล้ว ในปัจจุบันจึงต่างคนต่างกำจัดขยะของตนเองโดยวิธีต่าง ๆ กัน ส่วนการกำจัดทราศสัตว์เลี้ยงใช้วิธีการฝังในกรณีตายเพราะโรค

กล่าวโดยสรุปได้ว่า สภาวะอนามัยสิ่งแวดล้อมของหมู่บ้านนี้อยู่ในเกณฑ์ไม่ดีนัก กล่าวคือไม่ค่อยถูกหลักสุขาภิบาลมากนัก

บริการทางการแพทย์และสาธารณสุข หมู่บ้านนี้มีสถานอนามัย 2 แห่ง แห่งหนึ่งอยู่ที่บ้านนาขอม อีกแห่งหนึ่งอยู่ที่บ้านหนองปรือ (เพิ่งสร้างเสร็จปี 2528) มีแพทย์ประจำตำบล 1 คน มีร้านขายยาอย่างเดียว 1 แห่ง (ของแพทย์ประจำตำบล) ร้านขายของชำที่ขายยาด้วย 10 แห่ง หมอกลางบ้าน หมอแผนโบราณ 5-6 คน หมอดำแย 3-4 คน รวมทั้ง ผสส. และ อสม. อีกด้วย

นับได้ว่าหมู่บ้านนี้มีบริการทางการแพทย์และการสาธารณสุขไม่น้อยทีเดียว และมีการใช้บริการต่าง ๆ ที่มีอยู่ค่อนข้างมาก ยกเว้นบุคลากรอาสาสมัคร (ทั้ง ผสส. และ อสม.) ที่ชาวบ้านกล่าวว่าไม่ค่อยได้พึ่งพาอาศัยนัก ซึ่งก็เป็นเรื่องธรรมดาเหมือนกับที่หมู่บ้านอื่น ๆ หรืออาจเป็นเพราะหมู่บ้านนี้มีสถานอนามัยอยู่ด้วยแล้วก็ได้ ส่วนสถานอนามัยนั้นอาจเป็นเพราะเพิ่งตั้งใหม่ ความนิยมจึงยังไม่มากเท่าสถานอนามัยบางแห่งที่ดั้งมานานแล้ว อย่างไรก็ตาม มีคำบอกเล่าว่าปัจจุบันความนิยมใช้บริการของสถานอนามัยค่อย ๆ เพิ่มขึ้นกว่าเดิมมากแล้ว

โครงการ/กิจกรรมพัฒนาสาธารณสุข นอกเหนือจากบริการสาธารณสุขต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้นแล้ว หมู่บ้านนี้ยังมีโครงการ/กิจกรรมพัฒนาสาธารณสุขต่าง ๆ อีกเช่น กองทุนยา (อยู่ที่บ้านหนองปรือ) กองทุนพัฒนาสาธารณสุข ศูนย์โภชนาการเด็ก และกองทุนโภชนาการ ซึ่งมีกิจกรรมชักนำหนักเด็กและกิจกรรมผลิตอาหารเสริม

ข้อที่น่าสังเกตก็คือ ชาวบ้านโดยทั่วไปไม่ได้ให้ความสนใจกับกิจกรรมทางด้านสาธารณสุขกันมากนัก อาจเป็นเพราะเป็นสิ่งที่ค่อนข้างไกลตัว หากยังไม่เจ็บป่วย ก็ยังไม่คิดว่าเป็นปัญหา ไม่เหมือนปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นปัญหาเฉพาะหน้าที่เขาต้อง

เผชิญอยู่ทุกเมื่อเชื่อวัน ดังนั้นหากจะนำกิจกรรมสาธารณสุขใหม่ ๆ เข้าไปในหมู่บ้าน หรือจะปรับปรุงโครงการสาธารณสุขต่าง ๆ ที่มีอยู่แล้ว ก็คงต้องสร้างความเข้าใจให้ชาวบ้าน เห็นความสำคัญของโครงการเหล่านั้นว่ามีประโยชน์ต่อพวกเขาเพียงใด และควรจะต้องมีการติดตามผลของโครงการต่าง ๆ ที่นำเข้าไปอย่างสม่ำเสมอด้วย เพื่อให้บังเกิดผลเป็นประโยชน์ต่อชาวบ้านอย่างแท้จริง

ปัญหาเฉพาะโรค : โรคไข้เลือดออก

ไข้เลือดออกเพิ่งระบาดมากในหมู่บ้านนี้เมื่อ พ.ศ. 2527 ชาวบ้านตระหนักถึงความรุนแรงของโรคนี้ จึงมักตอบว่า โรคนี้เป็นสาเหตุความเจ็บป่วยที่สำคัญอย่างหนึ่งของหมู่บ้านนาหอม

สาเหตุของโรคไข้เลือดออก ชาวบ้านเล่าให้ฟังว่า โรคไข้เลือดออกมักเป็นในเด็ก มีผู้ใหญ่เป็นบ้างเหมือนกัน ไม่ทราบเพราะเหตุใด เพราะคิดว่ามักเป็นแต่ในเด็ก เนื่องจากเด็กนอนกลางวันและถูกยุงกัด ส่วนใหญ่ตอบว่า สาเหตุของไข้เลือดออกเกิดจากการถูกยุงลายกัดเวลากลางวัน ซึ่งยุงลายนี้จะมีชุมชุมมากในช่วงปลายฤดูฝน ยุงลายมักอยู่ในบ้านตามซอกมิด ๆ ไม่ชอบอยู่ตามป่าหญ้า และมักไขในที่มีน้ำขัง เช่น ในโอ่งน้ำ หรือในกะลา ไข้เลือดออกเป็นโรคติดต่อกันได้ เพราะยุงไปกัดคนที่กำลังเป็น แล้วไปกัดคนอื่นต่อ ๆ ไปเรื่อย ๆ ทำให้เป็นกันมาก แต่โรคนี้ไม่ระบาดทุกปี ไม่ทราบเป็นเพราะเหตุใด และมีข้อสังเกตว่า เด็กผู้ชายมักเป็นโรคนี้น่ากว่าเด็กผู้หญิง

อาการของโรคไข้เลือดออก มักมีอาการตัวร้อน เป็นไข้ นอนซึม บางคนก็มี ผื่นแดงขึ้นตามเนื้ออ่อน เมื่อรู้ว่าโรคนี้ระบาด ผู้ใหญ่มักคอยสังเกตดูอาการของเด็ก ๆ หากมีอาการน่าสงสัย เช่น ตัวร้อนจัด มักไม่ร้อให้ลูกตัวร้อนนาน ๆ จะรีบพาไปหาหมอทันที

การรักษา เมื่อเกิดเป็นหรือสงสัยว่าเป็นโรคนี้เข้า ดูเหมือนจะไม่มีใครคิด ใช้วิธีการรักษาแบบแผนโบราณเลย ต่างพากันใช้วิธีการรักษาแบบแผนใหม่ทั้งสิ้น บางคนเมื่อ เห็นลูกตัวร้อน เป็นไข้สูง คิดว่าเป็นไข้ธรรมดา ก็ให้กินยาลดไข้ และเช็ดตัวให้ก่อน เมื่อ ไม่หายจึงรีบพาไปหาหมอ บางคนเมื่อลูกตัวร้อนจัดก็รีบพาไปหาหมอทันทีโดยไปรักษาในที่ ต่าง ๆ กัน ทั้งกับแพทย์ประจำตำบล เจ้าหน้าที่อนามัย คลินิกที่วังพิบูล หรือที่ไพศาลี รพ. ไพศาลี รพ. ท่าตะโก หรือ รพ. แม่และเด็กที่นครสวรรค์ เป็นที่น่าสัง เกตว่าคน นิยมไปรักษากับแพทย์ประจำตำบลมากกว่าไปสถานอนามัย โดยให้เหตุผลว่าแพทย์ประจำ ตำบลรักษาเก่ง เมื่อไปถึง ก็ให้น้ำเกลือทุกครั้งไป ต่างจากเจ้าหน้าที่อนามัย ซึ่งบาง ครั้งไม่สามารถให้การรักษได้ทันที ต้องวิฑูไปปรึกษาหมอใหญ่ก่อน ความรู้สึกเช่นนี้มีผล ต่อศรัทธาและความเชื่อถือของประชาชน ซึ่งผู้ให้บริการของรัฐควรคำนึงถึงสิ่งนี้ด้วย เพื่อ สร้างศรัทธาและเพิ่มความเข้าใจของประชาชนต่อวิธีการรักษาของเจ้าหน้าที่อนามัยให้มาก ยิ่งขึ้น เพื่อให้ประชาชนมีโอกาสได้รับการรักษาอย่างถูกต้องมากขึ้น

การป้องกันโรค ชาวนาขอมทราบว่า วิธีป้องกันโรคไข้เลือดออกควรป้องกัน ไม่ให้ถูกยุงกัดเวลากลางวันโดยการกางมุ้งให้เมื่อเด็กนอนกลางวัน และควรกำจัดน้ำขัง เพื่อไม่ให้ยุงลายฟักไข่โดยการปิดฝาคุ่มน้ำและคว่ำกะลาหรือภาชนะอื่น ๆ ที่อยู่บนพื้นดินเพื่อ ไม่ให้น้ำขัง และส่วนมากรู้ว่าควรฉีดคิตี แต่ไม่ทราบจะไปหาที่ไหนมาฉีด หลายคนตอบ ว่าควรฉีดยาฆ่าแมลงหรือยาฆ่ายุงด้วย เพื่อเป็นการกำจัดยุง

การปฏิบัติ แม้ว่าชาวบ้านนาขอมส่วนใหญ่จะรู้จักโรคนี้เป็นอย่างดี ทั้งสาเหตุที่ทำให้เกิดโรคและวิธีการป้องกันโรค แต่การปฏิบัติบางครั้งก็ไม่ตรงกับความรู้รัก เช่น ส่วนใหญ่มีความรู้ว่าจะป้องกันลูกไม่ให้ถูกยุงกัดเวลากลางวันโดยกางมุ้งให้เมื่อเด็กนอนกลางวัน แต่ก็มักไม่ได้ปฏิบัติกันสม่ำเสมอ ส่วนมากจะระมัดระวังเป็นพิเศษเมื่อลูกป่วยหรือเพิ่งหายป่วยใหม่ ๆ โดยคอยกางมุ้งให้ แต่ปกติธรรมดาเวลากลางวันก็มักปล่อยให้เด็กให้อยู่กันเอง เนื่องจากผู้ใหญ่ต้องออกไปทำงานในไร่นา ไม่มีเวลาดูแลเอาใจใส่เด็กมากนัก หรือถ้าเป็นเด็กที่โตเข้าโรงเรียนแล้ว เวลากลางวันก็ไปนอนที่โรงเรียน เสาร์อาทิตย์ ก็ไปเที่ยวเล่น ไม่สามารถระมัดระวังตลอดเวลาไม่ให้ถูกยุงกัดได้ เนื่องจากไม่มีเวลาดูแลอย่างใกล้ชิดได้ตลอดเวลา

ส่วนการป้องกันไม่ให้ยุงลายวางไข่ ส่วนใหญ่ก็ฉีดพ่นน้ำกันอยู่แล้ว แต่ก็กล่าวกันว่ายุงก็ยังสามารถวางไข่ได้อยู่ดี ชาวบ้านนาขอมจึงมีวิธีป้องกันการวางไข่ของยุงที่น่าสนใจมาก คือปล่อยปลาหมอหรือปลากะตัก 1-2 ตัวลงในโอ่งน้ำเพื่อให้คอยกินลูกน้ำ ซึ่งไม่ได้ทำให้น้ำเสียหรือน้ำมีกลิ่นแต่อย่างใด และถ้าปลาตายก็ปล่อยปลาลงไปใหม่ ซึ่งชาวบ้านบอกว่า วิธีนี้นี้ใช้ได้ผลดีมาก แต่วิธีการกำจัดการวางไข่ของยุงลายอีกวิธีหนึ่งโดยการให้ควากะลาหรือภาชนะอื่นที่อยู่นบนพื้นดินให้หมดนั้น ชาวบ้านบอกว่าทำได้ยากมาก นอกนั้น ก็ยังมีการฉีดยาฆ่าแมลงเพื่อกำจัดยุงลายอีกด้วย บางคนฉีดที่ได้ทุนบ้าน มีอยู่รายหนึ่งฉีดยาฆ่าแมลงทั่วบ้านแล้วบิตอบไว้ 7 วันจึงเข้าไปอยู่ (ทำดังนี้หลังจากที่ถูกเป็นโรคไข้เลือดออกแล้ว) บางรายก็ฉีดยาสำหรับฆ่ายุงโดยเฉพาะทุกอาทิตย์ และเมื่อปี 2527 ซึ่งไข้เลือดออกระบาดมาก ทางคณะกรรมการหมู่บ้านได้ไปติดต่อขอเครื่องพ่นดีดีทีจากสุขาภิบาลมาได้ฟรี แล้วเก็บเงินบ้านละ 5 บาทเป็นค่าจ้างคนพ่นยาวันละ 30 บาท พ่นครั้งเดียวทั้งหมู่บ้าน แต่ชาวบ้านบอกว่าไม่ค่อยได้ผลนัก พอหมดยาก็ยุงชุมอีกเหมือนเดิม อย่างไรก็ตามชาวบ้านก็ยินดีอยากให้นำดีดีดีดีให้อีกเพื่อเป็นการกำจัดยุง เนื่องจากการ

สอบถามชาวบ้านไม่เคยใช้ทรายอะเบทใส่ลงไปในคุ่มน้ำเพื่อกำจัดลูกน้ำ และไม่รู้จักด้วยว่าคืออะไร เนื่องจากไม่เคยมีใครมาเล่าให้ฟังหรือแนะนำให้ใช้แต่อย่างใด

สรุป สรุปได้ว่าชาวนาขอตระหนักถึงความร้ายแรงของโรคไข้เลือดออก เนื่องจากเพิ่งระบาดและเนื่องจากเป็นโรคที่มักเกิดกับเด็ก ๆ ด้วย ส่วนใหญ่ก็ทราบถึงสาเหตุและวิธีการป้องกันโรคกันเป็นอย่างดี และก็มีกฏปฏิบัติเพื่อพยายามป้องกันโรคด้วย การปฏิบัติบางอย่างก็เหมาะสม เช่น การใส่ปลาในโอ่งน้ำเพื่อช่วยกำจัดลูกน้ำ แต่บางอย่าง เช่น การใช้ยาฆ่าแมลงฉีดรอบบริเวณบ้านหรือใต้ถุนบ้านก็น่าเป็นอันตราย บางอย่าง เช่น การกางมุ้งให้ลูกเมื่อนอนกลางวัน ก็เป็นสิ่งที่ทำไม่ได้ตลอดเวลาเนื่องจากไม่มีเวลาดูแลลูกมาก หรืออาจไม่เห็นความจำเป็นของการกางมุ้งอย่างจริงจังด้วยก็ได้ บางรายก็มีการปฏิบัติที่แปลกๆ เช่น กางมุ้งให้เมื่อลูกนอนบนบ้าน แต่ถ้านอนใต้ถุนบ้านไม่ต้องกาง โดยคิดว่ายุ่งคงไม่กัด ดังนั้น การให้ความรู้เพิ่มเติมในสิ่งที่ชาวบ้านยังไม่รู้จริงก็ยังเป็นประโยชน์และเป็นสิ่งที่ควรทำอยู่ แต่สิ่งที่ยากลำบากยิ่งกว่าน่าจะได้แก่การจะทำอย่างไรจึงจะให้ชาวบ้านเปลี่ยนพฤติกรรมการปฏิบัติบางอย่างที่เสี่ยงต่อการเป็นโรคไข้เลือดออก

ปัญหาเฉพาะโรค : โรคจิตประสาท

เมื่อถามว่า โรคใดที่มีคนเป็นกันบ่อย ๆ หรือเป็นโรคร้ายแรงนับเป็นปัญหาสำคัญของหมู่บ้าน ไม่มีผู้ใดคิดถึงโรคจิตประสาท หรือ อาการปัญญาอ่อน คิดสารเสพยาผิด ลมบ้าหมู ลมชัก การหวาดระแวงเกินกว่าเหตุหรือพยายามฆ่าตัวตายโดยไม่มีเหตุผล หรือ การปวดศีรษะบ่อย ๆ โดยไม่รู้สาเหตุ (ซึ่งล้วนจัดอยู่ในกลุ่มโรคจิตประสาท) ว่าเป็นปัญหาสำคัญของหมู่บ้านแต่อย่างใด แต่เมื่อลองซักถามไปเรื่อย ๆ ทิละอาการ ก็พบว่า หมู่บ้านนี้ก็เช่นเดียวกับหมู่บ้านอื่น ๆ คือ มีคนคิดยาบรรเทาปวดมากเป็นจำนวนที่น่าตกใจ ถึงร้อยละ 70-80 แต่อาการอื่น ๆ ก็มีคนเป็นกันไม่มากนัก

การติดยาบรรเทาปวด ไม่ว่าสอบถามใครก็ตาม จะได้ข้อมูลตรงกันว่า หมู่บ้านนี้มีการกินยาบรรเทาปวดกันมาก บางคนก็กินมาก บางคนก็กินน้อย แต่ส่วนมากก็กินกันแทบทั้งนั้น จนมีคำกล่าวว่า "ขายดีกว่าขายเหล้าเสียอีก"

สาเหตุของการติดยาบรรเทาปวด ชาวนาขอมก็เช่นเดียวกับชาวชนบทส่วนใหญ่ของประเทศ กล่าวคือมีอาชีพทำไร่ทำนา และต้องทำงานหนักแบบ "หลังสู้ฟ้าหน้าสู้ดิน" อยู่ท่ามกลางแสงแดดตลอดทั้งวัน จึงมักมีอาการปวดศีรษะ หรือ ปวดหลัง ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ เกิดขึ้นบ่อย ๆ เมื่อเกิดอาการเช่นนั้นขึ้น วิธีแก้ปัญหาง่ายที่สุดและได้ผลทันทีก็คือ ซื้อยาบรรเทาปวด เช่น ทัมใจ นูรา ตราไก่ A.N.T. มากิน ซึ่งยาพวกนี้มีราคาถูกและซื้อหาได้ง่าย ผลที่ได้ก็หายปวด รู้สึกสบายสามารถทำงานต่อไปได้ เมื่อกินบ่อย ๆ เข้า ก็เกิดอาการติดยาไม่กินไม่ได้ คนที่ติดมาก ๆ ต้องกินทุกวัน วันละ 5-6 ซองก็มี วันละ 10 กว่าซองก็มี ถึงกับกล่าวว่าพอหาเงินมาได้ ก็ต้องรีบไปซื้อยาพวกนี้มาไว้ก่อน บางคนตื่นเช้าขึ้นมา ต้องกินยาบรรเทาปวดก่อนทำอย่างอื่น เรียกว่า "ต้องเอาทัมใจล้างหน้าเสียก่อน" และเวลานอน ถ้าไม่ได้กินยาเหล่านี้นอนไม่หลับอีก ต้องกินยาเสียก่อนจึงจะนอนหลับได้ เรียกว่าเป็นสิ่งจำเป็นที่ขาดไม่ได้สำหรับชีวิตประจำวันไปเลยทีเดียว

ความรู้และการปฏิบัติ ส่วนใหญ่ทราบกันดีว่า การกินยาบรรเทาปวดคนาน ๆ ก่อให้เกิดปัญหาต่อสุขภาพหลายอย่าง แต่บอกไม่ได้ว่าจะเกิดปัญหาอะไรบ้าง แต่ปัญหาหนึ่งที่กล่าวถึงกัน ก็คือ กินแล้วทำให้ปวดท้อง แรก ๆ ก็ไม่รุนแรงนัก ไม่ถึงกับเป็นอุปสรรคต่อการทำงาน คนที่กินยาเหล่านี้นาน ๆ มักเป็นโรคกระเพาะอาหารด้วย เคยมีคน que ติดยา มากแล้วมีอาการของโรคกระเพาะอาหารอย่างรุนแรงจนถึงตายมาแล้วในหมู่บ้านนี้

อย่างไรก็ตาม แม้จะทราบกันดีว่า ยาบรรเทาปวดเหล่านี้มีผลร้ายต่อสุขภาพในระยะยาวเพียงใด แต่ก็ยังกินกันอยู่เป็นประจำ เนื่องจากราคาถูกมาก หาซื้อได้ง่าย และระงับปวดได้ทันที ครึ่งกินไปนาน ๆ ก็ติด เมื่อถึงเวลากินก็นึกถึงอยากกินมาก ไม่กิน

ไม่ได้ ถ้าไม่กินจะอารมณ์เสีย มีอาการเซื่องซึม ทำงานไม่ได้ ถ้าอยากกินแล้วไม่มีบางคน ถึงกับเอาซองยาบรรเทาปวดมาฉีกเป็นยาสูบก็มี ส่วนใหญ่ไม่มีใครคิดอยากเลิก แต่ก็มีบางคนที่ยกบอกว่าอยากเลิก แต่ไม่ทราบจะเลิกได้อย่างไรเพราะถ้าไม่กินก็ปวดหัว หรือปวดเมื่อยไปหมด ทำให้ทำงานประกอบอาชีพไม่ได้ แม้ว่ากินยาเหล่านี้แล้วจะรู้สึกแสบท้อง แต่ก็ยังกินอยู่ ถ้าปวดท้องมาก ก็ใช้วิธีกินยาแก้โรครกระเพาะอาหารซื้อแอนตาซิลควบคู่ไปกับการกินยาบรรเทาปวดที่กินอยู่ประจำ บางคนก็ใช้วิธีลองเปลี่ยนเป็นยาลดกรดอื่น เช่น ถ้ากินทัมโซนีน ๗ แล้วรู้สึกปวดท้อง ก็ลองเปลี่ยนไปกินนูรา เป็นต้น มีชาวบ้านหลายคนตั้งคำถามย้อนกลับมาว่า ถ้าหากยาเหล่านี้ไม่ดี กินแล้วเป็นอันตรายจริง ทำไมไม่ห้ามบริษัทผู้ผลิตยาไม่ให้ผลิตออกมาจำหน่าย หากเลิกผลิตคนกินก็ต้องค่อย ๆ เลิกกินไปเอง ถึงคิดอย่างไรก็ต้องเลิกได้ ทำไมจึงเตือนแต่ประชาชน แต่ไม่เตือนบริษัทผู้ผลิตยา ซึ่งเป็นคำถามที่น่าคิดมาก ผู้วิจัยไม่สามารถตอบคำถามนี้เองได้ จึงใคร่ขอส่งผ่านคำถามนี้ต่อไปยังผู้เกี่ยวข้องทั้งหลายให้ช่วยกันคิดค้นหาคำตอบ เพื่อประโยชน์ต่อการพัฒนาสุขภาพอนามัยของชาวชนบทโดยทั่วไปด้วย

โรคประสาท ในหมู่บ้านนี้มีคนเป็นโรคประสาทไม่มากนัก แต่ก็ยังมีบ้างเหมือนกัน อาการเท่าที่สอบถามมาก็คล้าย ๆ กัน กล่าวคือ กินไม่ค่อยได้ นอนก็ไม่หลับ และคิดมาก แต่อาการเหล่านี้ไม่ได้เกิดขึ้นทุกวัน สาเหตุคิดว่าเกิดจากการคิดมาก ทั้งในเรื่องการประกอบอาชีพและเรื่องวิตกกังวลอื่น ๆ ถ้ามีเรื่องอะไรขึ้นมา ก็จะคิดมากกว่าปกติธรรมดา เช่น เมื่อสุนัขของเพื่อนบ้านโดนยาเบื่อ ก็คิดว่าบ้านตนเองคงต้องโดนขโมยของบ้าง คิดมากเข้าก็นอนไม่หลับ แต่ถ้าวันไหนทำงานหนักมาก ๆ ก็นอนหลับได้ ถ้ามีอาการมาก ๆ ก็รักษาโดยใช้วิธีแบบแผนปัจจุบัน บ้างก็ไปไพศาล บ้างก็ไปนครสวรรค์ หอค่อยยังชั่วก็เลิกรักษา ถ้าเป็นมากก็ไปรักษาอีก บางคนรักษาแผนปัจจุบันนาน ๆ หมดค่าใช้จ่ายไปมาก ก็หันมากินยาหม้อแทนก็มี

โรคปัญญาอ่อน ทั้งหมดในบ้านมีปัญญาอ่อนเพียง 2 คน แต่อาการไม่หนักมาก เป็นผู้ชายทั้งคู่ รายหนึ่งออกจากโรงเรียนแล้ว อายุ 18 ปี ร่างกายปกติทุกอย่าง ไม่เคยมีอาการเจ็บป่วยอะไรเป็นพิเศษ ไม่เป็นภาระอย่างใดต่อครอบครัว และยังช่วยทำงานของครอบครัวได้ด้วย โดยทำหน้าที่เลี้ยงวัว อาการคือ ความจำไม่ค่อยดี จำอะไรไม่ค่อยได้ โดยเฉพาะการนับเลขมีปัญหา เรียนจบชั้น ป.2 ส่วนอีกคนหนึ่งอายุ 11 ปี กำลังเรียนอยู่ชั้น ป.2 จำอะไรไม่ค่อยได้เช่นกัน เป็นเด็กที่พูดได้ช้า เริ่มพูดเมื่ออายุ 6 ปี แพทย์บอกว่าลิ้นไก่สั้นจึงพูดได้ช้า เชื้อสายทางพ่อแม่ไม่เคยมีใครเป็นเช่นนี้มาก่อน การคบหาสมาคมกับเพื่อน ๆ ไม่มีปัญหาแต่อย่างใด แม้ว่าจะถูกล้อเลียนบ้าง แต่ก็มีเพื่อนชอบเล่นด้วยเป็นประจำ เนื่องจากเป็นคนอารมณ์ดี ยิ้มอยู่เสมอ

ทั้ง 2 รายนี้ไม่ได้ไปรับการรักษาที่ไหนแต่อย่างใด

โรคลมบ้าหมู / ลมชัก มีคนเป็นโรคนี้นับบ้าง แต่ก็มีไม่มากเช่นกัน ส่วนใหญ่คนที่ เป็นลมชักเริ่มมีอาการเมื่อเป็นผู้ใหญ่แล้ว และมักรู้ตัวล่วงหน้าว่าจะเป็น บางคนบอกว่า เวลาคิดถึงเรื่องชัก ก็จะทำให้เกิดอาการขึ้นทันที หรือเวลาทำงานเหนื่อยมาก ๆ ก็เป็น อาการเมื่อเป็นคือแน่น หายใจไม่ออก อึดอัดมาก หน้าเขียวมือเท้าเขียวค้ำ น้ำลายฟูมปาก และพูดไม่ได้ ซึ่งชาวบ้านหรือเพื่อนที่พบเห็นก็จะช่วยเหลือกันโดยการช่วยจับ และช่วยกดท้อง บางคนก็เป็นบ่อย บางคนก็นาน ๆ เป็นที การรักษาทั้งรักษาแผนปัจจุบันโดยการไปคลินิก หรือการซื้อยากันชักมากินป้องกันไว้ ก็กับการรักษาแผนโบราณโดยการกินยาสมุนไพรต่าง ๆ ไม่มีใครทราบว่าโรคนี้เกิดจากสาเหตุอะไร มีอยู่รายหนึ่งบอกว่าเคยคิดว่าผีทำ แต่ก็ไม่เคยไปหาหมอผี ใช้วิธีกินยากันชักป้องกันไว้ ซึ่งก็รู้สึกว่าได้ผล ทำให้อาการห่างออกไปมาก นาน ๆ จึงจะเป็นสักครั้งหนึ่ง เวลาที่ไม่ชัก ก็ปกติทุกอย่าง ไม่หลงลืม ทำงานการได้เช่นปกติทุกอย่าง ไม่มีใครล้อเลียนคนที่มีอาการ เช่นนี้ ส่วนใหญ่มักสงสารและเห็นใจมากกว่า

แต่มีเด็กผู้หญิงคนหนึ่ง อายุ 4 ขวบเศษ เริ่มมีอาการชักมาตั้งแต่อายุ 5 เดือนเศษ โดยประสบอุบัติเหตุหกล้มหัวฟาดพื้น หมอสดิแม่เอาไปอาบน้ำ ก็มีอาการชักกระดูก แล้วก็เลยเป็นติดต่อมาเรื่อย ๆ เวลาเป็นจะตัวร้อน กระตุก ตาเหลือง น้ำลายไหล ก่อนมีอาการชักมักจะร้องเสียงดัง แล้วจึงชักแน่นิ่ง เกร็งไปหมด ตอนเล็ก ๆ ชักวันละ 2-3 ครั้ง ปัจจุบันอาการทางลงมาก แต่ก็ยังเป็นอยู่ เด็กคนนี้มีรูปร่างผิปกติ ช่วงคอใหญ่ ปากเบี้ยว และพูดไม่ได้ ไม่ชอบนั่ง ชอบยืนหรือเดินอยู่เสมอ ถ้าตีใจจะตีตัวเองและวิ่งไปมา ถ้าถูกขัดใจจะทำร้ายตนเองแรง ๆ สุขภาพโดยทั่วไปแข็งแรงดี ไม่ค่อยได้เจ็บไข้ด้วยโรคอื่น พ่อแม่พาไปรักษาหลายแห่ง เช่น ไปสถานือนามัย โรงพยาบาลอำเภอ โรงพยาบาลจังหวัด ทั้งฉัตยา และกีนยา แต่ก็ไม่หาย เคยมีคนบอกว่าผีเข้าก็พาไปทรงเจ้าเข้าทรงรณันันต์ ก็ไม่หาย หมอคำรักษาพยาบาลไ้มาก จนต้องขายควาย ขายน้า และภูหนันันต์ หลัง ๆ ก็เลยใช้วิธีให้กินยาแก้ไ้ แก้ววด ชื่อยา Novalgin หลังจากที่ถูกชักแล้วเพื่อลดไ้ การที่เด็กเป็นเช่นนี้ไ้มีใครลื้อเลียนหรือรังแกเพราะกลัวว่าจะเกิดชักขึ้นมไ้ อีกหนึ่งของเด็กคนนีกินยาแก้ปวดมานานแล้ว ตั้งแต่ยังไ้มีลูก เมื่อท้งก็ไ้ได้หยุดกิน และเมื่อท้งเด็กคนนไ้ได้ 7 เดือน ก็มไ้มีอาการชไ้ครั้งตัว จึงกินยาแก้ปวด A.N.T. น้อยมไ้ยิ่งขึ้นกว่าเดิม จนปัจจุบันก็ยังมีกินอยู่ทุกวัน ถ้าไม้กินก็ปวดหัวทำงานไ้ไ้ไหว

โรคจิตประสาท เท่าที่ทราบมี 3 คน เป็นแม่ลูกกันคู่หนึ่ง และเป็นผู้ชายอีกคนหนึ่ง เนื่องจากอาการของท้ง 3 คน ไ้ไม่เหมือนกัน จึงจะขอลำวถึงทีละคน

คนแรก เป็นลูกสาวปัจจุบันอายุ 26 ปี มีอาการผิดปกติเมื่ออายุ 22 ปี เริ่มด้วยการออกไปเกี่ยวข้าวแล้วปวดศีรษะมาก พาไปฉัตยาที่วังพิฤลก็ไ้หาย ต่อมาไ้รู้สึกตัวแล้วกล้มคลั่ง ร้องพล่านท้งบ้าน ร้องโหยทวน คล้ายผีเข้า รื้อของกระจุยกระจาย แม่เสื้อผ้าของตนเองก็ต้งออกหมด ต้งล่ำมไ้และผูกมือไ้ และต้งป้อนข้าว บ้อนน้ำ ตลอดเวลาเป็นระยะเวลา 2 ปี ส่วนใหญ่ของช่วงเวลานันจะไม่ค่อยรู้สีกตัว การรักษาก็ใช้ท้งวิธี

แผนปัจจุบันและแผนโบราณ เริ่มด้วยการพาไปฉีดยาที่คลินิก แล้วซื้อยาระงับประสาทมากิน เป็นเดือน ๆ ไม่ได้ผล ก็หาหมอพระมารักษาบ้าง ให้กินยาหม้อบ้าง ผู้ป่วยบอกเสมอว่า ถูกผีเข้าให้เข้าทรงและแก้บน ตอนหลังจึงปลุกศาลให้ อากาาก็ดีขึ้นแต่ยังไม่หายดี ภายหลังพอไปวัดมันในไร่ พบพระพุทธรูปองค์เล็ก ๆ อยู่ในดิน จึงเอากลับมาแช่น้ำ และอาบ ให้ลูกสาวก็หายมาจนบัดนี้ได้ 2 ปีแล้ว ปัจจุบันมีอาการปกติทุกอย่าง และช่วยทำงานบ้านและงานในไร่ได้เหมือนเดิม แต่จำเหตุการณ์ขณะที่ป่วยไม่ได้เลย ไม่ทราบแน่ชัดว่าสาเหตุการเจ็บป่วยคืออะไร แต่พอคิดว่าอาจเป็นเพราะเลือดลมหรือประจำเดือนไม่ปกติ เพราะเคยเป็น ไข้ทับยุงมาถึง 2 ครั้งแล้ว และจากการสอบถามมีบรรพบุรุษผู้หนึ่งเคยเป็นโรคนี้นมาก่อนโดยมีอาการ เช่นเดียวกันเลย

คนที่สอง เป็นแม่ของคนแรก มีอาการไม่ค่อยปกติเช่นกัน กล่าวคือนึกจะทำอะไรก็ทำ นึกอยากไปไหนก็ไป เช่น ไปร้านขายของซื้อของกินโดยไม่จ่ายเงิน ต้องคอยตาม ใช้น้ำ บางวันกินนอนไม่หลับ นั่งได้ตลอดคืน บางทีก็หลับตลอดเวลา นิ่งก็หลับ เดินก็หลับ บางครั้งก็ทำงานได้ บางครั้งก็ทำไม่ได้ และมีอาการหลง ๆ ลืม ๆ บ้าง เป็นเช่นนี้มานานแล้ว ตั้งแต่ก่อนแต่งงาน แต่ก็เป็น ๆ หาย ๆ สามปีไม่เคยพาไปหาหมอเลย เพราะคิดว่าไม่ได้เป็นอะไรมาก และไม่รู้ว่าเป็นเพราะเหตุใด ซื้อแต่ยาระงับประสาทบ้าง ยานอนหลับบ้าง ยาลมบ้างมาให้กิน และไม่ได้ลองอาบน้ำแช่พระพุทธรูปให้ดัง เช่นที่ทำให้ลูกสาวแต่อย่างใด

คนที่สาม เป็นผู้ชาย เดิมก็ปกติดีทุกอย่าง ต่อมาเกิดอุบัติเหตุรถจักรยานยนต์ แล้วไปรักษาที่โรงพยาบาลจังหวัดนครสวรรค์ เมื่อกลับมาก็มีอาการซึม ๆ เจ็บ ๆ ไม่พูดไม่จา กับใครมาตลอด ภรรยาบอกว่าหมดสมรรถภาพทางเพศแล้วด้วย

โรคติดสุรา / ติดกัญชา คนติดกัญชาที่ใคร ๆ กล่าวถึงมีเพียงรายเดียว อายุ 50 ปีเศษ สูบกัญชาโดยให้เหตุผลว่าสูบกัญชาดีกว่าเหล้า สูบแล้วปลอดโปร่ง มีหัวคิดดี คิดอะไรออกหมด ไม่เป็นผลเสียหายกับการทำงานแต่อย่างใด ปัจจุบันไม่ค่อยได้สูบแล้ว เนื่อง

จากเป็นโรคมาได้ 2 ปีแล้ว เคยไปตรวจที่โรงพยาบาลจังหวัด เอ็กซ์เรย์และเอายามา กิน แต่ตอนนี้ไม่ได้รักษาทำอะไรเลย ถ้ามีเพื่อนมาหาที่ยังสูบบ้าง ไม่คิดว่าการสูบบุหรี่จะทำให้เกิดผลเสียแต่อย่างใด ครอบครัวและเพื่อนบ้านก็ไม่มีใครรังเกียจการสูบบุหรี่ของคุณ

คนคิดเหล้า บางคนก็บอกว่า หมู่บ้านนี้เคยมีคนคิดเหล้าแต่เดี๋ยวนี้ไม่มีแล้ว แต่ที่พบมีอยู่รายหนึ่ง อายุ 48 ปี เริ่มกินเหล้ามาตั้งแต่ก่อนแต่งงานแต่มาากจนคิดได้ประมาณ เกือบ 20 ปีแล้ว เวลาไม่ได้กินเหล้าก็ทำมาหากินได้ปกติ แต่ถ้ากินเหล้าเมาแล้วอาละวาด กับลูกเมีย ทำลายข้าวของในบ้านจนลูกเมียต้องหนีไปอยู่ที่ไร่ บางครั้งก็ถึงขั้นทะเลาะกัน เพราะจะมาขู่เข็ญเอาเงินไปซื้อเหล้ากินหมด บางครั้งก็ถึงกับเอาข้าวของที่พอจำนำได้ไป จำนำหมด เจ้าตัวไม่คิดว่าเป็นปัญหาและไม่สนใจที่จะรักษา ภรรยาบอกว่าไม่มีเงินที่จะพา ไปรักษา เพื่อนบ้านก็คงรำคาญเหมือนกัน แต่ไม่มีใครพูดว่าอะไร

การพยายามฆ่าตัวตาย เท่าที่ปรากฏ หมู่บ้านนี้ไม่มีใครพยายามคิดฆ่าตัวตายแต่อย่างใด

สรุป คงพอสรุปได้ว่า อาการของโรคจิตประสาทที่สำคัญและน่าจะเป็นปัญหา มากที่สุดได้แก่การติดยาเสพติด เนื่องจากมีคนคิดเป็นจำนวนมาก และต่างก็บอกว่าจำเป็นต้องใช้ และยังไม่ค่อยมีใครคิดอยากเลิกเท่าใดด้วย ทั้งที่เป็นโทษต่อร่างกายอย่างมาก ส่วนอาการหรือโรคอื่น ๆ นั้น แม้ว่าบางโรคจะค่อนข้างรุนแรงแต่ก็มีคนเป็นไม่มาก ถ้าเทียบ กันแล้ว อาการติดยาเสพติดน่าจะเป็นปัญหาที่สำคัญและมีระดับความร้ายแรงมากเมื่อ เทียบกับอาการอื่น ๆ ของกลุ่มโรคจิตประสาท น่าจะมีการรณรงค์ให้ชาวชนบทโดยทั่วไปได้ ตระหนักถึงโทษภัย ของยาเสพติดต่าง ๆ ที่นิยมใช้กันอย่างแพร่หลาย รวมทั้งแนะนำทาง เลือกอย่างอื่นให้ด้วย เมื่อเกิดอาการปวดหัวหรือปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ ซึ่งย่อมเกิดขึ้นอย่างหลีกเลี่ยง ไม่ได้สำหรับผู้ต้องทำงานหนักเช่นชาวนาชาวไร่ทั้งหลาย สำหรับโรคจิตประสาทนี้ การให้

ความรู้ที่ถูกต้องยังเป็นสิ่งสำคัญอย่างมาก เนื่องจากชาวชนบทส่วนใหญ่ยังไม่มีความรู้ที่ถูกต้องทั้งในเรื่องสาเหตุ การป้องกัน และการรักษา จึงทำให้ไม่สามารถปฏิบัติตัวได้อย่างถูกต้อง เมื่อมีอาการต่าง ๆ เกิดขึ้น

แนวทางสำหรับดำเนินโครงการ

ความต้องการและความตื่นตัวของชาวบ้านเกี่ยวกับโรคไข้เลือดออกและโรคจิต

ประสาธ : จากการศึกษา พบว่าโรคไข้เลือดออกเป็นโรคที่ชาวบ้านถือเป็นปัญหาสำคัญมาก ปัญหาหนึ่งของหมู่บ้าน ชาวบ้านมีความตื่นตัวในเรื่องโรคนี้นมาก และมีความต้องการที่จะป้องกันโรคนี้นไม่ให้เกิดขึ้นอีก และได้พยายามดำเนินการป้องกันบางอย่างอยู่แล้ว แต่ก็ยังมีบางสิ่งบางอย่างที่ไม่ได้ปฏิบัติหรือปฏิบัติยังไม่ถูกต้องหรือยังไม่ครบถ้วนตามที่ควรปฏิบัติ อันอาจเนื่องมาจากความไม่รู้หรือความไม่สะดวกในการปฏิบัติ ทางผู้ที่จะนำโครงการเข้าไปควรพยายามให้ความรู้ที่ถูกต้องและหาวิธีแก้ไขให้พอปฏิบัติได้โดยไม่ขัดกับการดำรงชีพประจำวันของชาวบ้าน ซึ่งน่าจะได้ผลดี เนื่องจากชาวบ้านมีความตื่นตัวและเห็นความสำคัญของปัญหานี้นมากอยู่แล้ว

ส่วนปัญหาโรคจิตประสาธนั้น แม้ว่าชาวบ้านจะไม่ได้คิดถึงโรคนี้ว่าเป็นปัญหาสำคัญของหมู่บ้านแต่อย่างใด แต่หลังจากการสอบถามพูดคุยก็ปรากฏว่าหมู่บ้านนี้มีคนติดยาบรรเทาปวดมาก และมีอาการข้างเคียงเกิดขึ้นเมื่อกินยา คือ ปวดกระเพาะอาหารมาก แม้ว่าส่วนใหญ่จะไม่ได้คิดเล็ก แต่หากมีการไปให้ความรู้เกี่ยวกับโทษภัยของยาเหล่านี้ และแนะนำว่าควรปฏิบัติตนอย่างไรเมื่อเกิดปวดหัวหรือปวดกล้ามเนื้ออันเป็นธรรมดาของการประกอบอาชีพของเขาแล้ว ก็คิดว่า น่าจะเป็นสิ่งไม่ยากนักในการชักจูงใจชาวบ้านให้เห็นถึงอันตรายของการกินยาบรรเทาปวดอันเป็นเสมือนยาเสพติดชนิดหนึ่ง ซึ่งย่อมส่งผลร้ายต่อร่างกายภายหลังการบริโภคไปนาน ๆ แต่ก็ควรเสนอแนะแนวทางการแก้ไขอันพอปฏิบัติได้ด้วย นอกเหนือจากนั้น

ก็อาจให้ความรู้ในการปฏิบัติตนว่าควรทำอะไรจึงจะรักษาตนให้มีสุขภาพจิตดีได้ภายใต้สภาวะการณ์ทางเศรษฐกิจที่ไม่สู้ดีนักเช่นปัจจุบัน โดยอาจเริ่มต้นด้วยความพยายามแก้ไขการติดยาบรรเทาปวด ซึ่งเป็นสิ่งที่เห็นได้ชัดเจน และชาวบ้านพอมองเห็นปัญหาอยู่บ้างแล้วก่อนแล้วจึงให้ความรู้หรือแนวทางการปฏิบัติเพื่อช่วยให้มีสุขภาพจิตดีเป็นลำดับต่อไป

ความพร้อมและศักยภาพของชุมชนที่จะรับและดำเนินโครงการ ขอแยกพิจารณา

2 ประเด็น คือ องค์กรและบุคลากรที่จะทำงานกับความพร้อมทางด้านเศรษฐกิจ

ในด้านองค์กรต่าง ๆ ที่จัดตั้งขึ้นในหมู่บ้านนาขอม ทั้งคณะกรรมการหมู่บ้านและคณะกรรมการด้านต่าง ๆ ที่มีอยู่ น่าจะเพียงพอและมีความพร้อมพอที่จะรับและดำเนินโครงการพัฒนาใหม่ ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อหมู่บ้านได้ แต่ก็คงต้องพิจารณาอย่างรอบคอบว่าควรจะใช้องค์กรใดเพื่อการพัฒนาในด้านใด และในขอบเขตไหนบ้าง เพื่อให้สัมฤทธิ์ผลมากที่สุด

สำหรับบุคลากรที่จะทำงานนั้น คงเป็นการยากที่จะเสนอแนะให้แน่ชัดลงไปว่าควรใช้บุคลากรในข้างสำหรับทำงานให้โครงการใหม่ที่จะนำเข้าไป เนื่องจากผู้ศึกษามีเวลาอยู่ในหมู่บ้านสั้นมาก และชาวบ้านมักจะคิดถึงบุคคลที่อยู่ในตำแหน่งหน้าที่อย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น เป็น ก.ม. (กรรมการหมู่บ้าน) หรือ หัวหน้าซอย เมื่อถามถึงบุคคลที่ควรส่งไปรับการอบรมทางสาธารณสุขเมื่อนำมาเผยแพร่ในหมู่บ้านต่อไป ทั้งนี้อาจเป็นเพราะมักคิดถึงคนที่มีตำแหน่งอย่างใดอย่างหนึ่งอยู่แล้วว่าเหมาะสมดี หรืออาจเป็นเพราะไม่แน่ใจว่าควรเลือกใครดี หรือยังไม่เข้าใจนักว่า โครงการที่จะนำเข้ามาจะมีกิจกรรมอะไรบ้าง จึงเสนอชื่อคนที่มีความเหมาะสมไว้ก่อน แต่ก็กล้าแปลกที่ไม่มีใครเสนอชื่อ ผสส. หรือ อสม. เลย ทั้งที่ทราบว่าเป็นโครงการเกี่ยวกับสาธารณสุข บุคคลที่ชาวบ้านกล่าวขวัญถึงในด้านดีมากผู้หนึ่งและมักเป็นผู้นำหรือมีส่วนร่วมกับการพัฒนาในด้านต่างๆ ของหมู่บ้าน ได้แก่ สารวัตรกำนัน และยังมีหัวหน้าซอยต่าง ๆ ซึ่งอาจเป็นบุคคลที่น่าไปพบเพื่อก่อให้เกิดความร่วมมือในการพัฒนาขึ้นในหมู่บ้าน

แต่ทั้งนี้ก็ได้หมายความว่าไม่มี "คนดี" คนอื่น ๆ ที่เหมาะสมกับการทำงานของโครงการพัฒนาที่จะนำเข้าไปอีก แต่การเข้าพบบุคลากรที่มีคนนับถือมากในหมู่บ้านอาจเป็นช่องทางในการหาแนวทางการดำเนินโครงการพัฒนาที่เหมาะสมก็ได้

ส่วนในเรื่องความพร้อมทางเศรษฐกิจนั้น หากเป็นโครงการที่ชาวนาขอเห็นประโยชน์แล้ว การเสียสละทรัพย์เพื่อประโยชน์ส่วนรวมก็น่าจะมีปัญหาอย่างไร เนื่องจากชาวนาขอได้เคยบริจาคเงินร่วมกันเพื่อประโยชน์ส่วนรวมของหมู่บ้านมานานแล้ว แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นก็ควรจะมีการชี้แจงให้เห็นถึงประโยชน์ของโครงการ และประโยชน์ของการบริจาคเงินเพื่อซื้อสิ่งของหรือดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อประโยชน์ของชาวนาขอโดยส่วนรวม

สรุปและข้อเสนอแนะ

หมู่บ้านนาขอ เป็นหมู่บ้านที่เปิดตัวสู่การพัฒนาค่อนข้างมากแล้ว การนำโครงการพัฒนาใหม่ ๆ เข้ามาในหมู่บ้าน น่าจะประสบความสำเร็จและได้รับความร่วมมือสูง หากเป็นโครงการที่มีประโยชน์และคำนึงถึงความต้องการของชาวนาขออย่างแท้จริง ซึ่งควรมีการชี้แจงให้เห็นประโยชน์ และความสำคัญของการมีโครงการนั้น ๆ ในหมู่บ้าน และควรมีรูปแบบของการดำเนินโครงการที่สอดคล้องกับลักษณะโครงสร้างของชุมชน กับทั้งควรมีการติดตามผลการดำเนินโครงการอย่างสม่ำเสมอ เพื่อความสำเร็จอย่างค่องเนื่องของโครงการ

ภาคผนวก

คณะกรรมการหมู่บ้านนาขอม

1.	นายล้วน	พิมพ์นิษฐ์	ประธานกรรมการ	ผู้ใหญ่บ้าน
2.	นายทอง	ตรีจันทร์	กรรมการ	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน
3.	นายเพชร	เลื้อเถื่อน	"	"
4.	นายประเสริฐ	เหล็กทอง	"	ฝ่ายพัฒนาและส่งเสริมอาชีพ
5.	นายบรรพูน	คำวนดี	"	ฝ่ายปกครอง
6.	นายคำ	ประชาญ่น	"	"
7.	นายณรงค์	พัฒน์โชติ	"	ฝ่ายสาธารณสุข
8.	นายคำภา	มาศรา	"	ฝ่ายการคลัง
9.	นายเพ็ง	สาการินทร์	"	ฝ่ายศึกษาและ ศิลปวัฒนธรรม
10.	นายชาย	หรรดี	"	ฝ่ายสวัสดิการและสังคม
11.	นายทัน	บุตรพริ้ง	"	ที่ปรึกษา

คณะกรรมการกองทุนยา

กรรมการดำเนินงาน

1. นายจุน	แพ้นทอง	ประธานกรรมการ
2. นายเกี้ยว	รังผึ้ง	กรรมการ
3. นายจวน	จันจำรูญ	กรรมการ
4. นายจวน	จันทรแจ้	กรรมการ
5. นายสนอง	ฉ่ำคำ	กรรมการ

กรรมการควบคุมงานและกำกับงาน

1. นายกริช	โพธิ์	กรรมการ
2. นายฝรั่ง	โพธิ์แก้ว	กรรมการ
3. นายชาน	อินทชัย	กรรมการ
4. นายสวัสดิ์	กฐินงานใหม่	กรรมการ

กรรมการเก็บฝากและถอนเงิน

1. นายกริช	โพธิ์	กรรมการ
2. นายทวี	โมรราราย	กรรมการ
3. นายดาว	เทศยงค์	กรรมการ
4. นายส่ง	เกษเมือง	กรรมการ

คณะกรรมการกลุ่มแม่บ้าน เกษตร

1. นางศรีนวล	เหล็กทอง	ประธาน
2. นางหลิว	ตรีจันทร์	รองประธาน
3. นางสาว	กมลพูนท	เหรัญญิก
4. นางใจ	ทองตั้ง	กรรมการ
5. นางพิกุล	เชื้อวงศ์	กรรมการ
6. นางกวาง	บุญสมวล	เลขานุการ

คณะกรรมการกลุ่มเกษตรกร

1. นายสังขาร	เชื้อวงศ์	ประธาน
2. นายเหลา	วรรณพนม	รองประธาน
3. นายประเสริฐ	เหล็กทอง	เหรัญญิก
4. นายประวิทย์	ผิวอำ	เลขานุการ
5. นายบัณฑิต	คำนวลดี	กรรมการ

คณะกรรมการกลุ่มออมทรัพย์

1. นายทอง	ตรีจันทร์	ประธาน
2. นายเลิศ	ศิลาเพชร	รองประธาน
3. นายล้วน	พิมพ์นิษฐ์	เหรัญญิก
4. นายประเสริฐ	เหล็กทอง	เลขานุการ
5. นายคำ	ประชาญ่น	กรรมการ

คณะกรรมการโรงเรียน

1. นายประเสริฐ	เหล็กทอง
2. นายชาย	หรรดี
3. นายพุด	ทองบุญเรือง
4. นายที	รามศรี
5. นายอ่อน	เสริมแสง
6. นายคำสิงห์	เสริมแสง
7. นายมา	สุวรรณรัตน์
8. นายเสน่ห์	ช่วยงาน
9. นายเลิศ	ศิลาเพชร
10. นายเพ็ง	สาการินทร์
11. นายพล	พยัคฆ์

คณะกรรมการวัดนาขอม

1. นายชัน	ทองดี	ประธาน
2. นายกัณหา	สร้อยสด	รองประธาน
3. นายละลอ	เรืองชม	เหรัญญิก
4. นายคำภา	มาตรา	เหรัญญิก
5. นายคำผิง	ศรีละคร	เหรัญญิก
6. นายประเสริฐ	เหล็กทอง	เลขานุการ
7. นายคำ	ประชาขุน	ฝ่ายพิธีกรฝ่ายสงฆ์
8. นายบัณฑิต	คำนวดดี	ฝ่ายพิธีกรฝ่ายสงฆ์
9. นายโพน	แก่นยิ่ง	กรรมการ
10. นายบุญมี	สุทธิสนธิ์	กรรมการ
11. นายพัค	แสงฤทธิ์	กรรมการ
12. นายเถิง	คิตดี	กรรมการ
13. นายเพ็ง	สาการินทร์	ฝ่ายพิธีการต่าง ๆ
14. นายทัน	บุตรพริ้ง	กรรมการที่ปรึกษา
15. นายล้วน	พิมพ์นิษฐ์	กรรมการที่ปรึกษา
16. นายที	รามศรี	กรรมการที่ปรึกษา
17. นายชาย	หรรดี	กรรมการที่ปรึกษา

บทที่ 6

บ้านวังแรด หมู่ที่ 7

ด. หนองกลับ อ. หนองบัว จ. นครสวรรค์

ลักษณะทั่วไปของชุมชน

ที่ตั้งและสภาพแวดล้อม : บ้านวังแรด ตั้งอยู่ริมถนนลาดยางสาย เขาทราย-อินทร์บุรี ห่างจากที่ว่าการอำเภอหนองบัวไปทางเหนือ ประมาณ 18 กม. และห่างจากตัวจังหวัดนครสวรรค์ (ผ่าน อ. พยุหะเสน) ประมาณ 90 กม. ลักษณะหมู่บ้านแบ่งเป็น 2 กลุ่ม ตั้งอยู่คนละฟากถนนเขาทราย-อินทร์บุรี กลุ่มทางด้านตะวันตกชื่อ วังแรด มีจำนวนหลังคาเรือนมากกว่า มีบ้านตั้งกระจายกัน ลึกเข้าไปจากถนนลาดยางประมาณ 2 กม. กลุ่มทางด้านตะวันออกชื่อ วังมะเดื่อ อยู่ห่างจากถนนลาดยางประมาณ 1 กม. เศษ

ในปี พ.ศ. 2528 หมู่บ้านนี้มี 141 หลังคาเรือน (แต่ถ้านับครัวเรือนตามจำนวนทะเบียนบ้าน มีทั้งหมด 130 ครัวเรือนเท่านั้น) ในจำนวนนี้เป็นครัวเรือนที่อยู่ทางกลุ่มวังมะเดื่อเพียง 40 ครัวเรือนเท่านั้น ที่เหลืออยู่ทางกลุ่มวังแรด ประชากรทั้ง 2 กลุ่มรวมกัน 746 คน

การคมนาคมติดต่อกับภายนอกสะดวกดีทุกฤดูกาล ทั้งกลุ่มวังแรด และวังมะเดื่อติดต่อกับถนนลาดยาง โดยถนนลูกรังซึ่งใช้การได้ตลอดปี จากถนนลาดยางมีรถประจำทางผ่านทุกชั่วโมง ตั้งแต่เช้าจรดเย็น ชาวบ้านสามารถเดินทางไปตลาดหนองบัวได้ภายในเวลาประมาณ 25 นาที ในหน้าฝนไม่มีรถประจำทางออกจากหมู่บ้าน แต่ชาวบ้านก็สามารถใช้

มอเตอร์ไซด์หรือบริการรถอีแต๋น หรืออีตุ๊กที่มีในท้องถิ่น โดยได้รับความสะดวกพอสมควร
ค่าโดยสารจากหมู่บ้านถึงตลาดหนองบัว 5-6 บาท (เที่ยวเดียว)

ชาววังแรดส่วนมากนิยมไปตลาดที่อำเภอหนองบัว รองลงมาก็ไปตลาดที่

อ. บางมูลนาก (จ. พิจิตร) ซึ่งอยู่ทางด้านเหนือขึ้นไป ที่ไปไกลกว่านั้น เช่นไป อ. พุมแสง
หรือ จ. นครสวรรค์ ก็มีบ้าง แต่เป็นส่วนน้อย

ความเป็นมา : ก่อน พ.ศ. 2490 สถานที่อันเป็นที่ตั้งของบ้านวังแรด (หมู่ 7)

มีสภาพเป็นป่า ซึ่งส่วนมากเป็นป่าไผ่ และไม้ยืนต้นนานาชนิด ชาวบ้านที่ทันเห็นเหตุการณ์
ในช่วงแรก ๆ เล่าว่า ในอดีตป่าบริเวณนี้อุดมไปด้วยของป่าและสัตว์ป่ามากมาย การหัก
ร้างถางพงเพื่อทำกินในบริเวณนี้ เริ่มขึ้นเมื่อสิ้นสงครามโลกครั้งที่ 2 ใหม่ ๆ ไม่มีหลักฐาน
ยืนยันแน่นอนว่าผู้มาตั้งรกรากรุ่นแรก ๆ นั้น อพยพมาจากไหน สันนิษฐานว่า คงเป็นชาวบ้าน
ที่อยู่ในละแวกใกล้เคียงนี้ ต่อมาเมื่อมีครัวเรือนอพยพมาจากถิ่นอื่นมากขึ้น เช่น จากลพบุรี สระบุรี
และจากภาคอีสาน คือจังหวัดศรีสะเกษ สุรินทร์ และร้อยเอ็ด

จากคำบอกเล่าของชาวบ้าน ดูเหมือนว่าในช่วงประมาณ 10 ปีแรก ชุมชนนี้
เติบโตขึ้นอย่างรวดเร็ว จนถึงประมาณ พ.ศ. 2500 ชุมชนแห่งนี้มีครัวเรือนทั้งสิ้นประมาณ
400 ครัวเรือน และมีอาณาเขตกว้างขวางกว่าในปัจจุบันนี้ (เนื่องจากยังไม่ได้แยกบางส่วน
ออกไปขึ้นกับหมู่อื่นและเป็นหมู่บ้านต่างหากออกไป) เดิมทีเดิมมีกลุ่มเดียวคือ กลุ่มที่อยู่ทาง
วังแรดในปัจจุบันนี้ แต่เมื่อชุมชนเติบโตขึ้นได้ขยายบางส่วนออกไปทางวังมะเดื่อ โดยส่วน
รวมการเจริญเติบโตของชุมชนกระจายไปตามลำคลองเล็ก ๆ ซึ่งไหลมาจากภูเขาที่ห่างออกไป
ไปทางด้านตะวันออก ทอดผ่านชุมชนวังแรดไปทางตะวันตก

เดิมทีเดียวชุมชนนี้เป็นที่รู้จักในนาม “บ้านบ่อยายเต่า” เล่ากันว่าในตอนแรก ๆ มีบ่อน้ำในหมู่บ้านอยู่บ่อหนึ่ง ชาวบ้านเรียกว่า บ่อยายเต่า คงจะเรียกชื่อตามเจ้าของหรือผู้ขุดบ่อนี้ ชื่อนี้เลยกลายเป็นชื่อของหมู่บ้านด้วย ส่วนชื่อบ้านวังแรด ใช้เรียกกันเมื่อไร และมีความเป็นมาอย่างไร ไม่ปรากฏแน่ชัด

ชาวบ้านที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในตอนแรก ๆ ส่วนมากทำไร่ ปลูกข้าว (ไร่) ข้าวโพด แดง ถั่ว เมื่อทำไร่หลายปีติดต่อกันจนที่เดียนมากขึ้นก็ตัดแปลงให้เป็นนา (โดยยกพื้นนาและปรับพื้นที่ราบ) ปลูกข้าวโดยวิธีหว่าน ในปัจจุบันนี้ที่ดินในบริเวณชุมชนนี้กลายเป็นทุ่งนาที่เดียนโล่งหมดแล้ว การทำนาบางส่วนยังคงใช้วิธีหว่าน แต่บางส่วนใช้วิธีดำ ซึ่งให้ผลผลิตดีกว่า

ในช่วงเวลาประมาณ 20 ปีมานี้ ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านอาณาเขตและประชากรของชุมชนวังแรด ประการแรกมีการแบ่งครัวเรือนจำนวนหนึ่ง ซึ่งอยู่ทางด้านตะวันตกไปขึ้นกับหมู่บ้านที่อยู่ทางด้านนั้น ประการที่สองได้มีการอพยพออกไปตั้งถิ่นฐานในที่อื่นของครัวเรือนจำนวนมาก การอพยพนี้ชาวบ้านเล่าว่า เนื่องมาจากภาวะความอดอยากซึ่งเกิดจากการที่ฝนแล้งทำนาไม่ได้ผล ชาวบ้านจำนวนไม่น้อยเป็นหนี้สิน และสูญเสียที่ดิน หรือมีเงินก็ขายที่ดินอพยพไปทำมาหากินที่อื่น ส่วนมากผู้ที่อพยพออกไปเหล่านั้น ก็ไปจับจองที่ดินในป่าแถบพิษณุโลกบ้าง และในที่อื่น ๆ บ้าง

โครงสร้างทางเศรษฐกิจ

อาชีพ : ชาวบ้านวังแรดมีอาชีพสำคัญอย่างเดียวคือ การทำนา ปลูกข้าวเจ้า ชาวบ้านส่วนใหญ่มีที่ดินทำนาของตนเอง (ประมาณ 2 ใน 3) แม้ว่าเจ้าของที่ดินบางรายจะ

เอาที่ดินที่มีอยู่ของตนไปจำนองไว้กับนายทุนเงินกู้ แต่ส่วนมากก็ยังมีสิทธิทำกิน ประมาณ 25% ของครัวเรือนทั้งหมดไม่มีที่ดินทำกินของตน หรือได้สูญเสียที่ดินที่เคยมีอยู่ของตนไปแล้ว พวกนี้ต้องอาศัยเช่าที่ดินของผู้อื่นทำนาอย่างชีพ (นายทุนเจ้าของที่ดินส่วนมากอยู่ที่อื่น) และรับจ้างเล็ก ๆ น้อย ๆ ในหมู่บ้าน หรือในละแวกนั้น ขนาดที่ดินของครัวเรือนที่เป็นเจ้าของที่ดินมีตั้งแต่ขนาดเล็ก (ประมาณ 10-15 ไร่) จนถึงขนาดใหญ่ (เกือบ 100 ไร่) การเช่าที่ดินทำนาในสมัยก่อนเสียค่าเช่าเป็นข้าว เจ้าของนาจะหักค่าเช่า ประมาณ 40-50% ของผลผลิต แต่ในปัจจุบันเจ้าของนาเรียกค่าเช่าเป็นเงินและต้องจ่ายล่วงหน้าด้วยค่าเช่าไร่ละ 400 บาท

อาชีพรองลงมาจากการทำนาคือ อาชีพรับจ้างไม่ว่าจะภายในหมู่บ้าน หรือนอกหมู่บ้านก็ตาม นอกจากนี้ยังมีครัวเรือนจำนวนน้อยในหมู่บ้านทำการค้าขายไปด้วย โดยตั้งร้านขายของชำ และของใช้ต่าง ๆ

ระดับเศรษฐกิจของชาวบ้านวังแรด เปรียบเทียบกับหมู่บ้านทั่ว ๆ ไปในละแวกเดียวกันแล้วอยู่ในระดับต่ำ เพราะรายได้ของครัวเรือนส่วนมากขึ้นอยู่กับอาชีพทำนา เกือบจะโดยสิ้นเชิง และการทำนานั้นเป็นอาชีพที่ขาดความแน่นอนอย่างยิ่ง เพราะสาเหตุทางดินฟ้าอากาศ และราคาผลผลิตในตลาดต่ำ

ในด้านการพัฒนาทั่ว ๆ ไป บ้านวังแรดยังไม่มีไฟฟ้าใช้ (มีโครงการนำไฟฟ้าเข้าหมู่บ้านในปี 2529) มีการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่พอสมควร (ดูตาราง) แต่สิ่งเหล่านี้ไม่ใช่ตัวชี้บ่งระดับเศรษฐกิจของหมู่บ้านได้ดีเท่าไรนัก เพราะชาวบ้านที่มีของเหล่านั้นเกือบทั้งหมดมีหนี้สินรุงรังกันทั้งนั้น (จากคำบอกของชาวบ้านผู้รู้ดี)

เทคโนโลยีสมัยใหม่ในบ้านวังแรด หมู่ 7 (ตุลาคม 2528)

<u>เครื่องมือสมัยใหม่</u>	<u>ครัวเรือนที่มี</u>
โทรทัศน์ (ใช้ไฟแบตเตอรี่)	20 ⁺
จักรยานยนต์	20
รถบิกอัพ	3
รถบรรทุก (2 คัน)	1
รถไถขนาดใหญ่	1
รถไถขนาดเล็ก (เดินตาม)	10
เครื่องปั่นไฟ	2
เครื่องสูบน้ำ	10 ⁺

การทำนา : แกนสำคัญของ เศรษฐกิจในหมู่บ้านวังแรด และบ้านอื่น ๆ ในละแวกเดียวกันนี้อยู่ที่การทำนาข้าว และรายได้จากข้าวได้ถูกนำไปใช้เพื่อการต่าง ๆ แทบทุกอย่างในครัวเรือน ดังนั้น ถ้าการทำนาได้รับการกระทบกระเทือนอย่างใดอย่างหนึ่ง เศรษฐกิจของครัวเรือนก็จะได้รับความกระทบกระเทือนไปด้วยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

เช่นเดียวกับชาวนาในตำบลอื่นในท้องถิ่นนี้ ชาวม้านวังแรดทำนาได้เพียงปีละครั้ง เฉพาะในฤดูฝนเท่านั้น ในสมัยก่อนที่เครื่องทุ่นแรงยังล้าหลังอยู่การทำนาต้องอาศัยแรงคนและควายเท่านั้น แต่ในปัจจุบันนี้ชาวม้านหันมาใช้รถไถนากันเกือบทั้งหมดแล้ว (ส่วนมากจ้างรถไถ) การไถนาด้วยแรงควายดังเช่นในอดีต แทบจะไม่ปรากฏเลยในหมู่บ้านนี้ ความเปลี่ยนแปลงนี้เนื่องจากสาเหตุสำคัญ 2 ประการ คือการพัฒนาและการแพร่หลายของเทคโนโลยีทางการเกษตร ซึ่งเริ่มในชนบทไทยในช่วงเวลาประมาณ 10 ปีที่แล้ว และปัญหาใจรัยขโมยควายซึ่งมีชุมชุมมากจนชาวม้านส่วนใหญ่ไม่สามารถจะทนเสี่ยงเลี้ยงควายเพื่อไถนาอยู่ได้อีกต่อไป

เกี่ยวกับเรื่องโจรผู้ร้ายนั้น ชาววังแรดกล่าวเป็นเสียงเดียวกันว่าทุกชุมเหลือเกิน ทุกวันนี้ ใครเลี้ยงควายไว้ไถนาจะต้องเผ้าระวังอย่างใกล้ชิด ทั้งกลางคืน และกลางวัน แม้ กระนั้นก็อาจจะถูกปล้น หรือแย่งชิงเอาไปได้ และถ้าถูกขโมยหรือปล้นเอาไปแล้วโอกาสที่จะตามกลับคืนมาได้แทบไม่มี กรณีที่อาจเป็นไปได้ก็มีอยู่แต่เพียงว่า โจรผู้ร้ายอาจส่งหน้าม้า มาบอกเจ้าของควายให้เอาเงินไปไถ่คืน ซึ่งเป็นการบีบบังคับจิตใจเกินกว่าที่ชาวบ้านจะทน ได้ ส่วนใหญ่จึงขายควาย จ้างรถไถนาหรือซื้อรถไถกัน

นอกจากการใช้รถไถนาแล้วชาวนาในละแวกนี้ยังนิยมจ้างแรงงานในการทำนา มากขึ้น ปริมาณแรงงานจ้างจะแตกต่างกันไปตามขนาดนาที่ทำ ผู้มีนายน้อยอาจไม่จ้างแรงงาน ข้างนอกเลย สัดส่วนของแรงงานจ้างเพิ่มขึ้นในครัวเรือนที่ทำนามาก การพึ่งพาแรงงานกัน ตามประเพณี เช่น การลงแขก แทบจะกล่าวได้ว่าไม่ได้มีอยู่ต่อไปอีกแล้ว ชาวบ้านใช้แรงงาน จ้างกัน เกือบทั้งหมด นอกจากการช่วยเหลือกันในกลุ่มญาติพี่น้องเท่านั้น

ถ้าจะมีสิ่งที่พอถือได้ว่าเป็นข้อได้เปรียบสำหรับชาวบ้านวังแรด ก็เห็นจะได้แก่ การที่ดินในแถบนี้เป็นดินดี ปุ๋ยข้าวงามโดยไม่ต้องใส่ปุ๋ย ผลผลิตข้าวโดยเฉลี่ยประมาณ 30-40 ถัง/ไร่ ลักษณะดินมีความร่วนมากเมื่อไถน้ำเต็มที่แล้วจะนึ่ม เหมือนกับว่ามีอินทรีย์ วัตถุปนอยู่มาก ชาวบ้านวังแรดจึงไม่ต้องเสียเงินค่าปุ๋ยเลย นอกจากค่ายาปราบศัตรูพืช และวัชพืชเท่านั้น อย่างไรก็ตาม ข้อเสียของดินร่วนในท้องถิ่นนี้ตามที่ชาวบ้านเล่า คือทำให้น้ำซึมหายไปในดินเร็ว ดังนั้นในต้นฤดู จะต้องได้ฝนหนัก หลาย ๆ ครั้งกว่าดินจะอึมน้ำ และมีน้ำขังในนาพอที่จะทำการปักดำได้

ปัญหา : ถ้าถามชาววังแรดว่า อะไรคือปัญหาเศรษฐกิจที่สำคัญของพวกเขา คำตอบที่ดูเหมือนจะอยู่ในใจของชาวบ้านเกือบทุกคนก็คือ น้ำสำหรับทำนา เพราะการไม่สามารถควบคุมน้ำสำหรับทำนาให้เป็นไปตามที่ต้องการได้ ปัญหาเศรษฐกิจอย่างอื่น ๆ จึง ตามมา และอาจส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ด้านอื่น ๆ รวมทั้งด้านสุขภาพอนามัยของคนใน ครอบครัวด้วย

การทำการเกษตรโดยอาศัยน้ำฝนย่อมหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะประสบกับความแห้งแล้ง และน้ำท่วมในบางครั้ง ที่วังแรด (เช่นเดียวกับที่อื่น ๆ) ความไม่แน่นอนของน้ำฝนดูเหมือนจะเป็นปัญหารุนแรงมากขึ้นในปัจจุบัน ตามความเห็นของชาวบ้านบางคน ปัญหานี้เนื่องมาจากการหมดไปของป่าไม้ ความไม่แน่นอนของน้ำฝนหมายความว่า ฝนอาจมาล่าช้ามากในบางปี จนทำการหว่านไถไม่ทัน หรือฝนอาจจะแล้งจนทำให้ข้าวกล้าเสียหายจนต้องไถหว่านกันใหม่ และมีบางปีเหมือนกันที่ฝนตกมากจนน้ำหลากท่วมทุ่ง ยังความเสียหายแก่พืชพันธุ์สาเหตุของการอพยพไปอยู่ที่อื่นของครอบครัวจำนวนมากจากบ้านวังแรด เมื่อราว 10 กว่าปีที่แล้วมานี้ก็เกี่ยวข้องอย่างใกล้ชิดกับความไม่แน่นอนของน้ำฝน เมื่อฝนแล้งปีหนึ่ง ชาวนาในแถบนี้ซึ่งไม่มีรายได้เป็นล่ำ เป็นสันจากแหล่งอื่นอาจประสบกับภาวะหนี้สิน ซึ่งต้องใช้เวลาอีก 2-3 ปี ถัดไปกว่าจะใช้หนี้ได้หมด (ถ้าโชคดี)

เศรษฐกิจของครัวเรือนชาวนาในชุมชนบ้านวังแรดมีความเสี่ยงค่อนข้างสูงทั้งนี้ เพราะในการทำนาปัจจุบันนี้ชาวนาต้องลงทุนมาก เป็นค่าจ้างรถไถนา ค่าจ้างแรงงาน ยาปราบศัตรูพืช และเมล็ดพันธุ์ เนื่องจากต้องลงทุนสูงทำให้มีความจำเป็นต้องกู้เงินจากแหล่งต่าง ๆ มาลงทุน (เพราะทุนของตัวเองไม่พอ หรือไม่มีเลย) ในสภาวะเช่นนี้ เมื่อเกิดฝนแล้งหรือทำนาไม่ได้ผลสักปีหนึ่ง ภาวะหนี้สินจะพอกพูนขึ้นทันที นี่คือสถานการณ์ที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนี้ ในช่วงที่ไปทำการศึกษานี้ชาวนาวังแรดไม่น้อยกว่า 90% มีภาวะหนี้สินผูกพัน (จากคำบอกเล่าของชาวบ้านที่รู้เรื่องดีหลายคน) "ยากดี มีจนก็มีหนี้กันทั้งนั้น" ชาวนาหลายคนบอกอย่างนั้น สาเหตุสำคัญก็คือในฤดูกาลทำนา 2 ปีที่ผ่านมาฝนแล้ง ชาวนาจึงไม่สามารถจะใช้หนี้ได้

ภาวะหนี้สินจากคำบอกเล่าของชาวบ้าน เป็นปัญหาที่น่าวิตก นายทุนเงินกู้ (ส่วนมากเป็นพ่อค้าในตลาด) เรียกดอกเบี้ยสูง (ร้อยละ 2 ถึงข้าวเปลือก ซึ่งถ้าคิดเป็นเงินก็ประมาณ 50-60% ต่อปี) เมื่อชาวนาใช้หนี้ไม่ได้ตามสัญญา ก็มักไม่มีการผ่อนผัน ทำให้ลูกหนี้คือชาวนาที่ยากจนอยู่แล้วต้องสูญเสียที่ดินไปแล้วก็มี และที่วิตกว่าจะเสียไปในอนาคตนี้ก็มีอีกมาก

ในปี 2528 การทำนาคงจะได้ผลดีขึ้นกว่า 2 ปีที่ผ่านมา (สังเกตสภาพน้ำและข้าวในเดือนตุลาคม) แต่ชาวนาจำนวนมากก็วิตกกังวลว่า เมื่อเก็บเกี่ยวข้าวแล้วหักส่วนที่จะต้องชำระหนี้ออก จะมีข้าวเหลือพอบริโภคในครอบครัวหรือไม่ ชาวนาหลายคนเล่าว่า พวกเขาวิตกมากกว่าพอนวดข้าวเสร็จแล้วเจ้าหน้าที่หลายรายของพวกเขาก็พากันมารุมดวงเอาข้าวไปจากลานจนหมด (ซึ่งสำหรับบางคนก็ไม่แน่ว่าจะใช้เจ้าหน้าที่ทุกรายได้หมดหรือไม่) คงเป็นภาพที่น่าเศร้าสลดสำหรับพวกเขาอย่างยิ่ง แต่นั่นก็คือความเป็นจริงที่เคยเกิดขึ้นมาแล้วกับชาวนาในละแวกนี้

เนื่องจากที่มาอย่างสำคัญของปัญหานี้สิน คือความไม่แน่นอนของน้ำฝน (ตามที่ชาวบ้านเข้าใจ) ด้วยเหตุนี้ชาววังแรด และหมู่บ้านใกล้เคียงจึงได้พยายามมาเป็นเวลานานที่จะหาทางควบคุมน้ำที่ใช้ทำนาโดยอาศัยระบบชลประทาน ความพยายามเกือบจะเป็นจริงขึ้นมาเมื่อเร็ว ๆ นี้ โดยการนำของอดีตผู้ใหญ่บ้านวังแรด ชาวบ้านได้ติดต่อผ่านผู้แทนราษฎรของเขตนี้ ได้เงินมาสร้างทำนบเพื่อผันน้ำเข้าคลองที่ไหลผ่านทุ่งนาของชาววังแรด และบางหมู่บ้านที่อยู่ใกล้เคียงกัน (ใน ต. หนองกล้วย) แต่เรื่องนี้ (ตามความเข้าใจและคำบอกเล่าของชาวบ้าน) ได้กลายเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดกรณีพิพาทกันระหว่างหมู่บ้านในตำบลหนองกล้วย (ซึ่งรวมบ้านวังแรดด้วย) ที่อยู่ทางเหนือกับหมู่บ้านอื่น ๆ อยู่ใต้ลงไป (ต. หนองบัว) เนื่องจากพวกทางใต้เห็นว่าทำนบนั่นจะกั้นน้ำไม่ให้ไหลลงไปหล่อเลี้ยงไร่นาของคนเท่าที่ควร เรื่องนี้ได้นำไปสู่ความรุนแรงถึงขั้นที่ชาวนาในหมู่บ้านทางใต้น้ำ ยกกำลังมาทำลายทำนบนั่นจนเสียหายใช้การไม่ได้ และไม่นานหลังจากนั้นผู้ใหญ่บ้านวังแรดผู้เป็นกำลังสำคัญในการสร้างทำนบก็ถูกลอบทำร้ายเสียชีวิตไป เหตุการณ์ทั้งสองนี้จะเกี่ยวข้องกันหรือไม่ ไม่มีใครทราบ แต่ก็ได้ก่อให้เกิดความสงสัยในหมู่บ้านชาววังแรดเป็นอันมาก

รองลงมาจากปัญหาเรื่องน้ำสำหรับการเพาะปลูก ชาวนาบ้านวังแรดประสบปัญหาราคาผลผลิตต่ำ เฉพาะอย่างยิ่งราคาข้าว ดังนั้นแม้การทำนาในปีนี้จะประสบความสำเร็จมากกว่า 2 ปีที่แล้ว แต่ชาวนาก็วิตกว่าถ้าราคาไม่ดีขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ แม้จะผลิตข้าว

ได้มากขึ้นก็คงไม่ช่วยให้เศรษฐกิจของครัวเรือนดีขึ้นมากนัก ข้อที่ชาวบ้านวิตกกังวลกันมากอีกประการหนึ่งก็คือ ขณะที่ราคาข้าวและผลผลิตทางการเกษตรอื่น ๆ ตกต่ำ ราคาสินค้าที่จำเป็นในการผลิตและการบริโภคที่ชาวบ้านต้องใช้ต้องกินกลับมีแต่แพงขึ้น

โครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรม

กลุ่มชนชาติ : ประชาชนชาวบ้านวังแรดมีภูมิลำเนาทางชนชาติต่าง ๆ กันตามแหล่งกำเนิดที่เขอพยพมาจาก ชาวบ้านจำนวนหนึ่งเป็นชาวไทยภาคกลางซึ่งอพยพเข้ามาจากท้องถิ่นอื่นของจังหวัดนครสวรรค์ และจังหวัดใกล้เคียง อีกส่วนหนึ่งเป็นชาวไทย-ลาว ที่อายุมากยังคงรักษาลักษณะเฉพาะของวัฒนธรรมของตนอยู่บ้าง เช่นพูดภาษาลาว และใช้เสื้อผ้าแบบคนลาว แต่ในกลุ่มผู้อยู่น้อยลักษณะความแตกต่างทางวัฒนธรรม เช่นนี้ไม่ปรากฏ

ชุมชนและการปกครอง : ชุมชนบ้านวังแรดมีลักษณะเป็นชุมชนกระจาย คือชาวบ้านตั้งบ้านเรือนกระจายกันเป็นหย่อม ๆ กระจายเป็นบริเวณกว้างในทุ่งนาแต่ละหย่อมอาจมีจำนวนครัวเรือนมากบ้างน้อยบ้าง บางหย่อมประกอบด้วยครัวเรือนที่เกี่ยวข้องกันทางใดทางหนึ่ง แต่ละหย่อมเหล่านี้ไม่มีหัวหน้าที่แต่งตั้งกันเป็นทางการ นอกจากชาวบ้านจะให้ความนับถือยกย่องกันเอง

บ้านวังแรดประกอบด้วย 2 กลุ่มใหญ่ คือกลุ่มวังแรด และกลุ่มวังมะเดื่อ ทั้ง 2 กลุ่มนี้มีลักษณะเป็นบ้านเอกเทศไม่เกี่ยวข้องกันอย่างใกล้ชิดมากนัก นอกจากในทางการปกครอง คือเป็นหมู่เดียวกัน และมีผู้ใหญ่บ้านคนเดียวกัน ในด้านการศึกษา และศาสนา กลุ่มวังแรด และวังมะเดื่อต่างก็มีโรงเรียน และวัดของตนเอง ความร่วมมือกันระหว่าง 2 กลุ่มนี้จึงไม่สู้จะดีนัก โดยเหตุที่ประชากรส่วนใหญ่อยู่ฝ่ายวังแรด ผู้ใหญ่บ้านและคณะ

กรรมการต่าง ๆ ระดับหมู่บ้านส่วนมากก็อยู่วังแรด การให้ความสำคัญบ้านวังแรดจึงมีมากกว่าในสายตาของชาววังมะเดื่อ ชื่อนี้อาจเห็นเป็นอคติอยู่บ้างก็ได้

จากความเห็นของชาวบ้านบางคน มีความเป็นไปได้ที่วังมะเดื่ออาจจะแยกตัวออกไปเป็นหมู่บ้านที่เอกเทศในอนาคต ในปัจจุบันวังมะเดื่อ (เฉพาะส่วนที่เป็นหมู่ 7) ยังเป็นกลุ่มเล็ก (40 หลังคาเรือน) แต่เมื่อเติบโตขึ้น อาจแยกเป็นหมู่หนึ่งได้ต่างหาก หรือมีจะนั้นก็อาจรวมกับหมู่ 6 หรือหมู่ 10 ซึ่งอยู่ใกล้ชิดกันมากกว่าวังแรด และใช้วัดและโรงเรียนร่วมกันอยู่ด้วยแล้ว

ในทางปกครองบ้านวังแรด มีผู้ใหญ่บ้านซึ่งเพิ่งเลือกตั้งกันเมื่อไม่นานมานี้ และมีคณะกรรมการหมู่บ้าน (กม.) ทำหน้าที่บริหารงานร่วมกัน ไม่มีหัวหน้าคุ้ม หรือหัวหน้ากลุ่ม หัวหน้าซอย ดังเช่นในหมู่บ้านบางแห่ง นอกจากนี้ยังมีคณะกรรมการวัด และกรรมการศึกษา (โรงเรียน) ทั้ง 2 แห่งด้วย คณะกรรมการหรือกลุ่มนอกเหนือจากที่กล่าวแล้ว ก็มีกรรมการที่ตั้งขึ้นมาเพื่อประโยชน์ทางสาธารณสุข (โภชนาการ และสุขภาพ) กับกลุ่มที่รวมกันเพื่อประโยชน์ในการกู้เงินจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธกส.) อีก 4 กลุ่ม

กล่าวโดยทั่วไป ถ้ามองดูบ้านวังแรดในด้านเอกภาพของชุมชน เราอาจจะพบความบกพร่องอยู่บ้าง แต่ปัญหาด้านนี้อาจไม่เป็นอุปสรรคมากนัก ถ้าผู้นำโครงการพัฒนาเข้าไปในหมู่บ้านสามารถใช้ทรัพยากรบุคคลที่มีอยู่ในหมู่บ้านได้อย่างเหมาะสม

สภาพทั่วไปด้านสุขภาพอนามัยและสาธารณสุข

สิ่งแวดล้อม : หมู่บ้านวังแรดตั้งอยู่กลางทุ่งนามีลำคลองขนาดเล็ก 2 สายไหลผ่าน (คลองห้วยทราย และคลองวังแรด) บ้านเรือนของประชาชนกระจายกันเป็นหย่อม ๆ

เล็กบ้าง ใหญ่บ้าง ตรงไหนที่เป็นหอยมบ้านมักจะมีไม้ยืนต้น เป็นหอยม ๆ ด้วย นอกนั้นเป็น
ทุ่งนาโล่ง น้ำในลำคลองลดลงมากในหน้าแล้ง แต่ในหน้าฝนบาง เดือนน้ำล้นตลิ่งออกมาท่วมนา
และท่วมบริเวณบ้านบางแห่งด้วย

เนื่องจากตั้งอยู่ในทุ่งนา ที่ตั้งบ้านเรือนจึงมีระดับต่ำ เกือบจะเป็นระดับเดียวกัน
กับนาข้าว ในฤดูฝนตั้งแต่เดือนกันยายน เป็นต้นไป บ้านเรือนส่วนมากจะมีน้ำขังอยู่ใต้ถุนและ
บริเวณบ้านไปจนตลอดฤดู หรือมีฉะนั้นใต้ถุนและบริเวณบ้านก็จะชื้นและอยู่เกือบตลอดเวลา ซึ่ง
สภาพแวดล้อมเช่นนี้อาจเอื้ออำนวยต่อการเกิดโรคบางชนิด

น้ำดื่ม, น้ำใช้, ส้วม : แหล่งน้ำดื่มที่สำคัญของชาวบ้านวังแรด คือบ่อขุด ภาย
ในบริเวณหมู่บ้านสามารถจะขุดบ่อน้ำได้ทุกแห่ง และระดับน้ำใต้ดินอยู่ไม่ลึก ขุดบ่อประมาณ
3-4 เมตร ก็จะได้น้ำดื่ม น้ำใช้ ในหน้าฝนชาวบ้านสามารถรองน้ำฝนไว้ดื่มและใช้ โครงการ
สร้างคูมเก็บน้ำฝนเพิ่งเริ่มในบ้านวังแรด ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังขาดภาชนะสำหรับเก็บน้ำฝนไว้
ดื่มตลอดปี สำหรับน้ำใช้นั้นในหน้าฝนสามารถใช้ น้ำฝน น้ำในคลอง หรือน้ำที่ขังตามนาก็ได้
แต่ในหน้าแล้งชาวบ้านพึ่งน้ำบ่อเป็นส่วนใหญ่

กว่าครึ่งหนึ่งของครัวเรือนในบ้านวังแรดยังไม่มีส้วมที่ถูกสุขลักษณะใช้ ชาวบ้าน
เหล่านี้ยังใช้วิธี "ไปทุ่ง" ในปัจจุบันแม้จะมีกองทุนสุขภาพในหมู่บ้านแล้ว แต่จำนวนส้วมที่
สร้างขึ้นใหม่ก็ยังไม่ได้เพิ่มมากนัก (กองทุนสุขภาพมีทุนจำนวนจำกัดให้สมาชิกไปสร้างส้วม
หรือคูน้ำโดยไม่คิดดอกเบี้ย สมาชิกของกองทุนนี้ก็ยังมีจำนวนน้อย)

สุขภาพเด็ก : ในหมู่บ้านวังแรดมีการจัดตั้งกองทุนโภชนาการเพื่อผลิตอาหาร
เสริมสำหรับเด็ก ๆ คณะกรรมการที่รับผิดชอบกองทุนโภชนาการจัดทำอาหารเสริม 3 เดือน
ต่อครั้งทำครั้งละ 200 ถุง จำหน่ายให้ชาวบ้านถุงละ 2.50 บาท แม่บ้านผู้รับผิดชอบงานนี้
รายงานว่าการทำอาหารเสริมที่ทำขึ้นแต่ละครั้งสามารถจำหน่ายได้ทั้งหมด

นอกจากด้านโภชนาการแล้ว สุขภาพของเด็กได้รับการเอาใจใส่ค่อนข้างจะดีพอสมควร ทั้งนี้เห็นได้จากการที่เจ้าหน้าที่ อสม. (อาสาสมัครสาธารณสุขหมู่บ้าน) และ พสส. (ผู้สื่อข่าวสาธารณสุข) ได้จัดให้มีการชั่งน้ำหนักเด็กบิลละ 4 ครั้ง คือทุกวันที่ 3 ของเดือนมีนาคม มิถุนายน กันยายน และธันวาคม เจ้าหน้าที่รายงานว่าทุกครั้งที่มีการชั่งน้ำหนักเด็ก สามารถชั่งน้ำหนักเด็กได้ประมาณ 4 ใน 5 ของเด็กที่อยู่ในเกณฑ์จะต้องชั่งน้ำหนักทั้งหมด

ในบ้านวังแรด มีหญิงที่ได้รับการคัดเลือกให้เป็น "แม่ตัวอย่าง" ในระดับอำเภอ 1 คน และในระดับจังหวัดอีก 1 คน หญิงทั้งสองนี้เป็นแม่ที่อายุน้อย ได้รับการยกย่องให้เป็นแม่ตัวอย่างตามหลักเกณฑ์ที่กำหนด โดยถือเอาความรู้และการปฏิบัติที่ถูกต้องในการเลี้ยงดูวัยเด็กเล็ก ตลอดจนการปฏิบัติในการวางแผนครอบครัวเป็นสำคัญ จากการสังเกตแม่ตัวอย่างทั้งสองเป็นคนแข็งขันในงานของชุมชน และชาวบ้านให้ความเชื่อถือดีพอสมควร

ความเจ็บไข้, ความเชื่อ, การปฏิบัติ และแหล่งบริการสุขภาพอนามัย : จากการศึกษาไม่พบหลักฐานที่จะสรุปได้ว่าชาวบ้านวังแรดเป็นโรคใดโรคหนึ่งมากเป็นพิเศษเมื่อเทียบกับชุมชนอื่น ความเจ็บป่วยที่ประชาชนส่วนมากประสบเป็นความเจ็บป่วยเล็กน้อย เช่น เป็นไข้ ปวดหัว ตัวร้อน เป็นหวัด บาดแผลถูกของมีคม ความเจ็บป่วยที่รุนแรงและเรื้อรังไม่ได้เกิดขึ้นบ่อย ๆ และมีคนเป็นไม่มาก เช่น ไข้เลือดออกในเด็ก (เคยเกิดขึ้นเมื่อปีที่แล้ว) ท้องร่วง และวัณโรค

เจ้าหน้าที่อนามัย (ของ ต. ทนองกลับ) ซึ่งรับผิดชอบท้องที่บริเวณบ้านวังแรดนี้ด้วย ตั้งข้อสังเกตว่า นับตั้งแต่เกิดภาวะเศรษฐกิจฝืดเคืองเป็นพิเศษ (เนื่องจากฝนแล้ง) ใน 2-3 ปีมานี้ มีคนไข้ประเภทจิตประสาทมากขึ้น (นอนไม่หลับ, กินไม่ได้, วิตกกังวล ปวดหัว) เขาให้ข้อสังเกตว่าคนไข้จิตประสาทส่วนมากเป็นหญิงแม่บ้านที่อายุยังไม่มาก ตามความเห็นของเจ้าหน้าที่ผู้นี้โรคจิตประสาทในหมู่ชาวบ้านละแวกนี้คงจะเกี่ยวข้องกับสภาพเศรษฐกิจที่เลวลง โดยปกติเมื่อเกิดสภาวะเศรษฐกิจฝืดเคือง สามีมักจะย้ายถิ่นไปหางานทำที่อื่น

ปล่อยให้ภรรยาอยู่บ้านกับลูก ๆ คงจะทำให้เกิดภาวะกดดันในจิตใจ อนึ่งสามีภรรยาวัยค่อนข้างหนุ่ม (30 เศษ) นั้นกำลังมีลูกที่ “กำลังกินกำลังใช้” ในสภาพเศรษฐกิจที่ฝืดเคืองภรรยาในวัยนี้คงจะได้รับความตึงเครียดกดดันมากกว่าสามีภรรยาในวัยอื่น ซึ่งมีลูกเติบโตพอแบ่งภาระเศรษฐกิจของครัวเรือนได้แล้ว และระหว่างสามีกับภรณานั้นผู้ที่รับภาระกดดันทางจิตใจมากคือภรรยา ดังนั้นจึงพบว่าภรรยาป่วยด้วยโรคจิตประสาทมากกว่า มีชาวบ้านจำนวนไม่น้อยใช้ยาแก้ปวดแม่ในกรณีที่ไม่จำเป็น ทำให้มีคนติดยาแก้ปวดหลายรายในหมู่บ้าน (การใช้ยาแก้ปวดในลักษณะเช่นนี้เป็นปัญหาของชาวชนบททั่ว ๆ ไป)

ในด้านความเชื่อเกี่ยวกับสาเหตุของความเจ็บป่วย และการรักษาพยาบาลพบว่า ชาววังแรดมีความเชื่อแบบสมัยใหม่เป็นส่วนมาก ที่เชื่อและนิยมในวิธีการแบบดั้งเดิม (traditional) มีน้อยและจำกัดอยู่เฉพาะในความเจ็บป่วยบางชนิดเท่านั้น (เช่น งูสวัด โรคพิษสุนัขบ้า) ในการเจ็บป่วยทั่ว ๆ ไปชาวบ้านส่วนใหญ่ใช้วิธีการรักษาพยาบาลแบบสมัยใหม่

ตามปกติ เมื่อเกิดเจ็บป่วยเล็กน้อยชาวบ้านมักจะรักษาตนเอง ไม่นิยมไปหาหมอเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีที่รู้ว่าความเจ็บป่วยเล็กน้อยนั้นคืออะไร ชาวบ้านอาจปล่อยให้หายเอง หรือมีเจ้านั่นก็ซื้อยากินเอง (ภายในหมู่บ้านมีกองทุนยาซึ่งจำหน่ายยาสามัญประจำบ้าน) คือเมื่อเจ็บป่วยรุนแรง หรือเมื่อไม่ทราบว่าเป็นอาการป่วยนั้นคืออะไร และจะเป็นอะไรต่อไป จึงไปหาหมอที่โรงพยาบาล (ส่วนมากไปหนองบัว และบางมูลนาก) คนบ้านวังแรดไม่นิยมไปใช้บริการของสถานีอนามัย ซึ่งอยู่ห่างหมู่บ้าน 7 กม. เพราะทางเข้าออกลำบาก โดยเฉพาะในฤดูฝน

ชาวบ้านส่วนน้อยยังเชื่อถือในวิธีการรักษาพยาบาลแบบดั้งเดิม และการรักษาพยาบาลด้วยสมุนไพร ความเชื่อเช่นนี้มีขึ้นอยู่กับการเจ็บป่วย หมอแผนโบราณรายหนึ่งที่ชาวบ้านรู้จักดี คือพระซึ่งเป็นเจ้าอาวาสวัดวังมะเดื่อ ท่านเป็นหมอที่ใช้วิธีการทางไสยศาสตร์และมีชื่อเสียงในการรักษา คนถูกสุนัขกัด โรคพิษสุนัขบ้า งูสวัด บาดแผลที่เกิดจากการถูกของมีคม ตาแดงและกระดูกหัก

ปัญหาเกี่ยวกับวัณโรค

จำนวนผู้ป่วยเป็นวัณโรคในบ้านวังแรดไม่สามารถจะทราบได้แน่นอนเท่าที่ได้สอบถามในเวลาอันสั้นพบว่า ผู้ป่วยด้วยโรคนี้มี 3-4 ราย ในจำนวนนี้ 1 ราย มีอาการคล้ายวัณโรค แต่เจ้าตัวบอกว่า ได้ฉายเอ็กซเรย์แล้วหมอบอกว่าไม่ใช่วัณโรค และมีคนบอกว่าไอเรื้อรังประมาณ 10 ราย

ลักษณะของผู้ป่วย เป็นคนมีอายุมาก (กลางคนขึ้นไป) แต่ละราย เป็นเรื้อรังมานาน และไม่ได้รีบไปหาหมอเมื่อมีอาการเป็นที่สงสัย แต่ปล่อยไว้จนกระทั่งไอมาก ๆ หรือไอเป็นเลือด จึงไปโรงพยาบาล ผู้ป่วยส่วนมากรู้แหล่งรักษาแต่เมื่ออาการยังไม่รุนแรงก็มักไม่ทำการรักษาอย่างต่อเนื่อง และสม่ำเสมอ อาจเป็นด้วยเหตุผลทางเศรษฐกิจ หรือเพราะความไม่เข้าใจในโรคนี้ก็ได้

ในด้านความรู้เกี่ยวกับวัณโรค พบว่าชาวบ้านส่วนมากมีความรู้ดีพอที่จะป้องกันตัวเองให้พ้นจากการเป็นวัณโรคได้ ถ้าได้นำความรู้ที่มีไปปฏิบัติ แต่โดยมากความรู้กับการปฏิบัติมักอยู่คนละระดับ ชาวบ้านรู้ว่าวัณโรคติดต่อกันได้ รู้ว่าอาการของโรคเป็นอย่างไร รู้ว่ามีวัคซีนป้องกันการเป็นโรคได้ และรู้ว่าถ้าเป็นแล้วไม่รักษา อาจเรื้อรังถึงตาย สำหรับผู้ไม่เป็นถ้ารู้จักรักษาตัวให้ดี แม้อยู่ใกล้คนป่วยวัณโรคก็จะมีติดโรค แต่ชาวบ้านส่วนมากก็ไม่ปฏิบัติตามที่ตนรู้ อาจจะเป็นด้วยข้อจำกัดด้านอื่น ๆ ขาดประการ

ชาวบ้านส่วนมากเมื่อรู้ว่าใคร เป็นวัณโรคก็กลัวจะติดโรคจากผู้ป่วยเหมือนกัน แต่ในบางกรณีการติดต่อกับผู้ป่วย เป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยเฉพาะในระหว่างผู้ที่ เป็นสมาชิกของครอบครัวเดียวกัน ถ้าผู้ป่วยไม่มีอาการรุนแรง การแยกให้ผู้ป่วยกินและนอนต่างหาก

ชาวบ้านมักไม่กระทำ นอกจากนี้แล้วในการติดต่อกันระหว่างเพื่อนบ้าน แม้ผู้ไม่ป่วยจะต้องการหลีกเลี่ยงเพราะเหตุผลทางสุขภาพ แต่ก็มักไม่ค่อยหลีกเลี่ยงจริง ๆ ทั้งนี้ด้วยเหตุผลทางสังคม

การช่วยเหลือกันในเรื่องการเจ็บป่วยเช่นนี้ ส่วนมากผู้ป่วยมักจะได้รับความช่วยเหลือ (เช่นคำแนะนำเกี่ยวกับแหล่งที่จะรับการรักษาได้) จากญาติพี่น้อง และ เพื่อนบ้านที่อยู่ใกล้เคียง นอกจากนี้ ผู้ที่เคยป่วย (แต่หายแล้ว) ก็ยังช่วยแนะนำผู้ป่วยใหม่บ้างในกรณีที่ได้รับการปรึกษา

สรุป : แนวทางสำหรับดำเนินโครงการ

จุดประสงค์หลักของการศึกษานี้ คือการค้นหาแนวทางที่เป็นไปได้เพื่อดำเนินโครงการพัฒนาสุขภาพอนามัย ข้อสรุปต่อไปนี้อาจนำไปพิจารณาในฐานะ เป็นแนวทางสำหรับดำเนินโครงการได้บ้าง

1. ถ้าเปรียบเทียบความต้องการในด้านเศรษฐกิจกับด้านสุขภาพอนามัย

ในสภาพที่กำลังเป็นอยู่ในปัจจุบันนี้ ตามความรู้สึกของชาวบ้าน เรื่องเศรษฐกิจ (เช่นเรื่องน้ำสำหรับทำนา และราคาข้าว) เป็นเรื่องที่รบกวนกว่าเป็นอันมาก (ชาวบ้านบอกเราอย่างนั้น) ชาวบ้านมักถามคำถามที่แสดงความวิตกกังวลน้อย เมื่อรู้ว่าความสนใจหลักของเราคือการพัฒนาสุขภาพอนามัยอย่างเดียว เช่นถามว่า "จะช่วยแค่เรื่องสุขภาพอนามัยอย่างเดียว หรือ เรื่องทำมาหากินไม่ช่วยบ้างหรือ"

ข้อเท็จจริงที่ว่า เรื่องเศรษฐกิจเป็นเรื่อง "จำเป็นกว่า" สำหรับชาวบ้านนี้ ไม่ได้หมายความว่า เราจะทำอะไรไม่ได้เลยในเรื่องสุขภาพอนามัย ผู้ดำเนินโครงการควรตระหนักว่า ในชนบทอย่างเช่นบ้านวังแรดนี้ ความพร้อมทางเศรษฐกิจของชาวบ้าน น่าจะน้อยกว่าในที่อื่น ดังนั้น โครงการพัฒนาควรหลีกเลี่ยงวิธีการที่ชาวบ้านจะต้องมีส่วนร่วมในด้านเศรษฐกิจอย่างสำคัญ

2. โดยเหตุที่หมู่บ้านวังแรด แบ่งออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ ซึ่งไม่ค่อยจะร่วมมือกันอย่างดีเท่าใดนักในกิจกรรมของชุมชน ดังที่กล่าวข้างต้น จึงจำเป็นต้องหาวิธีการที่ฉลาดที่สุดเพื่อให้ได้รับความร่วมมือจากทั้ง 2 กลุ่มอย่างดี ยุทธวิธีในเรื่องนี้ อาจจะเริ่มด้วยการทำให้ผู้นำที่ชาวบ้านในแต่ละกลุ่มเชื่อถือตระหนักในความสำคัญและเป้าหมายของโครงการ เพื่อที่จะสามารถใช้ความเป็นผู้นำของท่านเหล่านั้นเข้าถึงชาวบ้าน และขอความร่วมมือจากชาวบ้าน

เท่าที่ได้ทราบผู้นำที่ควรเข้าและขอความช่วยเหลือ ทางฝ่ายวังมะเดื่อ ได้แก่ครูใหญ่โรงเรียนวังมะเดื่อ และเจ้าอาวาสวัดวังมะเดื่อ ทางด้านวังแรด ได้แก่ อสม., แม่ตัวอย่างทั้งสอง, และ ผสส. บางคน (สามารถจะสอบถามได้จากชาวบ้าน)

3. เฉพาะที่เกี่ยวกับวัณโรค การศึกษาครั้งนี้แสดงว่าชาวบ้านยังขาดความรู้ที่จะป้องกันตนเอง หรือรักษาตัวเองตั้งแต่เริ่มเป็น การให้การศึกษาในเรื่องนี้จึงยัง เป็นสิ่งจำเป็นโดยอาศัยความรู้ที่ถูกต้อง ความหวังที่จะให้

4. การให้การศึกษาทางด้านสิ่งแวดล้อมน่าจะเป็นวิธีที่คือน่าสนใจ ซึ่งอาจจะให้ผลในระยะยาว ตัวอย่างที่อาจจะให้ความสนใจในข้อนี้ คือปัญหามลภาวะของอากาศภายในบ้าน (indoor air pollution) อันเนื่องมาจากการสูบบุหรี่ในอาคารในหน้าฝน ความชื้นและของบริเวณบ้าน การที่ห้องนอนของบ้านส่วนมากไม่ได้แยกเป็นสัดส่วน (ทำให้ผู้ป่วยกับผู้ป่วยนอนในห้องเดียวกัน) และการจัดที่ก่อไฟหุงต้มไม่เป็นสัดส่วนแยกเป็นเอกเทศ เป็นต้น ปัญหา "อากาศเสียในบ้าน" นี้ยังไม่มีรายงานวิจัยที่บ่งว่าเป็นสาเหตุของความเจ็บป่วยเกี่ยวกับปอดและทางเดินหายใจ แต่ก็ก็น่าตั้งข้อสังเกตว่าในชนบททั่วไป (ไม่เฉพาะแต่ที่วังแรคนีเท่านั้น) อากาศเสียในบ้านน่าจะเป็นสิ่งที่นักพัฒนาทางสาธารณสุขควรพิจารณา

ภาคผนวก

คณะกรรมการหมู่บ้านวังแรด

1. นายมนตรี	อ่อนสุวรรณ	ฝ่ายสาธารณสุข
2. นายวันทา	กมลพันธ์	ฝ่ายพัฒนา
3. นายเส็ง	สละใจ	ฝ่ายพัฒนา
4. นางถนิม	สุพรรณชาติ	ฝ่ายการคลัง
5. นางสุนีย์	ชัยคา	ฝ่ายการคลัง
6. นางทองสุข	จีวเพ็ง	กรรมการสภาตำบล
7. นายสุบิน	ศรีจันทร์ม่วง	ที่ปรึกษาทั่วไป
8. นายชื่น	นุ้มแย้ม	ที่ปรึกษาทั่วไป
9. นายสำเนียง	วงศ์แก้ว	ฝ่ายพัฒนาทั่วไป
10. นายม่วง	เจ็ทวงศ์	ฝ่ายพัฒนาทั่วไป

คณะกรรมการกองทุนโภชนาการ

1. นายรัตน์	มิ่งเหล็ก	ประธาน
2. นายบุญลือ	แก้วไพฑูรย์	รองประธาน
3. นายเสงี่ยม	มิ่งแก้ว	กรรมการ
4. นางจรรยา	บัวลัมฤทธิ์	กรรมการ
5. นางสาวลี	ดวงถาวร	กรรมการ
6. นางมณี	ชัยคา	กรรมการ
7. นางถนิม	สุพรรณชาติ	กรรมการ

คณะกรรมการกองทุนสุขภาพตำบล

1. นายเส็ง	สละใจ
2. นายทองสุข	จิว เพ็ง
3. นายมณี	อ่อนสุวรรณ
4. นายรัตน์	มิ่ง เหล็ก
5. นายบุญลือ	แก้ว ไพฑูรย์

คณะกรรมการโรงเรียนบ้านวังแรด

1. นายบุญลือ	แก้ว ไพฑูรย์
2. นายรัตน์	มิ่ง เหล็ก
3. นายทองแดง	เพชรดี
4. นายทองสุข	จิว เพ็ง
5. นายขุนนาค	จิว เพ็ง
6. นายสุบิน	ชัยคา
7. นายมณี	อ่อนสุวรรณ
8. นายวิเชียร	แก้ว ไพฑูรย์
9. นายสำเนียง	วงศ์แก้ว
10. นายไสว	มิ่งแก้ว

คณะกรรมการโรงเรียนบ้านวังมะเคื่อ

1. นายสีทน	โลนุช
2. นายทองใบ	พุทธเส็ง
3. นายใหญ่	ขำพิมล
4. นายบุญมี	คำมา
5. นายจันทร์	สงฆ์กาทิ
6. นายแสง	ขำพิมล
7. นายสำรว	แสนกรู
8. นายชาญ	ขวัญเทศ
9. นายนวน	คงเพชร
10. นายเหลียม	ศรีสุนนท์

คณะกรรมการวัดวังแรด

1. นายเส็ง	สละใจ
2. นายทองสุข	จิวเพ็ง
3. นายบุญนาค	จิวเพ็ง
4. นายไสว	มิ่งแก้ว
5. นายวันทา	กมลสัน
6. นายเย็น	ดารี
7. นายชื่น	นุ้มแย้ม
8. นายผ่อง	เจ็กวงษ์
9. นายเสาร์	เมฆสุข
10. นายทองแดง	เพชรดี

คณะกรรมการกองทุนยา

คณะกรรมการดำเนินการ

1. นายบุญลือ	แก้วไพฑูรย์
2. นายทองสุข	จิวเพ็ง
3. นายรัตน์	มีงเหล็ก
4. นายมนนาค	จิวเพ็ง
5. นาง เขียม	แก้วไพฑูรย์
6. นางสาวสมบัติ	ทองสุข
7. นายมนต์	คำพันธ์
8. นางสาวม่วน	สละใจ

คณะกรรมการควบคุมงาน

1. นายรัตน์	มีงเหล็ก
2. นายทองสุข	จิวเพ็ง
3. นายมณี	อ่อนสุวรรณ
4. นายสำเนียง	วงษ์แก้ว
5. นายเทียม	อ่อนดี
6. นายวันทา	กมลพันธ์

รายชื่อ ผสส., อสม.

1. นายบุญลือ	แก้วไพฑูรย์	อสม.
2. นายรัตน์	มิ่งเหล็ก	ผสส.
3. นายทองสุข	จ้าวเพ็ง	ผสส.
4. นายมนนาค	จ้าวเพ็ง	ผสส.
5. นางสมบัติ	ทองสุข	ผสส.
6. นางเยี่ยม	ยอดดี	ผสส.

บทที่ 7

บ้านโคกสะอาด หมู่ที่ 11

ต.ธารทหาร อ.หนองบัว จ.นครสวรรค์

ลักษณะโดยทั่วไปของหมู่บ้าน

บ้านโคกสะอาด หมู่ 11 ต.ธารทหาร อ.หนองบัว เป็นหมู่บ้านค่อนข้างใหญ่ ทั้งจำนวนประชากร และจำนวนครัวเรือน รวมทั้งอาณาเขต และที่ตั้งของหมู่บ้าน แต่เดิม บ้านโคกสะอาด หมู่ 11 นี้ เป็นหมู่บ้านเดียวกับบ้านเขานางควม หมู่ 1 ต.ธารทหาร ต่อมา ในปี พ.ศ.2516 แยกออกมาเป็นหมู่บ้านใหม่ต่างหาก ตั้งชื่อว่าบ้านตะกุดนา หมู่ 11 มี นายเจียะ ฤทธิ์บำรุง เป็นผู้ใหญ่บ้านคนแรกของหมู่บ้านนี้ และปัจจุบันก็ยังคงดำรงตำแหน่ง น้อยอยู่ โดยลักษณะภูมิศาสตร์ของหมู่บ้านนี้ ประชากรจะกระจ่ายกันอยู่เป็นกลุ่มใหญ่ ๆ รวม 4 กลุ่ม คือ กลุ่มบ้านเขาลวก กลุ่มบ้านกุดตามัน กลุ่มบ้านเนินสูง และกลุ่มบ้านตะกุดนา ปัจจุบันมีประชากรจำนวน 1,482 คน (ทะเบียนราษฎร) จำนวนครัวเรือนที่มีเลขที่บ้าน 240 ครัวเรือน กลุ่มบ้านเนินสูงและกลุ่มบ้านตะกุดนา เป็นกลุ่มที่มีประชากรอยู่กันหนาแน่น มากกว่ากลุ่มอื่น และเป็นศูนย์กลางของหมู่บ้านโคกสะอาดนี้* เป็นที่ตั้งของสถานีอนามัย บ้านโคกสะอาด และผู้ใหญ่บ้านของหมู่บ้านนี้ก็อาศัยอยู่ในกลุ่มนี้

* แต่เดิมชื่อบ้านตะกุดนา ต่อมาเปลี่ยนเป็นบ้านโคกสะอาด

บ้านโคกสะอาด หมู่ 11 แม้ว่าจะอยู่ในเขตอำเภอนองบัว แต่การคมนาคมระหว่างตัวอำเภอ และหมู่บ้านนี้ไม่สะดวก โดยเฉพาะในฤดูฝน ถนนทางลูกรังจะใช้การไม่ได้เลย เพราะทางขาดและมีน้ำท่วมเป็นระยะทางกว่า 8 กิโลเมตร (บริเวณใกล้บ้านเขาดิน) ชาวบ้านนิยมเดินทางไปธุระหรือติดต่อกับอำเภอไพศาลี มากกว่าจะไปอำเภอนองบัว เพราะเส้นทางค่อนข้างสะดวก แม้ว่าจะระยะทางจะต่างกันมาก (ระยะทางจากบ้านโคกสะอาด ต.ธารทหาร ไปอำเภอไพศาลี ยาวประมาณ 90 กิโลเมตรเศษ ระยะทางจากบ้านโคกสะอาดไปอำเภอนองบัว ยาวประมาณ 23 กิโลเมตร)

อาณาเขตของบ้านโคกสะอาด ทางด้านใต้ติดต่อกับหมู่ 5 บ้านเขาดิน อ.ไพศาลี ด้านตะวันตกติดต่อกับบ้านเขานางด้ม หมู่ที่ 1 ต.ธารทหาร ด้านเหนือติดต่อกับหมู่ 10 บ้านหนองไผ่ ต.หนองบัว ด้านตะวันออก ติดต่อกับบ้านอุดมพัฒนา หมู่ 13 ต.ธารทหาร ถนนเชื่อมโยงภายในหมู่บ้าน ยังเป็นทางดินเหนียวมีลูกรังผสม เล็กน้อย ยกเว้นถนนจากบ้านโคกสะอาดไปกลุ่มบ้านเขาลวก เป็นทางลูกรังที่ปรับแน่นแล้ว มีสภาพสมบูรณ์ ได้ทราบจากชาวบ้านว่าทางสำนักงานปฏิรูปที่ดิน เพื่อการเกษตร (ส.ป.ก.) มาจัดทำได้ 3 ปีแล้ว ระยะทางจากบ้านโคกสะอาด (ใช้สถานีอนามัยบ้านโคกสะอาดเป็นศูนย์กลาง) ไปบ้านเขาลวกยาวประมาณ 2 ก.ม. ในกลุ่มบ้านเขาลวกมีบ้านเรือนอาศัยอยู่เพียง 10 กว่าหลังคาเรือน ส่วนใหญ่เป็นพวกอพยพมาอยู่ใหม่เพื่อจับจองที่ดินทำไร่ข้าวโพด ส่วนใหญ่เป็นญาติกัน มาจากโคราชบ้าง ท่าตะโกบ้าง ที่ดินในบริเวณกลุ่มบ้านเขาลวกเป็นเขตปฏิรูปที่ดิน ยังไม่มีไฟฟ้าเข้าบ้าน กำลังติดต่อขอความช่วยเหลือจากทางการเพื่อขอเงินมาสนับสนุน คาดว่าคงจะมีไฟฟ้าใช้ในเร็ว ๆ นี้ สำหรับกลุ่มบ้านกุดตามัน มีประชากรอาศัยอยู่มากรองลงมาจากกลุ่มใหญ่ คือ กลุ่มบ้านตะกุดนาร่วมกับบ้านเนินสูงมีถนนทางดินเหนียว เป็นทางเชื่อมโยงกับหมู่บ้านใหญ่ระยะทางประมาณ 5 กิโลเมตร ทางอยู่ในสภาพรอการปรับปรุง สภาพถนนเป็นดินเหนียวใช้การไม่ได้ในฤดูฝน

ลักษณะพื้นที่เพื่อการเกษตร พบว่าในกลุ่มบ้านที่แยกกระจายกันอยู่ มีสภาพดินแตกต่างกัน อาชีพหลักของชาวบ้านหมู่บ้านโคกสะอาดคือ ทำนา และทำไร่ ในกลุ่มบ้านเนินสูงและบ้านตะกุดนา พื้นที่มีสภาพเหมาะสมต่อการทำนา ต่างจากพื้นที่ในเขตเขาลวกและกลุ่มบ้านกุดตามัน ชาวบ้านจะทำไร่ข้าวโพดมากกว่าทำนา เพราะดินเป็นกรวดผสมดินร่วน ในเขตกลุ่มบ้านตะกุดนาพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่ม มีลำคลองแหล่งน้ำธรรมชาติอยู่ทางด้านทิศเหนือ เรียกคลองตะกุดนา ชาวบ้านได้ใช้น้ำจากคลองนี้ได้ตลอด ยกเว้นช่วงเดือนเมษายน-พฤษภาคม น้ำแห้งไม่พอใช้ต้องไปขอใช้น้ำจากบ่อขุดที่บ้านเขาลวก

ประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน หมู่บ้านโคกสะอาดเริ่มมีคนอพยพมาอยู่กันมากในปี พ.ศ. 2508 ขณะนั้นมีคนอาศัยอยู่ประมาณ 37 ครัวเรือน ย้ายมาจากที่ต่าง ๆ กัน ทั้งใกล้และจากจังหวัดที่ห่างไกลออกไป มีผู้อพยพมาจากจังหวัดพิจิตรมาอยู่กันมากในระยะเริ่มแรก และมีมาจากภาคอีสาน กลุ่มที่ย้ายมาจากโคราช มีมากกว่ากลุ่มที่ย้ายมาจากจังหวัดอื่น ๆ ในภาคอีสาน วัตถุประสงค์ที่พากันอพยพกันเข้ามาในบ้านนี้ก็เพื่อมาจับจองที่ดินทำกินกันสมัยก่อนหมู่บ้านนี้มีความอุดมสมบูรณ์มาก มีป่าไม้ และสัตว์ป่าชุกชุม ต่อมาถางป่ากลายเป็นที่นาหมด คนรุ่นแรก ๆ จับจองที่ดินกันมาก ๆ ถึง 100-200 ไร่ เพื่อถางทำไร่ทำนา ต่อมาภายหลังมีการย้ายออกไปประกอบอาชีพกันที่อื่น ๆ ก็ทำให้มีการแบ่งขายที่ดินที่จับจองเอาไว้

สถาบันทางสังคมของหมู่บ้าน

- ก. สถาบันการปกครอง
- ข. สถาบันศาสนา
- ค. สถาบันการศึกษา
- ง. กลุ่มหรือหน่วยงานเพื่อการพัฒนา

ก. สถาบันการปกครอง

หลังจากแยกเขตการปกครองจากบ้านเขานางค่อม หมู่ 1 ต.ธารทหาร อ.หนองบัว ตั้งแต่ปี พ.ศ.2516 แล้ว บ้าน "ตะกุดนา" หรือบ้านโคกสะอาด มีฐานะเป็นหมู่บ้านหนึ่งโดยเอกเทศ มีผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้นำหมู่บ้าน และมีผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านอีก 2 คน มีการรวมการประจำหมู่บ้าน ประกอบด้วยชาวบ้านที่ได้รับการเลือก รวม 5 คน ทำหน้าที่บริหารเพื่อการพัฒนาหมู่บ้าน ทำงานร่วมกับผู้ใหญ่บ้าน กรรมการหมู่บ้านตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ.2525 นอกจากคณะกรรมการหมู่บ้านแล้ว ยังมีคณะกรรมการกลุ่มอื่น ๆ ที่ช่วยเป็นแกนนำในการพัฒนาหมู่บ้าน เช่น คณะกรรมการโรงเรียน คณะกรรมการวัด และกลุ่มต่าง ๆ เพื่อการพัฒนาอีกหลายกลุ่ม (จะกล่าวในรายละเอียดในส่วนที่เกี่ยวกับการพัฒนาหมู่บ้าน) เนื่องจากสภาพของหมู่บ้าน แบ่งกันอยู่เป็นกลุ่มใหญ่ ๆ รวม 3 กลุ่ม และอยู่ห่างกัน มีข้อสังเกตประการหนึ่งว่า กลุ่มบ้านตะกุดนา + บ้านเนินสูง จะเป็นที่รวมหรือศูนย์กลางใหญ่ของการพัฒนา ชาวบ้านมีสภาพความเป็นอยู่ดีกว่ากลุ่มอื่น ๆ

ข. สถาบันศาสนา

บ้านโคกสะอาด หมู่ 11 มีวัดประจำหมู่บ้าน ชื่อวัดโคกสะอาด มีเจ้าอาวาสชื่อหลวงพ่อดำย จำพรรษามาได้ 6 พรรษาแล้ว ความสัมพันธ์ระหว่างบ้านและวัดมีลักษณะของการร่วมมือร่วมแรงกันดี เจ้าอาวาสวัดเป็นนักพัฒนา นำการพัฒนาหลายอย่าง เช่น การสร้างซ่อมถนน สร้างสะพาน สร้างซ่อมวัด ชาวบ้านให้ความร่วมมือดี และให้ความนับถือวัดเป็นอย่างดี ในหน้าเทศกาลหรืองานบุญอะไรก็ตาม ชาวบ้านจะพร้อมใจกันเรียไรเงินเพื่อทำบุญ ชาวบ้านเชื่อว่า เวลางานบุญจะช่วยกันเรียไรเงิน ไม่ได้ออกไปหาเงินนอกหมู่บ้าน พร้อมใจช่วยกันเอง บางครั้งมีการกำหนดเงินบริจาคกันนับร้อยบาท ก็ไม่มีปัญหาอะไร ถ้าใครมีไม่พอขอบริจาคเพียงครึ่งเดียวก็ได้ ในกลุ่มบ้านกุดค้ำยังไม่มีวัด มีแค่สำนักสงฆ์ และไม่มีพระอยู่ประจำ ชาวบ้านมาใช้วัดรวมกันที่บ้านโคกสะอาด ลักษณะ

ของวัดโคกสะอาดเป็นวัดใหญ่ มีบริเวณกว้างขวาง ศาลาวัดใช้เป็นที่รวมของชาวบ้าน ทางวัดมีเครื่องกระจายเสียงประกาศได้ยินกันทั่วหมู่บ้าน เวลาจะมีการประชุม หรือแจ้ง ข่าวคราวให้ชาวบ้านรู้จักได้อาศัยทางวัดเป็นศูนย์กลางได้

ค. สถาบันทางการศึกษา

บ้านโคกสะอาด หมู่ 11 มีโรงเรียนระดับประถม รวม 2 แห่ง คือ โรงเรียนบ้านโคกสะอาด ตั้งอยู่ในกลุ่มบ้านตะกุดนา โรงเรียนแห่งนี้ตั้งขึ้นเกือบพร้อม ๆ กับการตั้งหมู่บ้าน (2509) สอนระดับประถม 1-4 ปัจจุบันขยายชั้นเรียนจนถึงชั้นประถมที่ 6 และแยกสาขาไปตั้งอยู่ในกลุ่มบ้านกุดคามัน เปิดสอนระดับประถม 1-4 ชื่อโรงเรียน มั่นวิทยา (ตั้งเมื่อ พ.ศ.2524-2525) มีอาคารเรียนชั้นเดียวแบบง่าย ๆ 2 หลัง ชาวบ้าน เล่าว่า นักศึกษาจากมหาวิทยาลัยรามคำแหง และมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มาช่วยสร้าง อาคารเรียนโรงเรียนมั่นวิทยาดังขึ้นเพื่อให้เด็กวัยเรียนในบ้านกุดคามันได้มีโอกาสเรียน หนังสือ และให้สะดวกกับเด็กเอง ไม่ต้องเดินไปเรียนที่โรงเรียนบ้านโคกสะอาด เพราะ การเดินทางไม่สะดวก โรงเรียนมั่นวิทยามีนักเรียนจำนวนน้อยกว่าโรงเรียนบ้านโคกสะอาด (ทั้งโรงเรียนประมาณ 20 คน) โรงเรียนเปิดรับเด็กเข้าเรียนปีเว้นปี มีครูสอนประจำ 3 คน สำหรับโรงเรียนบ้านโคกสะอาด มีสอนจนถึงระดับประถม 6 เปิดสอนเด็กวัยก่อน เข้าเรียนด้วย (ประมาณ 23 คน เป็นเด็กวัย 5-6 ขวบ ผู้ปกครองเอามาฝากเรียน) จำนวนนักเรียนลดลงเสมอ เพราะผู้ปกครองย้ายออกและมักจะเอาเด็กไปด้วย บางทีเด็ก ออกไปเฉย ๆ โดยไม่บอกให้ครูทราบ บางครั้งผู้ปกครองก็มาขอร้องครวญว่าจะให้เด็กหยุด เรียน ครูต้องชี้แจงว่าเด็กจะออกเรียนไม่ได้ต้องเรียนให้จบเกณฑ์บังคับ เด็กนักเรียนที่ เรียนจบชั้นสูงสุดของโรงเรียนแล้ว มีจำนวนน้อยที่จะมีโอกาสไปเรียนต่อที่อำเภอนองบัว ปีหนึ่ง ๆ เรียนจบประมาณ 20 คน แต่จะไปเรียนต่อระดับมัธยมประมาณ 4-5 คนเท่านั้น นอกจากโรงเรียนทั้งสองแห่งนี้แล้ว บ้านโคกสะอาด หมู่ 11 ยังเคยมีโครงการเพื่อการศึกษา สำหรับชาวบ้านที่ไม่รู้หนังสือได้มีโอกาสอ่านออกเขียนได้ คือมีอาสาสมัครทำหน้าที่เป็นครู

เดินสอน (เมื่อ 2 ปีที่แล้ว) สอนผู้ใหญ่และแม่บ้าน นำเสียดายที่โครงการนี้เลิกไปแล้ว

โรงเรียนกับการพัฒนาหมู่บ้าน ชาวบ้านเล่าว่าทางโรงเรียนไม่ค่อยมีบทบาท ในด้านการพัฒนาหมู่บ้านมากเท่าที่ควร ส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องเฉพาะแค่เรื่องการเรียน การสอน ไม่นำชาวบ้านในเรื่องการพัฒนา มีการตั้งคณะกรรมการศึกษาเลือกชาวบ้าน 15 คน เป็นกรรมการคอยดูแลช่วยเหลือกิจกรรมทางโรงเรียน (รายชื่อดูภาคผนวก) กิจกรรมเพื่อการพัฒนาที่ริเริ่มภายในโรงเรียนคือโครงการอาหารกลางวัน (ทำมา 3 ปี แล้ว) เด็กจะต้องมีอาหารกลางวันกินทุกคน โครงการนี้มีเงินทุนหมุนเวียน (8,000 บาท) และทำมาตลอด มีวัตถุประสงค์จะให้เด็กมีสุขภาพดี เด็กทุกคนในโรงเรียนจะมีอาหาร กลางวันกินเหมือนกันทุกคน ด้านสุขภาพอนามัยของเด็กนักเรียน ส่วนใหญ่จะเป็นไข้หวัด ไข้ไอ มีนักเรียน 2 คน เป็นไข้มาลาเรียยังมีเชื้อมาลาเรียหลงเหลืออยู่ เป็นโรคหัวใจ 2 คน ชาวบ้านนิยมไปรักษากับ อสม. และสถานีนอมา้ย การตรวจสุขภาพเด็กนักเรียน จะทำทุก 3 เดือน โดยเจ้าหน้าที่จากสถานีนอมา้ย นอกจากนี้ทางโรงเรียนเคยเริ่ม กิจกรรมด้านเกษตร ให้นักเรียนทำไร่ แต่ไม่ได้ผลเพราะดินไม่ดี ในที่สุดก็ล้มเลิกไป

ลักษณะทางเศรษฐกิจและอาชีพ

ก) อาชีพและรายได้	}	การลงทุน-แหล่งเงินทุน
ข) ภาวะหนี้สิน		ผลผลิต
ค) ปัญหาทางเศรษฐกิจ		การตลาด

- ก) อาชีพและรายได้

ชาวบ้านของหมู่บ้านนี้ประกอบอาชีพหลัก 2 อาชีพควบคู่กันไป คือทำนาและ ทำไร่ (ข้าวโพด ถั่ว ข้าวฟ่าง) มีส่วนน้อยที่มีอาชีพรับจ้าง (ทำไร่) ชาวบ้านจะทำนายน้อย

กว่าทำไร่ ส่วนใหญ่ทำนาเอาไว้แต่พอกิน ผลผลิตจากไร่ได้มากกว่า ในช่วงปี พ.ศ.2511-2519 ผลผลิตดีพอสมควรทั้งการทำไร่ ทำนา สำหรับการทำนาสามารถให้ผลผลิตได้ถึง 40-50 ถังต่อไร่ หลังจากปี พ.ศ.2520 ผลผลิตลดน้อยลง เพราะแล้ง ทางกรมการก่อสร้างฝายน้ำล้นให้ เพื่อใช้เก็บกักน้ำในหน้าแล้งแต่ไม่ได้ผลเท่าที่ควร ทำให้แล้งมากกว่าตอนที่ยังไม่ได้สร้างฝายน้ำล้น เพราะการสร้างฝายนั้นไม่ถูกลักษณะ ได้มีการแก้ไขตัดแปลงให้สามารถเก็บน้ำไว้ได้แต่ก็ยังไม่ได้ผลเท่าที่ควร ชาวบ้านช่วยกันออกเงินซื้อปูนซีเมนต์มา เทสันฝายให้สูงกว่าระดับน้ำเพื่อจะได้เก็บน้ำไว้อยู่และมีใช้ได้พอเพียง

นอกจากการทำไร่ทำนาแล้ว ชาวบ้านโคกสะอาดยังมีอาชีพรับจ้างออกไปรับจ้างหักข้าวโพด รับจ้างทำนาได้ค่าแรงเป็นรายวัน วันละ 30 บาท แต่ถ้าเหมาเป็นไร่ก็จะได้ไร่ละ 100 บาท ในหน้าแล้งชาวบ้านอพยพไปทำงานทำนอกหมู่บ้านกันมาก เช่น ไปรับจ้างเผาถ่านที่จังหวัดตาก (เดี๋ยวนี้ไปกันน้อยแล้ว) ไปรับจ้างทำงานก่อสร้างในกรุงเทพฯ บางพวกก็ไม่กลับไปบ้านเลย ออกมาทำงานทำนอกหมู่บ้าน และในหมู่บ้านนี้มีประมาณ 20 คน ที่ไปขายแรงงานที่ ชาอู ดูเวด และอีรีค ชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่ค่อยมีเวลาว่างเพราะทำ 2 อาชีพ พอเสร็จจากทำนาก็ทำไร่ต่อไปเลย แต่ก่อนในสมัยแรกตั้งหมู่บ้านชาวบ้านมีสิทธิ์จับจองที่ดินทำกินได้คนละ 30 ไร่ ต่อมามีการขายสิทธิ์ที่ดิน เพราะย้ายออกไปทำมาหากินที่อื่น ๆ ทำให้บางคนมีที่ดินมาก แต่ปัจจุบันโดยเฉลี่ยแล้วครัวเรือนหนึ่งจะมีที่ดินทำกินประมาณ 50 ไร่ ที่ดินทำกินของหมู่บ้านนี้ แบ่งเป็น 3 ประเภท คือ ที่ดินในเขตปฏิรูปที่ดิน (ที่ดินประมาณ 50 %) ที่ดินป่าสงวน (ประมาณ 20 %) และที่ดินมี น.ส.3 (ประมาณ 30 %) นอกจากนี้แล้วชาวบ้านยังประกอบอาชีพเลี้ยงวัวไ้วขาย ทั้งประเภทวัวงาน และวัวเนื้อ มีเลี้ยงอยู่ประมาณ 7 เจ้าของ รวมจำนวนวัวแล้วกว่าพันตัว ถือได้ว่าเป็นอาชีพสำคัญอีกอาชีพหนึ่งของหมู่บ้านนี้ ผู้เลี้ยงสามารถขายวัวได้ในราคาตัวละ 3,000-10,000 บาท การเลี้ยงสุกรก็มีบ้างไม่มากนัก ครัวเรือนหนึ่ง ๆ เลี้ยงประมาณ 10 ตัว (ประมาณ 30 ครัวเรือนที่เลี้ยงสุกร)

รายได้จากอาชีพหลัก : จากการสอบถามชาวบ้าน มีข้อสังเกตว่าชาวบ้านบางกลุ่มบ้านมีฐานะไม่ยากจนจนเกินไป สามารถหารายได้จนเจือครอบครัวได้พอสมควร* เพราะมีผลผลิตจากการทำไร่ และทำนา และการออกรับจ้าง อย่างไรก็ตาม เมื่อถามถึงภาวะหนี้สินแล้วพบว่า เกือบจะทุกบ้านที่ต้องกู้เงินจากนายทุนไม่มากนักน้อย เพื่อการลงทุน และการกินอยู่ประจำวัน มีอยู่เพียงร้อยละ 10 ที่ไม่ต้องกู้ยืม แต่โดยส่วนรวมแล้วชาวบ้านมีฐานะค่อนข้างยากจนกว่าครึ่ง ร้อยละ 40 ทำพออยู่พอกิน ชาวบ้านหารายได้จากการประกอบอาชีพหลายอาชีพประกอบกัน กล่าวคือ พวกที่มีไร่นา ก็จะทำนา ทำไร่ควบคู่กันไป รายได้ที่เกิดขึ้นก็จากผลผลิตจากไร่นา เพราะฉะนั้นรายได้จึงไม่แน่นอน มากน้อยขึ้นอยู่กับผลผลิต พวกที่ไม่มีไร่นาก็ประกอบอาชีพรับจ้างทำไร่ภายในหมู่บ้าน รายได้ที่ได้มาจากการขายแรงงานรับจ้างค่านา รับจ้างนวดข้าว รับจ้างหักข้าวโพด รับจ้างค่านาหรือเกี่ยวข้าวจะได้ค่าแรงไร่ละ 100-150 บาท** หรือวันละ 30 บาท ส่วนการรับจ้างหักข้าวโพดจะได้ค่าแรงกระสอบละ 10 บาท (หักหักข้าวโพด แล้วปอกเปลือกออกพร้อมบรรจุเสร็จจะได้ค่าแรง 10 บาทต่อกระสอบ วันหนึ่ง ๆ ทำได้ประมาณ 7-8 กระสอบ ถ้าใครทำเก่งและอดทนมากหน่อยจะได้ประมาณ 10 กระสอบเป็นอย่างสูง) จะเห็นได้ว่ารายได้ของชาวบ้านโคกสะอาดจะเป็นไปในลักษณะพึ่งพาอาศัยกันในกลุ่มหรือหมู่บ้านเดียวกันซึ่งก็มีลักษณะเหมือน ๆ กับหมู่บ้านอื่น ๆ โดยทั่วไป กล่าวคือ คนพอมีฐานะ (มีไร่นา) ก็จะจ้างคนไม่มีที่ทำกินเป็นแรงงานช่วยอีกแรงหนึ่ง

* เฉพาะกลุ่มบ้านเนินสูง และบ้านตะกุดนา (บ้านเขาลวก และบ้านกุดคามัน ยังมีคนประกอบอาชีพรับจ้างมาก และส่วนใหญ่ฐานะยากจนกว่า)

** ค่าแรง ค่านาไร่ละ 100-120 บาท, เกี่ยวข้าว 150 บาท

รายได้นอกฤดูกาลเกษตร : ชาวบ้านโคกสะอาดมีรายได้จากการทำไร่ทำนา และรับจ้างเป็นหลักในการดำรงชีวิต นอกจากนี้แล้วชาวบ้านยังต้องออกไปทำมาหากินในช่วงฤดูแล้ง หรือหลังจากเก็บเกี่ยวข้าวแล้ว (ช่วงเดือน 3 เดือน 4) จะออกไปรับจ้างขายแรงงานนอกหมู่บ้านกันเป็นส่วนใหญ่ ทั้งคนวัยหนุ่มสาว และหัวหน้าครอบครัว ในช่วงเก็บเกี่ยวก่อนเริ่มลงมือทำไร่ประมาณ 1-2 เดือน ชาวบ้านจะเข้ากรุงเทพฯ ทำงานทำส่วนใหญ่เป็นงานก่อสร้าง งานช่างไม้ นอกเหนือจากนี้ก็ไปจังหวัดตากเพื่อไปเผาถ่านขาย (นิยมไปกันมาก บางพวกอพยพไปอยู่เลย และประกอบอาชีพตัดไม้เพื่อเผาถ่าน) ไปรับจ้างทำไร่จังหวัดพิจิตร มีชาวบ้านประมาณ 20 คน ไปขายแรงงานในประเทศตะวันออกกลาง จากการสนทนากับชาวบ้านพบว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่จะไม่ค่อยมีเวลาว่างตลอดทั้งปี จะต้องทำงานหารายได้ให้ครอบครัว จะมีช่วงว่างเพียงระยะเวลาสั้น ๆ ซึ่งบางครั้งก็เป็นอุปสรรคต่อการเรียกรวมตัวกันเพื่อการพัฒนาหมู่บ้าน นอกจากเรื่องที่เป็นจริง ๆ และชาวบ้านเห็นความสำคัญว่า มีความหมายต่อการทำมาหากินของพวกเขาแล้ว จะเรียกรวมตัวกันได้ง่ายและรวดเร็ว ตัวอย่างเช่น การพัฒนาถนนทางเข้าหมู่บ้าน หรือการซ่อมแก้ไขฝายน้ำล้น* หรือทำคลองขุด ชาวบ้านจะเต็มใจสละเวลาหรือทุนทรัพย์โดยพร้อมเพรียงกัน

ข) ภาวะหนี้สิน ชาวบ้านหมู่บ้านโคกสะอาดมีแหล่งเงินทุน หรือแหล่งเงินกู้รวมหลายแหล่งด้วยกัน คือ

1) สหกรณ์สำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อการเกษตร เสียดอกเบี้ย 17 % ต่อปี สมาชิกที่ทำกินในที่ดิน เขตปฏิรูปที่ดินจะมีสิทธิกู้เพื่อเอาไปลงทุนทำนา

* เนื่องจากการก่อสร้างฝายน้ำล้นไม่ถูกต้องตามลักษณะการเก็บกักน้ำ ชาวบ้านต้องออกเงินร่วมกันซื้อปูนซีเมนต์มาเทเสริมสันฝายให้สูงกว่าระดับคลองส่งน้ำ เพื่อจะได้เก็บกักน้ำไว้ใช้ทำนาได้ ปัจจุบันฝายน้ำล้นในหมู่บ้านนี้ใช้ประโยชน์ได้ดีขึ้น

2) ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ เสียดอกเบี้ยร้อยละ 14 ต่อปี
ชาวบ้านประมาณครึ่งหนึ่งที่กู้เงินจากแหล่งเงินทุนนี้

3) นายทุน จากพ่อค้าในตลาดอำเภอหนองบัว อ.ชุมแสง ปากน้ำโพ
และนายทุนภายในหมู่บ้าน เสียดอกเบี้ยเป็นเงินหรือเป็นผลผลิตก็ได้ร้อยละ 3 บาทต่อเดือน
หรือร้อยละ 2 ถึง ถ้าคิดดอกเบี้ยส่งไม่ทันก็ทบต้นไปเรื่อย ๆ เฉพาะนายทุนรายใหญ่ ๆ
ในหมู่บ้านมีประมาณ 4-5 ราย

จากการสอบถามชาวบ้าน ได้ทราบว่าชาวบ้านในหมู่บ้านนี้ยังต้องกู้เงินกัน
เป็นส่วนใหญ่ การกู้เอามากก็เพื่อการลงทุน เช่น ค่าปรับที่ ค่าไถ ค่าเมล็ดพันธุ์ ยาฆ่า
แมลง ฯลฯ นอกจากนี้ยังมีบางคนกู้เงินมาเพื่อเล่นการพนันก็มี ข้อสังเกต ชาวบ้านนิยม
กู้เงินจากพ่อค้า หรือนายทุน มากกว่าจะกู้จากธนาคาร (ธนาคารเพื่อการเกษตร ธนาคาร
พาณิชย์) โดยให้เหตุผลว่าสะดวก จะกู้เมื่อไร จำนวนเท่าไรก็ได้ บางครั้งก็ไม่ต้องมี
หลักทรัพย์แสดง อาศัยความคุ้นเคย และการกู้ยืมกันเป็นประจำ ซึ่งก่อให้เกิดความผูกพัน
โยงไปถึงการขายผลผลิตและการเป็น "ลูกหนี้เจ้าหนี้" ที่ชาวบ้านไม่อาจหลุดพ้นไปจาก
วัฏจักรนี้ได้ เมื่อผลผลิตไม่ดี ราคาตกต่ำ การกู้ยืมเงินจากพ่อค้า และนายทุนก็จะเพิ่มขึ้น
เรื่อย ๆ เป็นเงาตามตัว จนในที่สุดก็ถึงขั้นต้องจำนองที่ทำกิน ชาวนาบางรายก็ต้องยก
ที่นาให้เจ้าหนี้เมื่อไม่สามารถถ่วงถอนที่ดินคืน ชาวบ้านเล่าว่ามีชาวนาในหมู่บ้านนี้จำเป็นต้อง
เอาที่ไปจำนองพ่อค้าเงินกู้ ส่วนที่ไรก็ต้องเช่าเขาทำ การกู้ยืมเงินนายทุนภายในหมู่บ้าน
ยังคงมีอยู่ และชาวบ้านนิยม เหมือนกับไปเอาของเขามากินก่อนแล้วค่อยทำให้ภายหลัง
จะใช้คืนเป็นผลผลิตก็ได้ (ลูกชายผู้ใหญ่บ้านเป็นหนึ่งในจำนวนผู้ออกเงินกู้ในหมู่บ้านโคกสะอาด)
อัตราดอกเบี้ยค่อนข้างสูง แม้ว่าจะมีการผ่อนผันกันได้ ตัวอย่างเช่น เอาข้าวไปกินก่อน
1 ถึง ต้องใช้คืน 2 ถึง หรือเอาเงินไปใช้ 100 บาท ก็ต้องเสียดอกเบี้ยร้อยละ 3-5 บาท
ต่อเดือน การกู้ยืมเงินกันในหมู่บ้านนี้ นอกจากเพื่อการกินอยู่ และการลงทุนทำไร่ ทำนาแล้ว
ยังมีการกู้ยืมมาเจ็บไข้ได้ป่วยอีกด้วย จากการสนทนากับชาวบ้านในกลุ่มติดตามนี้ ได้ทราบว่า

ชาวบ้านกลุ่มนี้ต้องกู้เงินเขากินกันเป็นส่วนใหญ่ เวลาเจ็บป่วยก็ต้องเสียค่าใช้จ่ายจ้างรถคนนำผู้ป่วยไปสถานอนามัยโคกสะอาด หรือส่งต่อไปโรงพยาบาลหนองบัว การกู้ยืมกันจะเป็นแบบช่วยเหลือกันมากกว่า เช่น ใครมีรถแท็กซี่จะเป็นธุระในเรื่องพาหนะโดยเจ้าของให้ออกค่าน้ำมันให้ และถ้าหากพอมีเงินก็ให้ค่าเสียเวลา ในกรณีที่ไม่มีเงินก็ต้องไปขอยืมกู้เขามาก่อน สำหรับกลุ่มบ้านกุดคามัน ถ้าหยืมเงินกันภายในหมู่บ้านด้วยจำนวนเงินไม่มาก 100-200 บาท ก็จะไม่เอาดอกเบี้ยกัน ถือว่าช่วยเหลือกัน (นายเลห์ ศิลปนอก ผสส. และเป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน เป็นคนดี มีคนรักใคร่นับถือมาก เป็นผู้มีน้ำใจ ช่วยเหลือเพื่อนบ้านดี และเป็นคนกระฉับกระเฉง เสียสละเพื่อส่วนรวมดี เวลาใครเจ็บไข้ได้ป่วยก็ได้อาศัยรถอีแต่นอง นายเลห์ ศิลปนอก นำส่งสถานอนามัย นายเลห์ ศิลปนอก ฐานะยากจนพอกับเพื่อนบ้าน แต่มีน้ำใจให้หยืมเงินทองในยามจำเป็น)

ค) ปัญหาทางเศรษฐกิจและการประกอบอาชีพ

เนื่องจากรายได้ของชาวบ้านส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับผลผลิตจากไร่นา ซึ่งต้องอาศัยสภาพดินฟ้าอากาศเป็นเครื่องบันดาล รายได้จึงไม่แน่นอน นอกจากนี้รายได้ของชาวบ้านยังขึ้นอยู่กับระดับการขึ้นลงราคาผลผลิตอีกประการหนึ่งด้วย จึงมีผลต่อระดับความเป็นอยู่ของชาวบ้านโดยตรง ความจริงชาวบ้านโคกสะอาดมีอำนาจในการผลิตได้มากพอสมควร ถ้าสภาพฝนไม่แล้งจนเกินไป ชาวนาสามารถผลิตข้าวได้ 40-50 ถังต่อไร่ ส่วนการทำไร่ข้าวโพดก็ให้ผลผลิตได้มากพอสมควร แต่ปัญหาที่ชาวบ้านประสบอยู่คือ ราคาผลผลิตตกต่ำมากและจำเป็นต้องขาย เพราะถ้าไม่ขายก็ไม่มีเงินค่าดอกเบี้ยเงินกู้ที่ยืม เขามาลงทุนทำนาทำไร่ โดยเฉพาะในปีที่ผลผลิตลดน้อยลงกว่าปีก่อน ๆ เพราะมีปัญหาเรื่องศัตรูพืช (แมลง หนอน เพลี้ย) ระบาดมาก ฝนก็ไม่ชุกเท่าที่ควร ทำให้ผลผลิตลดน้อยลงมาก ประจวบกับราคาข้าวโพดตกมาก ชาวไร่ชาวนาจึงได้รับความเดือดร้อนมาก

สำหรับปัญหาเกี่ยวกับการตลาดหรือการขายผลผลิต นับเป็นปัญหาหลักทางเศรษฐกิจของชาวนามาเป็นเวลานานแล้ว และขาดการแก้ไขปัญหาย่างจริงจัง เรื่อง

การขายผลผลิตนี้ชาวนาเป็นฝ่ายเสียเปรียบอยู่เสมอ ซึ่งภาวะเช่นนี้มีปัจจัยหลายประการที่ทำให้ชาวนาดึงดูดอยู่กับสภาพที่เสียเปรียบเช่นนี้ จากการสนทนากับชาวบ้านถึงเรื่องการขายผลผลิต พ่อค้าหรือนายทุนจะออกมาซื้อผลผลิตถึงบ้านชาวนา การซื้อขายต่อรองราคาเป็นไปเพื่อ "ขายเพื่อหักหนี้" เป็นส่วนใหญ่ชาวบ้านพอใจที่จะให้พ่อค้ามารับซื้อถึงบ้าน เพราะจะประหยัดรายจ่ายไปได้มาก ถ้าเทียบกับการนำผลผลิตออกไปขายเอง ชาวนาจะต้องเสียค่าขนส่งผลผลิต ค่าจ้างอื่น ๆ ซึ่งไม่คุ้มกัน แม้ว่าขายกับพ่อค้าจะได้ราคาไม่ดี แต่ก็ป็นวิธีที่สะดวกและจำเป็นต้องขายให้ เพราะเป็นเจ้าหนี้

นอกจากปัญหาเรื่องปริมาณผลผลิตและราคาผลผลิตแล้ว เกษตรกรบ้านโคกสะอาดยังประสบปัญหาเกี่ยวกับแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรไม่พอเพียงตลอดฤดูเพาะปลูก และสภาพพื้นดินไม่เหมาะสมกับการทำไร่ (เป็นบางแห่ง)

ระดับการพัฒนาและโครงสร้างการพัฒนาหมู่บ้าน

- ก. ประเภทการพัฒนา
- ข. ระดับการพัฒนาและเทคโนโลยีในชุมชน
- ค. ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน

ก. ประเภทการพัฒนา อาจกล่าวได้ว่าบ้านโคกสะอาด ตำบลธารทหาร จัดเป็นหมู่บ้านที่มีอันดับสำหรับการเปิดตัวสู่รูปแบบของการพัฒนา เพราะจะเห็นได้ว่าเป็นบ้านโคกสะอาดเป็นหมู่บ้านที่มีการริเริ่มจัดตั้งโครงการหรือกลุ่มต่าง ๆ เพื่อการพัฒนา รวมแล้วกว่า 10 โครงการ ทั้งที่สำเร็จไปแล้ว และล้มเลิกไปก็หลายโครงการ อย่างไรก็ตามอาจนับได้ว่าชาวบ้านโคกสะอาดมีประสบการณ์ในเรื่องการพัฒนาชุมชนมาพอสมควร เมื่อเทียบกับหมู่บ้านอื่น ๆ ทั้งนี้อาจมีผลมาจากการมีผู้ใหญ่บ้านเอาใจใส่ และหมั่นติดต่อกับผู้เกี่ยวข้องในระดับอำเภอและจังหวัดโดยสม่ำเสมออีกอาจเป็นได้ จึงทำให้หมู่บ้านนี้เป็นหมู่บ้านอยู่ในสายตาของผู้บริหาร

โครงการเพื่อการพัฒนาที่ผ่านเข้ามาในหมู่บ้านนี้ จากอดีตจนถึงปัจจุบันพอสรุปได้ดังนี้

- 1) โครงการพัฒนาทางเข้าหมู่บ้าน เนื่องจากเป็นหมู่บ้านที่ค่อนข้างอยู่ใกล้กับตัวอำเภอ (ระยะทาง 23 กม.) แต่เส้นทางการคมนาคมมีความยากลำบากโดยเฉพาะในหน้าฝน ผู้ใหญ่บ้านร่วมกับคณะกรรมการประจำหมู่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน จึงเขียนโครงการเสนอขอความช่วยเหลือด้านการเงินในการซ่อมบำรุงถนนสายนี้ นอกจากนี้สำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อการเกษตร ยังยื่นมือให้ความช่วยเหลือสร้างถนนในเขตปฏิรูปที่ดินเป็นทางลูกรังอัดแน่น มีสภาพดี ใช้การได้ทั้งหน้าฝนและหน้าแล้ง เส้นทางนี้เชื่อมการติดต่อภายในหมู่บ้าน ระหว่างกลุ่มตะกุดนา และกลุ่มเขาลวก
- 2) โครงการคลองขุด (ระยะทาง 4 กม.) ด้านตะวันตกของหมู่บ้าน ทางการได้เข้ามาขุดลอกคลองให้ลึกกว่าเดิม ใช้เป็นทางระบายน้ำ และเก็บกักน้ำไว้ใช้ยามแล้ง โครงการนี้จะทำให้หมู่บ้านใกล้เคียงมีน้ำส่งไปถึงได้
- 3) โครงการ ก.ส.ช. เข้ามาช่วยเหลือเรื่องขุดสระสำหรับเป็นแหล่งน้ำดื่ม แหล่งน้ำธรรมชาติ (น้ำบ่อ น้ำสระขุด) มีรวม 8 แห่ง ชาวบ้านอาศัยเป็นทั้งน้ำดื่มและน้ำใช้ได้พอเพียงตลอดปี ยกเว้นในหน้าแล้ง (เดือน 4-5) ขาดแคลนบ้างแต่ก็ยังมีทดแทนจากบ่ออื่น ๆ (จากสระขุดในกลุ่มบ้านเขาลวก)
- 4) โครงการทำฝายน้ำล้น ร่วมมือกับทางอำเภอจัดทำฝายน้ำล้น (2520) ในระยะแรกยังใช้การไม่ได้ดี เพราะฝายปิดกั้นน้ำเร็ว ทำให้เกิดปัญหาน้ำขาดแคลนใช้เพาะปลูกไม่ได้ ต่อมาได้มีการร้องเรียนไปยังผู้รับผิดชอบทางอำเภอหนองบัว และเริ่มลงมือแก้ไขแล้ว
- 5) โครงการไฟฟ้าเข้าหมู่บ้าน หมู่บ้านนี้มีไฟฟ้าเข้าตั้งแต่ พ.ศ.2524 แต่ยังไม่ครบทุกกลุ่ม กลุ่มบ้านเขาลวกยังไม่มีสายต่อเข้ากลุ่มบ้านนี้ ทางสำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อการเกษตรกำลังจะดำเนินการให้ภายในปี 2528

- 6) โครงการหรือความช่วยเหลือด้านเกษตร ได้รับความช่วยเหลือจาก เกษตรอำเภอ ส่งเจ้าหน้าที่มาแนะนำและป้องกัน โรคสัตรูเลี้ยง (วัว) มาฉีควัคซีนให้
- 7) โครงการทำที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน เดิมมีไว้ที่โรงอาหารของ โรงเรียน กำลังจะจัดทำให้เป็นที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน
- 8) โครงการโอ่งเก็บน้ำ จะได้รับความช่วยเหลือด้านการเงินจากองค์การ ยูนิเซฟ โดยทางอนามัยประจำตำบลจะเป็นผู้ดำเนินการร่วมกับคณะกรรมการของหมู่บ้าน ปกติชาวบ้านมีภาชนะเก็บน้ำฝนเอาไว้เฉพาะกิน แต่ยังมีไม่มาก (โอ่งขนาดใหญ่) จะเริ่ม โครงการสร้างโอ่งเก็บน้ำขนาดใหญ่เอาไว้ในหมู่บ้านในเร็ว ๆ นี้
- 9) โครงการอาหารกลางวัน ดำเนินการโดยคณะครู จัดทำอาหารขาย ในราคาถูก เพื่อให้เด็กมีอาหารกลางวันกินทุกคน โครงการนี้มีเงินกองทุนหมุนเวียน 8,000 บาท ทำมาตลอด 3 ปีแล้ว เพิ่งจะหยุดไปได้ 3 เดือน ยังไม่ทราบว่า จะดำเนินการต่อไปอีกหรือไม่

นอกจากโครงการต่าง ๆ ดังกล่าวมาแล้ว บ้านโคกสะอาดยังจัดตั้งกลุ่มต่าง ๆ เพื่อกิจกรรมการพัฒนาหมู่บ้านอีกหลายกลุ่มด้วยกัน อาทิ

1. กลุ่มแม่บ้าน ตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ.2527 มีสมาชิกกลุ่มประมาณ 50 คน มี นางสงวน พักทอง (เป็นกรรมการหมู่บ้านด้วย) เป็นประธาน กิจกรรมในระยะแรก ก่อตั้งคือ การทำไร่ถั่วและไร่ข้าวโพด เพื่อจะได้มีเงินทุนหมุนเวียนสำหรับกิจกรรมของกลุ่ม แต่ประสบความล้มเหลว ขาดทุน สมาชิกทั้งหมดสลายตัว และขาดการร่วมมือ เรียกประชุม ยากเลยต้องหยุดกิจกรรมทั้งหมดไปก่อน มีแผนว่าจะเลือกสมาชิก และคณะกรรมการดำเนินการกันใหม่ เพราะได้รับการขอร้องจาก นายสวัสดิ์ คำประกอบ (ในฐานะ ส.ส.จังหวัด นครสวรรค์) ว่าควรจัดตั้งกลุ่มนี้ต่อไป และให้ช่วยกันคิดจัดทำกิจกรรมขึ้นมาให้ได้ และให้

เงินสนับสนุนการดำเนินงานจำนวน 30,000 บาท จากการสนทนากับประธานกลุ่มแม่บ้าน ได้เล่าให้ฟังว่า ตนเองต้องการลาออกจากตำแหน่งนี้ เพราะทำงานไม่ไหว ต้องเป็น กรรมการกลุ่มอื่น ๆ อีกหลายชุด ไม่มีเวลาจะปฏิบัติหน้าที่ให้ได้อย่างเต็มที่ และแสดงความคิดเห็นว่ากลุ่มแม่บ้านมีอุปสรรคในการประกอบกิจกรรมหลายประการ เป็นต้นว่าไม่ได้รับความร่วมมือและเชื่อถือจากชาวบ้าน ถ้าหากจัดกิจกรรมร่วมกับทางอนามัย ชาวบ้านจะให้ความสนใจมากกว่า แต่ถ้าหากเป็นการแนะนำ หรือการสอนในเรื่องอาหารเสริม หรือ การเลี้ยงดูบุตรให้ถูกสุขลักษณะ มักจะไม่ได้ได้รับความร่วมมือและความเชื่อถือจากชาวบ้าน

2. กลุ่มเยาวชน ตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ.2527 มีวัตถุประสงค์จะให้เยาวชนของหมู่บ้านร่วมมือกันพัฒนาหมู่บ้านร่วมกับชาวบ้าน มีการเลือกตัวแทนเยาวชนไปรับการอบรม แต่ปัจจุบันก็ยังไม่มีกิจกรรมอะไร ไม่มีการรวมตัวกันแต่ประการใด คาดว่าคงจะเลิกกันไป ในที่สุด

3. กลุ่มทหารกองหนุนแห่งชาติ (ก.น.ช.) มี นายโกลม ภู่อ่วม เป็นประธาน มีสมาชิกประมาณ 65 คน ตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ.2526 มีวัตถุประสงค์เพื่อป้องกันหมู่บ้าน และ ร่วมมือกับชาวบ้านเพื่อการพัฒนาหมู่บ้าน เช่น ซ่อมถนน

4. กลุ่มไทยอาสาป้องกันและกลุ่มลูกเสือชาวบ้าน ตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ.2524 มีสมาชิกประมาณ 40 คน เพื่อช่วยพัฒนาหมู่บ้าน

5. กลุ่มสันนิบาตเสรีชนแห่งประเทศไทย (สสท.) มีสมาชิกประมาณ 25 คน ตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ.2523 เลือกสมาชิกไปอบรมให้มีจิตสำนึกทางการพัฒนา

6. กลุ่มอาสาพัฒนาป้องกันตัวเอง (อ.พ.ป.) มีสมาชิกจำนวน 11 คน ตั้งขึ้นราว ปี 2522-2523

ข. ระดับการพัฒนาและเทคโนโลยีในชุมชน หากพิจารณาถึงระดับการพัฒนาของ บ้านโคกสะอาดจากการเปิดตัวสู่การพัฒนา ไม่ว่าจะเป็นการสร้างกิจกรรมต่าง ๆ โดยการ

จัดตั้งกลุ่มเพื่อการพัฒนา (ได้กล่าวไว้แล้วในรายงานข้างต้น) รวมไปถึงเทคโนโลยีต่าง ๆ ที่มีอยู่ในบ้านโคกสะอาด จะเห็นได้ว่าหมู่บ้านนี้มีการพัฒนาเพื่อสภาพความกินดีอยู่ดีของชาวบ้านในระดับที่มากพอสมควร กล่าวคือ มีหน่วยงานทั้งภาครัฐบาล และเอกชน (ยูนิเซฟ) ยื่นมือให้ความช่วยเหลือด้านการพัฒนาทั้งในด้านส่งเสริมอาชีพ และสุขภาพอนามัย ด้านส่งเสริมอาชีพนั้น ได้แก่ การกำหนดพื้นที่ทำกินบางส่วนของหมู่บ้านเป็นเขตปฏิรูปที่ดินเพื่อการเกษตร (กลุ่มบ้านเขาลวก) ชาวบ้านที่ไม่มีที่ทำกินสามารถจับจองที่เพื่อทำไร่ข้าวโพด ถั่ว และข้าวฟ่าง และเนื่องจากอาชีพส่วนใหญ่คือ การทำนา ไร่ ไร่ ดังนั้น แหล่งน้ำเพื่อการเกษตรจึงมีความสำคัญมาก ชาวบ้านโคกสะอาดมีความตื่นตัวในเรื่องการพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรและบริโภคมากพอ ๆ กับการปรับปรุงถนนทางเข้าหมู่บ้าน รอบหมู่บ้านด้านทิศตะวันตกออกมีคลองขุดยาวประมาณ 4 กิโลเมตร ซึ่งได้รับความช่วยเหลือจากทางการมาขุดลอกคลองให้ลึกเพื่อเป็นทางระบายน้ำเพื่อใช้ในการเกษตร และใช้ดื่มได้เกือบตลอดปี นอกจากนี้ยังมีบ่อน้ำบาดาล (ตั้งอยู่ในเขตสถานีอนามัยบ้านโคกสะอาด) และบ่อน้ำจากโครงการ ก.ส.ช. นอกจากนี้ ยังมีไฟฟ้าใช้ในหมู่บ้านตั้งแต่ปี พ.ศ.2524 (แม้ว่าในขณะนี้ยังมีไฟฟ้าใช้ไม่ครบทุกบ้าน แต่ส่วนใหญ่ 90 % มีไฟฟ้าใช้กันแล้ว)

อย่างไรก็ตามหมู่บ้านโคกสะอาด ยังคงอยู่ในเรื่องการคมนาคม และการติดต่อทั้งภายในหมู่บ้านและนอกหมู่บ้าน (กับเขตอำเภอหนองบัว) โดยเฉพาะหน้าฝน ถนนจะมีสภาพใช้การไม่ได้ มีน้ำท่วมและทางขาด ทำให้การติดต่อระหว่างหมู่บ้านกับตัวอำเภอหนองบัวยากลำบากมาก (มีผลต่อการนำส่งผู้ป่วยไปสถานีอนามัย และโรงพยาบาลหนองบัว) การเดินทางเข้าออกหมู่บ้านส่วนใหญ่ชาวบ้านจะใช้รถอีแต๋น (มีประมาณ 25 คัน) เป็นพาหนะซึ่งชาวบ้านอาศัยโดยสารกัน เสียเงินบ้าง ไม่ต้องเสียเงินบ้าง ยามเจ็บป่วยก็อาศัยรถดังกล่าวนำผู้ป่วยส่งสถานีอนามัย โดยออกค่าน้ำมันให้บ้าง หรือจ่ายค่าตอบแทนแก่เจ้าของรถบ้าง

สำหรับเทคโนโลยีเพื่อการประกอบอาชีพ (ทำนา ไร่) ชาวบ้านโคกสะอาดมีเครื่องผ่อนแรงในการเกษตรกรรมมากพอสมควร ในหมู่บ้านนี้มีโรงสี 2 แห่ง มีรถไถ

ขนาดใหญ่ 4 คัน เครื่องนวดข้าว 3 เครื่อง เครื่องสีข้าวโพด 2 เครื่อง (อุปกรณ์และเครื่องอำนวยความสะดวกอื่น ๆ ดูรายละเอียดในภาคผนวก) เกษตรกรที่ทำนาหรือทำอะไรจำนวนมากจะจ้างแรงงานบางส่วนช่วย เช่น จ้างไถ จ้างดำ จ้างนวด เป็นต้น ซึ่งก็ต้องเสียค่าใช้จ่ายตามอัตราที่ตกลงกัน (ค่าแรงงานเคยกล่าวไว้แล้วตอนต้นของรายงาน) สำหรับการลงแขก หรือ เอาแรงกันก็ยังมีอยู่บ้าง แต่น้อยกว่าการรับจ้างหรือต้องจ้างแรงงาน

ก. ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน

บ้านโคกสะอาดเป็นหมู่บ้านค่อนข้างใหญ่ และมีการพัฒนาอยู่ในระดับค่อนข้างรวดเร็ว เมื่อเทียบกับอายุของหมู่บ้าน (เริ่มตั้งหมู่บ้าน รว ๑ 2508) ประชากรมีอาชีพหลักถึง 2 อาชีพ คือ ทำนา และทำไร่ไปพร้อม ๆ กัน (อาชีพอื่น ๆ ได้แก่ รับจ้างทั้งในหมู่บ้านและไปรับจ้างในเขตจังหวัดใกล้เคียง) ฐานะความเป็นอยู่ของชาวบ้าน ประมาณ 50% มีฐานะพอมีพอกิน 10% ไม่ต้องเป็นหนี้สิน และนอกเหนือจากนั้น มีฐานะยากจน มีอาชีพรับจ้าง และที่ยากจนมาก ๆ ไม่มีที่ดินทำกินหรืออาชีพรับจ้างรายวันมีประมาณ 20% เนื่องจากรายได้ส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับผลผลิตทางเกษตร รายได้ของครอบครัวจึงไม่แน่นอน ขึ้นอยู่กับสภาพดินฟ้าอากาศ ความไม่แน่นอนเช่นนี้มีผลต่อภาวะหนี้สินของชาวบ้าน ถึงแม้ว่าชาวบ้านโคกสะอาดจะมีที่ดินทำกินพอเลี้ยงครอบครัว การกู้เงินดังกล่าวมีแหล่งเงินทุนทั้งจากภาครัฐบาลและพ่อค้ายาทุน เฉพาะในหมู่บ้านนี้มีนายทุนเงินกู้ประมาณ 10 ราย คิดอัตราดอกเบี้ยเป็นผลผลิต หรือจ่ายเป็นตัวเงิน

ในด้านความร่วมมือในชุมชน ความสามัคคี และร่วมลงแรงของชาวบ้านเห็นได้ชัดเจนเฉพาะกิจกรรมหรือการพัฒนาที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการประกอบอาชีพ เช่น การร่วมแรงกันซ่อมบารุงหรือแก้ไขฝายน้ำล้น คลองส่งน้ำ บ่อขุด และการสร้างซ่อมถนน ชาวบ้าน

มีความตื่นตัวมาก (รวมถึงผู้ใหญ่บ้าน และกรรมการหมู่บ้าน มีความกระตือรือร้นเขียนแผนการพัฒนาให้ทางการ) สำหรับการพัฒนาชุมชนในรูปแบบอื่น ๆ ยังมองเห็นไม่ชัดเจนว่า ชาวบ้านให้ความสนใจมากน้อยเพียงไร บางโครงการก็ประสบความล้มเหลวหรือไม่ได้รับความสนใจเท่าที่ควร เช่น โครงการโภชนาการ โครงการจัดตั้งกลุ่มแม่บ้าน หรือการพัฒนาสิ่งแวดล้อมภายในหมู่บ้าน สิ่งเหล่านี้อาจเป็นสิ่งใกล้ตัวที่ชาวบ้านยังมองไม่เห็นความสำคัญเท่ากับการทำมาหากินของเขา จากการสนทนากับชาวบ้าน มักได้รับการบอกเล่าเสมอว่า ชาวบ้านไม่มีเวลาพอสำหรับกิจกรรมเพื่อการพัฒนาเพราะเมื่อเสร็จจากทำนา ก็ต้องเริ่มลงมือเตรียมดินทำไร่ กิจกรรมเพื่อการพัฒนาหมู่บ้านสามารถระดมกำลังกันได้อย่างมากก็ปีละครั้ง (ยกเว้นการขอแรงซ่อมสร้างถนน)

สภาพชุมชนด้านสุขภาพอนามัย

- ก) สภาพทั่วไปของประชากรด้านสุขภาพอนามัย
- ข) ความพร้อมและการให้บริการชุมชนด้านสุขภาพอนามัย
- ค) พฤติกรรมทั่วไปด้านสุขภาพอนามัย
- ง) ระดับการพัฒนาของหมู่บ้านด้านสุขภาพอนามัยและสิ่งแวดล้อม

ก. สภาพทั่วไปของประชากรด้านสุขภาพอนามัย

สภาพด้านสุขภาพอนามัยของชาวบ้านบ้านโคกสะอาดโดยทั่วไปแล้วอาจกล่าวได้ว่าการเจ็บไข้ได้ป่วย ไม่ว่าจะในเด็กหรือผู้ใหญ่ก็เป็นการเจ็บป่วยด้วยสาเหตุหรืออาการโรคโดยทั่วไป เช่น เป็นไข้ เป็นหวัด ไอ ท้องร่วงเนื่องจากน้ำดื่ม และกินของป่าที่แสลง อาการโรคเหล่านี้ค่อนข้างเป็นการเจ็บป่วยสามัญที่พบเห็นได้ทั่วไป จากการสนทนากับชาวบ้านไม่พบว่าชาวบ้านกล่าวถึงการเจ็บป่วยด้วยสาเหตุอื่น ๆ หรือการระบาดของโรค แม้แต่โรคหัวใจ โรคเบาหวาน และโรคท้องร่วง ซึ่งเป็นโรคที่พบว่ามีคนเป็นกันมากในบ้านโคกสะอาด และ

กำหนดให้อาการเจ็บป่วยด้วยโรคดังกล่าวเป็นปัญหาเร่งด่วนที่ต้องทำการศึกษาเพื่อหาแนวทางป้องกันการเจ็บป่วยด้วยสาเหตุดังกล่าว ปรากฏว่า ชาวบ้านไม่รู้ด้วยซ้ำว่าคนในหมู่บ้านนี้เป็นโรคดังกล่าวกันมาก เมื่อให้ระบุว่าใครเป็นกันบ้างก็เกิดความไม่แน่ใจว่าใครเป็น หรือแม้แต่สาเหตุของการเป็นโรคก็ไม่ได้อยู่ในความสนใจของชาวบ้าน กล่าวโดยสรุปแล้วชาวบ้านไม่มีความรู้ หรือถือว่าเป็นปัญหาสำคัญในแง่สุขภาพอนามัยแต่ประการใด สำหรับโรคท้องเดินก็ไม่เป็นสิ่งที่น่าวิตกแต่อย่างไรสำหรับชาวบ้าน เพราะถือว่าเป็นการเจ็บป่วยธรรมดาสามัญ ซึ่งจะเกิดขึ้นเมื่อไรก็ได้ถ้ากินอาหารผิด หรือดื่มน้ำไม่สะอาดก็ท้องร่วงได้ และรักษาหายได้รวดเร็ว ความเจ็บป่วยเนื่องจากอาการปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ หรือปวดหัวมาก ๆ และเป็นประจำ เป็นสิ่งที่ชาวบ้านให้ความสนใจ และถือว่าเป็นปัญหามากกว่าความเจ็บป่วยด้วยโรคอื่น ๆ

ข. ความพร้อมและการให้บริการชุมชนด้านสุขภาพอนามัย

โดยสภาพทั่วไปแล้ว ชาวบ้านโคกสะอาดมีที่พึ่งยามเจ็บป่วยค่อนข้างสมบูรณ์ กล่าวคือ มีสถานอนามัยประจำบ้าน 1 แห่ง พร้อมเจ้าหน้าที่ 2 คน สถานอนามัยบ้านโคกสะอาดยังเป็นที่ฝึกปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่สาธารณสุขก่อนจะจบหลักสูตรซึ่ง เป็นกำลังเสริม ในด้านการให้บริการด้านรักษาพยาบาลและสุขภาพอนามัยโดยตรงอีกด้วย นอกจากนั้นยังมีบุคลากรทางสาธารณสุขให้ชาวบ้านได้ใช้บริการ จะมากหรือน้อยก็อยู่ที่ความนิยมของชาวบ้านเอง หมู่บ้านนี้มีอาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.) 1 คน และผู้สื่อข่าวสาธารณสุข (ผสส.) รวม 15 คน (รายละเอียดในภาคผนวก) อสม. อยู่บ้านกลุ่มตะกุดนา ส่วน ผสส. กระจายกันอยู่ในกลุ่มตะกุดนา และบ้านกุดตามัน นอกจากนี้ยังมีกองทุนเวชภัณฑ์ประจำหมู่บ้านอีกด้วย

นอกจากบุคลากรสาธารณสุขของรัฐแล้ว ชาวบ้านยังมีโอกาสเลือกใช้บริการเพื่อการรักษาพยาบาลจากบุคลากรอื่น ๆ นอกความรับผิดชอบของรัฐ คือ ร้านขายของชำที่ขายยาด้วย รวม 13 ร้าน หมอโบราณ รักษากระดูก หมอน้ำมันดี หมอกลางบ้าน แล้วแต่ความนิยมของชาวบ้านว่าจะไปหาใครยามเจ็บป่วย

ในกรณีที่เจ็บป่วยมาก ชาวบ้านโคกสะอาดสามารถใช้บริการจากโรงพยาบาลอำเภอหนองบัวได้ แม้ว่าการคมนาคมจะไม่สะดวกเท่าที่ควร (ระยะทางเพียง 23 ก.ม.) โดยเฉพาะในฤดูฝน แต่ชาวบ้านก็มีทางเลือกที่จะไปโรงพยาบาลอำเภอโพนาลัยได้แม้ว่าจะต้องเดินทางไกลขึ้นมากก็ตาม เมื่อการคมนาคมไม่สะดวก

ค. พฤติกรรมทั่วไปด้านสุขภาพอนามัย โดยความเป็นจริงแล้วแม้ว่ารัฐจะพยายามให้บริการทุกรูปแบบต่อประชาชนด้านสุขภาพอนามัย แต่ในแง่ปฏิบัติหรือพฤติกรรมของชาวบ้านเป็นอีกเรื่องหนึ่งที่เรากำลังพิจารณาแยกจากกัน

ชาวบ้านโคกสะอาด กล่าวโดยทั่วไป มีความทันสมัยพอสมควรในเรื่องความรู้ และทัศนคติเกี่ยวกับเรื่องสุขภาพอนามัยและการรักษาพยาบาล ความเชื่อว่าโรคภัยเกิดจากสิ่งที่ไม่เห็นหรือเป็นไสยศาสตร์นั้นอาจกล่าวได้ว่า เป็นสิ่งที่ชาวบ้านไม่คำนึงถึงอีกต่อไปแล้ว การยอมรับการรักษาโรคภัยแผนปัจจุบัน (สมัยใหม่) มีสูงมาก สูงจนกระทั่งนิยมใช้ยาแรง ๆ และการรักษาแบบเห็นผลดังใจด้วยซ้ำไป ถ้าเจ็บป่วยแล้วซื้อยากินเองไม่หายก็หันไปพึ่งยาฉีดยาหรือการรักษาแบบสมัยใหม่ทันที จะเห็นได้ว่าชาวบ้านนิยมรักษาตัวเองก่อนโดยการซื้อยากินเอง ส่วนจะได้ผลมากน้อยเพียงไรก็ต้องขึ้นอยู่กับอาการโรค ชาวบ้านโคกสะอาดโดยส่วนรวมแล้วนิยมไปรักษาพยาบาลที่สถานีนอนามัย และรักษากับ อสม.ประจำหมู่บ้าน ซึ่งเป็นหมอฉีดยาที่รับรักษาโรคทั่วไปอยู่ด้วย กล่าวได้ว่าสถานบริการทั้งสองแห่งนี้ได้รับความนิยมจากชาวบ้านเท่าเทียมกัน แม้ว่าจะต้องเสียค่ารักษาและค่ายาให้ อสม.แพงกว่าเสียให้สถานีนอนามัย ชาวบ้านก็ยังยินดีไปใช้บริการเพราะเชื่อว่า อสม.ใช้ยาแรง หายเร็ว ไปหาเมื่อไรก็พบเสมอ ซึ่งแตกต่างจากสถานีนอนามัย เพราะบางครั้งเจ้าหน้าที่ต้องไปประชุมบ่อย ๆ ไปหากก็ไม่พบ ต้องย้อนกลับมาหา อสม. อย่างไรก็ตาม ชาวบ้านก็ยังให้ความสำคัญต่อสถานีนอนามัยประจำหมู่บ้านเช่นกัน ชาวบ้านเล่าว่าที่สถานีนอนามัยมีคนไข้มากตลอดเวลา คนไข้จากที่ไกล ๆ อยู่นอกเขตความรับผิดชอบก็ยังมาใช้บริการกันเป็นประจำ

พฤติกรรมด้านสุขภาพอนามัยของชาวชนบทเกิดจากองค์ประกอบสำคัญ ๆ

3 ประการด้วยกัน คือ พฤติกรรมที่เกิดจากความเชื่อ พฤติกรรมที่เกิดจากความเคยชิน และพฤติกรรมที่เกิดจากความจำเป็นทางเศรษฐกิจ องค์ประกอบทั้ง 3 ประการนี้มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน สิ่งที่พบเห็นหรือได้รับการบอกเล่าจากชาวบ้านโคกสะอาดเกี่ยวกับการปฏิบัติในเรื่องสุขภาพอนามัย เป็นข้อยืนยันข้อสรุปดังกล่าวข้างต้นได้ในหลายประเด็น ดังจะกล่าวในรายละเอียดต่อไปนี้

1. พฤติกรรมที่เกิดจากความเชื่อ ชาวบ้านนิยมการรักษาพยาบาลด้วยการใช้ยาแรง และมองข้ามความสำคัญของยาบางประเภทที่มีความปลอดภัยต่อผู้ใช้ ชาวบ้านกลับมีความเชื่อว่าเป็นยาดียาระสทิธิภาพ (ยาอ่อน) ตัวอย่าง เช่น ชาวบ้านไม่นิยมซื้อยาจากกองทุนยา อ้างว่าเป็นยาองค์การเภสัชกรรมไม่มีประสิทธิภาพ ได้ผลช้าไม่ทันใจ ตัวอย่างอีกประการหนึ่งที่สมควรจะกล่าวถึงคือ ความนิยมบริโภคยาประเภทบรรเทาปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ เช่นยาแก้ปวดนุรา ยาตราไก่ ยาห่มใจ เป็นต้น ชาวบ้านมีความเชื่อว่า ถ้ากินยาประเภทนี้แล้วจะทำให้อาการปวดหัว ปวดกล้ามเนื้อหายไปได้อย่างรวดเร็ว สามารถทำงานได้นาน ไม่เหนื่อยง่าย และยาประเภทนี้ช่วยลดความตึงเครียด และความเหน็ดเหนื่อยจากการทำงานหนักได้ผล บางคนใช้ยาประเภทนี้เป็นเวลาติดต่อกันนานถึง 20 ปี และจำเป็นต้องกินเป็นประจำ ถ้าไม่ได้กินก็ทำงานไม่ไหว ข้อนี้นับเป็นปัญหาสำคัญเร่งด่วนที่มีผลต่อสุขภาพอนามัยของชาวชนบทอย่างยิ่ง

ความเชื่อเกี่ยวกับการเจ็บป่วยด้วยโรคอื่น ๆ เช่น ท้องร่วงในเด็กหรือผู้ใหญ่ ชาวบ้านเชื่อกันว่ามีสาเหตุมาจากการดื่มน้ำ ในเวลาหน้าร้อนน้ำตามห้วยตามสระถูกแดดเผาทั้งวัน ชาวบ้านเรียกแตงน้ำสุก ถ้ากินตอนกำลังร้อน ๆ หรือแดดจัดจะทำให้ท้องร่วงทันที แต่ก็ไม่ได้หลีกเลี่ยงหรือป้องกันแต่อย่างใด ยังคงดื่มน้ำตามห้วย ตามสระ เวลาทำนา ทำไร่ และแดดกำลังจัด เพราะถือว่าท้องร่วงรักษาหายได้ สำหรับท้องร่วงในเด็กนั้น แม่บ้านส่วนใหญ่เชื่อว่า เป็นธรรมชาติของเด็กที่ถึงวัยจะต้องมีอาการท้องร่วงตามขั้นตอนการเจริญเติบโต

วิธีแก้ไขหรือป้องกันก็คือ คัดน้ำกับผักแค หรือใบฝรั่งให้เด็กเล็กดื่ม จะช่วยแก้อาการ เด็กท้องร่วงได้ผลดี ความเชื่อเกี่ยวกับอาการท้องเสียใน เด็กอีกประการหนึ่งคือ การให้นมลูกเวลาที่แม่เพิ่งกลับจากไร่นา อุณหภูมิในร่างกายแม่จะสูง และมีผลทำให้น้ำนมเสีย เมื่อเด็กดื่มนมแม่จะทำให้ท้องเสียได้ ข้อสังเกตประการหนึ่งที่ทำให้หมู่บ้านนี้มีอัตราการป่วยด้วยโรคท้องร่วงมาก อาจเป็นเพราะไม่ระวังในเรื่องการดื่มน้ำ

2. พฤติกรรมที่เกิดจากความเคยชิน ความเชื่อและความเคยชิน เป็นพฤติกรรมที่เกิดขึ้นได้พร้อม ๆ กัน ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจน เช่น การชื้อยาบรรเทาปวดใช้เป็นประจำจนคิดเป็นนิสัย ถ้าเลิกใช้แล้วเกิดอุปาทานต่าง ๆ นานา เช่น ไม่มีแรงที่จะทำงานหนัก เป็นต้น

3. พฤติกรรมที่เกิดจากความจำเป็นด้านเศรษฐกิจ สิ่งที่มักพบเห็นได้เสมอสำหรับชาวชนบทคือ การรักษาตัวเองก่อนจะไปถึงแพทย์หรือนุคลากรสาธารณสุข เป็นทางเลือกสำหรับคนยากจน จากการพบและพูดคุยกับผู้ป่วยในรายที่มีอาการทางประสาท หรือผู้ป่วยด้วยโรคหัวใจ ในกลุ่มบ้านกุดคามัน พบว่า ผู้ป่วยมีสภาพยากจน และการปฏิบัติตนเพื่อการรักษาอาการป่วยนั้นไม่สามารถจะทำให้อาการของโรคทุเลาลงได้เลย ตัวอย่างผู้ป่วยรายหนึ่งมีอาการทางประสาท และเป็นโรคหัวใจ มีสภาพร่างกายทรุดโทรมมากเพราะขาดอาหารที่เหมาะสมกับผู้ป่วยและยังต้องออกไปทำงานหนักในไร่นา (รับจ้างหักข้าวโพด) อาหารประจำวัน คือ ข้าวสวยกับน้ำปลาร้า อาหารประเภทเนื้อสัตว์รับประทานไม่ได้เพราะเหม็นกลิ่นคาว บางครั้งรับประทานข้าวต้มปนกับน้ำตาลปึก การรักษาพยาบาลมีเพียงไปรับยาบำรุงหัวใจจากสถานอนามัยบ้านโคกสะอาดบ้าง เป็นครั้งคราว

ง. ระดับการพัฒนาของหมู่บ้านด้านสุขภาพอนามัยและสิ่งแวดล้อม

บ้านโคกสะอาดจัด เป็นหมู่บ้านที่มีระดับการพัฒนา ด้านสุขภาพอนามัยและสิ่งแวดล้อมอยู่ในขั้นดี กล่าวคือ มีสาธารณสุขปโภคเพื่อสุขภาพอนามัยที่รัฐจัดหาให้ ได้แก่ สถานี

อนามัยประจำหมู่บ้าน กองทุนยาประจำหมู่บ้าน อสม. ผสส. และโครงการต่าง ๆ เพื่อสุขภาพอนามัยอีกหลายโครงการ อาทิ โครงการกองทุนเอนกประสงค์ (ริเริ่มจัดตั้งขึ้นโดยเจ้าหน้าที่สาธารณสุขตำบลร่วมมือกับชาวบ้านเพื่อทำกิจกรรมการพัฒนาหมู่บ้าน สร้างส้วม สร้างโอ่งน้ำ ฯลฯ) โครงการโอ่งเก็บน้ำได้รับความช่วยเหลือจากยูนิเซฟ กองทุนโภชนาการและกลุ่มแม่บ้านเพื่อกิจกรรมด้านโภชนาการสำหรับเด็กเล็ก

ในด้านการพัฒนาสิ่งแวดล้อม บ้านโคกสะอาดมีกิจกรรมหลายอย่างเกี่ยวกับการพัฒนาสิ่งแวดล้อมให้ถูกสุขลักษณะ เช่น ส่งเสริมการสร้างส้วมในกลุ่มบ้านตะกุดนา และบ้านเนินสูง ชาวบ้านมีส้วมประมาณร้อยละ 70 แล้ว มีแหล่งน้ำดื่ม น้ำใช้ รวม 8 แห่ง แต่ยังขาดภาชนะเก็บกักน้ำดื่ม การกำจัดขยะด้วยการพ่นน้ำยากำจัดขยะ อย่างไรก็ดี การพัฒนาด้านสุขภาพอนามัย และสิ่งแวดล้อมของบ้านโคกสะอาดยังไม่ทั่วถึง กล่าวคือ กลุ่มบ้านกุดคามันและบ้านเขาลวก ยังขาดหรือด้อยในเรื่องนี้อยู่มาก ในกลุ่มบ้านเขาลวกมีส้วมเพียง 1 ครัวเรือน จากจำนวนบ้าน 14 ครัวเรือน บ้านกุดคามันยังมีส้วมน้อยกว่าบ้านตะกุดนา นอกจากนี้แล้ว ทั้งหมู่บ้านโคกสะอาดยังขาดระบบการกำจัดขยะที่ถูกสุขลักษณะ ชาวบ้านจะเผาหรือนำขยะไปทิ้งไกล ๆ บ้าน ซึ่งยังเป็นวิธีการที่ควรแก้ไข

ปัญหาเฉพาะโรค : หัวใจ เบาหวาน ความดันโลหิต และโรคท้องร่วง

สถิติเวชระเบียนจากสถานีอนามัยบ้านโคกสะอาดระบุว่า ชาวบ้านหมู่บ้านนี้มีผู้ป่วยด้วยโรค ความดันโลหิตสูง เบาหวาน และโรคท้องร่วงสูงกว่าโรคอื่น ๆ เมื่อเปรียบเทียบกับหมู่บ้านอื่น ๆ ดังนั้น การศึกษาเกี่ยวกับปัญหาเฉพาะโรคของหมู่บ้านนี้ จึงมุ่งประเด็นที่สาเหตุของโรค และการป้องกันรักษาโรค (รวมทั้งความรู้ และทัศนคติที่มีต่อโรคนั้น ๆ)

โรคหัวใจ เบาหวาน ความดันโลหิต

ก. ประวัติและอาการโรคโดยทั่วไป (จากคำบอกเล่าของผู้ป่วย) จากการสนทนากับผู้ป่วยหรือผู้มีอาการด้วยโรคเบาหวาน หัวใจ ความดันโลหิตสูงได้รับการบอกเล่าว่ามีอาการเจ็บป่วยด้วยโรคดังกล่าวนี้มานาน 6-7 ปีแล้ว อาการทั่วไปในระยะแรกเป็นนั้นชาวบ้านเล่าว่า ปวดศีรษะบ่อย ๆ และปวดมาก ใจคอหงุดหงิด จุนเจียว โมโหง่าย ใจเต้นแรง ตกใจง่าย บางรายเล่าว่าเคยเป็นลมหมดสติขณะทำงาน การรักษาเบื้องต้นก็คือบิदनวด และได้รับประทานยาลม บางรายก็นำส่งสถานีนอนามัยบ้านโคกสะอาด เมื่อฉีดยาแล้วอาการก็ดีขึ้น

ข. การรักษาและการปฏิบัติตัวของผู้ป่วย ผู้ป่วยส่วนใหญ่ไม่ทราบว่าคนมีอาการของคนเป็นโรคหัวใจ ความดันโลหิต ในระยะแรกมีอาการ ได้แต่บ่นและแปลกใจว่าทำไมปวดหัวบ่อย ๆ และปวดมากแทบทนไม่ไหว ต้องซื้อยาแก้ปวดมาระงับ (ซื้อยากินเอง) ยาที่ซื้อกินในระยะแรก ๆ คือ ยาโบระกา ของละหนึ่งบาท ยาอื่น ๆ ที่ใช้กันมี ยาต้มใจ ยาพาราเซตามอล และยาระงับปวดอื่น ๆ ที่หาซื้อได้จากร้านขายของชำในหมู่บ้าน ต่อมามีอาการมากขึ้นเป็นลำดับ (บางคนเป็นลมหมดสติ ตัวแข็ง ตัวเขียว) ญาติพี่น้องจึงนำส่งสถานีนอนามัยบ้านโคกสะอาด ปัจจุบันผู้ป่วยด้วยโรคดังกล่าว จะนิยมรักษาแผนสมัยใหม่โดยไปรับการรักษาที่สถานีนอนามัยบ้านโคกสะอาด และบ้านของ อสม. ประจำหมู่บ้าน ชาวบ้านนิยมไปรักษากับ อสม. มาก (โดยเฉพาะโรคนี้) ผู้ป่วยเล่าว่านิยมไปรักษาที่ อสม. เพราะใช้ยาแรง และมีเครื่องวัดความดันโลหิตด้วย เวลามีอาการปวดหัวมาก ๆ หรือเกิดอาการไม่สบาย ก็เคยไปขอร้องให้ อสม. วัดความดันโลหิตให้ สำหรับค่ารักษาพยาบาลต่อครั้งก็ประมาณ 30-50 บาทคือยาฉีดยาหนึ่งเข็ม

ผู้ป่วยบางรายที่พอจะมีค่าใช้จ่ายเพื่อการรักษาตัวนิยมไปรักษาไกล ๆ เช่น คลินิกแพทย์ในจังหวัดนครสวรรค์ หรือ เข้ากรุงเทพฯ ไปรับการรักษาพยาบาลที่โรงพยาบาลศิริราช สิ่งเหมือนกันในกลุ่มผู้ป่วยก็คือ การบอกเล่าว่า ครอบครัวเสียเงินเพื่อรักษาตัวไปมากจนหมดตัว ชายรั้วควายไปรักษาตัวก็มี บางรายก็เล่าว่า ตนเองพยายามรักษาตัวทุกวิธี ไม่ว่าใครจะแนะนำว่าที่ไหนดีก็จะไปหา จะรักษาทั้งแผนโบราณ และแผนปัจจุบัน เพราะอยากให้หายป่วยเร็ว ๆ ไม่อยากเป็นโรคนี้อะไร เพราะทรมานมาก เวลาอาการกำเริบ เช่น ปวดหัวมาก ตกใจง่าย ไม่ไหวง่าย

การดูแลรักษาตัวในด้านการกินอยู่ มีความแตกต่างกันตามฐานะ ผู้ป่วยที่ฐานะยากจนมีปัญหามากในการดูแลรักษาตัวเอง เพราะขาดเงิน การรักษาไม่ต่อเนื่อง อาหารการกินก็ไม่พอเพียงที่จะทำให้อาการโรคทุเลา สภาพทางสุขภาพอนามัยของผู้ป่วยอยู่ในสภาพทรุดโทรมมาก ผู้ป่วยจะเบื่ออาหาร อ่อนเพลีย อาหารหลักที่มีอยู่ในครอบครัว คือ น้ำปลาร้า และข้าว บางครั้งผู้ป่วยเหม็นกลิ่นคาว ต้องรับประทานแต่ข้าวต้มผสมเกลือหรือน้ำตาลปึก สำหรับผู้ป่วยที่มีฐานะ หรือพอมีเงินดูแลรักษาตัวนั้น จะหมั่นตรวจสอบร่างกายเสมอ อย่างน้อยก็ไปสถานอนามัยหรือบ้าน อสม. เพื่อวัดความดันโลหิตและซื้อหายามา กินประจำตัว (เป็นยาแผนปัจจุบัน เช่น ยาโคลามีน ชาวบ้านบอกว่าซื้อมาราคาเม็ดละ 2 บาท ต้องกินประจำ นอกจากนี้ก็มียาคุมความดันโลหิต และเมื่อมีอาการปวดหัว ปวดกล้ามเนื้อ ก็รับประทานยาพาราเซตามอล ซึ่งไปจ่ายมาจากสถานอนามัยบ้านโคกสะอาด) ผู้ป่วยบางคนก็รักษาตนด้วยการออกกำลังกายมากขึ้น เช่น วิ่งเหยาะ ๆ หรือที่เป็นเด็กก็เล่นกีฬาที่โรงเรียน หลังจากนั้น รู้สึกอาการดีขึ้นอย่างเห็นได้ชัด

ค. ความรู้หรือทัศนคติต่อโรค สำหรับผู้ป่วยด้วยโรคความดันโลหิตสูง และเบาหวาน บางคนเชื่อว่าเป็นเพราะตนเองอ้วนมากเกินไป ทำให้เป็นโรคนี้นี้ ต้องกินให้น้อยลง และลดน้ำหนัก อรจะช่วยให้หายได้ บ้างก็ว่าเป็นเพราะเวรกรรม เป็นโรคเวรโรคกรรม บ้างก็เชื่อว่าตนเองคิดมากทำให้เป็นโรคความดันโลหิตสูง สำหรับผู้ป่วยที่มีอาการ

เป็นโรคหัวใจ บางคนบอกว่าคงเป็นเพราะยาคุมกำเนิด กินติดต่อกันนาน ๆ เลยทำให้ตนมีอาการ "หัวใจกว้าง" หัวใจไม่แข็งแรง หายใจไม่อิ่มและเหนื่อยง่าย

ผู้ป่วยมีความรู้ถึงความเจ็บป่วยของตนด้วยสาเหตุนี้ มีอันตรายมาก และถึงแก่ชีวิตได้ง่ายถ้าไม่คอยดูแลรักษาตัว ถ้าความดันโลหิตสูงมาก ๆ และปวดศีรษะมาก ๆ จะทำให้เส้นเลือดในสมองแตกถึงแก่ความตายได้ หรือเป็นอัมพาตได้ ชาวบ้านมีประสบการณ์จากเพื่อนบ้านมาด้วยกันแทบทุกคน และได้บอกเล่าว่า กำนันของตำบลนี้เป็นโรคความดันโลหิตสูง และได้มีโอกาสรักษาตัวเลย พอมีอาการก็เจ็บมากแล้ว และเป็นอัมพาตเลย และเมื่อปีที่แล้วก็มีคนเสียชีวิตในหมู่บ้านนี้เพราะเส้นโลหิตในสมองแตก โดยทั่วไปแล้วผู้ป่วยกลัวและไม่อยากเป็นโรคนี้ และส่วนใหญ่เห็นด้วยว่า ถ้าหากจะมีการคัดเลือกตัวแทนในหมู่บ้านไปรับการอบรมในเรื่องความรู้เกี่ยวกับโรคนี้ อยากได้คนฉลาดมีความจำแม่นไปรับการอบรมจะได้มาช่วยแนะนำคนที่เป็นอย่างแล้ว แต่เมื่อให้ระบุว่าใครสมควรจะเป็นตัวแทนของหมู่บ้าน ก็จะระบุตัวผู้ใหญ่บ้าน เพราะเห็นว่าเป็นคนเก่ง และน่านับถือ นอกจากคนอื่น ๆ แล้วก็ไม่เห็นมีใคร เพราะต่างคนต่างไม่มีเวลา ต้องทำมาหากินกันทั้งบ้าน สำหรับความคิดเห็นในเรื่องการเสียสละเงินทอง เพื่อซื้อเครื่องมือตรวจร่างกาย เช่น เครื่องวัดความดันโลหิต ส่วนใหญ่ก็เห็นด้วยและคิดว่าพวกคนสามารถสละเงินให้ได้พอสมควรเพื่อซื้อเครื่องมือมาใช้ในหมู่บ้าน และเห็นด้วยว่าเป็นสิ่งที่ดี และสามารถช่วยผู้ป่วยด้วยโรคนี้ได้ (ปัจจุบันไปตรวจที่สถานีอนามัย และบ้าน อสม.)

โรคท้องร่วง

การเจ็บป่วยจากสาเหตุท้องร่วง ทั้งในเด็กและผู้ใหญ่ของชาวบ้านโคกสะอาด เป็นปัญหาประการหนึ่งด้านสุขภาพอนามัย จากการสอบถามผู้ที่เคยป่วย และผู้ที่มีบุตรหรือสมาชิกในครอบครัวป่วยด้วยโรคท้องร่วง เพื่อทราบถึงสาเหตุ การปฏิบัติและการป้องกัน

รักษาให้ปลอดภัยจากโรคท้องร่วง พบว่า ชาวบ้านมีการปฏิบัติและป้องกันรักษาโรคท้องร่วง สำหรับ เด็กและผู้ใหญ่แตกต่างกันดังนี้

ก) อาการท้องร่วงในเด็ก

สาเหตุ อาการท้องร่วงในเด็กก่อนครบ 1 ขวบ และอายุระหว่าง 1-4 ปี พบว่า เด็กทารกวัยก่อนครบ 1 ขวบ จะมีอาการท้องร่วงกันเป็นส่วนใหญ่ สาเหตุเกิดจากการเปลี่ยนนม และเกิดจากสาเหตุที่ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นเพราะการดื่มนมแม่ขณะที่แม่เพิ่งกลับจากทำไร่ทำนา อุณหภูมิในร่างกายสูง และทำให้น้ำนมร้อน เมื่อทารกดื่มจะมีผลทำให้ท้องเสียได้ เหตุผลหรือความเชื่อนี้ได้รับคำยืนยันจากแม่บ้านหลาย ๆ คนที่ให้คำตอบตรงกันว่า บุตรของตนนั้นจะมีอาการท้องเสีย ถ้าดื่มนมขณะที่แม่กลับมาจากทำไร่ทำนา นอกจากสาเหตุนี้แล้ว ชาวบ้านยังมีความเชื่อว่า อาการถ่ายท้อง ท้องเดินในเด็กนั้นเป็นสิ่งธรรมดา และเป็นอาการทั่วไปที่ต้องเกิดกับเด็กทารกที่กำลังเจริญเติบโต การเปลี่ยนอิริยาบถจากคลานเป็นนั่งหรือเดินได้นั้น จะมีผลทำให้เด็กมีอาการถ่ายท้องหรือท้องเดิน เมื่อสอบถามว่าทำไมถึงคิดว่าการเจริญเติบโตของทารกมีส่วนเกี่ยวข้องกับการเจ็บป่วยด้วยอาการท้องร่วงท้องเดิน ชาวบ้านก็จะตอบว่าไม่ทราบ แต่คิดเอาจากการสังเกตและประสบการณ์ที่เคยมีบุตรมาหลายคนแล้ว และจะเป็นเช่นนั้นเหมือนกันทุกคน และจะหายไปเองเมื่อผ่านขั้นตอนการเจริญเติบโตเป็นช่วง ๆ ไปแล้ว สำหรับเด็กวัย 1-4 ปี นั้นส่วนใหญ่มีอาการท้องร่วงเพราะเปลี่ยนนมเปลี่ยนอาหาร โดยเฉพาะเด็กอายุ 3-4 ปี ชาวบ้านกล่าวว่า เป็นเพราะพ่อแม่ส่วนใหญ่ไม่มีเวลาดูแลเรื่องอาหารการกินมากนัก ปลอ่ยให้อยู่กันตามลำพังให้พี่ดูแลน้อง เพราะพ่อแม่ต้องไปทำมาหากิน เลี้ยงอยู่กับดินกับทราย เห็นอะไรใกล้มือก็หยิบเข้าปาก บางทีพี่เลี้ยงก็ให้กินผลไม้ป่าที่เก็บมา เด็กก็ท้องเสียได้ง่าย

การป้องกันและรักษาอาการท้องร่วงในเด็ก ในกรณีที่มีอาการรุนแรงชาวบ้านจะไปสถานอนามัย และบ้าน อสม. (อสม. รับรักษาพยาบาลด้วย) สำหรับอาการท้องเดิน

ที่ไม่มาก ชาวบ้านจะต้มใบฝรั่ง หรือผักแค แล้วกรองเอาแต่น้ำให้ลูกดื่ม ชาวบ้านบอกว่า ได้ผลดี แก้อาการท้องเสียได้ สำหรับการป้องกันเรื่องอาการท้องเสียนั้น ชาวบ้านจะให้ ทารกดื่มน้ำสุก จนอายุ 1 ขวบ หลังจากนั้นก็ให้ดื่มน้ำฝนหรือน้ำธรรมชาติ

ข) อาการท้องร่วงในผู้ใหญ่ จากการสนทนากับชาวบ้าน ทราบว่าอาการท้องร่วง ในผู้ใหญ่ นั้น โดยทั่วไปไม่คิดว่าเป็นปัญหาอะไร และมีความเห็นว่าถ้ารับประทานอาหาร ไม่ระวัง หรือไปกินของที่ไม่เคยกินเป็นประจำก็อาจท้องร่วงได้ สำหรับคนที่เคยป่วยด้วย โรคนี้แล้วรับประทานผลไม้มากเกินไป ทำให้ท้องร่วงอย่างแรงอยู่ 2-3 วัน ไปรักษาตัว ที่สถานอนามัยก็หาย บางคนก็บอกว่าเป็นเพราะกินผลไม้ที่ยังมียาฆ่าแมลงหลงเหลืออยู่ทำให้ อาเจียร และท้องเดิน สำหรับคนที่ท้องเดินเพราะรับประทานอาหารดิบ ๆ สุก ๆ ก็มียูบ้าง โดยเฉพาะผู้ชายในหมู่บ้านนี้ ยังนิยมกินของดิบ รสจัด เช่น ลาบเนื้อ ลาบเลือด บางคน กินแล้วก็ท้องร่วง บางคนก็ไม่เป็นอะไร บางรายมีอาการท้องร่วงเพราะดื่มน้ำจากสระ หรือน้ำขังในที่นา เวลาทำนาเหนื่อย และกระหายน้ำก็ดื่มไม่เลือก ทำให้มีอาการท้องเดิน กรณี เช่นนี้ไม่ทำให้เกิดอาการท้องร่วงเสมอไป บางคนก็เป็นบางคนก็ไม่เป็น

ข้อสังเกต

การเจ็บป่วยด้วยโรคท้องร่วงดูเหมือนจะไม่ใช่ปัญหาสำคัญสำหรับชาวบ้าน แต่ อาการเจ็บป่วยด้วยสาเหตุอื่น ๆ กลับเป็นเรื่องที่ชาวบ้าน (แม่บ้าน) มีความวิตกกังวลมากกว่า โรคดังกล่าวได้แก่ อาการไอ เป็นไข้ อาการหอบ อาการปวดท้องบ่อย ๆ ในวัยเด็ก 1-5 ปี สมมติฐานของโรคดังกล่าว เท่าที่สนทนากับแม่บ้าน ได้รับคำตอบว่าอาจเป็นเพราะ ตนเองไม่ค่อยมีเวลาดูแลลูก ปล่อยให้เล่นตามพื้นดินพื้นทราย บางทีก็ลงแช่น้ำในถ้วย หนอง หรือที่นา เป็นเวลานาน ๆ อาจทำให้มีอาการหอบ ไอ ได้

สรุป : ศักยภาพหรือความพร้อมด้านบริการ สุขภาพอนามัย ของชุมชน

สำหรับประเด็นนี้ก็เช่นเดียวกับที่ได้กล่าวหรือได้วิเคราะห์เอาไว้แล้วสำหรับหมู่บ้านอื่น ๆ ที่อยู่ในการศึกษาในครั้งนี้ โครงการหรือแผนที่เราบอกเล่าให้ชาวบ้านได้ทราบ เป็นเพียงภาพที่ชาวบ้านไม่สามารถมองเห็นได้ชัดเจนว่า ควรจะเป็นอะไร และพวกเขาควรจะมีส่วนร่วม หรือมองเห็นความเป็นไปได้ของโครงการนั้นได้มากน้อยเพียงใด เป็นสิ่งที่ยากแก่การนำเสนอให้ชัดเจนได้ การหยังเสียงเพื่อทราบความพร้อมและความคิดเห็นจากชาวบ้านเท่าที่คณะผู้ศึกษาจะทำได้ คือ การขอให้ระบุตัวบุคคลที่คาดว่าเหมาะสมจะเป็นตัวแทนของชาวบ้าน และการหยังความพร้อมด้านการเงินเพื่อจัดหาอุปกรณ์หรือวิธีการใด ๆ ที่คาดว่าเหมาะสม เพื่อลดความเจ็บป่วยของชาวบ้านด้วยสาเหตุโรคหัวใจ เบาหวาน ความดันโลหิตสูง และท้องร่วง โดยมีพื้นฐานอยู่ที่ให้ชาวบ้านได้รู้จักการป้องกัน และรักษาในเบื้องต้นก็พบว่า การสละทรัพย์เพื่อการจัดหาอุปกรณ์นั้น ไม่เกินความสามารถของชาวบ้าน และยินดีด้วยซ้ำที่จะมีของหรือเครื่องมือที่จำเป็นมาใช้สอยกันในหมู่บ้าน แต่ปัญหาอยู่ที่การเลือกผู้ที่เหมาะสมเป็นตัวแทนของชาวบ้านไปอบรม แล้วค่อยมาทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้หรือรับผิดชอบกิจกรรมใด ๆ ที่จะเกิดขึ้นเพื่อการนี้ เป็นสิ่งที่ชาวบ้านคาดว่าจะยากลำบาก และแสดงความคิดเห็นพร้อมเหตุผลกันอย่างกว้างขวาง เป็นต้นว่า ชาวบ้านไม่เห็นด้วยกับการเลือกตัวบุคคลเอาไปอบรมแล้วกลับมาทำหน้าที่ในหมู่บ้าน เพราะชาวบ้านเห็นตัวอย่างหรือประสบการณ์มาจากโครงการอื่น ๆ แล้ว และมีความเห็นตรงกันว่าไม่ได้ผล เพราะคนที่เคยไปอบรมในโครงการอื่น ๆ (พสส./อสม.) กลับมาก็ไม่เห็นได้แนะนำอะไร คนที่เห็นว่าพอจะเสียสละไปอบรมได้ก็มักจะไม่ค่อยว่าง ไม่ค่อยอยู่ต้องออกไปทำมาหากินนอกหมู่บ้าน และส่วนใหญ่คนที่มักถูกเลือกให้เป็นตัวแทนของหมู่บ้านก็จะเป็นคนช้ำ ๆ กัน งานของครอบครัวก็มีมากล้นมืออยู่แล้ว จึงเห็นว่าจะไม่ได้ผลสำหรับการเลือกตัวบุคคลเพื่อไปรับการอบรมแต่อย่างใด

ภาคผนวก

คณะกรรมการหมู่บ้าน

หมู่บ้านโคกสะอาด หมู่ที่ 11 ต. ธารทหาร อ. หนองบัว

จ. นครสวรรค์

ลำดับที่	ชื่อ - สกุล	อายุ	ตำแหน่งในกลุ่ม
1	นายเจียะ ฤทธิ์บำรุง		ผู้ใหญ่บ้าน
2	นายสว่าง อินทร์ทับ	46	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน
3	นายอิน ใจคง	54	ก.ม.
4	นายบุญ สนสุพรรณ	52	ก.ม.
5	นายทองหล่อ พักทอง	52	ก.ม.
6	นางสงวน พักทอง	37	ก.ม.

รายชื่อคณะกรรมการดำเนินงานกองทุนโภชนาการ บ้านโคกสะอาด

ด. ธารทหาร อ. หนองบัว จ. นครสวรรค์

1. นายอิน	ใจคง	ประธาน
2. นายประกอบ	ตันหยงทอง	รองประธาน
3. นางสาวจำเนียร	ตันหยงทอง	เหรัญญิก
4. นายโกล	ภูท่วม	กรรมการ
5. นายอุทัย	ศรีเดช	กรรมการ
6. นายบุญส่ง	โตเกิด	กรรมการ
7. นายเล่ห์	ศิลปนอก	กรรมการ
8. นายเจริญ	คำป๋อง	กรรมการ
9. นายทองหล่อ	พักทอง	กรรมการ
10. นางสาวน	พักทอง	กรรมการ
11. นางสาวอิงอร	คุ่นใจ	กรรมการ
12. นางสาวสุขเนียม	แสนสะอาด	กรรมการ
13. นายฉวย	กรคุ้ม	กรรมการ

กองทุนยา และเวชภัณฑ์ บ้านโคกสะอาด หมู่ 11 ต.ธารทหาร

อ. หนองบัว จ. นครสวรรค์

กรรมการดำเนินการ

1. นายอิน	ใจคง	ประธาน
2. นายทองหล่อ	พักทอง	กรรมการและเลขานุการ
3. นางสงวน	พักทอง	กรรมการ
4. นางสาวอิงอร	คุ่นใจ	กรรมการ
5. นายอุทัย	ศรีเดช	กรรมการ
6. นายโกล	ภูท่วม	กรรมการ
7. นายเล่ห์	ศิลปนอก	กรรมการ

รายชื่อ อสม.

นายอิน	ใจคง
--------	------

รายชื่อ ผสส.

1. นายสันติ	สุขสบาย
2. นางสาวน	พักทอง
3. นายทองหล่อ	พักทอง
4. นางสาวอิงอร	คุ้มใจ
5. นางสาวสมควร	ชนะมาล
6. นายไฟ	แจ้งเอี่ยม
7. นายเจริญ	คำปล้อง
8. นายน้อย	สังข์ทอง
9. นางสาวเนียม	แสนสะอาด
10. นายเล่ห์	ศิลป์นอก
11. นายบุญส่ง	โตเกิด
12. นายสิงห์	ม่วงศรี
13. นายโกมล	ภูคุ้ม
14. นายสำเนียง	ดวงตา
15. นายอุทัย	ศรีเดช

รายชื่อคณะกรรมการกองทุนสุขภาพตำบล

1. นายเจียะ	ฤทธิ์บำรุง	ประธานกรรมการกองทุน
2. นายสว่าง	อินทร์ทับ	เลขานุการ
3. นายประกอบ	คันทองทอง	เหรัญญิก
4. นายโกมล	ภู่ท่อม	กรรมการ
5. นายทองหล่อ	พิภทอง	กรรมการ
6. นายเล่ห์	ศิลป์นอก	กรรมการ
7. นางสาวอิงอร	คุ่นใจ	กรรมการ
8. นายอุทัย	ศรีเดช	กรรมการ
9. นายสม	เอี่ยมทองแดง	กรรมการ
10. นายฉลวย	กรคุ้ม	กรรมการ

เปิดดำเนินการเมื่อเดือน สิงหาคม 2528

คณะกรรมการศึกษา

1. นายเจียะ	ฤทธิ์บำรุง
2. นายอิน	โยคง
3. นายสนั่น	สุขแก่น
4. นายสม	เอี่ยมทองแดง
5. นายจำลอง	แสงสว่าง
6. นายโพธิ์	แสงทองทาบ
7. นายบ่าง	ศิลป์นอก
8. นายบุญส่ง	โตเกิด
9. นายอวยพร	เพชรคง
10. นายเสน่ห์	แสนสะอาด
11. นายสุทิศ	เสนานิมิตร
12. นายบุญมี	ยาสา
13. นายอดุลย์	ไมตรี
14. นายสันติ	สุขสบาย
15. นายถนอม	สุขแก่น

เทคโนโลยีต่าง ๆ ที่มีอยู่ในหมู่บ้านโคกสะอาด

1. ไฟฟ้า (ตั้งแต่ พ.ศ.2524)		
2. ตู้เย็น	13	ครัวเรือน
3. โทรทัศน์	50 %	ของครัวเรือนทั้งหมด
4. จักรยานยนต์	5 %	
5. รถปิกอัพ	5	คัน
6. รถบรรทุก (อีแต่น)	25	คัน
7. รถไถใหญ่	4	คัน
8. รถไถเล็ก	2	คัน
9. ควายเหล็ก	50 %	
10. เครื่องสูบน้ำ	50 %	
11. เครื่องนวดข้าว	3	เครื่อง
12. เครื่องสีข้าวโหด	2	เครื่อง
13. บ่อขุด/ลระน้ำ	8	ลูก
14. ฝายน้ำล้น		
15. ล้อม	60 %	
16. โองเก็บน้ำ (ขนาดเล็ก)	90 %	(ไม่พอใช้กินตลอดฤดูกาล)
17. ร้านขายของในหมู่บ้านประมาณ	13	ร้าน

บทที่ 8

บ้านวังใหญ่ หมู่ที่ 12

ตำบลธารทหาร อ.หนองบัว จ.นครสวรรค์

ลักษณะโดยทั่วไป

บ้านวังใหญ่เป็นหมู่บ้านอยู่ในพื้นที่ยากจนของตำบลธารทหาร แต่เดิมหมู่บ้านนี้รวมเขตการปกครองอยู่กับหมู่ 2 ตำบลธารทหาร และแยกเป็นหมู่บ้านใหม่เมื่อ พ.ศ.2518 ประชากรของหมู่บ้านนี้แยกกันอยู่เป็น 2 กลุ่มใหญ่ คือ กลุ่มบ้านวังใหญ่ และกลุ่มบ้านวังบ่อ ระยะทางห่างกันประมาณ 3 กิโลเมตร กลุ่มบ้านวังบ่อเป็นหมู่บ้านที่ก่อตั้งขึ้นก่อน แต่ในปัจจุบันบ้านวังบ่อมีจำนวนประชากรน้อยกว่าบ้านวังใหญ่ กล่าวคือ บ้านวังบ่อมีประชากรอาศัยอยู่ราว 40 ครัวเรือน ส่วนบ้านวังใหญ่มีครัวเรือนประมาณ 60 ครัวเรือน

ประวัติการก่อตั้งหมู่บ้านนี้ ประมาณว่า ราว ๆ พ.ศ.2489 มีผู้คนอพยพเข้ามาตั้งหลักแหล่งทำกินประมาณ 5 ครอบครัว ในขณะนั้นสภาพพื้นที่ยังเป็นป่า ประเภทป่าไร่ ป่าไฟ และป่าไม้เต็ง ต่อมาก็มีการอพยพเคลื่อนย้ายเข้ามาจับจองที่ป่าเพื่อทำไร่กันมากขึ้น ประชากรที่ย้ายเข้ามาทำกินส่วนใหญ่มาจากจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และมีพวกเชื้อสายลาวมาจากสระบุรีปะปนอยู่บ้าง แต่โดยส่วนรวมแล้วประชากรครึ่งหนึ่งย้ายมาจากอำเภอต่าง ๆ ในจังหวัดนครสวรรค์ ชีวิตความเป็นอยู่และการอยู่อาศัยของชาวบ้านหมู่บ้านนี้ไม่ได้แยกกันอยู่ตามกลุ่มภูมิลำเนาเดิมที่ย้ายมา แต่จะอยู่รวม ๆ กันไป ไม่ว่าจะเป็นย้ายมาจากต่างถิ่นหรือเป็นชาวจังหวัดนครสวรรค์ จากการสอบถามและพูดคุยกับชาวบ้าน ได้รับการ

บอกเล่าว่าชาวบ้านเข้ากันได้ดี ไม่มีความขัดแย้งทางชนบ.รมนิยมหรือความเชื่อถือแต่อย่างใด ถึงหน้าเทศกาลอะไรก็ร่วมมือร่วมใจกันดี

จากการสำรวจเพื่อเก็บข้อมูลพื้นฐานของหมู่บ้านโดยสำนักงานสาธารณสุขอำเภอ จำนวนประชากรของหมู่ 12 มีรวมทั้งสิ้น 544 คน แบ่งเป็นชาย 274 คน และหญิง 270 คน

การคมนาคม โดยสภาพของหมู่บ้าน นับว่าเป็นหมู่บ้านที่ยังมีการพัฒนาอยู่ในระดับต่ำ สภาพถนนที่ใช้ติดต่อกันในหมู่บ้านและระหว่างหมู่บ้านใกล้เคียง มีสภาพที่ใช้ได้ในบางฤดูกาลเท่านั้น เนื่องจากถนนเป็นทางดินเหนียวผสมลูกรัง เวลาฝนตกจะมีน้ำท่วมทางเป็นระยะ ทำให้ถนนลื่นและเป็นหลุมเป็นบ่อ เสียหายมาก การคมนาคมในช่วงฤดูฝนจึงมีอุปสรรคและต้องใช้เวลาานมากกว่าปกติไม่ว่าจะเป็นการเดินทางระหว่างหมู่บ้านใกล้เคียง หรือการเดินทางไปอำเภอหนองบัวก็ตาม ชาวบ้านส่วนใหญ่เดินทางติดต่อกับหมู่บ้านอื่น หรือตัวอำเภอ โดยรถอีแต่น หรือรถโดยสารขนาดเล็กซึ่งเก็บค่าโดยสารคนละ 5 บาท แต่บางครั้งก็เดินไปประมาณ 3-4 กิโลเมตรเพื่อขึ้นรถโดยสารตรงทางแยกที่ติดกับถนนทางหลวงเชื่อมกับตัวอำเภอหนองบัวซึ่งมีระยะทางประมาณ 13 กิโลเมตร

สภาพถนนหรือทางเดินติดต่อกภายในหมู่บ้านนั้น เป็นทางดินผสมลูกรังสายเดียวที่เป็นสายกลางของหมู่บ้าน ส่วนทางแยกเข้าบ้านยังมีสภาพไม่ดีเท่าที่ควร ชาวบ้านยังไม่ค่อยสนใจที่จะถางทางให้โล่งเตียน เพื่อสะดวกในการเดินเข้าออกมากนัก

อนึ่ง หมู่บ้านนี้น้ำจะท่วมทั้งหมู่บ้านในฤดูน้ำหลาก และน้ำจะขังอยู่นาน ความลึกของน้ำประมาณแค่เข่า ชาวบ้านเดือดร้อนมากโดยเฉพาะเรื่องสถานที่ถ่ายอุจจาระ และหมู่บ้านนี้ยังมีส้วมใช้ไม่ครบทุกบ้าน จากการสอบถามชาวบ้านเกี่ยวกับโรคระบาดในฤดูน้ำหลากได้รับการบอกเล่าว่าไม่มีการระบาดของโรครุนแรงแต่อย่างใด

สถาบันทางสังคมของหมู่บ้าน

- ก. สถาบันการปกครอง
- ข. สถาบันศาสนา
- ค. สถาบันการศึกษา

ก. สถาบันการปกครอง

ลักษณะการปกครองของหมู่บ้านนี้เหมือนกับหมู่บ้านอื่น ๆ โดยทั่วไป กล่าวคือ มีผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้นำและผู้ปกครอง มีผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน และคณะกรรมการหมู่บ้าน เป็นคณะทำงานคอยช่วยเหลือผู้ใหญ่บ้าน ส่วนการที่ประชากรแยกอาศัยอยู่เป็นแหล่งชุมชนใหญ่รวม 2 แห่ง ไม่ทำให้เกิดปัญหาความขัดแย้งกันแต่อย่างใด มีผู้นำหมู่บ้านอยู่ในทั้ง 2 ชุมชน ผู้ใหญ่บ้านอยู่ที่บ้านวังใหญ่ และผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านอยู่ที่บ้านวังบ่อ แม้การคัดเลือกผู้ที่สมควรรับการอบรมเป็น ผสส. ก็เลือกจากทั้ง 2 กลุ่มบ้านด้วย (รายชื่อคณะกรรมการหมู่บ้าน และรายชื่อ ผสส./อสม. ดูรายละเอียดในภาคผนวก) มีข้อสังเกตเกี่ยวกับการจัดตั้งสถาบันการปกครองในหมู่บ้านนี้ กล่าวคือ แม้จะเป็นหมู่บ้านที่จัดตั้งกันมานานหลายปีแล้ว หมู่บ้านนี้ยังมีการเริ่มต้นจัดตั้งหรือรวมตัวเป็นกลุ่มกันไม่นานมานี้เอง บ้านวังใหญ่เพิ่งริเริ่มจัดตั้งหรือแบ่งกลุ่มเพื่อปกครองดูแลกันเองเมื่อสัก 2 เดือนที่ผ่านมา โดยแบ่งเขตดูแลออกเป็น 6 กลุ่ม มีหัวหน้ากลุ่มเป็นผู้นำ หัวหน้ากลุ่มเป็นบุคคลเดียวกับคณะกรรมการหมู่บ้าน (รายละเอียดดูในภาคผนวก) การเลือกผู้นำกลุ่มและการจัดแบ่งกลุ่มปกครองดูแลกันเองนี้ ชาวบ้านเป็นคนริเริ่มกันขึ้นเอง โดยมีผู้ใหญ่บ้านเป็นประธาน จากการสอบถามและพูดคุยกับชาวบ้าน ได้รับการบอกเล่าว่า ชาวบ้านหมู่บ้านนี้เคยไปดูงานหรือเยี่ยมเยียนหมู่บ้านอื่น ๆ ที่มีรูปแบบและการริเริ่มจัดตั้งกลุ่มต่าง ๆ เพื่อการพัฒนาหลายแห่งแล้ว และมีความคิดเห็น

ว่าจะต้องริเริ่มทำขึ้นในหมู่บ้านนี้บ้าง แต่ขณะนี้ยังไม่ได้ทำอะไรกันไรมากนัก เพราะกำลังอยู่ในระหว่างเตรียมตัว ต้องรอความพร้อมของชาวบ้าน เนื่องจากชาวบ้านส่วนใหญ่มีอาชีพทำไร่ ทำนา และรับจ้าง ไม่ค่อยมีเวลา จะเรียกรวมตัวกันยาก ต้องรอจนถึงหน้าแล้งหรือช่วงว่างงาน จึงจะเริ่มทำกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อการพัฒนาหมู่บ้านได้บ้าง

ข้อสังเกต ชาวบ้านหมู่บ้านนี้ให้ความเคารพและนับถือผู้ใหญ่บ้านดีพอสมควร เมื่อได้ถามถึงการดูแลเอาใจใส่หรือการเป็นผู้นำของหมู่บ้าน ชาวบ้านจะมอบความไว้วางใจให้ผู้ใหญ่บ้านมาก และจะปฏิบัติตาม ถ้าหากผู้ใหญ่บ้านขอความช่วยเหลือหรือเป็นแกนนำในกิจกรรมต่างๆ ถึงแม้ว่าจะจัดอยู่ในหมู่บ้านพื้นที่ยากจน ชาวบ้านก็ร่วมแรงร่วมใจกันดีพอสมควร ที่จะร่วมแรงกันปฏิบัติกิจกรรมอันเป็นการพัฒนาหมู่บ้าน ตัวอย่างที่มองเห็นได้ชัดเจน คือ การพัฒนาและปรับปรุงถนนเข้าหมู่บ้าน ชาวบ้านให้ความสนใจและให้ความร่วมมือสูง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าสภาพถนนไม่สะดวกและเป็นอุปสรรคอย่างยิ่งสำหรับหมู่บ้านนี้ อย่างไรก็ตาม ปัญหาและอุปสรรคในการเร่งพัฒนาหมู่บ้านนี้ที่พอมองเห็น และประ เหมินจากการได้มีโอกาสพูดคุยและจากการสังเกตสภาพของหมู่บ้านด้วยระยะเวลาอันจำกัด พอมองเห็นว่าโดยลักษณะอาชีพของชาวบ้านหมู่บ้านนี้ นอกจากจะทำนาแล้ว ยังต้องทำไร่ ข้าวโพด ข้าวฟ่าง ถั่ว เมื่อเสร็จจากการทำนา ชาวบ้านจะละทิ้งบ้านช่องไปทำไร่ในจังหวัดอื่น ๆ เช่น จังหวัดเพชรบูรณ์ กำแพงเพชร บางคนอพยพไปทั้งครอบครัว กว่าจะเสร็จจากการทำไร่ก็กินาน เป็นแรม เดือน จึงไม่น่าประหลาดใจเลยที่เราจะไม่ค่อยพบชาวบ้านหนาตาเหมือนกับหมู่บ้านอื่น หรือแม้แต่ผู้ใหญ่บ้านซึ่งเป็นผู้นำของชุมชน เองก็ต้องออกไปทำไร่ต่างถิ่นเพื่อหารายได้เพิ่ม เค็มด้วยปรากฏการณ์เช่นนี้มีผลต่อการพัฒนาทั้งทางตรงและทางอ้อม เป็น เพราะความยากจนเป็นสาเหตุหลัก ที่ทำให้ชาวบ้านใช้เวลาส่วนมากสละวนอยู่กับการทำมาหากิน จนบางครั้งลืมมองสภาพหรือชีวิตความเป็นอยู่ของหมู่บ้านที่ครอบครัวของตนจะต้องพักพิงอยู่จนตลอดชีวิต และย่อมหมายถึงโอกาสที่หมู่บ้านจะ เปิดตัวไปสู่การพัฒนาเป็นไปอย่าง เชื่องช้า

ข. สถาบันทางศาสนา

หมู่บ้านนี้ยังไม่มีวัด มีแต่สำนักสงฆ์ รวม 2 แห่ง อยู่ที่บ้านวังใหญ่ 1 แห่ง ชื่อ สำนักสงฆ์วังใหญ่สามัคคีธรรม มีเจ้าอาวาสวัดชื่อ พระบุญหลาย เพิ่งมาประจำสำนักสงฆ์ แห่งนี้ยังไม่ครบพรรษา และมีพระลูกวัดอีกรวม 3 รูป เช่นเดียวกันบ้านวังบ่อก็มีสำนักสงฆ์ 1 แห่ง เจ้าอาวาสวัดชื่อพระสง่า จำพรรษาได้ 5 พรรษา พระรูปนี้ชาวบ้านนิมนต์ให้มา ประจำที่สำนักสงฆ์วังบ่อ จากวัดชัยย้อย จังหวัดนครสวรรค์ ส่วนพระลูกวัดเป็นชาวบ้าน ของหมู่บ้านนี้

ข้อสังเกต เกี่ยวกับสถาบันทางศาสนาของบ้านวังใหญ่ พบว่า แม้จะเป็นหมู่บ้านเก่าแก่ แต่ก็ยังไม่ได้มีการฟื้นฟูสถานะของสำนักสงฆ์ให้เป็นวัด พระที่เป็นเจ้าอาวาสก็จะเป็นพระจร มาจำพรรษาไม่นานก็ย้ายไปจำพรรษาที่อื่น ชาวบ้านเล่าว่าต้องไปนิมนต์พระจากที่อื่น มาประจำที่สำนักสงฆ์แห่งนี้เสมอ ๆ สำหรับความสัมพันธ์ระหว่างบ้านกับวัดของหมู่บ้านนี้ เท่าที่ได้รับข้อมูลจากปากชาวบ้าน พอสรุปได้ว่า หมู่บ้านนี้ยังไม่มีลักษณะ "วัดนำบ้าน" พระ กับชาวบ้าน ยังมีบทบาทร่วมกันน้อยในแง่ของการพัฒนา กล่าวอย่างง่าย ๆ ก็คือ พระส่วน พระ ขชาวาสส่วนฆราวาส และบางครั้งก็มีความขัดแย้งกันระหว่างพระและชาวบ้าน สาเหตุ มาจากการจัดการเงินเพื่อกิจกรรมการกุศล ตกลงกันไม่ได้ว่าใครจะเป็นผู้ดูแลจำนวนเงิน ดังกล่าว ชาวบ้านเล่าว่าบางครั้งพระก็ใช้หอกกระจายข่าวว่ากล่าวชาวบ้าน อย่างไรก็ตาม ชาวบ้านก็ยังให้ความเคารพนับถือและใช้ประโยชน์จากวัดในหมู่บ้าน เมื่อถึงเทศกาลงานบุญ ชาวบ้านก็ยังคงมีประเพณีทำบุญ เลี้ยงพระ อยู่ตลอดมา หรือแม้แต่การเรียกรไ้เงินเพื่อทอด ผ้าป่าสามัคคี หรือสร้างหอระฆัง ชาวบ้านต่างก็ให้ความร่วมมือโดยพร้อมเพรียงกัน

ค. สถาบันทางการศึกษา

บ้านวังใหญ่

แต่เดิมชาวบ้านในหมู่บ้านนี้อาศัยศาลาวัดเป็นที่เรียนหนังสือ มีครูรับจ้างมาสอน สภาพหมู่บ้านและสภาพที่เรียนในขณะนั้นกันดารและลำบากมาก ต่อมาในปีพ.ศ.2504 ได้จัดตั้งโรงเรียนประจำหมู่บ้านขึ้น ชื่อโรงเรียนบ้านวังใหญ่ราษฎร์บำรุง (โดยอาศัยศาลาวัดเรียนไปก่อน) และในปี พ.ศ.2527 ได้สร้างอาคารเรียนใหม่ที่ให้อยู่ ปัจจุบันมีจำนวนนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 ทั้งสิ้น 64 คน จำนวนนักเรียนลดลงเสมอในระยะ 7-8 ปีนี้ สาเหตุเพราะความยากจน พ่อแม่เอาลูกไปช่วยทำไร่ ทำนา ครูต้องไปตามกลับมาเรียน ให้จบเกณฑ์บังคับ โรงเรียนต้องเปิดรับสมัครเด็กเข้าเรียนปีเว้นปีเพราะมีเด็กน้อย เมื่อจบชั้นสูงสุดของโรงเรียนแล้ว มีจำนวนนักเรียนเพียงเล็กน้อยที่ไปเรียนต่อในระดับมัธยมในอำเภอหนองบัว สำหรับการศึกษาออกโรงเรียนไม่มี มีแต่โครงการรณรงค์ผู้ไม่รู้หนังสือ เฉพาะประชากรวัย 14-50 ปี โดยโรงเรียนจะสำรวจแล้วแจ้งไปอำเภอ ทางอำเภอจะส่งแบบเรียนมาให้โดยผ่านผู้ใหญ่บ้านและมีการสอบผ่านความรู้โดยครูใหญ่โรงเรียนบ้านวังใหญ่เป็นผู้รับผิดชอบ นอกจากนี้โรงเรียนยังมีโครงการรับเด็กวัยก่อนเข้าเรียน ให้เรียนร่วมกับเด็กชั้นประถม 1 เป็นการฝากเรียนก่อนจะถึงวัยเข้าเกณฑ์

บ้านวังบ่อ

โรงเรียนบ้านวังบ่อ เริ่มตั้งในปี พ.ศ.2500 โดยอาศัยศาลาวัดเป็นสถานที่เรียน มีชั้นเรียนตั้งแต่ชั้น ป.1 ถึง ป.4 เพิ่งจะมีอาคารโรงเรียนราว พ.ศ.2521 และในปี พ.ศ.2523 ขยายชั้นเรียนจนถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จากการสนทนากับครูเกี่ยวกับเรื่องปัญหาทางการศึกษา และการมีส่วนร่วมระหว่างบ้านกับโรงเรียนได้รับคำบอกเล่าว่า ชาวบ้านวังบ่อมีฐานะยากจน ความร่วมมือหรือการสนับสนุนการศึกษายังอยู่ในระดับไม่น่าพึงพอใจ

จำนวนนักเรียนที่เข้าเกณฑ์และเรียนต่อเมื่อจบชั้นประถมปีที่ 6 ซึ่งเป็นชั้นสูงสุดของโรงเรียน มีน้อย จำนวนนักเรียนลดลงตลอดเป็นเวลาดิถีต่อกันมา 7-8 ปีแล้ว ทางโรงเรียนเคยเริ่มกิจกรรมเพื่อหารายได้มาจุนเจือโรงเรียนเพื่อซื้ออุปกรณ์ต่าง ๆ กิจกรรมที่ได้ทำมาแล้วคือการรวมกลุ่มโรงเรียนอื่น ๆ ออกข้อสอบ ผลิตเปลี่ยนขายกันในกลุ่มโรงเรียนที่เป็นสมาชิก หอมีอุปกรณ์สำหรับโรงเรียนบ้าง แต่กิจกรรมนี้ได้ล้มเลิกไปแล้วเพราะมีปัญหาในการบริหารโรงเรียนในกลุ่มไม่ให้ความร่วมมือเท่าที่ควรจะเป็น

สำหรับความสัมพันธ์ระหว่างบ้านกับโรงเรียนในแง่การพัฒนาหมู่บ้าน ครูมีส่วนร่วมบ้างพอสมควร ในด้านให้คำปรึกษา เวลาที่มีประชุมหรือทำหนังสือหรือการเขียนแผนทำโครงการต่าง ๆ ครูจะเป็นผู้ประสานและแนะนำ และช่วยเขียนแผนงานรวมทั้งหนังสือติดต่อกับราชการได้ นอกจากนี้ครูยังมีส่วนในเรื่องการทำสถิติต่าง ๆ ในหมู่บ้าน

โรงเรียนกับกิจกรรมเพื่อการพัฒนา

จากการสอบถามและพูดคุยกับชาวบ้านหมู่ 12 พบข้อสังเกตที่น่าสนใจหลายประการในแง่ความสัมพันธ์ระหว่างบ้านและโรงเรียน ชาวบ้านในหมู่บ้านนี้ชื่นชมและกล่าวถึงโรงเรียนและครูในด้านดีหลายประการ โดยเฉพาะบ้านวังใหญ่ ชาวบ้านออกชื่อครูใหญ่และครูแก้ว กองขุนจันทร์ กันติดปากว่าเป็นครูที่มีความเสียสละ และทุ่มเทการทำงานเพื่อชาวบ้านมาก คณะผู้วิจัยได้มีโอกาสนพบครูทั้งสองท่าน เพื่อสอบถามปัญหาของหมู่บ้านรวมทั้งกิจกรรมเพื่อการพัฒนาหมู่บ้านโดยทางโรงเรียนมีส่วนร่วมร่วมกับชาวบ้าน จากการพูดคุยทำให้ทราบว่าโรงเรียนมีกิจกรรมหลายประเภท ที่จักก่อประโยชน์ให้กับเด็กนักเรียนและหมู่บ้านโดยรวม

ก. กิจกรรมภายในโรงเรียน เนื่องจากเป็นหมู่บ้านในพื้นที่ยากจน ผู้ปกครองส่วนใหญ่มีฐานะค่อนข้างยากจน แต่ครูก็พยายามส่งเสริมและชักชวนให้ผู้ปกครองเห็นความสำคัญของการศึกษาเล่าเรียน รวมทั้งสุขภาพของบุตร นักเรียนโรงเรียนนี้มี 4 คน ที่เป็นโรคขาดสารอาหาร ครูแก้ปัญหาโดยขอร้องให้ผู้ปกครองทุกคนจัดหาอาหารกลางวันให้บุตรนำมารับประทานที่โรงเรียนด้วย และให้นักเรียนกินอาหารกลางวันพร้อมกัน แบ่งอาหารกันกินโดยมีครูเป็นคนดูแลอย่างใกล้ชิด ครูและคณะกรรมการโรงเรียนปรึกษาและประสานงานกันเป็นอย่างดี เวลาโรงเรียนจะมีกิจกรรมเพื่อหารายได้เข้าโรงเรียน จัดซื้ออุปกรณ์ต่าง ๆ ให้นักเรียน ครูจะขอคำปรึกษาและขอความร่วมมือกับผู้ปกครองก่อน หากเห็นชอบ คณะครูก็จะดำเนินการ กิจกรรมที่ผ่านมา เช่น การเชิญผู้ปกครองมาสังสรรค์และดูกีฬา พร้อมกับขอเงินบริจาคเข้าโรงเรียน ซึ่งก็ได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีจากหมู่ผู้ปกครองของนักเรียน

ข. กิจกรรมนอกโรงเรียน ส่วนใหญ่จะเป็นกิจกรรมที่คณะครูจะเป็นแกนนำ และชักชวนชาวบ้านให้ช่วยกันสละทรัพย์และแรงงาน กิจกรรมที่ได้ทำไปแล้ว คือ การทำถนนเข้าหมู่บ้าน และการซ่อมถนนในหมู่บ้าน เพราะมีน้ำท่วมบ่อย ๆ ทางขาด และผิวถนนชำรุดอยู่เสมอ ชาวบ้านและครูจะร่วมมือกันทำโดยการเอากระสอบบรรจุดินและอัดผิถนนบริเวณที่ถนนน้ำท่วมกัดเซาะจนดินพัง

โครงการเพื่อการพัฒนาหมู่บ้านที่กำลังริเริ่มจัดทำมีดังนี้

- 1) โครงการสร้างที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน
- 2) โครงการสร้างถังขยะ โดยมีวัตถุประสงค์จะให้ทุกบ้านมีที่เก็บขยะ และทิ้งขยะให้ถูกสุขลักษณะ ทางคณะครูกำลังรณรงค์ให้ชาวบ้านหาวัสดุที่มีอยู่แล้ว เช่น ไม้ไผ่ นำมาทำเป็นที่ทิ้งขยะ ตามเป้าหมายต้องการให้มีครบทุกบ้าน โดยครูจะปลุกฝังให้เด็กเห็นความสำคัญและชี้แนะผู้ปกครอง

- 3) โครงการสร้างส้วม ปัจจุบันชาวบ้านยังมีส้วมใช้ไม่ครบทุกบ้าน ทางคณะครูกำลังรณรงค์ชักชวนชาวบ้านในเรื่องนี้ โดยจะขอความช่วยเหลือช่างสุขภัณฑ์ประจำหมู่บ้านที่บ้านวังม่อ ให้ช่วยแนะนำและสอนการทำแบบฐานส้วมในขั้นแรก คณะครูมีเงินอยู่จำนวนหนึ่งที่จะออกทุนให้ชาวบ้านยืมก่อน และผ่อนใช้ในภายหลัง โครงการนี้จะค่อยเป็นค่อยไป เพราะมีกองทุนน้อย จะให้ชาวบ้านสอนทำกันเอง โดยซื้อวัสดุมาจัดทำกัน

ปัญหาของหมู่บ้านในทัศนะของครู

1. ความยากจนและการเจ็บป่วย ชาวบ้านกลุ่มด้านตะวันออกของหมู่บ้าน อพยพไปทำไร่กันเป็นส่วนใหญ่ และติดเชื้อมาลาเรียกันมาแทบทุกคน
 2. ปัญหาเรื่องน้ำใช้ในการเกษตร ชาวบ้านยังไม่ได้รับประโยชน์อย่างเต็มที่
 3. ปัญหาศัตรูพืช หมู่บ้านนี้มีหนูนาระบาดมาก
 4. ภาวะหนี้สินของชาวบ้าน ยังต้องกู้เงินจากพ่อค้ามาลงทุนทำนา ครูให้ความเห็นว่าจำนวนที่นาถือครองของชาวนาลดลงเรื่อย เพราะต้องเอาไปใช้หนี้
- นายทุนหมด

สรุปและข้อเสนอแนะ

โรงเรียนและครู เป็นแกนนำสำคัญแกนหนึ่งของการพัฒนาหมู่บ้านนี้ ข้อสรุปนี้ ประเมินจากเสียงของชาวบ้านและจากการพูดคุยกับครู (เฉพาะโรงเรียนบ้านวังใหญ่)

ลักษณะทางเศรษฐกิจและอาชีพ

ก. อาชีพและรายได้

ข. ภาวะหนี้สิน - การลงทุน

ผลผลิตเสียหาย

- การตลาด

ค. ปัญหาทางเศรษฐกิจ

ก. อาชีพและรายได้

ประชากรประกอบอาชีพการทำนาเป็นอาชีพหลัก ในขณะเดียวกันก็ทำไร่พืชเศรษฐกิจ เช่น มัน ข้าวฟ่าง ถั่ว ข้าวโพด เป็นอาชีพที่ควบคู่ไปกับการทำนา นอกจากอาชีพดังกล่าวแล้วมีประชากรส่วนน้อยมีอาชีพรับจ้าง เช่น รับจ้างทำนา ทำไร่ หักข้าวโพด เก็บถั่ว เป็นต้น ชาวนาส่วนใหญ่มิได้ต้องเช่านาทำ มีที่นาเป็นของตนเองเป็นส่วนน้อย สำหรับการทำไร่นั้นก็ต้องไปเช่าที่ไร่ในเขตจังหวัดอื่น ๆ ทำ ส่วนใหญ่ไปทำไร่ข้าวโพด ไร่ถั่ว ข้าวฟ่าง ที่กำแพงเพชร เพชรบูรณ์ นาเช่าส่วนใหญ่เช่าจากพ่อค้าที่อำเภอหนองบัว และอำเภอชุมแสง ค่าเช่านาจะให้เป็นเงินหรือผลผลิตก็ได้ โดยมีอัตราไร่ละ 200-300 บาท หรือข้าว 10 ถังต่อไร่

ผลผลิตหรือรายได้นั้นไม่แน่นอน ขึ้นอยู่กับสภาพดินฟ้าอากาศ โดยปกติแล้วถ้าฝนดี ผลผลิตจากที่นาแถบนี้ก็อยู่ในเกณฑ์ดี เพราะดินอุดมสมบูรณ์ไม่จำเป็นต้องหว่านปุ๋ย โดยเฉลี่ยแล้วจะได้ผลผลิตประมาณ 30-40 ถัง เป็นเกณฑ์ปกติ สำหรับการทำไร่ ผลผลิตจากไร่ข้าวโพดจะขายได้ในราคาถังละ 30 กว่าบาท และลดต่ำลงถึง 21-25 บาทต่อถัง (โดยเฉพาะในปีนี้ราคาข้าวโพดตกมาก) รายได้จากการประกอบอาชีพอื่น ๆ เช่น จากการเลี้ยงสัตว์ เช่น สุกร หรือโค มีเป็นส่วนน้อย มีการเลี้ยงโคประมาณ 60-70 ตัว รวม 2 เจ้าของ นอกจากนั้นก็มีเลี้ยงสุกรเอาไว้ขายบ้างเล็กน้อย บ้านละ 5-7 ตัว

ข. ภาวะหนี้สิน

การมีหนี้สินของชาวนา เป็นความแน่นอนประการหนึ่งที่ชาวนาต้องประสบอยู่เสมอ หนี้สินมาจากไหน หรือหนี้สินเกิดได้อย่างไร ดูเหมือนจะไม่ใช่คำถามที่หาคำตอบไม่ได้อีกแล้วสำหรับชาวนาไทย ชาวนาในหมู่บ้านวังใหญ่ก็เช่นเดียวกัน ประเด็นที่จะหยิบยกมาพิจารณาในโอกาสนี้จะมุ่งอธิบายถึงองค์ประกอบที่มีของภาวะหนี้สินของชาวนา รวม 3 ประการ คือ

- 1) หนี้สินจากการกู้ยืมเพื่อการลงทุน
- 2) หนี้สินจากผลผลิตเสียหาย
- 3) หนี้สินจากระบบการตลาด

องค์ประกอบทั้ง 3 ประการนี้ มีความเกี่ยวโยงกันเป็นลูกโซ่ ส่งผลกระทบต่อเนื่องซึ่งกันและกัน

1) หนี้สินจากการกู้ยืมเพื่อการลงทุนเกิดขึ้นได้อย่างไร

- 1) ชาวนาในหมู่บ้านนี้ยังต้องเช่าที่นาทำ โดยเสียค่าเช่านาในอัตราไร่ละ 200-300 บาท หรือข้าว 10 ถัง
- 2) ค่าใช้จ่ายในการจัดซื้อยาฆ่าหญ้า ฆ่าหนู
- 3) การจ้างแรงงาน จ้างมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับจำนวนที่นา ถ้าจ้างเป็นรายวัน ค่าแรง 30-40 บาท ถ้าจ้างทำนาเป็นไร่ เสียค่าแรงไร่ละ 120 บาท จ้างเกี่ยวข้าว เสียค่าแรงวันละ 150 บาท เช่นเดียวกับค่าแรงทำไร่ เฉลี่ยวันละ 30-40 บาท หรือถ้าจ้างตามปริมาณงาน เช่น การเก็บข้าวโพด จะได้ค่าแรงกระสอบละ 10 บาท ปริมาณสูงสุดที่ทำได้ต่อวันต่อคน ประมาณ 9-10 กระสอบ

แหล่งเงินทุน

ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังต้องกู้เงินมาใช้ในการลงทุนทำนา ทำไร่ แหล่งเงินกู้ที่ชาวบ้านนิยมไปขอความช่วยเหลือแบ่งออกเป็น 4 ประเภท

1) ธนาคารพาณิชย์ เสียดอกเบี้ย 14% ถ้าหากติดค้างข้ามปี ถึงเวลากำหนดใช้หนี้แล้วไม่มีส่ง ดอกเบี้ยก็จะเพิ่มเป็น 16-18% ตามลำดับ แหล่งเงินทุนประเภทนี้ไม่ค่อยนิยมกัน เพราะต้องมีหลักทรัพย์ไปประกันกับธนาคาร

2) กู้ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธกส.) แหล่งเงินทุนประเภทนี้ได้รับความนิยมพอสมควร เพราะชาวบ้านเสียดอกเบี้ยน้อยกว่าธนาคารพาณิชย์ การส่งดอกเบี้ยหรือส่งใช้คืนก็สามารถยืดหยุ่นได้ถ้าผลผลิตทางการเกษตรไม่ดี แต่ทาง ธกส. กำหนดโควตาเงิน บางคนก็กู้ไม่ได้เพราะเต็มโควตาแล้ว

3) กู้จากพ่อค้าหรือนายทุน ชาวบ้านเสียดอกเบี้ยในอัตราสูงมากคือ ร้อยละ 4 หรือ 5 บาทต่อเดือน แต่ชาวบ้านนิยมกู้เพราะสะดวก จะกู้เมื่อไร จำนวนเงินกู้เท่าไรก็ไม่มีจำกัด ในช่วงที่รอขายผลผลิต ชาวนาจะกู้เงินมากินใช้ก่อน เมื่อขายผลผลิตได้ก็ผ่อนให้นายทุน ถ้าผลผลิตไม่ดี หนี้สินก็ทบต้นไปเรื่อย ๆ นายทุนเงินกู้ส่วนใหญ่อยู่ในอำเภอหนองบัวและอำเภอชุมแสง

4) กู้จากนายทุนในหมู่บ้าน เสียดอกเบี้ยเป็นข้าวเปลือก กู้ 10,000 บาท ต้องเสียค่าดอกเบี้ยเป็นข้าว 150 ถัง (คิดเป็นเงินประมาณ 4,000 บาท)

หนี้สินจากผลผลิตไม่ได้ผลและหนี้สินจากระบบการตลาด :

ผลผลิตของผู้มีอาชีพเกษตรกรรมนั้นมีความเสี่ยงสูง เพราะขึ้นอยู่กับสภาพดินฟ้าอากาศ และยังเกิดจากภัยจากศัตรูพืชอีกแรงหนึ่ง ชาวนา ชาวไร่ในหมู่บ้านนี้เริ่มต้นการผลิตจากการกู้ยืม เมื่อถึงคราวจะขายผลผลิตก็เป็นการขายเพื่อใช้หนี้ บางครั้งขายผลผลิตแล้วก็ยังไม่พอกับการใช้หนี้ เหตุที่เป็นเช่นนั้นเพราะผลผลิตได้น้อย เวลาขายก็ต้องขายให้กับพ่อค้าหรือนายทุนที่ชาวนาไปกู้ยืมเงินเข้ามาใช้ล่วงหน้า จะไม่ขายกับนายทุนก็ไม่ได้ เพราะต้องอาศัยเงินลงทุน เงินกู้จากเขาต่อไปอีก อาจกล่าวได้ว่าชาวนาทำเท่าไรก็เข็นเอาไปให้พ่อค้านายทุนเสียหมด

ทำไมชาวนาจึงไม่รวมตัวกันขายผลผลิตเอง

จากการศึกษาและพูดคุยกับชาวบ้าน ได้คำตอบสรุปได้ดังนี้

1) ไม่มีทุนสำรองในการขนถ่ายผลผลิตไปขายในตลาด ชาวนาทำไร่บนเขาหรือที่นา ห่างไกลจากถนนใหญ่ ไม่สะดวกในการขนส่งสินค้าไปขาย ไม่มีเงินค่าจ้างรถรับจ้าง ส่วนใหญ่จะมีพ่อค้ามารับซื้อถึงลานบ้าน และเห็นว่าสะดวกดี ไม่ต้องเสียค่าจ้าง ถ้าหากจะเอาไปขายเองต้องเสียค่าใช้จ่ายเริ่มตั้งแต่จ้างรถมาขนข้าวไปจากนา จ้างคนขนข้าวจากรถเอาไปควงขายที่พ่อค้า แต่ถ้าหากขายให้สูง พ่อค้าที่มารับซื้อถึงที่ แม้จะได้ราคาต่ำกว่า ก็ไม่ต้องกังวลเรื่องไสหุ้ยดังกล่าว

2) ระบบบังคับซื้อบังคับขาย ชาวนาตกอยู่ภายใต้เงื้อมมือที่พ่อค้าเรียกร้องหรือทวงสิทธิ์จากการเป็นเจ้าของนี้ โดยการบังคับซื้อผลผลิตทั้งทางตรงและทางอ้อม ทางตรงคือการมาเก็บผลผลิตจากชาวนา และทางอ้อมคือชาวนายินยอมที่จะขายหรือต้องขายผลผลิตเพื่อใช้หนี้กับพ่อค้านายทุน ผลผลิตส่วนใหญ่จะขายที่อำเภอหนองบัว ชาวนาไม่นิยมทำยุ่งฉางเก็บผลผลิต ระบายเพื่อใช้หนี้กันเป็นส่วนใหญ่

ค. ปัญหาเศรษฐกิจและการทำมาหากิน

พอสรุปประเด็นสำคัญได้ดังนี้

1) ชาวนายังมีที่ทำกินน้อย ส่วนใหญ่กว่าครึ่งหนึ่งของครัวเรือนยังต้องเช่าที่ทำนา ชาวนาที่มีที่นาเป็นของตนเองพอทำกินโดยไม่ต้องเช่าทำมีประมาณ 3 ครัวเรือน โดยเฉพาะบ้านวังบ่อ ผู้ไม่มีที่ทำกินมีมากกว่า 10 ครัวเรือน จากจำนวนครัวเรือนทั้งหมด 40 กว่าครัวเรือน กลุ่มนี้มีอาชีพรับจ้างทำนา ทำไร่ และมีภาวะหนี้สิน ยังต้องกู้เงินเขาเอามากินมาอยู่

2) ผลผลิตไม่ได้เต็มเม็ดเต็มหน่วย โดยเฉพาะปีนี้มีพุนาระบาดมาก ทำให้ผลผลิตต่ำ จากที่เคยได้ข้าว 30-40 ถังต่อไร่ เหลือประมาณ 10 ถังต่อไร่ และบางทีไม่ได้ผลผลิตเลย

3) ปัญหาเรื่องน้ำไม่พอสำหรับการเพาะปลูก ฝายน้ำล้นที่มีอยู่ไม่ได้ขนาดมาตรฐาน กักน้ำไม่อยู่ เกิดน้ำท่วมเวลาน้ำหลาก และแห้งแล้งในช่วงเดือน 5

ระดับการพัฒนาและโครงสร้างการพัฒนาในชุมชน

- ก. ประเภทของการพัฒนาและการเปิดตัวสู่การพัฒนา
- ข. เทคโนโลยีและการพัฒนา
- ค. ปัญหาและอุปสรรคของการพัฒนาชุมชน

ก. ประเภทของการพัฒนาและการเปิดตัวสู่การพัฒนา :

ถ้าจะเปรียบเทียบระดับการพัฒนาของบ้านวังใหญ่ หมู่ 11 กับหมู่บ้านอื่น ๆ ที่ใกล้เคียง พบว่า บ้านวังใหญ่มีศักยภาพการพัฒนาชุมชนค่อนข้างต่ำ ข้อสรุปนี้ประเมินจากลักษณะโครงสร้างของหมู่บ้าน และการรวมตัวของชาวบ้านเพื่อประกอบกิจกรรมที่เป็น

ประโยชน์ร่วมกัน การจัดตั้งกลุ่มต่าง ๆ และการสร้างถาวรวัตถุ เช่น ที่อ่านหนังสือพิมพ์ ประจำหมู่บ้าน ศาลาพักผ่อนภายในหมู่บ้าน การพัฒนาและดูแลสภาพแวดล้อมภายในหมู่บ้าน เช่น การปรับปรุงทางหรือซอยแยกเข้าบ้าน ตลอดจนการทำความสะอาดทางเดินบริเวณบ้าน เหล่านี้ยังมีหรือเกิดขึ้นน้อยในบ้านวังใหญ่ ปรากฏการณ์ของการเปิดตัวเองสู่การพัฒนา โดยการริเริ่มกิจกรรมเหล่านี้ ถ้าจะวางตัวเป็นกลางแล้ว จะพบว่าศักยภาพของการพัฒนานั้นต้องอาศัยปัจจัยหลายอย่างช่วยสนับสนุน โครงสร้างทางเศรษฐกิจและการประกอบอาชีพของชาวบ้าน เป็นปัจจัยหลักและเป็นจุดอ่อนที่สำคัญต่อการนำรูปแบบการพัฒนาเข้ามาสู่หมู่บ้านนี้ เพราะชาวบ้านมีเวลาว่างอยู่กับบ้านเพียงระยะเวลาสั้น ๆ 1-2 เดือน เพราะต้องทำนา เมื่อเสร็จจากหน้านาก็ต้องออกไปทำไร่ ออกไปรับจ้างทำไร่นอกหมู่บ้าน การที่จะระดมชาวบ้านเพื่อทำอะไรสักอย่างหนึ่งจึงค่อนข้างไม่สะดวก และราบรื่น จากคำบอกเล่าของชาวบ้าน ทำให้ทราบว่าหมู่บ้านนี้ยังอยู่ในระยะเริ่มจัดตั้งกลุ่ม และกลุ่มต่าง ๆ ที่มีขึ้นยังไม่มีกิจกรรมอะไร ชาวบ้านเล่าว่าจะรอว่างงานหน้าแล้งที่จะถึงนี้จึงจะคิดทำอะไรให้กับหมู่บ้าน แต่เดิมหมู่บ้านนี้มีคณะกรรมการหมู่บ้านรวม 5 คน เพิ่งจะมาเริ่มแบ่งเขตดูแลกันเองออกไปเป็นกลุ่มย่อย ๆ โดยเลือกหัวหน้ากลุ่มเป็นผู้ดูแล ซึ่งเป็นคณะกรรมการหมู่บ้านทั้งหมด กลุ่มอื่น ๆ ที่จัดตั้งขึ้นมาเมื่อไม่นานมานี้ ได้แก่

- 1) กลุ่มเยาวชน เลือกผู้แทนไปอบรม และยังไม่มีการทำอะไร
- 2) กองทุนยาประจำหมู่บ้าน มีอยู่ที่กลุ่มบ้านวังบ่อ เพราะไม่มีสถานีนอนามัยใช้บ้าน อสม. เป็นที่ตั้งทำการ และให้ทำหน้าที่จำหน่ายยาด้วย เพิ่งจะเริ่มมีการจัดตั้งมาได้ไม่กี่ครั้ง

- 3) กองทุนสุขภาพ อยู่ในความดูแลรับผิดชอบของสถานีนอนามัยบ้านวังใหญ่
- 4) กองทุนโภชนาการ ตั้งชาวบ้านเป็นตัวแทนในรูปของคณะกรรมการดำเนินงาน

- 5) โครงการน้ำสะอาด อยู่ในความรับผิดชอบของสถานีนอนามัยวังใหญ่

เนื่องจากการจัดตั้งกลุ่มหรือโครงการ เหล่านี้เพิ่งจะมีขึ้น จึงไม่อาจประเมินผลประโยชน์ และความสำคัญของกลุ่มหรือโครงการเหล่านี้ได้

กิจกรรมเพื่อการพัฒนาเท่าที่ผ่านมา

ชาวบ้านวังใหญ่ร่วมกับผู้ใหญ่บ้าน ครู ช่วยลงแรงกันซ่อมถนนทางเข้าหมู่บ้าน โดยผู้ใหญ่ไปขอความช่วยเหลือจากอำเภอให้เอาดินลูกรังมาถมทางเข้าหมู่บ้าน ชาวบ้านเล่าว่า ผู้ชายก็ช่วยด้วยแรงกาย ผู้หญิงก็ดูแลเรื่องการกิน การอยู่ มีข้อสังเกตว่าเรามากพบเสมอว่าในทุก ๆ หมู่บ้านที่เลือกมาศึกษาในครั้งนี้ ชาวบ้านร่วมแรงร่วมใจกันเป็นอย่างดี และพร้อมเพรียงกันในเรื่องการบำรุง ซ่อมทาง เพราะปัญหานี้ถือเป็นปัญหาเร่งด่วน และใกล้ตัวชาวบ้านมากที่สุด ชาวบ้านเห็นความสำคัญมากกว่าการชักชวนให้ร่วมกันทำกิจกรรมอย่างอื่น ๆ ตัวอย่างเช่น กองทุนโภชนาการของกลุ่มแม่บ้าน ไม่ได้รับความสนใจเท่าที่ควร และบางหมู่บ้านถึงกับล้มเลิกไปเลยก็มี

ด้านการแนะนำเรื่องการทำมาหากินด้านเกษตรกรรม เคยมีเกษตรตำบลและเจ้าหน้าที่ฝ่ายปศุสัตว์เข้ามาแนะนำบ้างเหมือนกัน ภายในปีนี้ได้รับความช่วยเหลือเรื่องปศุสัตว์ มีเจ้าหน้าที่มาฉีดยาป้องกันโรคให้โคและกระบือ

ด้านการศึกษา มีโครงการรณรงค์ผู้ไม่รู้หนังสือในหมู่บ้าน ผู้ใหญ่บ้านและครู จะร่วมมือกันสำรวจผู้ไม่รู้หนังสือ โดยทางอำเภอจะจัดส่งอุปกรณ์การเรียนไปยังบ้าน และให้ครูเป็นคนสอน ติดตามผล

ด้านการช่วยเหลือเรื่องแหล่งน้ำ รัฐบาลจัดทำโครงการทำฝายน้ำล้นให้หมู่บ้าน 4 หมู่บ้าน ที่อยู่ใกล้เคียงกันให้ได้รับประโยชน์เพื่อการเพาะปลูก แต่ยังไม่ได้ผลเต็มที่ เพราะลักษณะการสร้างฝาย ไม่สามารถเก็บกักน้ำไว้ใช้ในหน้าแล้ง หรือแม้แค่ฤดู

การทำนาได้ ปริมาณน้ำก็ยังไม่เพียงพอ ชาวบ้านอาศัยแหล่งน้ำธรรมชาติที่มีลักษณะเป็นคลอง
รอบหมู่บ้าน (คลองน้ำสาต) ไว้ใช้บริโภคในยามหน้าแล้ง

ข. เทคโนโลยีและการพัฒนาหมู่บ้าน

บ้านวังใหญ่มีไฟฟ้าเข้าหมู่บ้านตั้งแต่ปี 2526 ปัจจุบันชาวบ้านยังต่อไฟฟ้าเข้า
บ้านไม่ครบทุกบ้าน ชาวบ้านอีกประมาณ 10 กว่าหลัง ชาวบ้านมีเครื่องใช้อำนวยความสะดวก
อยู่ในระดับมากพอสมควร หมู่บ้านนี้มีโรงสีข้าวขนาดเล็ก 1 โรง รถบรรทุกเล็ก 1 คัน รถ
อีแต๋น (มากกว่า 50 %) รถไถแบบเดินตามมีแทบทุกบ้าน (ที่ทำนา) เป็นที่น่าสังเกตว่า
ชาวบ้านมีโทรศัพท์มากกว่า 50 % ให้ความสำคัญกับสิ่งอำนวยความสะดวกประเภทนี้พอ ๆ
กับรถอีแต๋น ข้อพิงสังเกตุ ชาวนาไทยในทศวรรษนี้ พยายามขวนขวายและเป็นเจ้าของรถ
อีแต๋นกันมาก ทำไมจึงเป็นเช่นนั้น รถอีแต๋นนี้เป็นรถเอนกประสงค์ และมีความเหมาะสม
กับสภาพท้องที่และลักษณะการใช้งานอย่างดียิ่ง ราคาก็ไม่แพงมาก ขนาดพอใช้ได้ก็ประมาณ
15,000-20,000 บาท ถ้าสภาพดีก็ราคาประมาณ 30,000-40,000 บาท ชาวนานิยม
กันมาก (มีนายทุนออกทุนให้ซื้อรถอีแต๋นก่อน และใช้วิธีผ่อนส่งให้กับนายทุน (เป็นภาวะหนี้สิน
ที่เกิดจากเทคโนโลยีอีกประการหนึ่ง) ชาวบ้านจะใช้รถอีแต๋นเป็นพาหนะเดินทางติดต่อหรือ
ทำธุระในตัวอำเภอ หรือหมู่บ้านใกล้เคียง เพื่อนบ้านก็ยังได้อาศัยเป็นพาหนะได้บ้าง ในยาม
เจ็บป่วยชาวบ้านก็ใช้รถอีแต๋นนี้แหละเป็นที่พึ่ง ใครไม่มีก็เสียเงินออกค่าน้ำมันให้เจ้าของรถ
หรือมีเงินค่าตอบแทนให้บ้างตามแต่จะมี สิ่งนี้เป็นลักษณะการช่วยเหลือซึ่งกันและกันของชาว
บ้านอีกลักษณะหนึ่ง

ค. ปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาชุมชนบ้านวังใหญ่ หมู่ 12

ถ้าจะกล่าวถึงปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาชุมชนนั้นเป็นเรื่องใหญ่ และสลับ
ซับซ้อน เกินขอบเขตที่คณะนักวิจัยจะทำการศึกษาให้ถ่องแท้ได้ในเวลาอันจำกัดเช่นนี้ แต่จะ

ขอสรุปเป็นประเด็นให้เห็นถึงสิ่งที่เรียกว่า ปัญหาหรืออุปสรรค ที่พอจะประเมินได้ตามลักษณะของการศึกษาได้ดังนี้

- 1) ความยากจน อาจไม่ใช่เป็นของใหม่ถ้าพูดถึงการพัฒนาชนบท เพราะความยากจนมีให้พบเห็นได้ทั่ว ๆ ไป สำหรับบ้านวังใหญ่ หมู่ 12 ชาวบ้านยังมีปัญหาเรื่องที่ทำกินน้อย ผลผลิตต่ำ ต้องออกไปเช่าที่ทำไร่นอกเขตอำเภอนองบัว
- 2) แหล่งน้ำ ชาวบ้านหมู่บ้านนี้มีปัญหาเรื่องการทำฝายน้ำล้นที่สร้างขึ้น ยังใช้ประโยชน์ไม่ได้ดีเท่าที่ควร ชาวบ้านต้องร่วมแรงแก้ไขปัญหากันเอง เพราะขาดน้ำในการเพาะปลูก

สภาพชุมชนด้านสุขภาพอนามัย

- ก. สภาวะทั่วไปของประชากรในชุมชนด้านสุขภาพอนามัย
- ข. ความพร้อมและการให้บริการชุมชนด้านสุขภาพอนามัย
- ค. พฤติกรรมด้านสุขภาพอนามัยของชุมชน
- ง. ปัญหาเฉพาะโรคของชุมชน : ไข้มาลาเรีย

ก. สภาวะทั่วไปของประชากรในชุมชนด้านสุขภาพอนามัย

จากการสอบถามชาวบ้านเกี่ยวกับเรื่องสุขภาพอนามัย และโรคภัยไข้เจ็บของชาวบ้านพบว่า โดยส่วนรวมแล้วชาวบ้านจะมีการเจ็บป่วยคล้ายคลึงกัน โรคทั่ว ๆ ไปที่พบเสมอคืออาการไข้ ปวดหัว และปวดท้อง สำหรับโรคมาลาเรีย ซึ่งเป็นโรคที่ต้องการศึกษาสำหรับหมู่บ้านนี้เป็นเพราะชาวบ้านออกไปทำไร่ที่บ้านซับตะเคียน ค.ซับสมอทอด อ.บึงสามพัน จังหวัดเพชรบูรณ์ และที่กำแพงเพชร ทำให้คิดไข้มาลาเรียมาจากป่า การเจ็บป่วยด้วยไข้มาลาเรียเป็นเฉพาะชาวบ้านที่ออกไปทำไร่ ชาวบ้านแสดงความเห็น

ว่าไม่ใช่เป็นการเจ็บป่วยของคนส่วนใหญ่ เท่ากับอาการปวดหัว ปวดท้อง นอกจากนี้ยังพบว่าเด็กเล็กเป็นโรคผิวหนังกันมาก และบางช่วงมีโรคตาแดงระบาดในเด็ก

ข. ความพร้อมและการให้บริการชุมชนด้านสุขภาพอนามัย

บ้านวังใหญ่ หมู่ 12 มีสถานีนามัย 1 แห่ง อยู่ในชุมชนบ้านวังใหญ่ (ชุมชนนี้มีครัวเรือนมากกว่าชุมชนบ้านวังบ่อ) สถานีนามัยบ้านวังใหญ่ตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2524 ได้รับบริจาคที่ดิน จำนวน 2 ไร่ จาก นายสังวาลย์ เรืองฤทธิ์ ซึ่งเป็นผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบันของหมู่ 13 (บ้านอุดมพัฒนา) มีเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงาน 2 คน ลักษณะที่ตั้งของสถานีนามัยอยู่กึ่งกลางบ้าน สามารถไปมาได้สะดวก ยกเว้นชาวบ้านจากบ้านวังบ่อไม่ค่อยสะดวก โดยเฉพาะหน้าฝน ที่บ้านวังบ่อมีกองทุนยาเปิดบริการสำหรับชาวบ้านได้ชื้อยาเมื่อเจ็บป่วยเล็ก ๆ น้อย ๆ แต่โดยส่วนรวมแล้ว ชาวบ้านจะมาใช้บริการที่สถานีนามัยบ้านวังใหญ่ ถ้าเจ็บป่วยมากก็ส่งโรงพยาบาลอำเภอหนองบัว นอกจากสถานีนามัยแล้วยังมีร้านค้าของชำ รวม 3 ร้านที่ขายยาใกล้บ้านด้วย ยาที่มีไว้จำหน่าย ได้แก่ ยาบรรเทาอาการปวดยี่ห้อต่าง ๆ เช่น บูรา ANT คราไก้ ทัมใจ และยาแก้ปวดท้องแอนดาซิล ซึ่งยาประเภทดังกล่าวนี้ได้รับความนิยมมาก ชาวบ้านซื้อยามาบริโภคกันเป็นนิจ ที่หมู่บ้านวังใหญ่มี ผลส. และ อสม. รวม 13 คน (ดูรายละเอียดในภาคผนวก) อสม. ประจำอยู่ที่กลุ่มบ้านวังบ่อ และมีหน้าที่ดูแลการจ่ายยาของกองทุนยาประจำหมู่บ้านด้วย แต่เนื่องจาก อสม. ไม่ค่อยมีเวลาอยู่บ้าน เพราะต้องออกไปทำไร่นอกหมู่บ้าน ประธานกลุ่มแม่บ้านจึงทำหน้าที่แทน โดยเอากองทุนเวชภัณฑ์มาไว้ที่บ้านของประธานกลุ่มแม่บ้าน ซึ่งเป็นร้านขายของชำในหมู่บ้านด้วย ชาวบ้านไม่ค่อยนิยมไปชื้อยาจากกองทุน เพราะประธานกลุ่มแม่บ้านยังมีความรู้ไม่พอเพียงในการแนะนำเรื่องการใช้ยา เวลาที่ชาวบ้านไปชื้อยา หรือขอคำปรึกษา มักจะแนะนำไม่ได้ดีเท่าที่ควร (จากปากคำและความเห็นของชาวบ้านเอง) จากการสอบถามชาวบ้านถึงประโยชน์และความพอใจต่อการบริการด้านสาธารณสุขที่รัฐจัดหาให้ ได้รับการบอกเล่าว่า ชาวบ้านได้พึ่งพาอาศัยสถานีนามัยประจำหมู่บ้านมากในยามเจ็บป่วย เวลาเป็นอะไรก็มาหา แต่ถ้า

จะให้ได้ที่สุด และช่วยเหลือประชาชนผู้ยากไร้แล้ว ชาวบ้านต้องการให้ได้รับการบริการ เรื่องรักษาพยาบาลฟรีบ้างตามสมควร เวลามาสถานีอนามัยจะต้องเสียค่ายาและค่ารักษาพยาบาลประมาณ 30-40 บาท ถ้าไม่เสียเงินได้ก็จะเป็นการช่วยเหลือที่แท้จริง อย่างไรก็ตามชาวบ้านให้ความเห็นว่าค่ารักษาพยาบาล 30-40 บาท ก็ไม่แพงอะไรมาก แต่ถ้าไม่เสียเลยก็จะเป็นการดี คณะผู้ศึกษาได้ติดตามไปสนทนากับ ผสส. ผู้หนึ่งที่ชาวบ้านชมเชยว่าเป็นคนซื่อสัตย์และจริงใจต่อหน้าที่ และให้ความร่วมมือเพื่อส่วนรวมเป็นอย่างดี จากการสนทนาถึงสภาพความเป็นอยู่ของชาวบ้าน ความเจ็บป่วย ตลอดจนกิจกรรมต่าง ๆ ที่มีขึ้นในหมู่บ้าน เพื่อให้เกิดกิจกรรมสาธารณสุขมูลฐานในชุมชนแห่งนี้ได้รับทราบว่าบ้านวังม่อนยังมีปัญหา เรื่องการสร้างส้วม เรื่องแหล่งเก็บน้ำดื่ม และความเจ็บป่วยที่ชาวบ้านเผชิญอยู่ แต่ส่วนใหญ่ปัญหาเหล่านี้ไม่ได้รับความเอาใจใส่จากชาวบ้านเท่าที่ควร ทั้งนี้เพราะความยากจน ชาวบ้านไม่มีเวลาคิดปรับปรุงกันอย่างจริงจัง เพราะต้องออกไปทำมาหากิน มีเวลาว่างเพียงเล็กน้อยเท่านั้น สำหรับ ผสส. ผู้นี้ก็ได้พยายามแนะนำชาวบ้านในเรื่องสุขภาพ ออกซึ่งน้ำหนักรเด็ก และสำรวจข้อมูลเบื้องต้นของหมู่บ้าน

สำหรับความสัมพันธ์ระหว่าง ผสส. กับชาวบ้านนั้น ได้รับการบอกเล่าว่า ชาวบ้านไม่ค่อยได้ไปปรึกษามากเท่าที่ควร เวลาเจ็บป่วยส่วนใหญ่ก็มุ่งไปที่สถานอนามัยเลย ชาวบ้านอ้างว่าถ้าไปปรึกษา ผสส. เขาก็จะแนะนำให้มาหาสถานอนามัยเช่นกัน เพราะฉะนั้นจะเสียเวลาโดยเปล่าประโยชน์ ชาวบ้านจึงนิยมไปที่สถานอนามัยโดยตรง เพราะฉะนั้น ผสส. สำหรับหมู่บ้านนี้ก็คงจะเป็นประโยชน์ในแง่การช่วยเหลือเล็ก ๆ น้อย ๆ เกี่ยวกับการสำรวจตัวเลข หรือการซึ่งน้ำหนักรเด็กในครัวเรือนทำงานรับผิดชอบ

สำหรับการซื้อขายกินเองจากร้านชำของชาวบ้านก็เป็นข้อนำสังเกตอีกประการหนึ่งว่ามีสาเหตุมาจากอะไรบ้าง จึงทำให้ชาวบ้านนิยมการให้บริการชุมชนชนิดนี้มาก จากการพูดคุยกับชาวบ้านเกี่ยวกับการซื้อขายกินเองนี้ ได้ทราบว่าชาวบ้านไม่ต้องเสียเงินมาก มีเพียง 1-2 บาท ก็ซื้อขายแก้ปวดได้ และก็หายทันใจด้วย กินทีไรอาการปวดหัว ปวดเมื่อยตามตัว

ก็หายทุกที ทำงานได้ เวลาได้กินยาแล้วมีความรู้สึกทำงานไม่รู้สึกอยากหยุด ไม่เหน็ดไม่เหนื่อย

สำหรับกองทุนยาประจำหมู่บ้าน ชาวบ้านก็นิยมบ้างเหมือนกัน แต่คิดชดอยู่ที่คนจำหน่ายยาไม่ค่อยอยู่ คนที่อยู่ขายก็ไม่ค่อยรู้เรื่อง แนะนำยา หรือหยิบยาไม่ค่อยถูกต้อง ชาวบ้านในกลุ่มบ้านวังใหญ่เสนอให้จัดตั้งกองทุนยาเพิ่มขึ้นอีก 1 แห่ง ในกลุ่มบ้านของคนเพราะต้องการซื้อยาเล็ก ๆ น้อย ๆ จากกองทุนยาของหมู่บ้าน จะได้มีกำไรหมุนเวียนกันเองด้วย

ค. พฤติกรรมด้านสุขภาพอนามัยของชุมชน หมู่ที่ 12

ปัจจัยกำหนดพฤติกรรมด้านสุขภาพอนามัยของคนชนบทนั้น มิได้เป็นเพราะวัฒนธรรมหรือความเคยชินแต่เพียงอย่างเดียว ปัจจัยทางเศรษฐกิจก็มีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะกำหนดให้คนชนบทประพฤติปฏิบัติตนแตกต่างกันไปตามฐานะ ชาวบ้านวังใหญ่ก็มีสภาพไม่แตกต่างกับชาวชนบทโดยทั่ว ๆ ไป กล่าวคือ มักรักษาพยาบาลโดยการซื้อยากินก่อน ถ้าไม่หายจึงไปสถานีนามัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อผู้ใหญ่เจ็บป่วย มีอาการทั่วไป เช่น ปวดหัว เป็นไข้ หรือมีอาการปวดท้อง มักนิยมซื้อยาจากร้านค้าของชำในหมู่บ้าน เป็นการรักษาอาการเจ็บป่วยในด้านแรกกันเสียก่อน แต่สำหรับการเจ็บป่วยในเด็กเล็กมักจะพาไปสถานีนามัยโดยตรง ชาวบ้านให้เหตุผลว่าคนโตป่วยไม่ตกใจเท่ากับเด็กเล็กป่วย เพราะผู้ใหญ่แข็งแรงและอดทนได้มากกว่า (ความเห็นจากปากคำของชาวบ้าน) ชาวบ้านระบุชื่อยาที่คล่องปากเมื่อถามว่า ส่วนใหญ่เจ็บป่วยด้วยโรคอะไรและทำอย่างไรชาวบ้านก็จะตอบว่า ถ้าปวดหัว ปวดเมื่อยตามร่างกายเพราะต้องตรากตรำงานตลอดทั้งวัน ก็ได้อาศัยยาแก้ปวดบรูรา ยาตราไก่ ยาต้มใจ ช่วยบรรเทาอาการปวดเมื่อย เหล่านั้นและได้ผลด้วย ถ้าไม่ใช้ก็ทำงานไม่ไหว อาการปวดหัว ปวดกล้ามเนื้อทำให้ทำงานไม่ได้มาก และเป็นอาการเจ็บป่วยที่ชาวบ้านมักจะเป็นกันโดยส่วนใหญ่ ปัญหาเรื่องการบริโภคยาประเภทบรรเทาอาการปวดของชาวบ้านนี้ น่าจะหยิบยกขึ้นมาพิจารณาแก้ไขกันอย่างจริงจังและสมควรจะพิจารณาให้เป็น

ปัญหาหลักประการหนึ่งในโครงการณรงค์เพื่อสาธารณสุขขั้นมูลฐานของชาวชนบท โดยความเป็นจริงแล้ว ชาวบ้านตระหนักดีว่ายาประเภทดังกล่าวให้ทั้งคุณและโทษ ชาวบ้านรู้ดีว่ากินแล้วมักจะติดยา แต่ชาวบ้านก็ไม่มีทางเลือกทางอื่น ทำทั้ง ๆ ที่รู้ว่าไม่ดี แต่เพราะความยากจนรวมกับความสะดักใจ ชาวบ้านจึงมองข้ามส่วนที่เป็นโทษของยาประเภทนี้ ใครจะช่วยเหลือพวกเขาในเรื่องนี้

ความเชื่อหรือความนิยมในเรื่องการรักษาพยาบาลโดยไสยศาสตร์นั้น ค่อนข้างเจือจางลงมากแล้ว สำหรับชาวบ้านวังใหญ่ จากการสอบถามชาวบ้านเกี่ยวกับเรื่องนี้ได้รับคำชี้แจงว่า สมัยก่อนนั้นอาจจะมีการดูเจ้าเข้าทรงว่าป่วยด้วยสาเหตุอะไร ชาวบ้านเล่าว่าหมอโบราณจะเอาขี้ผึ้งลนไฟแล้วใช้ไม้ไผ่ 2 อัน กวนขี้ผึ้งแล้วเพ่งก็จะรู้ว่าผู้ป่วยเป็นอะไร จะแก้ไขอย่างไร ปัจจุบันนี้ความเชื่อและการปฏิบัติอย่างนั้นหมดไปแล้ว ยกเว้นการให้พระรดน้ำมนต์ในกรณีที่เกิดอาการเจ็บป่วยแบบกระทันหันไม่รู้สาเหตุ เช่น อยู่ดี ๆ ก็ปวดหัว คลุ้มคลั่ง ก็จะไปหาผู้ป่วยไปหาหลวงพ่อก่อนที่จำพรรษาอยู่ในสำนักสงฆ์ในหมู่บ้านนี้ให้รดน้ำมนต์ ก็เห็นว่าได้ผลบ้างเหมือนกัน แต่โดยรวมแล้วมีความเชื่อและนิยมการรักษาโรคแผนปัจจุบัน เพราะเหตุว่ามีสถานอนามัยอยู่ใกล้บ้าน โรงพยาบาลอำเภอก็ไปได้ค่อนข้างสะดวกถ้าหากเจ็บป่วยมาก นอกจากนี้ชาวบ้านยังนิยมไปรักษากับ อสม. ของบ้านหัวเขาที่อยู่ติดกัน ซึ่งเป็นหมอฉีดยาด้วย โดยจ่ายค่ารักษาพยาบาลให้เป็นเงินหรือผลผลิตก็ได้ แล้วแต่จะตกลงกัน

ปัญหาเฉพาะโรค : ไข้มาลาเรีย

- ก. สาเหตุ
- ข. การป้องกันและรักษา
- ค. ข้อเสนอแนะ

ก. สาเหตุ บ้านวังใหญ่ มีผู้ป่วยด้วยไข้มาลาเรียกันมาก เพราะเหตุที่ชาวบ้านต้องออกไปทำไร่ในเขตจังหวัดเพชรบูรณ์ กำแพงเพชร ชาวบ้านเล่าว่าคนที่ออกไปทำไร่เกือบจะทุกคนที่ติดเชื้อไข้มาจากป่า บางครอบครัวก็ติดเชื้อมาทั้งครอบครัว เพราะอพยพไปทำไร่กันหมด ชาวบ้านเล่าถึงสภาพความเป็นอยู่ในไร่ว่า ชาวบ้านปลูกกระท่อมชั่วคราวอยู่ในไร่ สภาพพื้นที่ในไร่มีสารปรอทมาก ตอนกลางคืนสามารถมองเห็นแสงเรือง ๆ ได้ และยุ่งชุมมาก คนไปทำไร่มักจะป่วย บางคนก็ซื้อหายากินประทังไปก่อนเพราะต้องติดช่วงการทำไร่ นอกจากมีอาการมาก ๆ จึงออกจากป่ากลับบ้านมารักษาตัว จากการสอบถามสาเหตุว่ารู้หรือไม่ว่าไข้มาลาเรียเกิดจากอะไร ชาวบ้านบางคนก็คิดว่าเกิดจากยุงกัด บ้างก็ว่าเป็นเพราะน้ำดื่มมีสารปรอทมากอาจทำให้เป็นไข้ บ้างก็ว่าแดดจัดและอากาศหนาวในตอนกลางคืนซึ่งทำให้เป็นไข้ การสันนิษฐานถึงสาเหตุการเป็นไข้มาลาเรียคาดว่าชาวบ้านนึกคิดเอาจากอาการที่ตนเองเคยเป็น หรือเคยเห็นญาติ หรือผู้ใกล้ชิดเคยเจ็บป่วย ว่าคนเป็นไข้จะมีอาการปวดหัวอย่างรุนแรง และเป็นไข้สูง บางคนเล่าว่าไข้ขึ้นสูงจนผม่วัง และตัวเหลือง ตาเหลือง อาเจียร

ข. การป้องกันและรักษา มีการกำจัดแหล่งเพาะพันธุ์ยุงในหมู่บ้าน นำยามาฉีดฆ่ายุงตามบ้าน ชาวบ้านบอกว่ายุงในหมู่บ้านเองก็ชุม อาจเป็นเพราะมีน้ำท่วมในฤดูน้ำหลาก น้ำจะท่วมขังถึงหมู่บ้าน 2-3 วัน แล้วก็ลดระดับ นอกจากนี้สภาพบ้านยังมีภาชนะอยู่ทั่ว ๆ ไป แต่ชาวบ้านก็รู้จักวิธีป้องกันยุง โดยเฉพาะเด็กเล็กชาวบ้านจะสนใจและระวังมากไม่ให้ยุงกัด สำหรับคนที่ไปทำไร่เท่าที่สอบถามคนที่เคยเป็นไข้มาลาเรีย พบว่า ไม่มีการป้องกันหรือเตรียมตัวแต่อย่างใด แม้จะทราบดีว่าการออกไปทำไร่แล้วจะติดเชื้อไข้มาลาเรีย บางคนบอกว่าเคยเป็นหลายครั้ง ไปหาหมอที่สถานีอนามัยหมอบอกว่าเชื้อไข้ยังไม่หมดจึงกลับมีอาการขึ้นมาอีก

สำหรับการรักษาไข้มาลาเรียของชาวบ้านหมู่บ้านนี้พบว่า ถ้ายังมีอาการเริ่มแรก ชาวบ้านจะซื้อยาลดไข้และยาแก้ปวดหัวกินบรรเทาไปก่อน ต่อเมื่ออาการเริ่มสว่างออกก็

จะพามาสถานีอนามัย บางคนก็ไปโรงพยาบาลที่อำเภอชุมแสง และอำเภอหนองบัว บางรายก็พาไปหาหมอที่โรงพยาบาลวิเชียรบุรีเลยก็มี สำหรับค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาล ชาวบ้านค่อนข้างหมดเงินทองมาก ไม่เฉพาะแต่ค่ารักษาพยาบาล แต่หมดไปกับค่าใช้จ่ายอื่น ๆ เช่น ค่ารถ และค่ากินอยู่ของบรรดาญาติที่ต้องไปดูแลผู้ป่วย ชาวบ้านเล่าว่าต้องเสียเงิน 2,000-3,000 บาทสำหรับค่าใช้จ่ายทั้งหมด แต่ถ้าสามารถรักษาได้ที่สถานีอนามัย บ้านวังใหญ่ก็เสียค่าใช้จ่ายน้อย ปัญหาการเสียค่าใช้จ่ายเกินความจำเป็นนี้ ฝ่ายรัฐอาจช่วยบรรเทาปัญหานี้ได้โดยการประชาสัมพันธ์ในเรื่องการปฏิบัติให้ถูกต้องยามเจ็บป่วยด้วยโรคนี้ เช่น อย่าปล่อยให้เป็นจนมีอาการหนักแล้วจึงหาหมอ เพราะสถานีอนามัยอาจช่วยไม่ได้เต็มที่ ต้องส่งต่อไปโรงพยาบาลอำเภอ ทำให้เสียค่าใช้จ่ายเพิ่มมากขึ้นโดยไม่จำเป็น

ค. ข้อเสนอแนะ เพื่อให้ชาวบ้านลดความเสี่ยงที่จะเป็นไข้มาลาเรียให้น้อยลง เจ้าหน้าที่สาธารณสุขอาจช่วยกระตุ้นหรือติดตามผลการตรวจเลือด คนที่เคยเป็น ถ้าพบเชื้อก็ควรให้การรักษาอย่างต่อเนื่อง แต่เท่าที่ทราบ เจ้าหน้าที่ก็ติดตามให้ความสนใจในเรื่องนี้ดีพอสมควรอยู่แล้ว แต่อย่างไรก็ตาม บางทีชาวบ้านก็ขาดการติดต่อ เพราะต้องไปทำมาหากิน อนึ่ง การแนะนำวิธีป้องกันไข้มาลาเรียก่อนถึงฤดูกาลทำไร่ ก็เป็นสิ่งที่น่าจะทำกันได้ เพราะโดยส่วนใหญ่แล้ว ชาวบ้านจะต้องออกไปทำไร่กัน ถ้าเริ่มแก้ปัญหาเสียแต่ต้นเหตุ จะช่วยให้ปัญหาการเกิดไข้มาลาเรียในหมู่บ้านนี้ลดน้อยลงไปได้

ข้อเสนอแนะ

การนำโครงการด้านสาธารณสุขมูลฐานสู่บ้านวังใหญ่ หมู่ 12 ควรคำนึงถึงสิ่งต่อไปนี้

ก) ระดับการพัฒนาของหมู่บ้านในด้านสุขภาพอนามัย ถ้าจะจัดลำดับการพัฒนาของชุมชนนี้ อาจกล่าวได้ว่า การพัฒนาด้านสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อมของชุมชนยัง

อยู่ในระดับต่ำ กล่าวคือ ฐานะทางเศรษฐกิจโดยส่วนรวมค่อนข้างยากจน ลักษณะการประกอบอาชีพไม่เอื้ออำนวยต่อการรวมตัวเพื่อกิจกรรมด้านสาธารณสุข (ชาวบ้านต้องไปทำไร่ ทั้งบ้านต้องไปนานแรมเดือน) หมู่บ้านนี้ยังขาดเรื่องการสร้างโอ่งเก็บน้ำฝนไว้ดื่ม ในหน้าแล้งชาวบ้านขาดน้ำดื่ม น้ำใช้ ต้องอาศัยน้ำซึมที่ต้องขุดขึ้นมาใช้จากบริเวณลำคลองรอบหมู่บ้าน (คลองน้ำสาต มีหอยมีพิษอยู่ทุกขุม) ชาวบ้านยังขาดส้วม ถึงเวลาน้ำท่วมจึงค่อนข้างลำบาก และสิ่งนี้อาจเป็นจุดเริ่มการแพร่กระจายของโรคติดต่อได้ หมู่บ้านนี้ยังไม่มีระบบกำจัดขยะมูลฝอยที่ถูกต้องเหมาะสม (กำลังรณรงค์ทำที่ทิ้งขยะด้วยไม้ไผ่ โครงการยังไม่ได้เริ่มทำ)

ข) การสรรหาตัวบุคคล หรือสถาบันสังคมของชุมชนที่มีอยู่แล้ว สำหรับโครงการจะริเริ่มในหมู่บ้านนี้คาดการณ์ว่าไม่มีปัญหาอะไร ตัวบุคคลพร้อมอยู่แล้ว ถ้าหากจะหาอาสาสมัครเป็นตัวแทนของชุมชนนี้ โรงเรียนและคณะกรรมการหรือหัวหน้ากลุ่มมีการประสานงาน และเป็นแกนนำในการพัฒนาภายใต้โครงสร้างที่แน่นอนเหมาะสมควร โดยเฉพาะครูเป็นผู้นำ และมีความมุ่งมั่นในการพัฒนาหมู่บ้านสูงมาก

ค) ศักยภาพหรือความพร้อมด้านการเงิน เพื่อการสาธารณสุขของชุมชนเป็นคำถามที่ตอบยาก และข้อเสนอนี้ก็นำเสนอในการศึกษาคั้งนี้ยังไม่ได้ตั้งอยู่บนพื้นฐานหรือความต้องการแม่นยำที่จะเป็นข้อมูลยืนยันสำหรับผู้กำหนดแผนและนโยบาย เพราะขอบเขตของความพร้อมด้านการเงินนั้น ควรจะเริ่มจากจุดไหน มากน้อยเพียงไร และเพื่ออะไร เป็นสิ่งที่คณะผู้ศึกษาไม่อาจสร้างภาพพจน์ให้ชาวบ้านเห็นได้ชัดเจนก่อนที่จะให้คำตอบแก่เราได้ อย่างไรก็ตาม ขอนำเสนอตัวอย่างจากเรื่องการจัดกองทุนยาประจำหมู่บ้านมาพอเป็นแนวทางในการพิจารณาถึงความพร้อม หรือไม่พร้อมของชาวบ้านวังใหญ่ดังนี้ บ้านวังใหญ่มีกองทุนยาประจำหมู่บ้านอยู่แล้ว 1 แห่ง แต่โดยเหตุที่หมู่บ้านนี้มีสองชุมชนแยกกันต่างหาก กองทุนยาประจำหมู่บ้านจึงไปตั้งไว้ที่บ้านวังบ่อ เพราะสถานีนามัยนั้นมาตั้งประจำอยู่ที่บ้านวังใหญ่

จากการพูดคุยกับชาวบ้านกลุ่มวังใหญ่ พบว่า ชาวบ้านมีความประสงค์จะจัดตั้งกองทุนยา เอาไว้ในกลุ่มบ้านวังใหญ่อีก 1 แห่ง และยินดีจะสละทรัพย์เพื่อร่วมกันจัดตั้งกองทุนยาขึ้น ทุกคนมีสิทธิ์เข้าร่วมหุ้นได้ หุ้นละ 20 บาท และคิดว่าจะเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม มีที่ซื้อขายได้ยามจำเป็น และยังแบ่งกำไรหมุนเวียนกันในหมู่บ้านได้อีกประการหนึ่ง สิ่งนี้เป็นเพียงตัวอย่างในเรื่องการแสดงตนของชาวบ้านว่ามีความพร้อมมากน้อย เพียงไรกับสิ่งที่เขาเห็นว่าจะเป็นประโยชน์ต่อตัวเขาและส่วนรวมอย่างจริงจัง

ภาคผนวก

รายชื่อคณะกรรมการหมู่บ้าน

1.	นายแสวง	เรืองฤทธิ์	ประธานกรรมการ
2.	นายสนั่น	คุณแก้ว	กรรมการ
3.	นางกำปน์		กรรมการ
4.	นายคำย	บันโสภา	กรรมการ
5.	นายจัน	กลางวิเศษ	กรรมการ
6.	นายสมหมาย		กรรมการ

รายชื่อ อสม. และ ผสส.

1.	นายอวน	โพธิ์ศรี	อสม.
2.	นายสมบัติ	ผิวพรม	ผสส.
3.	นางสาวบัวลอย	ลานดี	ผสส.
4.	นางแจ้ว	เรืองฤทธิ์	ผสส.
5.	นายบุญเทียม	แท่นนอก	ผสส.
6.	นางสาวอวน	สิงห์ทอง	ผสส.
7.	นายสีดา	บุญนันท์	ผสส.
8.	นางสาวสมพงษ์	สีทา	ผสส.
9.	นายปณ	ผู้ดี	ผสส.
10.	นายบุญ	อินเทศ	ผสส.
11.	นายแหวน	วันดี	ผสส.
12.	นายจันทร์	मुखคุณ	ผสส.
13.	นายสูงเนิน	กล้าหาญ	ผสส.
14.	นายสมุทร	แมนแก้ว	ผสส.

รายชื่อคณะกรรมการกองทุนโภชนาการ

1. นางสาวท	รอตสการ	ประธานกรรมการ (ฝ่ายขาย การเงิน)
2. นางงาม	รัตนวงศ์	เลขา (รองประธาน การเงิน)
3. นางสาวสายทอง	บุญดล	กรรมการ (ฝ่ายการ เงิน)
4. นางสาวสัมพันธ์	รัตนวงศ์	กรรมการ
5. นางสาวแจ้ว	บัณฑิต	กรรมการ
6. นางสาวราย	แก้วสว่าง	กรรมการ
7. นางสาวละ	ผู้ดี	กรรมการ

รายชื่อคณะกรรมการโรงเรียนบ้านวังใหญ่

1. นายด้าย	บันโสภา	
2. นายแสง	เรืองฤทธิ์	(ผู้ใหญ่บ้าน)
3. นายเลี่ยม	แท่นนอก	(ผู้ช่วย)
4. นายสนั่น	ขุนแก้ว	
5. นายจีน	บ่รางวิเศษ	
6. นายเขียน	สีทา	
7. นายเฮง	แหลมแก้ว	
8. นายใส	พวงแก้ว	
9. นายอ่อน	อภัยนอก	
10. นายสมหมาย	แก้วศิริ	
11. นายประเทือง	อุ้นเรือน	
12. นายแหวน	เอียดเล็ก	
13. นายยมนา	บุบผาชาติ	
14. นายปา	หล้าสาย	

บทที่ 9

■ สรุปและข้อเสนอแนะ

สรุป

การศึกษาสภาพเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของชุมชน เพื่อใช้ในการพัฒนาสาธารณสุขมูลฐานของชุมชนนี้ เป็นส่วนหนึ่งของ โครงการวิจัยและพัฒนาเพื่อสนับสนุนการมีสุขภาพดีถ้วนหน้าที่จังหวัดนครสวรรค์ ซึ่งเป็นโครงการร่วมกันระหว่างองค์การอนามัยโลก กระทรวงสาธารณสุข และมหาวิทยาลัยมหิดล

การศึกษาค้างนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการเก็บข้อมูลหลายแบบด้วยกัน ทำการศึกษาใน 6 หมู่บ้านของอำเภอหนองบัวและไพศาล จังหวัดนครสวรรค์ ผลการศึกษาพอสรุปได้ดังนี้

ลักษณะทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมของหมู่บ้าน

หมู่บ้านทั้ง 6 ที่ศึกษาเป็นหมู่บ้านดั่งใหม่แทบทั้งสิ้น ส่วนใหญ่เพิ่งตั้งมาได้ 20 กว่าปีเท่านั้น ประชากรที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านเหล่านี้มีทั้งที่มาจากจังหวัดนครสวรรค์ จังหวัดอื่น ๆ ในภาคกลาง แต่ที่กลุ่มใหญ่ที่สุดเป็นคนที่อพยพมาจากภาคอีสานแล้วอพยพมา อย่างไรก็ตาม การมีพื้นที่แตกต่างกันเช่นนี้ไม่ก่อให้เกิดปัญหาในการอยู่ร่วมกันแต่อย่างใด ต่างเข้ากันได้ และรับวัฒนธรรมบางอย่างของกันและกันได้ด้วย

ทุกหมู่บ้านมีวัดและโรงเรียนประถมศึกษา แต่พระในวัดเหล่านี้ไม่ได้มีบทบาทในการนำชุมชนพัฒนาหมู่บ้านแต่อย่างใด ส่วนครูที่สนใจในการพัฒนาหมู่บ้านก็มีอยู่บ้าง ในด้านการศึกษา ประชากรส่วนใหญ่มีการศึกษาดำ ส่วนใหญ่จบไม่เกินชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 และประกอบอาชีพเกษตรกร บางหมู่บ้านทำนาอย่างเดียว บางหมู่บ้านทำทั้งนาและไร่ การเลี้ยงสัตว์ก็มีบ้าง และอาชีพรองที่สำคัญของทุกหมู่บ้าน คือ อาชีพรับจ้างทั้งในหมู่บ้านและนอกหมู่บ้านทั้งใกล้และไกล

ปัญหาที่สำคัญของประชาชนในหมู่บ้านเหล่านี้เป็นปัญหาเกี่ยวกับการประกอบอาชีพทั้งปัญหาฝนแล้ง ศัตรูพืชรบกวน และการขายพืชผลไม่ได้ราคา ส่วนใหญ่จึงมีหนี้สินกันแทบทั้งนั้น และเจ้าหนี้รายใหญ่ที่สุดก็ได้แก่ นายทุนเงินกู้ ซึ่งเก็บดอกเบี้ยในอัตราที่สูงมาก

หมู่บ้านที่ศึกษาเป็นหมู่บ้านยากจนทั้งหมด แต่ก็มี ความแตกต่างทางฐานะความเป็นอยู่ค่อนข้างมาก หมู่บ้านที่ทำทั้งนาและไร้มีฐานะดีกว่าหมู่บ้านที่ทำนาอย่างเดียวอย่างเห็นได้ชัด ในหมู่บ้านที่ทำนาอย่างเดียวมักมีคนออกไปรับจ้างนอกหมู่บ้านนาน ๆ เป็นจำนวนมาก เป็นอุปสรรคสำคัญอย่างหนึ่งของการพัฒนาหมู่บ้าน

ภาวะสุขภาพอนามัย พฤติกรรมการเจ็บป่วย และการรักษาพยาบาล

ถึงแม้หมู่บ้านที่ศึกษาจะมีบริการทางการแพทย์และสาธารณสุขที่เพียงพอมากกว่าหมู่บ้านอื่น ๆ โดยทั่วไป แต่สภาวะสุขภาพอนามัยของชาวบ้านก็ไม่ได้ดีมากแต่อย่างใด ในด้านสภาวะอนามัยสิ่งแวดล้อม ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังไม่มียาฝนไว้เพียงพอดื่มได้ตลอดปี ยังต้องดื่มน้ำบ่อ น้ำสระ และน้ำห้วยในฤดูแล้ง ส่วนมากยังไม่มีส้วมใช้ในบริเวณบ้าน และการกำจัดขยะกับการกำจัดทรากรสัตว์ก็ยังไม่ถูกหลักสุขาภิบาลมากนัก

โรคที่ชาวบ้านคิดว่าเป็นปัญหาสำคัญของหมู่บ้าน ได้แก่ โรคที่เกิดขึ้นบ่อย ๆ เช่น ปวดหัว ตัวร้อน เป็นไข้ ปวดท้อง โรคกระเพาะอาหาร ฯลฯ หรือโรคที่เพิ่งระบาด หรือมีคนเป็นมากในหมู่บ้าน เช่น ไข้เลือดออก วัณโรค เป็นต้น

โดยทั่วไปชาวบ้านเชื่อว่าการเจ็บไข้ได้ป่วยเกิดจากสาเหตุตามธรรมชาติ และนิยมรักษาแบบแผนปัจจุบันโดยการซื้อยาแผนปัจจุบันมากินเองก่อน ถ้าไม่หายก็จะไปรับการรักษาแบบแผนใหม่ต่อไป แต่จะเป็นการรักษาโดยใครก็สุดแต่ความนิยมของแต่ละคน ยกเว้น ถ้าเจ็บป่วยแบบเฉียบพลันรุนแรงหรือเป็นอาการป่วยของเด็กก็จะไปหาหมอเลยทีเดียวโดยไม่ซื้อยามากินเองก่อน หรือถ้าเจ็บป่วยแบบเป็น ๆ หาย ๆ ก็จะไปรักษาทางไสยศาสตร์ หลังจากการรักษาแบบแผนปัจจุบันไม่ได้ผลแล้ว หรือโรคบางอย่าง เช่น ภูมิแพ้ หิด วัณโรค กระดูก ฯลฯ ที่เคยรักษากับหมอโบราณกันมาได้ผลก็จะไม่ไปหาหมอแผนปัจจุบัน

จากการศึกษาเป็นรายโรค 8 โรค ซึ่งเป็นโรคติดต่อ 4 โรค และโรคไม่ติดต่อ 4 โรคก็ได้ผลสอดคล้องกับที่กล่าวข้างต้นว่าชาวบ้านนิยมการรักษาแบบแผนใหม่ แต่มักซื้อยามากินเพื่อรักษาตัวเองก่อนไปรักษากับหมอตามที่ต่าง ๆ ยกเว้นโรคไข้เลือดออกซึ่งเกิดในเด็กที่มักพาไปหาหมอทันที ส่วนในเรื่องความรู้ความเข้าใจในสาเหตุและการป้องกันโรคนั้น ก็พบว่าชาวบ้านไม่ค่อยมีความรู้ทั้งในเรื่องสาเหตุของโรคและการป้องกันโรคต่าง ๆ ที่ศึกษาเหล่านี้มากนัก จึงไม่ได้มีการปฏิบัติตัวเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดโรคแต่อย่างใด และแม้แต่โรคที่ชาวบ้านมีความรู้ค่อนข้างดี เช่น โรคไข้เลือดออก และอุบัติเหตุจากยาฆ่าแมลง ก็ไม่ค่อยได้ปฏิบัติให้สอดคล้องกับความรู้ที่มีอยู่แต่อย่างใด

เมื่อเจ็บป่วยชาวบ้านมักช่วยเหลือกันโดยการแนะนำสถานที่รักษา พาไปหาหมอหรือไปเป็นเพื่อน และช่วยเรียกรายเงินให้กันบ้าง แต่ไม่นิยมการไปปรึกษา ผสส. หรือ อสม. โดยคิดว่าไม่จำเป็น และบางหมู่บ้านก็ไม่นิยมการซื้อยาจากกองทุนยาในหมู่บ้านโดยมีเหตุผลจากความไม่สะดวกต่าง ๆ ที่ได้รับ และ/หรือความไม่นิยมใน "ยาอ่อน"

ที่กองทุนยาจำหน่าย อาจสรุปสั้น ๆ ได้ว่า การสาธารณสุขมูลฐานในหมู่บ้านเหล่านี้ยังไม่ประสบความสำเร็จมากนัก

ข้อเสนอแนะ

1. ควรหาวิธีให้สุขศึกษาแก่ประชาชนในชนบทให้มากขึ้น เพื่อให้ประชาชนมีความรู้ ความเข้าใจในเรื่องอนามัยสิ่งแวดล้อม การดูแลรักษาสุขภาพตนเองหรือสมาชิกครอบครัวที่ทุกคนสามารถปฏิบัติตามได้อย่างง่าย ๆ การให้ความรู้เกี่ยวกับสาเหตุและการป้องกันโรคที่เกิดขึ้นบ่อย ๆ หรือโรคร้ายแรงที่ป้องกันได้ ตลอดจนอันตรายหรือโทษต่าง ๆ ที่จะได้รับจากการเป็นโรคนั้น ๆ เพื่อให้ประชาชนเห็นคุณค่าของการปฏิบัติตนเพื่อป้องกันโรคอย่างสม่ำเสมอ

2. ควรแนะนำการรักษาพยาบาลขั้นต้นอย่างง่าย ๆ ที่ถูกต้องและเหมาะสมกับสภาพของชนบท เพื่อให้ประชาชนจะได้ช่วยตนเองหรือคนอื่นได้เมื่อเกิดอาการเจ็บป่วยหรืออุบัติเหตุบางอย่างที่น่าจะพอช่วยเหลือกันเองได้ก่อน รวมทั้งการแนะนำขั้นตอนการรักษาที่สมควร เมื่อไม่สามารถช่วยเหลือกันเองได้แล้ว

3. ควรให้ความรู้เกี่ยวกับอันตรายของการใช้ยาแก้ปวดที่ชาวบ้านนิยมกันมาก ตลอดจนการแนะนำทางเลือกอื่นที่เหมาะสมให้ประชาชนได้ใช้เมื่อเกิดความจำเป็นที่คิดว่าต้องใช้ยาแก้ปวด เช่น การแนะนำว่ามียาอะไรบ้างที่สมควรใช้แทนยาแก้ปวดที่ชาวบ้านนิยมใช้กัน หรือการแนะนำว่าทำอะไรจึงจะมีสุขภาพจิตดี ไม่ปวดศีรษะบ่อย หรือวิธีแก้ไขเพื่อไม่ให้ชาวบ้านปวดเมื่อยมากจนต้องใช้ยาแก้ปวดในฤดูหนาว เป็นต้น

4. ควรให้ความรู้แก่ประชาชนในเรื่องโทษร้ายของการใช้ "ยาแรง" มาก ๆ อย่างพร่ำเพรื่อ รวมถึงการพยายามแก้ไขภาพพจน์ของประชาชนที่ว่า ยาที่กองทุนยาเป็น

"ยาอ่อน" รักษาไม่ได้ผล

5. ควรหาทางปรับปรุงกองทุนยาให้เป็นที่นิยมของประชาชนมากขึ้น เช่น ให้มีคนขายยาอยู่ประจำ อบรมให้มีความรู้ในเรื่องการใช้ยาพอสมควร เพื่อที่จะได้ให้คำแนะนำแก่ผู้มาซื้อยาได้ ตลอดจนการมียามากชนิดพอสมควรจำหน่ายอย่างสม่ำเสมอ และหากมีการตั้งกองทุนยาใหม่ควรพิจารณาถึงที่ตั้งของกองทุนยาดังว่า ควรอยู่ที่ใด เป็นจุดศูนย์กลาง หรือเป็นที่ชุมนุมชน เพื่อผู้ต้องการซื้อยาจะได้ไปกองทุนยา ได้สะดวก

6. ควรมีการฝึกอบรม ผสส./อสม. เพิ่มเติม เพื่อให้มีความรู้ในเรื่องโรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ มากขึ้น และเพื่อเป็นการกระตุ้นเตือนให้นึกถึงบทบาทของตนเองมากขึ้น อาจมีการให้ความสำคัญแก่บุคลากรเหล่านี้มากขึ้น เช่น เพิ่มบทบาทและสิทธิประโยชน์บางอย่างเพื่อให้เกิดความภูมิใจในตนเอง จะได้ตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ของตนมากขึ้น รวมทั้งการหาวิธีการที่ทำให้ประชาชนรู้จักและยอมรับในบทบาทหน้าที่ของบุคลากรเหล่านี้มากขึ้นด้วย

7. หาวิธีการให้ชาวบ้านเห็นประโยชน์และมีส่วนร่วมกับกองทุนทางด้านสาธารณสุขต่าง ๆ ที่จัดตั้งขึ้น เช่น กองทุนโภชนาการ กองทุนสุขภาพ ให้มากกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

8. ปรับปรุงการให้บริการสุขภาพอนามัยของรัฐ เช่น ให้มีเจ้าหน้าที่สาธารณสุขอยู่ประจำสถานอนามัยอย่างพอเพียงเพื่อจะได้ไม่เกิดปัญหาว่า มาที่ไรก็ไม่พบเจ้าหน้าที่ ปรับปรุงวิธีการให้บริการ การพูดจาของเจ้าหน้าที่ การพูดคุยกับชาวบ้านให้เข้าใจว่าการรักษาที่สถานอนามัยทำได้ในขั้นใดบ้าง เหตุใดจึงต้องปรึกษาแพทย์หรือต้องส่งต่อเพื่อมีอาการมากเกินกว่าที่จะรักษาได้ การติดต่อสัมพันธ์กับชาวบ้าน เพื่อให้เกิดความคุ้นเคยกันเพื่อลดระยะห่างทางสังคมระหว่างผู้ให้บริการกับผู้รับบริการซึ่งมักเกิดขึ้นบ่อย ๆ ส่วนในระดับโรงพยาบาลอำเภอ ก็เช่นกัน ควรมีการปรับปรุงการให้บริการให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น การพูดจาของเจ้าหน้าที่ทุกระดับควร เป็นกันเองกับชาวบ้านพอสมควร และอาจมี

การออกไปพบกับชาวบ้านบ้างแทนที่จะให้ชาวบ้านมาหาแต่ฝ่ายเดียว เป็นต้น

๑. เพื่อให้ประชาชนได้ในประโยชน์จากการพัฒนาอย่างเต็มที่ หน่วยงานพัฒนาต่าง ๆ นำที่จะประสานงานและร่วมมือกันพัฒนาชุมชน ไปในทิศทางที่ได้ร่วมกันพิจารณาแล้วว่า จะเกิดประโยชน์สูงสุดแก่ชุมชน มากกว่าที่จะต่างคนต่างช่วยพัฒนาชุมชนกันไปคนละทาง

Recent Publications
Institute for Population and Social Research
Mahidol University

- (97) โยธิน แสงดี, กฤตยา อาชวนิจกุล และอภิชาติ จำรัสฤทธิ์วงศ์, ความยากจนกับการย้ายถิ่น : การศึกษาแบบจัดกลุ่มสนทนา, ๒๕๒๙.
- (98) Aphichat Chamratrithirong and Elizabeth Hervey Stephen, Determinants of Contraceptive Method Choice in Thailand, 1986.
- (99) จรรยา เศรษฐบุตร และศิริพันธ์ สายประเสริฐ, การศึกษาการยอมรับการวางแผนครอบครัวตามธรรมชาติ, ๒๕๒๙.
- (100) ปราโมทย์ ประสาทกุล, อภิชาติ จำรัสฤทธิ์วงศ์, แอนโทนี เบเนด และโยธิน แสงดี, ปัจจัยที่มีผลต่อการไม่ใช้วิธีคุมกำเนิดในกลุ่มชาวไทยชนบทที่พูดภาษาเขมร, ๒๕๒๙.
- (101) ชาย โพธิ์สิตา, ความเสี่ยง ความไม่แน่นอนกับพฤติกรรมทางเพศ ข้อพิจารณาเกี่ยวกับการยอมรับนวัตกรรมของชาวนา, ๒๕๒๙.
- (102) Aphichat Chamratrithirong, S. Philip Morgan and Ronald R. Rindfuss, When to Marry and Where to Live ? A Study of Post-nuptial Residence and Age of Marriage among Thai Women, 1986.
- (103) Sivaporn Pokpong, Factors Affecting the Household Indebtedness : A Case Study in Nongrong District, 1986.
- (104) Amara Soonthornhdada, The Effects of Informal Communication on Vasectomy Practice in Rural Areas of Thailand, 1987.
- (105) Amara Soonthondhada, Uraiwan Kanungsukkasem and Sirinan Saiprasert, A Time Allocation Study on Rural Women : An Analysis of Productive and Reproductive Roles, 1987.
- (106) อมรา สุนทรธาดา และอรพินท์ พิทักษ์มหาเกตุ, การศึกษาคุณภาพ ปริมาณและพฤติกรรม การใช้น้ำดื่มของชาวชนบทในประเทศไทย, มกราคม ๒๕๓๐.
- (107) อรพินท์ พิทักษ์มหาเกตุ และจรรยา เศรษฐบุตร, คู่มือการพิมพ์วิทยานิพนธ์, มกราคม ๒๕๓๐.
- (108) อุไรวรรณ คณิสสุบเกษม, ชาย โพธิ์สิตา และอมรา สุนทรธาดา, รายงานการวิจัยพื้นฐาน การศึกษาสภาพเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของชุมชน เพื่อใช้ในการวางแผน การนำกิจกรรม ควบคุมโรคติดต่อและการรักษาพยาบาลพื้นฐาน เข้ากับงานสาธารณสุขมูลฐานของชุมชน, พฤศจิกายน ๒๕๒๙.
-

